

VODNIKOVA

1944

PRATIKA

Članom in poverjenikom Vodnikove družbe

Za leto 1943. je izdala Vodnikova družba dve novi knjigi, ki jih prejmejo člani po poverjenikih. Ti knjigi sta:

Vodnikova prafka za leto 1944. Ivan Matičič, Petrinka.

Vsak član prejme knjigi pri poverjeniku, pri katerem se je vpisal ter plačal članarino 24 L. in za ekspedijske stroške 3,50 L. odnosno 1,50 L. Člani, ki so se vpisali neposredno pri družbi, prejmejo knjigi pri njej v Ljubljani, po pošti pa le tedaj, če so ji poslali poleg članarine v znesku 24 L. še 6 L. za poštnino in zavojnino.

Hkrati z razdelitvijo knjig se začne vpisovanje za leto 1944. članarina za leto 1944. znaša 24 L., vezava v platno za vsako knjigo pa 12 L.

V primeru, da se papir, tisk in vezava med prihodnjim letom 1944. podražijo, se bosta članarina in vezava primerno zvišali, o čemer bomo člani in poverjenike pravočasno obvestili po dnevnem časopisju ali z okrožnico.

Svojemu poverjeniku plača vsak član za ekspedijske stroške 3,50 L. (ako prejme poverjenik knjige za svoje člane po pošti ali po železnici) odnosno 1,50 L. (ako poverjenik osebno dvigne knjige za svoje člane pri družbi v Ljubljani ali se mu dostavijo v Ljubljani na avtobus). Kdor naroči knjige neposredno pri družbi v Ljubljani, mora poleg članarine 24 L. plačati še 6 L. za poštnino in odpremnino.

Ta znesek plača vsak svojemu poverjeniku istočasno s članarino.

Člani se nabirajo z nabiralnimi polami in nabiralnimi knjižicami, ki so priložene vsaki pošiljki knjig. Nabrani denar naj se pošlje po priloženih položnicah z nabiralnimi polami vred sproti Vodnikovi družbi v Ljubljani.

Nabiranje naj se vrši čim hitreje. Zaključiti pa se mora (po družbinih pravilih) konec mesca marca.

Na naročila brez denarja in na prepozno dospela naročila se družba ne bo mogla več ozirati.

Za leto 1944. bo izdala Vodnikova družba spet dve knjigi in sicer:

Vodnikovo prafko za leto 1945. in eno pripovedno knjigo.

V Ljubljani mesca novembra 1943.

Vodnikova družba
Ljubljana, Narodna tiskarna
Lalbach, Narodna tiskarna

44197

VODNIKOVA PRATIKA

1 9 4 4

030024/63

IZDALA IN ZALOŽILA VODNIKOVA DRUŽBA V LJUBLJANI
NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI (predstavnik Francè Štrukelj)
HERAUSGEBER UND VERLEGER VODNIKOVA DRUŽBA IN LAIBACH
DRUCK DER UČITELJSKA TISKARNA IN LAIBACH (verantw. Franz Štrukelj)

PRESTOPNO LETO 1944

ima 366 dni, se prične s soboto in konča z nedeljo

Astronomski letni časi

Pomlad se prične dne 21. marca ob 18.49.
Poletje se prične dne 22. junija ob 14.30.
Jesen se prične dne 23. septembra ob 5.20.
Zima se prične dne 22. decembra ob 0.16.

Nebesna znamenja

Pomlad		Jesen	
oven	♈	tehtnica	♎
bik	♉	škorpion	♏
dvojčka	♊	strelec	♐
Poletje		Zima	
rak	♋	kozorog	♑
lev	♌	vodnar	♒
devica	♍	ribi	♓

Znaki za lunine mene

Mlaj	●	Ščip ali polna luna	⦿
Prvi krajec . . .	☾	Zadnji krajec . . .	☾

Znamenja za dni v tednu

Nedelja		Postni dan	
Praznik		Delavnik	

Praznični dnevi

Novo leto (1. januar)
Vse nedelje
Sv. Trije kralji (6. januar)
Sv. Jožef (19. marec)
Sv. Peter in Pavel (29. junij)
Vnebovzetje B. D. M. (15. avgust)
Vsi sveti (1. november)
Brezmadežno spočetje D. M. (8. december)
Božič (25. december)

Premakljivi prazniki

Sedemdesetnica (6. februar)
Pepelnica (23. februar)
Velika noč (9. april)
Vnebohod (18. maj)
Binkošti (28. maj)
Telovo (8. junij)
Srce Jezusovo (16. junij)
Prva adventna nedelja (3. december)

Nezapovedani prazniki

Svečnica (2. februar)
Velikonočni ponedeljek (10. marec)
Oznanjenje M. D. (25. marec)
Binkoštni ponedeljek (29. maj)
Rojstvo M. D. (8. september)
Sv. Štefan (26. december)

Cerkveni godovi

Od božiča do pepelnice je 59 dni = 8 tednov in 3 dnevi. Predpustnih nedelj je 8, pobinkoštnih 26.

Varstvo sv. Jožefa (26. april)
Angelska nedelja (3. september)
Angeli varuhi (2. oktober)
Praznik sv. rožnega venca (7. oktober)
Posvečevanje cerkvá (9. oktober)

Sončni in lunini mrki

Sonce bo leta 1944. dvakrat mrknilo, a oba krat bo mrk pri nas neviden. Prvi popolni sončni mrk bo 25. januarja, drugi delni pa 20. julija. Luna v letu 1944. ne bo mrknila.

VREMENSKI KLJUČ

po zvezdoslovcu J. W. Herschlu
Kadar se spremeni mesec, pomeni:

ob urli	poletí	pozimi
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	sneg ob severozapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	mnogo dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Opomba: Vse leto se razdeli na dva dela: poletje in zimo. Za poletje velja čas od 15. IV. do 16. X., ostali čas pa za zimo.

GEOGRAFSKI PODATKI LJUBLJANE

Geografska širina: 46° 3' 5"

Geografska dolžina: 14° 30' 30" vzh. Greenwicha; 2° 1' 30" vzh. Rima

Absolutna višina nad morjem: 295 m

KLIMATSKI PODATKI LJUBLJANE

Normalni zračni pritisk: 735 mm

Srednja letna temperatura: 9°C

Najvišja dosežena temperatura: 38°C

Najnižja dosežena temperatura: -31°C

Temperatura pade zadnjič pod 0°C okrog

8. aprila

Temperatura pade prvič pod 0°C okrog 29. oktobra

Število ledenih dni (maks. pod 0°C): 25

Število mrzlih dni (min. pod 0°C): 86

Število toplih dni (maks. nad 25°C): 60

Število vročih dni (maks. nad 30°C): 9

Srednja letna množina padavin: 1450 mm

Število padavinskih dni: 162

Število dni s snegom: 30

Število meglenih dni: 120

DOMNEVNO VREME LETA 1944

(po stoletnem koledarju)

Prestopna leta so navadno bolj vlažna kakor mrzla in suha. Zlasti bo pomlad zelo mokra in precej topla, zato bo treba posevke zelo zavaruвати, ker bodo le jako počasi rastle. Poletje bo suho, vroče in soparno, često bo nedostajalo vode. Jesen bo prav tako suha in topla, vino skoraj povsod izvrstno. Zima bo spočetka dokaj mrzla, potem pa bolj suha kakor vlažna, vetrovna in nestalna.

Januar

Pričel se bo z mrazom, ki bo trajal do 16.; od 16. do 18. poledica; od 20. do 27. sneg, nato dež do 31.

Februar

Spremenljivo in dež do 7.; od 8. do 14. lepo vreme; tri dni sneg, potem do konca mesca mrzel dež z babjim pšenom, viharji in snegom.

Marec

Do 26. rezko vreme, mrzlo in neprijazno; če se zjasni, bo zelo zmrzovalo, zlasti proti koncu mesca.

April

Rezko, mrzlo marčevo vreme bo trajalo do 16.; potem se bo omililo; od 24. do 29. nastane spet neprijazno vreme s slano, nato do konca toplo.

Maj

3. močan grom, potem do 8. rezko, temačno in hladno; od 9. do 11. milo; 12. mraz s poledico; nato do 29. mrzlo; toplemu dnevu sledi potem spet mraz.

Junij

Do 8. slana, nato lepo, toplo vreme prav do konca.

Julij

V začetku huda vročina, skoraj vsak dan nevihta in pogosto treskanje; od 11. do 13. pusto in hladno; poslej rezko in deževno do konca mesca.

Avgust

Pogoste megle, vendar bodo dnevi večinoma lepi in topli, proti koncu mesca celó vroči, tako vroči, da bomo vsi hlepeli po dežju.

September

Do 3. sijajno vreme, nato več hladnih, jesenskih dni; do 27. spet lepo vreme; konec deževen in temačen.

Oktober

Do 9. vihravo vreme; od 10. do 17. slana; 18. lep poletni dan; 20. mraz, potem spet lepo; od 26. do konca rezko in mrzlo vreme.

November

Do 10. mraz, toda popoldnevi bodo večidel lepi; od 11. megleno in hladen dež; od 13. do 30. zelo mrzlo, a popoldne sončno.

December

Do 9. mrzlo, mračno in led; 10. sneg; nato oster mraz do 19., ko nastopi dež, potem pa takoj spet mraz, ki bo trajal do konca.

PROSINEC

JANUAR

Zvezda sije na snežene ceste ...
Sveti trije kralji, kam pa greste?
Srečo voščit se pri vas ustavimo,
bob, kolače v cekarje pospravimo.

Novo leto

1

1

2

Genovefa

3

3

4

Sv. 3 kralji

6

5

6

Valentin

7

7

8

Pavel, p.

10

9

10

Ernest

12

11

12

Veronika

13

13

14

Hilarij

14

15

16

Anton, p.

17

17

18

Boštjan

20

19

20

Neža

21

Vincenc

22

Spreob. Pavla

25

Franč. Sal.

29

Peter Nol.

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	S	Novo leto. Obr. Gospodovo
2	N	Ime Jezusovo; Makarij, opat
3	P	Genovefa, devica
4	T	Tit; Angela
5	S	Telesfor; Grozdana
6	Č	3 kralji ali razgl. Gospodovo
7	P	Valentin, škof
8	S	Severin, op.; Bogoljub
9	N	1. po razgl. G.; Julijan, muč.
10	P	Pavel, puščavnik
11	T	Higin, p. m.; Božidar
12	S	Ernest, opat; Alfred
13	Č	Veronika, d.; Bogomir; Juta
14	P	Hilarij, škof; Feliks
15	S	Maver, opat
16	N	2. po razgl. G.; Marcel, opat
17	P	Anton, puščavnik
18	T	Sv. Petra stol.; Priska, d. m.
19	S	Kanut, kralj m.
20	Č	Boštjan (Sebastijan), m.
21	P	Neža (Janja), dev. m.
22	S	Vincenc, muč.
23	N	3. po razgl. G.; Zar. B. D. M.
24	P	Timotej, škof
25	T	Spreobrnjenje Pavla; Tatjana
26	S	Polikarp, šk. muč.
27	Č	Janez Zlatousti; Slavoja
28	P	Julijan, šk.; Valerij
29	S	Frančišek Sal.
30	N	4. po razgl. G.; Martina, d. m.
31	P	Peter Nolaški, sp.; Janez Bosko

BELEŽKE

Dan zraste za 56 minut.

Sonce stopi dne 21. v znamenje vodnarja

Prvi krajec dne 2. ob 21. 04

Ščip dne 10. ob 11.09

Zadnji krajec dne 18. ob 16.32

Mlaj dne 25. ob 16.24

SVEČAN FEBRUAR

Ples in smeh, šegávi diredaj...
Krepke roke, ljubezniv smehlaj...
Kaj od srca se do srca spleta,
očka, mamca zvedeti ne smeta.

Ignacij

1

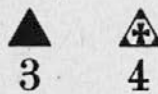

1 2

Svečnica

2

3 4

Blaž

3

5 6

Agata

5

7 8

Apolonija

9

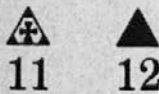

9 10

Katarina

13

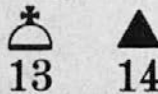

11 12

Valentin

14

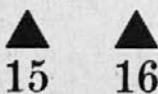

13 14

Julijana

16

15 16

Simeon

18

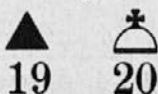

17 18

Konrad

19

19 20

Aleksander Maksimilijan

20

21

Maksimilijan

21

22

Pust

22

24

Matija

25

26

Roman

29

28

29

BELEŽKE

1	T	Ignacij (Igo); Budimir
2	S	Svečnica; Dobrošin
3	Č	Blaž, škof; Oskar
4	P	Andrej, škof
5	S	Agata, dev. muč.
6	N	1. predp.; Doroteja, dev. muč.
7	P	Romuald, opat
8	T	Janez Matajski; Zvezdograd
9	S	Apolonija, d. muč.
10	Č	Školastika, dev.
11	P	Deziderij; Adolf, škof
12	S	Evlalija; Zvonimir
13	N	2. predp.; Katarina, dev.
14	P	Valentin (Zdravko), muč.
15	T	Favstin; Ljuboslava
16	S	Julijana, dev. muč.
17	Č	Kristijan, m.; Konstancija
18	P	Simeon, škof, m.
19	S	Konrad, pušč.
20	N	3. predp.; Aleksander (Saša)
21	P	Eleonora; Maksimilijan
22	T	Pust; Stol sv. Petra v A.
23	S	Pepelnica; Peter Damjan, škof
24	Č	Prestopni dan; Modest, škof
25	P	Matija (Bogdan), apostol
26	S	Valburga, devica
27	N	1. postna; Aleksander, Matilda
28	P	Viktor; Leander, škof
29	T	Roman, opat

Dan zraste za 1 uro 28 minut.

Sonce stopi dne 19. v znamenje rib

Prvi krajec dne 1. ob 8,08

Ščip dne 9. ob 6.29

Zadnji krajec dne 17. ob 8. 42

Mlaj dne 24. ob 2.59

SUŠEC

MAREC

Vedi, sinček, za bodoča leta:
zemlja skrbna je in dobra mati;
kar ji daš, stotero ti povrne —
ali treba je težkó dajati.

Albin, šk.

Kunigunda

Evzebij

Janez od Boga 40 mučencev

1

3

5

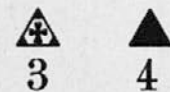
8

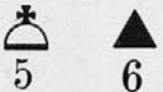
10

1 2

3 4

5 6

7 8

9 10

Gregor

Matilda

Jedert

Edvard

Jožef

12

14

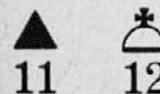
17

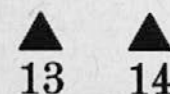
18

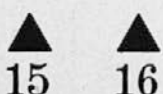
19

11 12

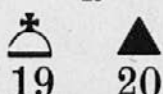
13 14

15 16

17 18

19 20

Benedikt

Mar. oznanjenje Rupert, šk.

Janez Kap.

Benjamin

21

25

27

28

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	S	Albin (Belko), škof
2	Č	Simplicij, p.; Karel
3	P	Kunigunda, ces.
4	S	Kazimir, spoz.
5	N	2. postna; Evzebij, muč.
6	P	Miroslav; Perpet. in Felic., m.
7	T	Tomaž Akvinski, c. uč.
8	S	Janez od Boga, sp.; Bodin
9	Č	Frančiška Rimska
10	P	40 mučencev; Makarij, škof
11	S	Heraklij; Sofronij, šk.
12	N	3. postna; Gregorij I., p.
13	P	Kristina, d.; Rozina vd.
14	T	Matilda, kr.; Desimir
15	S	Klemen; Ludovika Mar.
16	C	Hilarij, muč.; Herbert, šk.
17	P	Jedert (Jerica), d.
18	S	Edvard, kr. muč.; Ciril, c. uč.
19	N	4. postna; Sv. Jožef, ženin M. D.
20	P	Aleksandra, muč.
21	T	Benedikt, opat
22	S	Katarina; Oktavian
23	Č	Viktorijan, muč.
24	P	Gabrijel, nadangel
25	S	Marijino oznanjenje
26	N	5. postna; Tiha nedelja
27	P	Rupert, šk.; Janez Damaščan
28	T	Janez Kapistran; Sikst III., p.
29	S	Ciril, muč.; Evstazij
30	Č	Janez Kl., op.; Radivoj
31	P	Benjamin, m.; Žalostna M. B.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 41 minut.

Sonce stopi dne 21. v znamenje ovna

Začetek pomladi

Prvi krajec dne 1. ob 21.40

Ščip dne 10. ob 1.28

Zadnji krajec dne 17. ob 21.05

Mlaj dne 24. ob 12.36

Prvi krajec dne 31. ob 13.34

MALI TRAVEN

APRIL

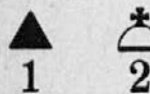
V prožnem loku se vihti desnica:
»Daj nam, oče, naš vsakdanji kruh;
v bajti čaka nanj otrok kopica
in spet nova pride k nam sestrica.«

Hugon

1

1 2

Rihard

3

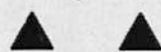

3 4

Vincencij Fer.

5

5 6

Viljem, op.

6

7 8

Albert

8

9 10

Velika noč

9

11 12

Viktor

12

13 14

Helena

15

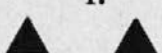

15 16

Rudolf

17

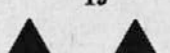

17 18

Ema

19

19 20

Simeon

21

21

Adalbert

23

23

Jurij

24

25

Marko

25

27

Peregrin

27

29

22

24

26

28

30

1	S	Hugon, škof
2	N	Cvetna nedelja; Frančišek P.
3	P	Rihard, škof
4	T	Izidor, škof; Benedikt, sp.
5	S	Vincencij F.; Irena
6	Č	Veliki četrtek; Viljem, opat
7	P	Veliki petek; Herman Jožef, sp.
8	S	Velika sobota; Albert, šk. muč.
9	N	Velika noč; Marija Kleofa
10	P	Veliki ponedeljek; Mehtilda, dev.
11	T	Leon Veliki, papež
12	S	Viktor, muč.; Julij I.
13	Č	Hermenegild; Ida
14	P	Justin, muč.
15	S	Helena, kr.; Anastazija
16	N	Bela nedelja; Benedikt
17	P	Rudolf, muč.
18	T	Apolonij, muč.
19	S	Ěma, vd.; Lev IX., p.
20	Č	Sulpicij; Marcelin, šk.
21	P	Simeon, šk.; Anzelm
22	S	Soter in Kajetan, p. muč.
23	N	2. povel.; Adalbert (Vojteh)
24	P	Jurij (Igor)
25	T	Marko, ev.; Tugomir
26	S	Klet in Marcelin, pap.
27	Č	Peregrin, spozn.
28	P	Pavel od križa; Vital
29	S	Robert, op.; Peter, m.
30	N	3. povel.; Katarina Sienska, d.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 33 minut.

Sonce stopi dne 20. v znamenje bika

Ščip dne 8. ob 18. 22

Zadnji krajec dne 16. ob 5.59

Mlaj dne 22. ob 7.12

Prvi krajec dne 30. ob 1.06

VELIKI TRAVEN

MAJ

Spominčice že sanjajo kraj brega,
pesem slavca se v večer preliva,
vsa skrivnostna, sladka, zapeljiva...
če ni še slajša — fantova prisega.

Filip in Jakob

Najdenje sv. križa

Florijan

Stanislav

Gregorij N.

1

3

4

7

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Antonin

Servacij

Izidor

Janez Nep.

Paskal

10

13

15

16

17

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Vnebohod

18

21

Julija

22

23

Urban

25

25

Binkošti

28

28

Angela

31

30

31

1	P	Filip in Jakob ml., ap.; Vojka
2	T	Atanazij, škof; Evgen
3	S	Najdenje sv. križa (Helena)
4	Č	Florijan (Cvetko); Monika
5	P	Irenej, škof; Pij V.
6	S	Janez (Ivan); Benedikta

7	N	4. povel.; Stanislav, škof m.
8	P	Prikaz. nadang. Mihaela
9	T	Gregorij Nicianski
10	S	Antonin, škof; Izidor
11	Č	Frančišek Hier.; Mamert, šk.
12	P	Pankracij in tov., muč.
13	S	Servacij, škof

14	N	5. povel.; Bonifacij, muč.
15	P	Zofija (Sonja); Izidor, kmet
16	T	Janez Nepomuk, muč.
17	S	Paskal, sp.; Bruno, šk.
18	Č	Vnebohod; Erik, kr.
19	P	Peter Celestin, pr.
20	S	Bernardin Sienski, sp.

21	N	6. povel.; Feliks (Srečko)
22	P	Julija; Emil (Milan), muč.
23	T	Deziderij, škof
24	S	Mar. Dev., pom. kristj.
25	Č	Urban I., papež
26	P	Filip Nerij, spozn.
27	S	Janez I., p.; Beda

28	N	Binkošti; Avguštin, škof
29	P	Binkoštni poned.; Marija Magd.
30	T	Ferdinand, kr.
31	S	Angela, d.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 14 minut.

Sonce stopi dne 21. v znamenje dvojčkov

Ščip dne 8. ob 8.28

Zadnji krajec dne 15. ob 12.12

Mlaj dne 22. ob 7.12

Prvi krajec dne 30. ob 1.06

ROŽNIK + JUNIJ

Kam pa s panji v mlado zarjo, mož?
Ej, s čebelami na letovanje,
treba pašo bo dobiti zanje.
Dal obilne jim, svetnik Ambrož!

Klotilda

Bonifacij

Norbert

Telovo

Primož in Felicijan

8

5

6

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Anton Pad.

Bazilij

Vid

Srce Jez.

Gervazij in Prot.

13

14

15

16

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Alojzij

21

21

Ahac

22

22

23

24

Janez Krstnik

24

25

26

Ladislav

27

27

28

Peter in Pavel

29

29

30

- 1 Č Fortunat, sp.; Radovan
2 P Evgenij, p.; Marcellin, m.
3 S Klotilda, kr.; Pavla, dev.

- 4 N 1. pobink.; Frančišek Kar.
5 P Bonifacij, škof m.
6 T Norbert, škof
7 S Robert, op.; Lukrecija
8 Č Telovo; Medard, škof
9 P Primož in Felicijan, muč.
10 S Marjeta, kr.; Bogomil

- 11 N 2. pobink.; Barnaba, ap.
12 P Janez Fakund, spozn.
13 T Anton Padovanski
14 S Bazilij, uč.; Elizej, pr.
15 Č Vid in tovariši, muč.
16 P Srce Jezusovo; Jošt, op.
17 S Adolf, škof

- 18 N 3. pobink.; Efrem Sirski, c. uč.
19 P Gervazij in Protazij, m.
20 T Silverij, pap.; Mihelina
21 S Alojzij (Vekoslav, Slavko)
22 Č Ahacij, m.; Miloš
23 P Agripina, d.; Sidonija
24 S Janez Krstnik (kres)

- 25 N 4. pobink.; Viljem, op.
26 P Vigilij, m.; Rudolf
27 T Ladislav, kr.; Ema, vd.
28 S Irenej, škof
29 Č Peter in Pavel, ap.
30 P Spomin sv. Pavla

BELEŽKE

Dan zraste do 21. za 16 minut in se skrči do 30. za 3 minute.

Sonce stopi dne 21. v znamenje raka
Začetek poletja

Ščip dne 6. ob 19.58

Zadnji krajec dne 13. ob 16.56

Mlaj dne 20. ob 18.00

Prvi krajec dne 28. ob 18.26

MALI SRPAN

JULIJ

Zlatolasa, polna je pšenica,
rdečelična, brhka je žanjica,
koscu v soncu kosa se blešči,
škrjanček poje himno dobrih dni.

Obiskovanje D. M.

Urh

Ciril in Metod

Vilibald

Elizabeta

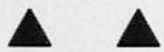
2

4

5

7

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Moh. in Fort.

Marjeta

Aleš

Vincenc Pavl.

Elija

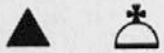
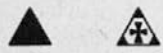
12

18

17

19

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Magdalena

22

21

Apolinarij

23

23

Jakob

25

25

Ana

26

28

Ignacij

31

30

31

1	S	Teobald, puščavnik
2	N	5. pobink.; Obiskov. Mar. Dev.
3	P	Lev. II., p.; Heliodor, škof
4	T	Urh, škof; Berta
5	S	Ciril in Metod, slov. apost.
6	Č	Izaija, prerok
7	P	Vilibald, škof
8	S	Elizabeta (Špela), kr.
9	N	6. pobink.; Veronika Jul.
10	P	Amalija, dev.
11	T	Pij I., p.; Olga
12	S	Mohor in Fortunat, muč.
13	Č	Marjeta, dev. muč.
14	P	Bonaventura, c. uč.
15	S	Vladimir, kn.; Henrik
16	N	7. pobink.; Marija Dev. Karm.
17	P	Aleš, spoznav.
18	T	Miroslav; Kamil
19	S	Vincencij Pavl.; Avrelija
20	Č	Elija; Marjeta
21	P	Danijel; Prakseda
22	S	Marija Magdalena, spok.
23	N	8. pobink.; Apolinarij, šk. m.
24	P	Kristina, dev. m.
25	T	Jakob (Radoslav), ap.
26	S	Ana, mati D. M.
27	Č	Rudolf, m.; Natalija m.
28	P	Viktor (Zmagoslav)
29	S	Marta, devica
30	N	9. pobink.; Abdon in Senen, m.
31	P	Ignacij (Ognjeslav)

BELEŽKE

Dan se skrči za 52 minut

Sonce stopi dne 23. v znamenje leva

Začetek pasjih dni

Ščip dne 6. ob 5.27

Zadnji krajec dne 12. ob 21.39

Mlaj dne 20. ob 6.42

Prvi krajec dne 28. ob 10.23

VELIKI SRPAN **AVGUST**

Trudno, zlato klasje je požeto
in v bahave, težke snope speto.
Zdaj se cepec v pesem bo pognal,
za življenje naše bo koval.

Petra vezi

1

1

Alfonz Ligv.

2

2

Dominik

4

5

6

Marija Snežna

5

7

8

Lovrenc

10

9

10

Klara

12

11

Veliki Šmaren

15

12

13

14

Rok

16

15

16

Bernard

20

17

18

Ivana Fr. Š.

21

19

20

Timotej

22

Filip Benicij

23

Jernej

24

Avguštin

28

Obgl. Janeza

29

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	T	Vezi apostola Petra
2	S	Porciunkula; Alfonz Ligv.
3	Č	Najdenje Štefana; Lidija
4	P	Dominik (Vladimil), spozn.
5	S	Marija Snežna; Ožbolt

6	N	10. pobink.; Gosp. sprem.
7	P	Kajetan, spozn.
8	T	Cirijak in tov., m.
9	S	Afra, m.; Emigdij; Roman
10	Č	Lovrenc, muč.
11	P	Suzana, m.; Tiburcij
12	S	Klara, devica

13	N	11. pobink.; Kasijan in Hipolit
14	P	Evzebij, spozn.
15	T	Vnebovzetje Mar. Dev.
16	S	Rok, spozn.
17	Č	Emilija, d.; Hiacint, sp.
18	P	Helena (Jelena), ces.
19	S	Ludovik Tol., škof

20	N	12. pobink.; Bernard, op.
21	P	Ivana Fr. Šantalska
22	T	Timotej, m.; Hipolit
23	S	Filip Benicij (Zdenko)
24	Č	Jernej, apostol
25	P	Ludovik, kralj
26	S	Cefirin, papež

27	N	13. pobink.; Jožef Kal., sp.
28	P	Avguštin, c. uč.
29	T	Obglav. Janeza Krstnika
30	S	Roza Limanska, dev.; Milka
31	Č	Rajmund (Rajko), spozn.

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 30 minut.
Sonce stopi dne 23. v znamenje device
Konec pasjih dni

Ščip dne 4. ob 13.39

Zadnji krajec dne 11. ob 3.52

Mlaj dne 18. ob 21.25

Prvi krajec dne 27. ob 0.39

KIMAVEC

SEPTEMBER

Ded starina drevje je sadil,
cepil, čakal, a sadu ni vžil ...
Glej ga, svoji deci vnuk njegov
težko nese sadni blagoslov.

Egidij

1

1

Rozalija

4

3

Regina

7

5

Rojstvo M. D.

8

8

Nikolaj Tol.

10

10

2

4

6

7

9

Ime Marijino

12

11

12

Notburga

13

13

14

Pov. sv. Križa

14

15

16

Ljudmila

16

17

18

Evstahij

20

19

20

Matevž

21

21

Emeran

22

22

Kozma in Damijan

27

25

Mihael

29

27

Hieronim

30

29

30

1	P	Egidij (Tilen), opat
2	S	Štefan, kr.; Maksima, m.
3	N	14. pobink.; Doroteja in tov., m.
4	P	Rozalija, dev.; Ida
5	T	Lovrencij Just., škof
6	S	Caharija, pr.
7	Č	Regina, dev. muč.
8	P	Rojstvo Marije Device
9	S	Peter Klaver, spozn.

10	N	15. pobink.; Nikolaj Toledski
11	P	Erna, d., Milan, škof
12	T	Ime Marijino; Gvidon, spozn.
13	S	Notburga, d.; Francišek K., sp.
14	Č	Povišanje sv. Križa
15	P	Marija 7 žalosti
16	S	Ljudmila, vdova

17	N	16. pobink.; Lambert, škof
18	P	Irena, m.; Jožef K.
19	T	Januarij, m.
20	S	Evstahij, m.; Morana
21	Č	Matevž, ap. in evang.
22	P	Mavricij, m.; Emeran
23	S	Tekla, d. m.; Linus, p.

24	N	17. pobink.; M. D. rešitelj. ujetn.
25	P	Kamil in tov., m.; Kleofa
26	T	Ciprijan, m.
27	S	Kozma in Damijan, m.
28	Č	Venčeslav, kralj; Ljuba, opat.
29	P	Mihael, nadangel
30	S	Hieronim (Jerko), c. uč.

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 36 minut.

Sonce stopi dne 23. v znamenje tehtnice

Začetek jeseni

Ščip dne 2. ob 21.21

Zadnji krajec dne 9. ob 13.03

Mlaj dne 17. ob 13.37

Prvi krajec dne 25. ob 13.07

VINOTOK + OKTOBER

Sonce v gorice razsipa zlatá,
 grozdje se s trte prepolne smehlja.
 Čriček o vinski dobroti drobi,
 kdor ne verjameš mu, vina ne pij!

Remigij

1

1

2

Frančišek Ser.

4

3

4

Rožnovenska

7

5

6

Brigita

8

7

8

Dionizij

9

9

10

Kalist

14

11

12

Terezija

15

13

14

Gal

16

15

16

Luka

18

17

18

Uršula

21

19

20

Klotilda

23

21

22

Rafael

24

23

24

Evarist

26

25

26

Simon in Juda

28

27

28

29

Volbenk

31

30

31

- 1 N 18. pobink.; Remigij, škof
 2 P Angeli varuhi
 3 T Terezika Deteta Jezusa
 4 S Frančišek Serafinski, sp.
 5 Č Placid in tov., muč.
 6 P Brunon, spozn.
 7 S Marija, kraljica sv. rožn. venca

- 8 N 19. pobink.; Brigita, vd.
 9 P Dionizij, škof
 10 T Frančišek Borgia, sp.
 11 S Nikazij; Aleksander
 12 Č Maksimilijan, šk.; Serafin, sp.
 13 P Edvard, kralj
 14 S Kalist, pap. muč.

- 15 N 20. pobink.; Terezija, dev.
 16 P Hedvika; Gal, opat
 17 T Jadviga, kr.; Mira
 18 S Luka, evang.
 19 Č Peter Alkant, sp.
 20 P Felicijan; Janez Kanc.
 21 S Uršula, dev. muč.

- 22 N 21. pobink.; Kordula, muč.
 23 P Klotilda, m.; Janez Kap.
 24 T Rafael, nadangel
 25 S Krizant in Darija
 26 Č Evarist, pap. muč.
 27 P Frumencij, škof; Sabina
 28 S Simon in Juda, ap.

- 29 N 22. pobink.; Ida, dev.; Narcis, šk.
 30 P Alfonz Rodrig., sp.
 31 T Volbenk, škof

BELEŽKE

Dan se skrbi za 1 uro 37 minut.

Sonce stopi dne 23. v znamenje škorpiona

Ščip dne 2. ob 5.22

Zadnji krajec dne 9. ob 2.12

Mlaj dne 17. ob 6.35

Prvi krajec dne 24. ob 23.48

Ščip dne 31. ob 14.35

L I S T O P A D

N O V E M B E R

Tu so našli poslednji mirni dom,
v naročju matere jim je topló.
Kako so srečni, da nič več
za naše težke boje ne vedo.

Vsi svetniki

1

1

2

Verne duše

2

3

4

Karel Bor.

4

5

6

Lenart

6

7

8

Bogomir

8

9

10

Martin

11

11

12

Stanislav Kostka

13

13

14

Leopold

15

15

16

Gregorij Čudod.

17

17

18

Elizabeta

19

19

20

Dar. Marijino

21

Cecilija

22

Katarina

25

Virgilij

27

Andrej

30

▲
21▲
22▲
23▲
24▲
25▲
26▲
27▲
28▲
29▲
30

1	S	Vsi svetniki
2	Č	Verne duše
3	P	Viktorin, šk. m.; Hubert
4	S	Karel Bor., šk. (Dragotin)
5	N	23. pobink.; Caharija in Elizabeta
6	P	Lenart (Lenko), opat
7	T	Engelbert; Zdenka
8	S	Bogomir, škof
9	Č	Teodor (Božidar), muč.
10	P	Andrej Av., sp.
11	S	Martin (Davorin), škof
12	N	24. pobink.; Martin, papež m.
13	P	Stanislav Kostka
14	T	Borislava; Jozafat
15	S	Leopold (Levko), kr.
16	Č	Jedert, dev.; Otmar, op.
17	P	Gregorij Čudod., škof
18	S	Hilda; Odon, op.
19	N	25. pobink.; Elizabeta, kr.
20	P	Feliks Val., sp. (Srečko)
21	T	Darovanje Dev. Marije
22	S	Cecilija, d. m.
23	Č	Klemen, papež
24	P	Janez od Križa, c. uč.
25	S	Katarina, dev. m.
26	N	26. pobink.; Konrad; Silvester, o.
27	P	Virgilij, škof
28	T	Gregor III., papež; Jakob
29	S	Saturnin, m.
30	Č	Andrej, apostol

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 12 minut.

Sonce stopi dne 22. v znamenje strelca

☾ Zadnji krajec dne 7. ob 19.28

☺ Mlaj dne 15. ob 23.29

☾ Prvi krajec dne 23. ob 8.53

♄ Ščip dne 30. ob 1.52

XII

31

GRUDEN

DECEMBER

Daljne zvezde svetijo na vas
in na trudno, tiho, zasneženo polje...
S cerkvice samotne vabi glas:
Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje.

Bibijana

Frančišek Ks.

Barbara

Miklavž

Ambrož

2

3

4

6

7

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Br. spoč. D. M.

Lucija

Spiridion

Lazar

Tomaž

8

13

14

17

21

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Božič

25

21

22

Štefan

26

23

24

Janez Evang.

27

25

26

27

Ned. otročiči

28

28

29

Silvester

31

30

31

BELEŽKE

1	P	Natalija, vdova
2	S	Bibijana, devica
3	N	1. adv.; Frančišek Ksaverij, sp.
4	P	Barbara (Bara), d.
5	T	Saba, opat; Stojana
6	S	Miklavž (Nikolaj), škof
7	Č	Ambrož, škof
8	P	Brezmadežno spočetje D. M.
9	S	Peter Fourier, šk.; Valerija
10	N	2. adv.; Lavretanska M. B.
11	P	Damaz, p.; Hugolin
12	T	Aleksander, muč.
13	S	Lucija, d. m.; Otilija, d.
14	Č	Spiridion, škof
15	P	Kristina, dekla
16	S	Albina, d. muč.
17	N	3. adv.; Lazar, škof
18	P	Gracijan, škof
19	T	Urban V., p.; Vladimir
20	S	Evgenij in Makarij, m.
21	Č	Tomaž, apostol
22	P	Demetrij, muč.
23	S	Viktorija (Zmagoslava), d. m.
24	N	4. adv.; Adam in Eva; Sv. večer
25	P	Božič; Rojstvo Gospodovo
26	T	Štefan, muč.; Zlatka
27	S	Janez Evangelist
28	Č	Nedolžni otročiči
29	P	Tomaž, šk. muč.
30	S	Evgenij, šk.; David, kr.
31	N	Ned. po božiču; Silvester, p.

Dan se skrči do 21. za 19 minut in zraste do 31. za 3 minute.

Sonce stopi dne 22. v znamenje kozoroga

Začetek zime

Zadnji krajec dne 7. ob 15.57

Mlaj dne 15. ob 15.34

Prvi krajec dne 22. ob 16.54

Ščip dne 29. ob 15.38

NAŠ KULTURNI KOLEDARČEK

Januar

1. I. 1584 dotiskana *Dalmatinova biblija*.
1. I. 1881 začel izhajati »*Ljubljanski Zvon*«.
3. I. 1821 * politik in znanstvenik *Karel Dežman*.
4. I. 1797 izšel prvi slovenski časopis, *Vodnikove »Lublanske Novice«*.
4. I. 1834 * gospodarstvenik *dr. Josip Vošnjak*.
7. I. 1844 * jezikoslovec o. *Stanislav Skrabec*.
9. I. 1856 * pesnik *Anton Aškerc*.
12. I. 1887 † pisatelj *Fran Erjavec*.
12. I. 1943 † slikar *Ivan Vaupotič*.
14. I. 1938 † zdravnik filozof *dr. Alfred Šerko*.
15. I. 1732 * pesnik *Feliks Dev*, oče *Damascen*.
16. I. 1888 † publicist in nar. org. *Andrej Etnspieler*.
19. I. 1876 * pesnik *Dragotin Kette*.
21. I. 1921 † nar. buditelj *Luka Svetec*.
26. I. 1797 * filolog in lit. kritik *Matija Čop*.
26. I. 1927 † jezikoslovec *Fran Wiesthaler*.
28. I. 1818 * književnik *Fran Malavašič*.

Februar

3. II. 1758 * pesnik *Valentin Vodnik*.
3. II. 1845 * knjiž. zgodovinar *dr. Karl Glaser*.
6. II. 1670 *prva slovenska gledališka predstava*.
7. II. 1800 * tiskar in založnik *Jožef Blasknik*.
7. II. 1809 * narodopisec *Matija Majar-Ziljski*.
9. II. 1883 * prirodoslovec *dr. Pavel Grošelj*.
10. II. 1867 * pisateljica *Marica Bartolova*.
14. II. 1869 * zgodovinar *dr. Josip Gruden*.
15. II. 1839 † pravniški pisatelj *Tomaž Dolinar*.
17. II. 1821 * pravnik *Jožef Kranjc*.
17. II. 1831 * književnik *Matija Valjavec-Kračmanov*.
19. II. 1847 * pesnik *Josip Cimperman*.
20. II. 1942 † pesnik *Silvin Sardenko*.
20. II. 1858 * skladatelj *Viktor Parma*.
22. II. 1873 † filolog in nabožni pisatelj *Peter Dajnko*.
24. II. 1779 * literat in mecen *Matija Ahacel*.
25. II. 1939 † zborovodja in skladatelj *Zorko Prelovec*.

26. II. 1877 * zdravnik filozof *dr. Franc Derganc*.
26. II. 1939 † pesnik in cerkveni govornik *dr. Mihael Opeka*.
27. II. 1738 * prosvetitelj *Blaž Kumerdej*.

Marec

4. III. 1844 * pisatelj *Josip Jurčič*.
4. III. 1879 * pesnik *Josip Murn-Aleksandrovc*.
5. III. 1825 * narodopisec *Ivan Navratil*.
6. III. 1836 * pesnik in pisatelj *Josip Stritar*.
7. III. 1861 * slikar *Jožef Petkovšek*.
8. III. 1840 * slavist *dr. Gregor Krek*.
11. III. 1889 † znanstvenik in politik *Karel Dežman*.
11. III. 1921 † zdravnik *dr. Ivan Oražen*.
12. III. 1910 † pesnik *Anton Medved*.
12. III. 1869 * zgodovinar in narodopisec *Janko Barle*.
14. III. 1924 † zgodovinar *dr. Fran Kos*.
15. III. 1867 * pisatelj *dr. Jože Debevec*.
18. III. 1904 * pesnik *Srečko Kosovel*.
22. III. 1805 * skladatelj *Jurij Mihevc*.
23. III. 1745 * matematik *Jurij Vega*.
24. III. 1835 * fizik *Jožef Štefan*.
26. III. 1838 * pisatelj *dr. Janez Mencinger*.
29. III. 1874 * pesnik in general *Rudolf Maister*.
30. III. 1888 † publicist in politik *dr. Valentin Zarnik*.

April

6. IV. 885 † slov. blagovestnik *sv. Metod*.
6. IV. 1834 * mecen *Josip Gorup pl. Slavnijski*.
7. IV. 1938 † voditeljica napr. ženstva *Franja Tavčarjeva*.
9. IV. 1854 * pisateljica *Pavlina Pajkova*.
11. IV. 1744 * cerkv. pisatelj *Jurij Japelj*.
12. IV. 1912 † pisatelj *dr. Janez Mencinger*.
13. IV. 1855 * slikar *Jurij Subič*.
17. IV. 1926 † skladatelj *Anton Foerster*.
18. IV. 1818 * glasbenik *Jurij Flajšman*.
18. IV. 1941 † politik *Ivan Hribar*.
21. IV. 1938 † pesnik *Radivoj Peterlin-Petruška*.
22. IV. 1878 * pisateljica *Zofka Kveder-Demetrovičeva*.
22. IV. 1943 † slikar *Rihard Jakopič*.
27. IV. 1896 † nabožni pesnik in pisatelj *Luka Jeran*.

Ma j

2. V. 1721 * nar. gospodar in mecen *Peter Pavel Glavar.*

4. V. 1927 † glasbenik in planinec *Jakob Aljaž.*

7. V. 1792 * pisatelj *Janez Cigler.*

10. V. 1876 * pisatelj *Ivan Cankar.*

10. V. 1941 † pravnik *dr. Rado Kušej.*

11. V. 1784 * pesnik in jezikoslovec *Urban Jarnik.*

12. V. 1872 * politik *dr. Anton Korošec.*

16. V. 1841 * slikar in ribar *Ivan Franke.*

19. V. 1869 * pesnik *Anton Medved.*

20. V. 1734 * čebelar in slikar *Anton Janša.*

20. V. 1851 † pesnik *Stanko Vraz.*

21. V. 1853 * zgodovinar *Ivan Vrhovec.*

23. V. 1937 † liter. zgodovinar *dr. Ivan Prijatelj.*

23. V. 1941 † skladatelj *Slavko Osterc.*

26. V. 1859 * pesnik *Josip Pagliaruzzi-Krilan.*

27. V. 1943 † politik in novinar *dr. Albert Kramer.*

28. V. 1641 * zgodovinar *J. V. Valvasor.*

29. V. 1830 * pisatelj *Janez Trdina.*

Ju n i j

8. VI. 1508 * prvi slovenski pisatelj *Primož Trubar.*

8. VI. 1859 * kipar *Alojzij Gangl.*

12. VI. 1828 * pesnica *Lujiza Pesjakova.*

15. VI. 1867 * slikar *Ivan Grohar.*

17. VI. 1895 * skladatelj *Slavko Osterc.*

20. VI. 1872 † pevec in glasbenik *Blaž Potočnik.*

21. VI. 1937 † kritik in prevajalec *France Kobal.*

24. VI. 1854 * zgodovinar in narodni svetnik *Ivan Vrhovnik.*

29. VI. 1586 † *Primož Trubar.*

29. VI. 1797 * škof-misionar *Friderik Baraga.*

30. VI. 1810 * pesnik *Stanko Vraz.*

Ju l i j

1. VII. 1942 † slovstv. zgodovinar *dr. Fr. Ilesič.*

4. VII. 1846 * lit. zgodovinar in urednik *Franc Levce.*

9. VII. 1833 * pisateljica *Josipina Turnograjska.*

10. VII. 1860 * pedagog *Viktor Bežek.*

11. VII. 1830 * skladatelj *Kamillo Mašek.*

11. VII. 1858 * igravec *Ignacij Borštnik.*

14. VII. 1789 * jezikoslovec *Fran Metelko.*

14. VII. 1795 † dramatik *Anton Linhart.*

18. VII. 1591 † skladatelj *Jakob Gallus-Petelin.*

24. VII. 1842 * ljudski pisatelj *Jakob Alešovec.*

28. VII. 1897 † pisatelj *Janko Kersnik.*

31. VII. 1870 * pisatelj *Rado Murnik.*

A v g u s t

1. VIII. 1943 † pisateljica *Lea Faturjeva.*

6. VIII. 1905 † slikar *Anton Ažbe.*

10. VIII. 1827 * domoljub *dr. Lovro Toman.*

15. VIII. 1831 * glasbenik *Gustav Ipavec.*

15. VIII. 1893 † pesnik *Fran Gestrin.*

21. VIII. 1780 * slavist *Jernej Kopitar.*

28. VIII. 1851 * pisatelj in politik *dr. Ivan Tavčar.*

28. VIII. 1866 * glasbenik *Matej Hubad.*

30. VIII. 1867 † pisatelj *Peter Hicinger.*

31. VIII. 1589 † prot. teolog in pisatelj *Jurij Dalmatin.*

S e p t e m b e r

1. IX. 1942 † pravnik in glasbenik *dr. Gregor Krek.*

2. IX. 1819 * pravoslovec in jezikoslovec *Matej Cigale.*

3. IX. 1852 * pesnik *Fran. S. Cimperman.*

4. IX. 1834 * pisatelj *Fran Erjavec.*

9. IX. 1792 * slikar *Matevž Langus.*

11. IX. 1940 † mlad. pisatelj *Andrej Rapè.*

12. IX. 1798 * pesnik *Ivan Vesel-Koseski.*

13. IX. 1773 * čebelar *Anton Janša.*

13. IX. 1923 † jezikoslovec *Maks Pleteršnik.*

18. IX. 1867 † slovničar *Anton Janežič.*

20. IX. 1776 * prevajalec *Matevž Ravnikar.*

24. IX. 1862 † škof *Anton Martin Slomšek.*

25. IX. 1865 * skladatelj in organist *Ignacij Hladnik.*

28. IX. 1831 * pesnik in pisatelj *Fran Levstik.*

O k t o b e r

1. X. 1814 * matematik *Fran vitez Močnik.*

1. X. 1855 * pisatelj *dr. Fran Zbašnik.*

1. X. 1939 † slikar *France Koštr.*

3. X. 1937 † mlad. pisatelj *Ivo Trošt.*

4. X. 1874 * kipar *Franc Berneker.*

5. X. 1840 * skladatelj *Fran Gerbic.*

8. X. 1917 † sociolog in politik *Janez E. Krek.*

10. X. 1941 † pravni zgodovinar *dr. Metod Dolenc.*

11. X. 1851 * zgodovinar *Simon Rutar.*

12. X. 1941 † zdravnik in pisatelj *dr. Ivan Robida.*

15. X. 1844 * pesnik *Simon Gregorčič*.
 17. X. 1881 * kipar *Svitoslav Peruzzi*.
 18. X. 1869 † pesnik *Simon Jenko*.
 22. X. 1856 * stenograf *Franc Novak*.
 22. X. 1867 * pravnik *dr. Ivan Žolger*.
 23. X. 1848 * botanik *Martin Čilenšek*.
 24. X. 1858 * zdravnik *Marko Grbec*.
 26. X. 1850 * slikar *Janez Šubic*.
 30. X. 1848 * politik in pravnik *Andrej Ferjančič*.

30. X. 1862 * pesnik in prevajalec *Anton Funtek*.

November

7. XI. 1899 † urednik in filozof *dr. Janko Pajk*.

8. XI. 1817 * nar. buditelj *Davorin Trstenjak*.

12. XI. 1882 * publicist in politik *dr. Gregor Žerjav*.

13. XI. 1560 * škof *Tomaz Hren*.

18. XI. 1800 * zbiratelj nar. pesmi *Andrej Smolè*.

19. XI. 1808 * časnikar in politik *dr. Janez Bleiweis-Trsteniški*.

19. XI. 1897 * pesnik *Francè Zbašnik*.

19., XI. 1898 * filozof alpinist *Klement Jug*.

20. XI. 1752 * slikar *Leopold Layer*.

20. XI. 1785 * sadjar *Franč. Ks. Pirc*.

20. XI. 1813 * jezikoslovec *Franc Miklošič*.

23. XI. 1747 * mecen baron *Žiga Zois*.

23. XI. 1835 * skladatelj *Davorin Jenko*.

23. XI. 1852 * pisatelj *Fran Maselj-Podlimbarski*.

December

1. XII. 1942 † botanik *Alfonz Paulin*.

1. XII. 1942 † geolog in meteorolog *Ferdinand Seidl*.

3. XII. 1800 * pesnik *dr. Francè Prešeren*.

3. XII. 1850 * pisatelj *dr. Fran Detela*.

3. XII. 1867 * pisatelj in humorist *Fran Milčinski*.

6. XII. 1868 * pisatelj *Fran Jaklič*.

8. XII. 1826 * prevajalec *Fran Cegnar*.

9. XII. 1881 * pisatelj *dr. Ivan Lah*.

12. XII. 1859 * pravnik *dr. Danilo Majaron*.

19. XII. 1828 * slovničar *Anton Janežič*.

20. XII. 1861 * slikarica *Ivana Kobilca*.

20. XII. 1914 † igravec *Anton Verovšek*.

21. XII. 1839 * narodni svečenik *Tomo Zupan*.

22. XII. 1779 † prekm. protest. pisatelj *Stefan Küzmič*.

24. XII. 1829 * glasbenik *Benjamin Ipavc*.

25. XII. 1877 * skladatelj *Emil Adamič*.

25. XII. 1569 * protest. pisatelj *Sebastijan Krelj*.

26. XII. 1825 * slikar *Janez Wolf*.

VREME IN LETINA V LJUDSKIH PREROKBAH

Prosinec

Če v prosincu mušica raja,
pičla poleti bo piča in klaja.

Mnogo snega, mnogo sena.

1. Zarja na novega leta
slabo vreme obeta.

2. Če je Makarij jasen,
bo september krasen,
če se pa kisko drži,
se tudi september mrači.

22. Ako je Vinku vroče,
pripravi kašče, nabijaj obroče.

25. Če sveti Pavel na vetru prijezdi,
se za njim rad dež ugnezdi.

Svečan

Če konec svečana burja pometa,
se dobra letina obeta.

2. Če je svečnica krasna,
bo vigred kasna,

če pa na ta dan sneži,
pomlad več daleč ni.

22. Ako je Petrov stol hladán,
zima za dolgo primrzne nanj.

25. Matija led razbija,
če ga ni, ga naredi.

Sušec

Kar v breznu požene,
nima veljave nobene.

10. Če mučence mrazi,
zmrzuje še 40 noči.

19. Svetega Jožefa vreme ugodno,
obeta nam leto rodno in plodno.

27. Če na Ruperta dež pada,
kašča pridelkov strada.

Mali traven

Če je april deževen,
kmet ne bo reven.

Če se aprila vreme smeje,
se bo še kesalo pozneje.

24. Kadar Jurij vrane skrrije v žito,
je leto zmirom plodovito.
25. Kolikor pred svetim Markom žaba reglja,
toliko po svetem Marku počiva molkla.

Veliki traven

Če je majnika mokró,
je dobro za kruh in za seno.

1. Lipe in Jaka z dežnikom
sta pogodou gornikom, ornikom.
- 13.—15. Mokri trojaki — tolst božič.
14. Dež ob vnebohodu
bo košnjo slabo obsodil.
25. Če na Urbana sonce sije,
jesen polne sode nalije.

Rožnik

Sever, ki v tem mesecu pogosto vleče,
nam v deželo obilo žita privleče.

8. Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.
24. Če o kresu dežuje,
orehom škoduje.
29. Če sta Peter in Pavel jasna,
bo letina obilna in krasna.

Mali srpan

2. Če je na obiskovanje deževalo,
bo ves mesec še tako ostalo.
20. Pusta in vlažna Marjeta
nič dobrega ne obeta.
22. Dež na dan Marije Magdalene
orehe, lešnike, senó zadene.
25. Če Jakob žejo trpi,
zima nič prida ni.

Veliki srpan

Mesecu vršnju je rose potreba
kakor človeku vsakdanjega hleba.

10. in 24. Lovro in Jernej v lepem vremeni
pravita: táko bo tudi jeseni.

15. Na Veliki šmaren jasno vreme,
grozdja bo obilno breme.

24. Če sveti Jernej že zrelo grozdje najde,
bodo blagoslova polne brajde.

Kimovec

1. Če je Tilen slabe volje,
ves mesec ne bo boljše.
8. O mali maši so lešniki naši.
21. Sveti Matej se v bodočnost ozira,
za štiri tedne vreme izbira.
29. Če ptice selivke pred Mihelom ne odlete,
se pred božičem ni bati zime trdé.

Vinotok

Kadar drevje pozno listje sleče,
huda zima bliža se preteče.

16. Topel, veder sveti Gal
suho bo poletje dal.
18. Sveti Luka
repo puka,
v roke huka.
21. Če z dežnikom Urša pride,
zima vlagi ne uide.

Listopad

1. Če Vse svete namaka,
debel sneg nas čaka.
11. Če je Martinov plašč v meglo zaviti,
bo vsak od nas še zime sit.
25. Če je na dan Katarinin mežavo,
bo ves prosindec mrčavo.
30. Če na Andreja sneži,
sneg sto dni obleži.

Gruden

Če ta mesec grmi,
prihodnje leto viharje rodi.

24. Če v božiču led visi raz veje,
se velika noč vsa v cvetju smeje.
- Ako na sveti večer vino v sodu vre,
dobra letina v deželo gre.
31. Če Silvester piha in kiha,
na dan novega leta
pa se sonce prijazno nasmiha,
se slaba trgategv obeta.

MERE IN UTEŽI

I. DOLŽINSKE MERE

Mednarodne

- 1 Mm (miriameter) = 10 km = 10.000 m = 100.000 dm
= 1.000.000.000 cm = 10.000.000 mm
1 km (kilometer) = 1.000 m = 10.000 dm = 100.000 cm
= 1.000.000 mm
1 m (meter) = 10 dm = 100 cm = 1.000 mm
1 dm (decimeter) = 10 cm = 100 mm
1 mm (milimeter) = 1.000 mikronov
1 geografska milja = 7.500 m
1 morska milja = 1.852 m
1 morski vozle = 1/120 morske milje = 15.46 m
10 (stopinja na ravniku) = 15 geogr. milj = 111.307 km

Angleške

- 1 angleška milja = 1760 jardov = 880 fathomov = 1609 m
1 jard = 0,914.399 m
1 foot (čevljev) = 0,304.799 m
1 inch (palec) = 1/12 čevlja = 0,02539954 m
V mednarodni trgovini velja 12 jardov = 11 m

Ruske

- 1 vrsta = 500 sežnjev = 1.066,8 m
1 sažen (seženj) = 3 aršini = 2,1336 m
1 aršin = 16 verškov = 0,7112 m

Stare

- 1 seženj = 6 čevljev = 72 palcev = 864 črt = 1,8965 m
1 čevljev = 0,316 m
1 palec (cola) = 12 črt = 0,02634 m
1 vatel (laket) = 0,7775 m
1 pest (konjska mera) = 0,1054 m

II. PLOSKOVNE (POVRINSKE) MERE

Mednarodne

- 1 km² (kvadratni kilometer) = 100 ha = 10.000 a
= 1.000.000 m²
1 ha (hektar) = 100 a = 10.000 m²
1 a (ar) = 100 m²
1 m² (kvadratni meter) = 100 dm²
1 dm² (kvadratni decimeter) = 100 cm²
1 cm² (kvadratni centimeter) = 100 mm² (kvadratnih milimetrov)
1 kvadratna geogr. milja = 3,4289 km²

Angleške

- 1 kvadratna angleška milja = 640 akrov = 2,5897 km²
1 akor = 40,467 arov

Ruske

- 1 ruska kvadratna vrsta = 104²/16 desetine = 1,13802 km²

Stare

- 1 oral = 1 joh = katastrsko jutro = 1.600 kvadr. sežnjev
= 57,5 a
1 kvadr. seženj ali kvadr. klafta = 3,597 m²
1 kvadr. čevljev = 0,1 m²

III. TELESNE, PROSTORNINSKE IN VOTLE MERE

Mednarodne

- 1 m³ (kubični meter) = 1.000 dm³ = 1.000.000 cm³ = 1 milijarda mm³ = 10 hl = 1.000 l = 10.000 dl
1 dm³ (kubični decimeter) = 1.000 cm³ = 1.000.000 mm³
1 cm³ (kubični centimeter) = 1.000 mm³ (kub. milimetrov)
1 hl = 100 l
1 l (liter) = 10 dl
1 dl (deciliter) = 10 cl
1 cl (centiliter) = 10 ml (mililitrov)
1 reg. tona (registrska tona) = 100 kub. čevljev = 2,83 m³

Angleške

- 1 chaldron = 12 sackov = 13,08516 hl
1 barrel = 168,987 l
1 bushel = 36,34766 l

Stare

- 1 kubični seženj = 6,820 m³
1 kubični čevljev = 0,032 m³
1 četrinjak = 10 velikih veder = 564,50 l
1 polovnjak = 5 velikih veder = 282,25 l
1 veliko vedro = 2 mali vedri = 40 bokalov = 40 ok = 56,6 l
1 malo vedro = 20 bokalov = 1 mernik = 23 kg pšenice = 28,3 l
1 bokal = 4 maseljce = 1,41 l
1 maseljc za tekočino = 35 cl
1 maseljc za žito = 96 cl
1 polič = 7 dl

Mednarodne

IV. UTEŽI

- 1 t (tona) = 10 q = 1.000 kg
1 q (metrski stot, cent, kvintal) = 100 kg = 10.000 dkg
1 kg (kilogram) = 100 dkg = 1.000 g
1 dkg (dekagram) = 10 g
1 g (gram) = 10 dg (decigramov) = 100 cg (centigramov) = 1.000 mg (miligramov)

Angleške

- 1 tona = 20 kvintalov = 1.016,048 kg
1 mala tona = 2.000 liber = 907,185 kg
1 Cwt (kvintal) = 112 liber = 50,802 kg
1 lb (libra) = 7.000 granov = 453,592645 g
1 unča = 1/16 funta = 28,349540 g
1 dram = 1/16 unče = 1,771846 g
1 funt = 5.760 granov = 373,241948 g
1 penniweight = 1/20 unče = 1,555175 g
1 grain (gran) = 1/24 penniweighta = 6,479895 cg (centigramov)

Stare

- 1 cent = 100 funtov = 3.200 lotov = 56,6 kg
1 funt = 32 lotov = 56 dkg
1 lot = 17,5 g
1 oka = 1,28 kg

V. ŠTEVNE MERE

- 1 veliki ducat = 12 ducatov = 144 kosov
1 ducat (dvanajstica) = 12 kosov
1 kopa = 6 razstavk = 60 snopov
1 bala (papirja) = 10 risov = 100 kajig = 1.000 leg = 10.000 pol

VI. CASOVNE MERE

- 1 leto = 12 mescev = 52 tednov in 1 dan = 365 dni in 5 ur, 48 minut in 47,8 sekund
1 teden = 7 dni
1 dan = 24 ur = 1.640 minut = 98.400 sekund
1 ura = 60 minut = 3.600 sekund
1 minuta = 60 sekund
1 lunin mesec = 29 dni, 12 ur in 44 minut

VII. DELOVNE MERE

- 1 kal. (kalorija) je množina toplote, ki segreje 1 liter vode za 10 C = 427 mkg
1 atm (atmosfera) je pritis 1 kg na 1 cm²
1 mkg (metrski kilogram) je sila, ki dvigne 1 kg 1 m visoko
1 KS ali HP (konjska sila) je sila, ki dvigne 75 kg v 1 sekundi 1 m visoko ali 1 kg v 1 sekundi 75 m visoko = 632 kal.
1 človeška sila je približno 1/3 konjske sile

VIII. ELEKTRIČNE MERE

- 1 V (volt) je enota električne napetosti
1 Amp (ampér) je enota jakosti električnega toka
1 kiloamper je 1.000 Amp
1 Ohm je enota električnega upora
1 W (vat) je delo, ki ga izvrši 1 Amp močan tok pri 1 V napetosti v 1 sekundi
1 KW (kilovat) = 10 hektovatov = 1.000 W = 1,53 KS
1 KWH (kilovatna ura) je 860 kal.

Koledniki pojo

*Dober dan, gospodar,
Bog vam dobre goste daj!
Na dvoru vam zelen bor,
zanj privezan konjič vran.
Na konjiču sedelce,
na sedelcu sinek vaš.
Sinek ima srebrn pas.
Več velja vam dober glas
kakor tisti srebrn pas.
Ródila vam šénica
in ta vinska mladica!*

„OJ IVE, K NAM NA KRES!“

(Sv. Janez Krstnik in kresni fant po imenu Janez, Ivan, Ivo, Jan v naših ter tujih kresnih običajih, verovanjih in pesmih)

Spomladi obhajamo Jurjevo, poleti pa Ivane ali kres. Kar je sv. Jurij v začetku pomladi, to je sv. Janez Krstnik ob nastopu astronomskega poletja, ob kresu, ko se sonce obrne ali »dan obesik«. Praznika obeh svetnikov sta preobložena z različnimi ljudskimi verami, običaji in pesmimi, ki še dandanes bolj ali manj živé med drugim tudi v slovenskem narodu. Oba praznika se po ljudskih verah in običajih deloma skladata, še celo več, Jurjevo ponekod tako posega v pravo obredno kresno dobo, da bi spričo tega upravičeno mogli sklepati, da sta oba ljudska praznika verjetno zadnja bleda preostanka velikega davnega poletno-kresnega slavlja, kar nam bo pač razumljivo, če pomislimo, da naši prastari predniki niso krojili letnih časov v pomlad in poletje, ampak so vedeli zgolj to, da zimi sledi poletje. Še danes se namreč pri nekaterih narodih pričena leto ali poletje z običaji izganjanja zime in vpeljavanja poletja. V Šleziji, na priliko, imenujejo cvetno nedeljo poletno nedeljo. Pri nekaterih narodih pa dalje najdemo ljudske kresne običaje, ki nas spominjajo našega belokranjskega jurjevanja in drugih pomladanskih običajev. Lužiški Srbi n. pr. vodijo o poletnem kresu Jana, dečka, vsega opleteneza z modrišem in s krinko iz brezovega lubja na obrazu. Poljaki pa poznajo zelenega ali belega Jana kot poletnega demona rasti, medtem ko na drugi strani zopet Hrvatje in Slovenci zažigajo na Jurjevo in na Veliko noč pomladni kres. Glede na taka in podobna dejstva lahko rečemo, da smo ob Ivanjem ali ob kresu najgloblje v poletju, ne pa šele na njegovem začetku. Vendar se zdaj s takimi vprašanji ne nameravamo baviti, nas danes zanimajo, kakor že podnaslov razprave pove, le tiste kresne pesmi, vere in običaji, ki se jih drži ime velikega krščanskega svetnika Janeza Krstnika in v katerih nastopajo ali svetnik sam ali pa ljudske moške osebe s svetnikovim imenom. In še dalje nas zanima vedeti, kaj neki svetnik, zlasti pa osebe z njegovim imenom predstavljajo, s kakšnimi dejanji in pomeni so povezane ter do kakšnih odkritij dospemo, ako po nekem določenem redu zasledujemo sv. Janeza Krstnika in njegove simeince v raznih kresnih običajih in pesmih.

I.

Različna so mnenja znanstvenikov, zakaj je ravno sv. Janez Krstnik, ki ga kot edinega krščanskega svetnika slavimo na njegov roj-

stni dan, istoveten s kresom, z največjim poletnim praznikom. Eni glede na ljudsko verovanje ugotavljajo, da je sv. Janez Krstnik zaradi tega v zvezi s poletjem, ker je bil, kakor pravi evangelist sv. Luka, pol leta starejši od Jezusa Kristusa. Drugi pa razlagajo, da praznik sv. Janeza Krstnika zaradi tega obhajamo na kresni dan, ker je bil »svetilnik človeštva«. Baje so bile njegove kosti pri Sebastii v ognju sežgane. Dalje lahko po evangeliju sv. Luke poskušamo razložiti zvezo med sv. Janezom Krstnikom in kresnim ognjem. Sv. Luka namreč v svojem evangeliju pripoveduje, kako je sv. Janez Krstnik govoril ljudem, ki so prihajali k njemu. Med drugim je svetnik dejal: »Že je namreč sekira nastavljena drevesom na korenino; vsako drevo torej, ki ne rodi dobrega sadu, se bo posekalo in vrglo v ogenj.« — Po svoje zopet pojasnjuje povezanost sv. Janeza Krstnika s kresom slovenska legenda, ki pravi, da je sv. Janez Krstnik naročil židom, da ga najdejo v puščavi tam, kjer bo gorel ogenj. Ko pa je Herod poslal za svetnikom biriče, je tedaj na različnih krajih v puščavi gorelo toliko ognjev, da biriči niso znali, v katero smer bi krenili, da bi ujeli sv. Janeza.

Toda zažiganje kresa tvori le en del kresnih običajev. Razen ognja imamo ob kresu opraviti še z vodo in sicer z obrednim kopanjem in s polivanjem z vodo. Kaj značilno je, da Rusi imenujejo kres ali praznik sv. Janeza Krstnika — kupalo. Ker je sv. Janez Krstnik v reki Jordan krstil Jezusa Kristusa, je potemtakem krščanstvo s tem svojim svetnikom najbrž vplivalo na evropske vodne običaje ob kresu, pri čemer pa seveda na drugi strani ne smemo prezreti verjetne domneve, po kateri so razni vodni obredi in stara vodna božanstva s praznikom sv. Janeza Krstnika, vodnega svetnika, le zopet oživela, in da krščanska cerkev ni mogla postaviti v kresno dobo nobenega primernejšega svetnika, s katerim bi prekrila stare poganske obrede, kot ravno sv. Janeza Krstnika, ki se zgodbe iz njegovega življenja prav dobro ujema s prastarimi vodnimi in kresnimi obredi.

Naj bodo zveze in sorodnosti med svetnikom in kresnim ognjem ter vodo takšne ali drugačne, naj so njih razlage ene bolj verjetne, druge manj, vsekakor je neovrgljivo dejstvo, da se je sv. Janez sčasoma izoblikoval v značilno personifikacijo svojega poletnega koledarskega praznika in da si ljudstvo kresa brez svetnikovega imena in njegove svetniške podobe dandanes skoraj ne more predstavljati.

II.

Kako pa je posegel sv. Janez Krstnik v kresne vere in običaje slovenskega ljudstva? Po svetniku imenujemo Slovenci najprej sam kres: ivanje, janževo. Dalje se po njem imenujejo posebne kresne rože: rože sv. Janeza, šentjanževe, pozneje pa ivanjske rože (ivanjka, ivančica). Teh ivanjskih rož je več vrst, n. pr. krčna zel, rumena lakota ali strdenka, bela stelja ali praprot, volovsko oko i. dr. Iz teh ivanjskih rož spletó belokranjska dekleta na kresni večer razne šopke in vence ter jih nato mečejo na hišno streho. Pri tem verujejo, da ti ivanjski venci varujejo hiše pred strelo in čarovnicami. Ponekod pa take vere nimajo več ter pletejo vence iz ivanjskih rož zgolj na čast sv. Ivanu. Pri Nemcih je doma vera, da ima venec iz ivanjskih rož veliko in pogubonosno moč nad hudičem, ki se mu ta roža studi zategadelj, ker je zrastle iz krvi sv. Janeza Krstnika. Krščanski legendarni vplivi se kažejo zlasti še v nekaterih kresnih verovanjih in običajih. Tako marsikje verujejo, da svetnik sam v ivanji noči stopi z neba na zemljo, blagoslovi cvetlice ter odganja zle duhove od hiš in hlevov. V nekaterih slovenskih vaseh nastiljajo na kresni večer hišna tla z zeleno praprotjo v veri, da bo prišel sv. Janez Krstnik prenočit in da bo odvrnil od hiše vsako nesrečo, ki bi utegnila nastati zaradi strele ali požara. Sploh slovenski kmetje kaj radi prosijo sv. Janeza Krstnika varstva pred strelo, ognjem ali točo. Ponekod v Evropi je že ime Janez obrambno sredstvo, ki varuje kmeta pred vsakršno nesrečo. Kjer prebiva človek, ki mu je ime Janez, tedaj v tisto hišo prav gotovo ne bo treščilo. Odkopati in dvigniti zaklad more le oseba, ki se imenuje Janez ali Ivan.

III.

Mnogo več prostora, mimo tega pa tudi svojstvenejšo podobo kot v običajih zavzemata sv. Janez Krstnik in njegov soimenec v slovenskih kresnih pesmih. Marsikje pravijo naši ljudje, ko popevajo okoli kresa, da pojó pesem na čast sv. Janezu Krstniku. Vendar kadar razpravljamo o kresnih pesmih, ne mislimo pri tem na običajne nabožne ljudske pesmi v čast sv. Janezu Krstniku, ampak na posebne belokranjske in deloma na štajerske ter koroško-ziljske pesmi. V starih dobrih časih so bržkone tudi Gorenjci, Dolenjci pa Kraševci poznali izrazite kresne pesmi, ki pa so jih s časom pozabili ter jih zamenjali s kresno neznačilnimi popevkami.

V slovenskem narodopisju se po preprostem in jedrnatem ljudskem izrazu in globokem pomenu zlasti odlikujejo belokranjske kresne ali ivanjske pesmi, ki

SV. JANEZ KRSTNIK od sv. Janeza pri Bohinjskem jezeru (zdaj v Narodni galeriji v Ljubljani)

jih glede na sv. Janeza Krstnika in njegovega tovariša Janeza ali Ivana delimo v tri glavne skupine. Prva skupina obsega predvsem pesmi s svojevrstnim legendarnim nadihom, ki opevajo svetnika kot krstitelja deteta Jezusa ali deteta sinka preproste belokranjske matere. K drugi skupini prištevamo pesmi, v katerih kličejo belokranjske kresnice sv. Janeza Krstnika kot priprošnjika ali varuha. Tretja, zadnja skupina pa okvirja tiste kresni pesmi, v katerih ne najdemo več svetnika: na njegovo mesto je stopil belokranjski fant, ki mu je ime Ivo ali Ivan.

1. Kresne pesmi, ki so legendarno pobarvane, pojó Belokranjci večinoma pri kresu. Posamič se z njimi ne bomo bavili, zadoščala nam bo običajna, a zelo značilna inačica iz Gradca pri Podzemlju, ki jo je svoječasno zapisal Janko Barlè in ki takole poje:

*Oj Janez, oj Janez, gospod in šentjanž!
Oj svetega šentjanža svetnika božjega,
K' v puščavi je prebival tri in trideset let!
Njegova spiža bila to prosto korenje,
Njegova p'jača bila ta rosa juternja.
Če zjutraj je zamudil, je cel dan žejen bil.
Njegova postelj bila ta trda škatica,
Njegova odeja bila zelena vejica.
Njegove sosede bile nebeške zvezdice,
Njegova ljuba bila nebeška lunica.*

SV. JANEZ KRSTNIK na trnovskem mostu v Ljubljani
(delo kiparja Nikolaja Pirnata)

Na to so pripeljali to dete Jezusa.

»Oj krsti ti to dete, to dete majheno!«

»Oj kak' bom dete krstil, ker nisem krščen bil?«

»Oj ti si Janez krščen v telesu maternem.«

»Oj kak' sem Janez krščen, ker botrov ne poznam?«

*»Tvoj boter je od onod, kjer solnce gori gre,
Tvoja botra je od onod, kjer solnce doli gre.«*

Na to sta priletela bela golobca dva;

Ta prvi je donesl srebrno kanticu,

Ta drugi je donesl to belo rutico.

Potem Janez krščuje to dete Jezusa

V imen' Boga Očeta, Sina, sve'lga Duha.

Oj Janez, oj Janez, gospod in Šentjanž,

Oj svetega Šentjanža svetnika božjegal

O tej kresni pesmi lahko takoj ugotovimo, da prikazuje krščevanje Jezusa po sv. Janezu Krstniku v prisrčnem ljudskoliričnem slogu. Kaj značilno je zanjo, da v nasprotju z resničnim svetopisemskim dogodkom predstavlja krščenca Jezusa kot majhno dete. Med drugim pa smo pozorni na sledeči vrstici:

*Tvoj boter je od onod, kjer solnce
gori gre,*

*Tvoja botra je od onod, kjer solnce
doli gre.*

Ali ne odmerjata prelepo ti dve pesemski vrstici koledarsko mesto sv. Janeza Krstnika? To mesto je v kresu, v sredini poletja, kadar se sonce obrne. Boter je svetniku pomladni, letni sončni čas, čigar dnevi se daljšajo — solnce gori gre (vzhaja) —, botra pa mu je bližnja jesen v drugi polovici leta. Tedaj se dnevi krajšajo — solnce doli gre (zahaja).

V naslednji nepopolno ohranjeni belokranjski ivanjski pesmi iz Drašič pa ne gre za krst deteta Jezusa, ampak za krst sinka belokranjske matere:

Ivan se seče po zlatom mostu:

Na Ivanje je zlat na zlat menjak.

Krsti mi Ivan, sinka mojega:

Na Ivanje je zlat na zlat menjak.

Kako bom krstil, imena mu ne znam;

Na Ivanje je zlat na zlat menjak.

Nadenite mu to mrkvo nočko.

Na Ivanje je zlat na zlat menjak.

Prvo vrstico v tej kresni pesmi takoj razumemo, če si predstavimo svetnika kot patrona ali varuha mostov. Poleg sv. Ivana Nepomuka je namreč sv. Janez Krstnik pomenljiv mostni in vodni svetnik, saj ljudstvo pogostokrat postavlja njegov kip sredi mosta, ker veruje, da ga svetnik varuje pred raznimi nezgodami. — Nadaljnji vrstici v tej pesmi:

Na Ivanje je zlat na zlat menjak.

Krsti mi Ivan, sinka mojega,

pa nam najbolje pojasni ljudska ivanjska vera, ki je ponekod v Evropi doma, namreč: če kdo dá na Ivanje krstiti otroka, tedaj pomeni to toliko, kot bi otroku dal zlata ali tisoč tolarjev. Ivanje prinaša torej obilo blagoslova tudi na kres rojenim in krščenim otrokom.

2. Belokranjske kresne pesmi iz druge skupine, ki med drugim kličejo sv. Janeza Krstnika kot priprošnjika ali varuha, pa so hkrati tako imenovane »krésnice« ali »ladanjke«, to je nekakšne kresne kolede, ki jih pojó v belo oblečena belokranjska dekleta krésnice po vrnitvi od kresa pred vsako hišo. V Gribljah pravijo krésnice: »Idemo ladat sv. Ivanu, da nam dobro leto dá.«

Belokranjske kresnice omenjajo sv. Janeza Krstnika kot zaščitnika že v uvodnem pozdravu:

Bog daj, Bog daj dober večer!

Mi smo nocoj malo spale,

ki smo polja varovale:

Varuj vam ga Bog, Marija,

Bog, Marija, sveti Peter,

Sveti Peter, sveti Ivan!

Na svetnika pa se krésnice obračajo tudi takole:

Daj, Marija, dobro leto,

Sveti Ivan, kresnik božji!

Nato kličejo krésnice hišnega gospodarja in prosijo darov:

Mi smo prišle, da b' nam dali

vedro vina, dva cekina.

Krésnice pa tudi zaprete kmetu:

Nam ne date vsega tega,

č'mo vam vzeti mlado hčerko,

mlado hčerko za krsnico.

To grožnjo »kresvalje« v Hrvatskem Zagorju še določneje izrazijo:

*Pa nam dajte sir, pogaču,
sir, pogaču, našu daču.
Če nam ne bu svega toga,
svega toga i svetoga,
bumu zeli malo diete,
malo diete, sveti Ivan.*

Ker pa krésnice s pesmijo čarajo poslednje zorenje polj in vinogradov, zlasti pa odvrčajo od njih čarovnice in pogubne zle duhove, torej prinašajo srečo hiši, jih povsod zmerom obdarujejo. Zato sledi groznji običajno takoj zahvalni konec.

3. Tretja, poslednja skupina pa nam kaže kresne pesmi, v katerih je sv. Janez Krstnik pustil svojo sled v belokranjskem fantu, ki mu je po njem ime Ivo ali Ivan. To so hkrati pesmi, ki vabijo na kres ali ki se pojó na poti h kresu. Deloma pa jih popevajo tudi krésnice, belokranjske poletne kolednice.

V Rosalnicah belokranjska dekleta takole vabijo fanta na kres:

*Oj Ive, k nam na kres!
Snoči si nam obečal,
da boš z nami kresoval;
oj Ive, k nam na kres!
Saj nisi stari dede,
da bi doma pekel hlebe:
oj Ive, k nam na kres!*

Belokranjski Ivo se res odzove vabilu kresnic in zvečer že kresuje. Kajti v Drašičah takole pojó, h kresu gredé:

*Dober večer, vsi kresniki,
vsi kresniki in kresnice!
Lepi Ive kres nalaže,
z eno roko kres nalaže,
i s to drugo venčec vije.*

Prav tako na Štajerskem kuri kres od deklet izbrani fant, Ivan po imenu.

Okrog hrvatskih Križevcev je ta pesem kresnic precej zgovornejša:

*Lep nam Ivo kres nalaže
na ivanjsko na večerje:
oj Lado, Lado, oj Ivo Lado!
Njega majka domom zvala:
»Hodi, Ivan, na večerju!«
»Večerjajte, ne čakajte!
Divojke su v kolo došle,
vse divojke i snašice:
ja jim moram nadigrati,
nadigrati, nadplesati.«*

Ako dobro pregledamo vse take in podobne pesmi, ki je na njih pglavitna oseba kresni fant Ivo ali Ivan, tedaj najdemo, da nam one naznačujejo ljubavno podobo kresne pesmi. Zakaj je neki belokranjski Ivo vabljen na kres? Vsekakor zaradi tega, ker ga pri kresnem ognju pričakuje njegovo dekle, ali pa da si poišče neko dekle in vanjo zaljubi. To erotično, ljubavno plat kresne pesmi pa nam zelo jasno kažejo poljske pesmi, ki jih n. pr. v Bilczu (pokrajina Sandomir) pojó kresniki in kresnice, plesoč okrog ivanjskega

BELOKRANJSKE KRÉSнице na mariborskem folklornem festivalu leta 1939

ognja. V teh pesmih je poljski Jan kar naravnost pozvan, da si poišče dekle:

*O Janie, Janie — Janie zielony!
O Jan, Jan — zeleni Jan!
Listi padajo na vse strani
in ti hlapček Jan
poišči si ženó!*

Druga poljska pesem pa se takole značilno začinja:

*Če se hočeš, beli Jan, oženiti,
ti hočem jaz eno prisnubiti.
To je zala Marijica ....*

Belokranjska koleda krésnic pa gre še dalje in prikazuje takšno stvarnost ljubavnega para:

*Pred vrati vam hladna senca,
v hladni sencu lepa pojstla,
z belo rjuho pregrnjena.
Na nji leži lepo telo,
lepo telo, lepi Janez.
Uz njega je drugo telo,
drugo telo, lepa Mare.*

Takim slovensko-belokranjskim ter poljskim pesmim pa lahko dodamo še kresno pesem, ki jo fantje in dekleta pojó v Rusiji, ko se na kresni dan vozijo po cestah in se razveseljujejo ob rekah in na travnikih. To je tako imenovana pesem »kupalo«:

*Ivan in Marija sta se kopala v rečici.
Kjer se je Ivan kopal, se je zemlja zmajala,
se je zazibal breg.
Kjer se je Marija kopala, je pognala trava.
Kupalo in Ivan.
Ivan se je kopal in padel v vodo.
Kupalo in Ivan.*

Kakor vidimo, je v tej ruski kresni pesmi ljubavna dvojica iz preprostega ljudstva, Ivan in Marija, zrasla v čarodejno obredno-mitično podobo, ki prinaša vsesplošno poletno rodovitnost in rast.

Proč od kresne ljubavne igre in čarovnih dejanj Ivana in Marije ter še globlje v mit kresa ali Ivanja pa nas vodijo letske kresne pesmi, v katerih Ivan toži, da je izgubil svojo ženo, na kar ga pevci potolažijo, da mu bodo ženo našli pod praprotovim grmičkom. Druga inačica te letski pesmi nam med drugim pove, da je Ivanova žena na kresni večer zgubila srebrno prsno zaponi in da pri iskanju te zapone sonce zahaja, vzhaja pa, kadar jo najdejo. Ako si ob tej vsebini letske pesmi priključimo v spomin ono belokranjsko kresno pesem, ki govori o botru in botri sv. Janeza Krstnika, tedaj ta letska žena s srebrno zaponi ne predstavlja prav nič drugega ko pomladno-poletno ženo, majsko kraljico, prvo polovico leta, ki ga je ob kresu sv. Janez Krstnik ali fant Ivan izgubil. Zdaj si mora Janez poiskati drugo polovico leta, drugo ženo; najde jo, toda stara je in spremenjena v jesensko-zimsko ženo.

Iz vsega tega na kratko povzemamo, da nam najgloblja vsebina nekaterih evropskih kresnih pesmi in med njimi tudi naših ne odkriva samo poletnih čarov ljubezni, zakona in zemeljske rodovitnosti, te kresne pesmi nam v vsej ljudski izrazni lepoti in prisposobi na vse zadnje osvetlujejo tudi večni mit

poletja, sonca in njegovega obrata, ki pade na god sv. Janeza Krstnika. Pot, ki pelje od ljubezni k soncu ali pa obratno od sonca k ljubezni, je prastara ter jo najdemo v mitologijah raznih narodov in ljudstev. Rusko pomladno-poletno božanstvo Jarilo je na priliko hkrati božanstvo ljubezni in sonca.

Ljubezen, rodovitnost, sonce, poroka sonca z zemljo, obrat sonca in prvo oznanilo novega letnega časa, to so v bistvu največje podobe, dejanja in osnovni smisli kresa in njegovega obredja. Na svoj način nam jih razodevajo sv. Janez Krstnik in njegovi soimenci v kresnih pesmih. Pri vsem tem pa nam seveda ni treba posebej razlagati in utemeljevati, da so sv. Janez ter Janez, Ivan, Ivo, Jan le mlajša drugotna imena za neka stara poganska božanstva. —

Literatura in uporabljeni viri

Haase F.: Volksglaube und Brauchtum der Ostslaven, Breslau, 1939.

Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Bd. IV., str. 703—727.

Kotnik Fr.: Blagoslov zelišč na kres in čar kresnic (Etnolog, XV., 1942).

Mannhardt W.: Wald- und Feldkulte, Bd. I.

Navratil J.: Slovenske narodne vraže in prazne vére. (Letopis Matice Slov., 1887.)

Strekelj K.: Slovenske narodne pesmi, III.

D r . J a n k o L o k a r

LOVSKI KRST

Pri nas krstimo mnogokaj. Na Martinje se s pitjem krsti mošt za vino, katerega marsikateri gostilničar nato vse leto krsti, posnemajoč cerkveni krstni obred s tem, da zaliva vino v vodo. Če obere paglavec prve zrele hruške ali jabolka, pravimo, da jih je krstil.

Slovesno se krsti dorasel mladec za fanta, ko ga sprejmó fantje v svojo družino. Fantovstvo se mora zaslužiti ne le z leti, ampak tudi s primernim vedenjem. Za fantovsko čast mora plačati krščenec fantovščino. Ponekod postavijo v kot gostilne kar škaaf vina, da si polnijo kozarce iz škaafa. Za fanta krščeni mladec sme prvi sam plesati s svojim dekletom, raj pa mora primerno plačati. Kljub obilici vina ne pride na fantovščinah do preteпов, ker smatrajo vsi krst za slovesno dejanje, katerega ne sme onečastiti s preteпом noben zgagar in zdradar.

Tudi lovci krstijo svojega novinca ali zelenca in ga tako sprejmejo v zeleno bratovščino tedaj, kadar ustrelje prvo večjo ali važnejšo žival, n. pr. gamsa, srnjaka ali lisico. Pa tudi za prvega zajca prejme krst v krajih, kjer je prej omenjena divjad redka in bi bilo treba sicer na krst dolgo čakati.

Krščenje za vsako vrsto dlakave divjadi, kadar ustreliš prvič njenega pripadnika, je novejša razvada kakor tudi krščenje za pernatu divjad.

Krščevanje lovskih novincev nima pri nas splošno veljavnega obreda, ima po krajih različice in tudi ni v vseh naših krajih znano. Prvotno se je pri nas izvajalo na graščinah, ki so imele lastne love. Na te love so vabile graščine tudi lovce iz mest, ki so zanesli navado lovskega krsta na deželo.

Povsod pri nas se izvaja lovski krst pri zadnjem pogonu. Stara in zelo priljubljena navada, ki bo izginila le z lovom vred, je, da se zbere lovska družina po dovršenem lovu v kaki gostilni. Tu prereštevajo potek končanega lova in obujajo lovske spomine. Hoja v naravi razniha že sama razpoloženje človeka, dobra, primerno založena kapljica ga pa povečava, da gre pri zadnjem pogonu marsikomu v glavo življenje, ki mu meglji razum. Ta zabava, ki se konča večkrat z zoro, se imenuje zadnji pogon. Za neredkega puškonosca je glavna sila, ki ga vleče v gozd. Splošno nimajo lovci radi tovarišev, ki šo

pobrišejo takoj po lovu domov za peč in pod copato.

Lovski zelenec, ki ima srečo, da ustrelj prvič eno od važnejših živali, ve, da ga čaka na večer pri zadnjem pogonu krst. Zato lahko premisli, kako se bo zahvalil za sprejem v zeleno bratovščino, in si pripravi denar za krstke. Brez krstne gostije, bolj rečeno: pi-jače ne mine namreč pri lovcih krst. Stroški za krstke največkrat niso majhni. Poznam pred vsemi našimi lovci velikega potomca Nimroda, ki je bil krščen pred dobrimi petdesetimi leti, ko se je plačevalo še v goldinarjih. Od desetih goldinarjev, s katerimi je bil prišel na lov, je prinesel domov sedem krajcarjev. Vsakdo si lahko izračuna, kolik je bil zapitek in zaužitek in kako je »lušno blo«, če pomisli, da se je takrat dobil na deželi liter vina za osem krajcarjev. Omenjenemu lovcu brli lučka življenja prav z zadnjimi plamenčki še, vendar se mu zaiskre oči, kadar pomisli na svoj lovski krst.

V današnjih časih odklanja lovska družba večinoma plačilo krstk zase, noben krščenec pa se ne more in ne sme odtegniti pogostitvi lovskih čuvajev.

Kdo bo krščen in kje, o tem se dogovore lovci že med lovom.

Ko si pogase pri zadnjem pogonu prvo žejo in se za silo odteščajo, vstane lovski gospodar ali pa kak uglednik in dostojnik med lovske družbo in razglasi, da je M. L., star ..., doma iz ..., ustrelil danes prvega srnjaka ter da predlaga zavoljo tega in glede na njegovo dosedanje lovske obnašanje, da se krsti in sprejme v lovske občestvo.

Družba sprejme predlog z odobravanjem, na kar se postavijo za izvrševalce krstnega obreda krstitelj, boter, sodnik, zagovornik in birič. Predlaga jih navadno tisti, ki je predložil krst lovskega novinca, lahko pa tudi kdo drug, ki pozna bolj družabne sposobnosti članov lovske družine.

Izvrševalci krsta sede po navadi za svojo mizo.

Birič postavi sredi sobe dolgo klop brez naslonjala in položi čez njo na koncu, obrnjenem k mizi krstitelj, od novinca uplenjenega srnjaka tako, da mu visi s klopi na eni strani glava s prednjim delom telesa, na drugi strani zadnji del telesa. Nato prime v roko krstno palico, katero prinese po navadi že s seboj iz gozda, pokliče izza mize novinca, ki bo krščen, in stopi z njim pred krstitelja proseč, da se s krstom prične, ker je zanj vse pripravljeno. Obenem pove ime botra, ki vstane in prevzame s kratkimi besedami odgovornost, da je novinec vreden, da se krsti.

Krstitelj pozove nato sodnika, da začne z lovskim izpitom. Novinec dobi nekaj resnih, nekaj šaljivih lovskih vprašanj. Sodnik mu pri

odgovarjanju pomaga, a le po ovinkih. Če je spreten, presekljiv ter ni zastavil svojega jezika pri judu in ume, kako je treba zastavljati besedo v zabavo, se lovska družba kmalu ziblje v smehu in krohotu.

Resnih vprašanj je mnogo, šaljiva so n. pr.: kdo gre jutraj pred jelenom s paše v gozd (jutrnjica in jelenova sapa); kje imata gams in srnjak svoje pravice (spolovila srnjaka ali kozla imenujejo lovci pravice); kdaj se srnjaku dobro godi (kadar sede lovci v gostilni); s čim plača lisjak tobak, ki ga pije z lisico (s česnom; tako se zovejo spolovila lisjaka); kje je zajec večji — v detelji ali v repi (povsod je enako velik); ali se boji zajec bolj belega ali črnega psa (belega, ker misli, da si je slekel suknjo, da bi laže tekel za njim); zakaj teče zajec čez hrib (ker ne more skozi hrib); na katero stran pade ustreljeni zajec (na kosmato); kdaj ima divja kokoš največ perja (kadar jo petelin kopča); kateri so trije največji čudeži sveta (lovec, ki ne pije; pes, ki ne teče; zajec, ki se ne boji); katere tri barve so lovcu najljubše (zeleno gozda, rdeča deklških lic in bela deklških grudi).

Nekateri sodniki dado največ vprašanj o živali, zaradi katere se novinec krsti.

Če bi novinec slabo odgovarjal, mora braniti njegovo neznanje zagovornik, n. pr. z razburjenjem, z raztresenostjo, z dobro voljo, da nadoknadi, kar mu manjka itd. Tudi zagovornik pripravi s svojim zagovarjanjem družbo lahko v smeh, če skuša n. pr. opravičevati novinca z njegovimi družbi znanimi slabimi lastnostmi in s podobnim.

Ko se krstitelju zdi, da je izpraševanja dovolj, razglasi po kratkem posvetovanju s sodnikom, da se je novinec izkazal na lov izučenega, da je napravil izpit in s tem dokazal, da je vreden krsta, ki se bo izvršil po v lovski družini veljavnem obredu, za kar je porok.

Nato pozove novinca, naj se uleže na klop na trebuh. Uleči se mora tako, da mu leži srnjak pod prsmi. Birič ga po potrebi naravna v pravilno lego.

H klopi pristopijo od svoje mize krstitelj, boter, sodnik in zagovornik. Birič poda krstitelju krstno palico, ki je čestokrat omajena v pase (pisana palica), sam se pa postavi z litrom ali še rajši s štefanom vina na levo stran krstitelja.

Ostali člani družbe obdajajo klop kot venec.

Krstitelj vzdigne krstno palico in prične s krščenjem: Krstim gospoda M. L. v imenu sv. Huberta (Diane) (prvi udarec s krstno palico po zadnjici krščenca) — krstim gospoda M. L. v imenu celokupne zelene bratovščine (drugi udarec) — krstim gospoda M. L. v imenu navzoče lovske družine (tretji udarec).

Pri vsakem udarcu izgovori krstitelj navadno kako geslo, n. pr.:

Prv'ga za lovsko čast in poštenje —
druz'ga za kralja in domovine rešenje —
tretj'ga za puške pravično nošenje.

Po vsakem udarcu izlije krščencu čez glavo in za vrat vina, ki mu ga poda birič. Polivki večkrat niso slabi, ampak močni ne glede na to, ali je mraz ali ne. Kar ostane vina v štefanu, ga dobe lovski čuvaji.

Ponekod je navada, da objame krščencem po prejetih udarcih in po oblitju z vinom uplenjeno žival okrog vratu in jo poljubi na gobček.

Sodnik proglasi nato, da je krst v redu izvršen, na kar izjavi krstitelj, da je krščencem sprejet med prave lovce, in zaključi obred z opominom, naj novi član zelene bratovščine nikdar in nikjer ne pozabi na lovsko čast in poštenje. Pravilen lov zahteva vztrajnost, odločnost, srce. Dobr lovce se ne vprašuje, katere živali in v kolikem številu jih je uplenil, ampak kako je prišel do plena. Puško mora nositi sebi in lovcem v čast ter v obrambo domovine in v zaščito divjadi, s katere življenjem se ne sme igrati. Vsak lovec mora vedeti, da je smrt boljša kot počasno umiranje, česar ne sme nikdar pri divjadi pozabiti. Udarci, ki jih je pri krstu prejel, naj ga vedno opominjajo na dolžnosti pravega lovca in naj bodo zadnji javno izrečeni opomin v ta namen.

Krstitelj seže nato krščencu v roko, trči z njim ter mu čestita, da je med lovce sprejet. Isto store po vrsti ostali udi družbe.

V dobrih časih je bila navada, da je poklonila družba krščencu kako darilo, ki mu ga je izročil boter.

Imam tovariša, ki je bil krščen na snežniški graščini in je dobil v spomin na krst pipo iz jelenovega rogovja z lepo izrezljanimi podobami iz lovskega življenja.

Zdaj dobi krščencem po navadi v spomin le krstno palico, na katero zapišejo ali vrežejo navzočni svoje ime. Boter mu jo izroči, češ naj mu bo trajen in viden spomin na krst ter opomin na dolžnosti pravega lovca. Kakor se ne sme spozabiti na lov, tako naj tudi palice ne uporablja v napačne namene, n. pr. za nepotrebno kaznovanje otrok ali za tepenje žene, če bi se vsajala zavoljo lovskega pohoda.

Poleg palice dobi krščencem v spomin tudi gladno patrono, s katero je žival ustrelil. Zato gledajo, da je pred krstom ne odvrže.

Po izvršenem obredu se zahvali krščencem za sprejem v lovsko bratovščino in se zaobljubi, da se bo skušal vedno vrednega izkazati podeljene mu časti pravega lovca.

Ko so graščinski lovci še nosili lovske nože, jelenovce, so se podeljevali pri lovske krstih na graščinah udarci s plosko jelenovca: eden po vsaki rami, tretji na tilnik.

V resnih lovske družinah dele tako tudi udarce s palico in oblivajo krščenca le malo z vinom ali pa nič.

Ponekod se pozablja pravi pomen krsta in je krst skoraj že burka.

Krst opravi duhovnik, nalogo, ki jo opravlja po tem, kar sem doslej omenil, krstitelj, pa predsednik ali vodja lovskega obreda.

V duhovnika se preobleče eden od lovske družbe tako, da se ogrne z dvema spetima namiznima prtoma in si natakne na glavo škofovo kapo iz papirja. Na kapi je narisano z ogljem ali z barvo znamenje sv. Huberta: križ v jelenjem rogovju.

Tako našarjenega duhovnika spremljajo trije cerkovniki, preoblečeni kot mašni strežniki. Eden nosi liter ali štefan vina (večkrat v košarici, katere dno je pokrito s senom ali s slamo), drugi svečo in zvonček, tretji krstno palico.

Krstne obredne besede so iste, kakor sem jih prej navedel. Pri vsakem udarcu in oblitju pozvónčklja cerkovnik. Z vinsko krstnico ne varčujejo, tako da je krščencem moker po vsem srednjem delu telesa.

Ko opravi duhovnik krst, ne vstane krščencem s klopi, ampak čaka pohlevno in tudi s strahom, da ga udari po vrsti vsak ud družbe s krstno palico po zadnjici. Marsikdo mu jo primaže, da se krščencu zasvetijo oči in da mu je treba precejšnje samokrotive, da se ne spozabi in da ne vrne milo za drago ter ne uniči lepega razpoloženja. Veselje mora biti, ker lovci se pri zadnjih pogonih zavedajo, da pridejo časi, »ko jagra več ne bo«.

Namesto s krstno palico bijejo tudi z loparjem, ki se kaj rad v zraku zasučje, da prileti na zadnjico z robom, ne s plosko.

Pri mnogih lovske družinah ne poznajo lovskega izpita in ne razen duhovnika ter cerkovnikov drugih izvrševalcev krstnega obreda. Duhovnik pride s cerkovniki, ki so že prej pripravili klop (uplenjene živali ne položijo povsod čez njo), in nagovori družbo. V tem nagovoru razloži pomen krsta vobče in za vsakega posameznika ter izrazi veselje, da ima priliko krstiti lovskega pohana, ki ga ima lovska družina za vrednega, da se sprejme v občestvo pravih lovcev. Krščenca opomni na lovske dolžnosti in ga pozove izza mize h klopi, kjer ga cerkovnik, ki nosi krstno palico, naravna v pravo lego.

Na Gorenjskem, zlasti v Bohinju, je bilo prej bolj znano pitje krvi prvič ustreljene živali. Če je lovski začetnik ustrelil svojega prvega gamsa ali srnjaka, je najstarejši ali v lovskega pogledu najbolj ugledni ud družbe odprl živali z nožem žilo na vratu, da je prisolzela kri. Nekaj te krvi je moral pocuzati novinec. S tem je bil krščen in je postal pravi lovec.

Kroparji so še pred tridesetimi leti tako krščevali.

Primeren nagovor je izrekel tisti, ki je odprl žilo.

To navado sem našel tudi v Tirolah.

V zadnji svetovni vojni sem se seznanil visoko v tirolskih gorah na neki trdni kmetiji z dobrimi lovci. Na fronti je vladal dalje časa mir, le na noč so tu in tam zaregljale strojnice, počile so od časa do časa posamezne puške, kakor da je v mesečini opalil po svoji žrtvi tatinski lovec, in žarometi so tipali kakor ognjene roke, če se kje kaj premika.

Ta čas sem izrabljajal za lov gamsov. Na kmetiji so imeli čednega, bistrega, sedemnajstletnega sina, ki je tudi hodil z nami na lov. Ko je podrl svojega prvega gamsa, je lovski gospodar odprl gamsu žilo na vratu. Nato se je odkril, kar smo storili tudi drugi lovci, in ogovoril fanta nekako tako: »Poklekni in pij s krvjo svojega lovsko pridobljenega plena moč, spretnost in vse vrline pravega lovca, katerih ne smeš zatajiti nikdar, da se te ne bodo sramovali tovariši, sredi katerih stojiš, in gore, v katerih si zrasel in ki ti naj ožarjajo tvoje življenje. Pomaga naj ti Bog in sv. Hubert!« Ko je fant posrkal nekaj krvi in se vzdignil, mu je stisnil desnico, za njim pa mi. Fant se je štel odslej za pravega uda lovske družine. Razvijal pa se je tako, da bi skoraj verjel v čarobno moč pri krstu popite krvi.

Bilo ga je samo srce. Krst se mu torej ni izlival, kakor preklinja Belokranjec onega, kateremu želi hudo. Fant je hotel iti med mlade strelce, a smo ga pregovorili, da je še čas, da bo svetla sabljica, siva suknjica njegova ljubica.

Še vedno se fanta rad spominjam in hranim v spomin nanj lovsko narodno pesem v tirolskem narečju, ki nam jo je pel zvečer pri citrah v onih srečnih urah težkih dni, kajti vojna ni božja stvar in je vedno trda, četudi ni vedno huda.

Krst s pitjem krvi ni več na Gorenjskem v navadi. Novi čas je pomehkužil večino želodcev. Pač pa še pijo gorenjski kmečki lovci kri gamsov za zdravje.

Naš krstni obred je posnet po proglašanju nemških lovskih vajencev za prave lovce, kakor je bilo v navadi nekako od XI. tja do XIX. stoletja. Šolanje teh vajencev je trajalo tri leta.

Prvo leto se je imenoval lovski vajenec psetar ali psar, ker je imel na skrbi le pse.

Drugo leto se je učil lovskih navad in vseh vrst lova, streljanja, šolanja psov pa tudi gozdarstva. Zval se je učeneč in je smel nositi rožnico ali lovski rog. Ta je bil do začetka XIX. stoletja znamenje pravega lovca. Lovsko osebje je nosilo rog iz volovskih rogov, plemenitaši iz slonovine.

V tretjem letu se je zval lovič in je končal svoje šolanje s preizkusnim lovom. Če se je na tem izkazal, je bil slovesno proglašen za pravega lovca. K tej proglasitvi je povabil lovec, pri katerem se je lovič izučil, sosede in prijatelje.

Lovič je stal na levi svojega učitelja, opremljen z vrvice za lovski rog ter z jermenom za jelenovec. Po slovesnem nagovoru loviča je vzdignil učitelj z levico pred seboj ležeči jelenovec, ga držal predse in dal loviču z desnico klofuto z besedami: »To prenesi še danes od mene, za naprej pa nič več niti od mene niti od koga drugega!«

Nato mu je slovesno izročil jelenovec s pozivom, naj ga ne rabi za nekoristne prepire, ampak samo v čast plemenitega lovstva in svojega bodočega gospodarja, v varstvo svojega in njegovega poštenega imena in življenja.

Lovič si je pripel jelenovec na levo stran — rog so nosili na desni — in se spodobno zahvalil za podeljeno mu čast pravega lovca. Navzoči lovci so zatrobili na svoje rogove, želeli novemu tovarišu srečo in ga za takega priznali.

K slovesni gostiji sta peljala mladega lovca najstarejša lovca družbe kakor ženina. Prvo kupico so izpraznili na njegovo zdravje. Gostija je trajala običajno do belega dne, večkrat tudi več dni. Popivanje je bilo po navadi tako močno, da niso radi dali izžolanemu lovcu učnega izpričevala pri proglasitvi za pravega lovca, ampak šele pozneje, da bi v pijanosti ne izgubil izpričevala.

Ta način proglašanja za pravega lovca je posnetek srednjeveškega poviteženja enoindvajsetletnih plemičev. Če je hotel mladi plemič postati vitez, je moral imeti dva viteza za priči, da je plemenitega rodu, krščanske vere, poštene preteklosti in da je zmožen izpolnjevati viteške dolžnosti. Po teh dokazih je pokleknil brez čelade, meča in ščita med priči. Viteško čast podeljujoči vitez mu je dal s plosko meča ali en udarec na tilnik ali pa tri udarce: enega na vsako ramo, tretjega na tilnik. Ti

udarci naj bi bili zadnji, ki bi jih smel prenesti brez odpora.

Tako je postal mladi plemič enakopraven ud viteškega stanu in je prevzel nase obveznost viteškega in krščanskega življenja.

Naš lovski krstni obred hrani torej v sebi ostanke srednjeveškega obreda poviteženja. Povsod gre za pravilno izvrševanje dolžnosti novega stanu. Kot stan so se čutili lovci od časov cehov.

Jedro lovskega krsta smo prevzeli od Nemcev, obred je pa naš in Nemcem nepoznan. Trije udarci na zadnjico lovca, ki leži na trebuhu čez ubito žival, so francoskega izvora, od koder je prišla ta navada na Nemško. Tu so dajali te udarce že v XVI. stoletju, če ne prej, kot kazen za pregreške zoper lovski jezik in lovske običaje zlasti na lovskih slavnostih, ki so se vršile z velikimi ceremonijami. Lovci so se jih udeleževali v lepih lovskih uniformah. Prihajali so v vrstah trobeč na lovske rogove in vzklikajoč razne lovske klice. Kazen je izvršil na mestu takoj po prijavi pregreška višji dvorni lovski mojster s plosko jelenovca — udaril je grešnika krepko na »gole hlače« — z besedami:

Jo ho! Ta je za mojega premilostljivega kneza in gospoda.

Jo ho! Ta je za viteze, jezdece in hlapce (lovske).

Jo ho! To je plemenito lovsko pravo.

Med kaznovanjem so lovci trobili in vzklikali. Vsi prisotni so morali potegniti jelenovce za dlan iz nožnic. Kdor bi bil to pozabil, je prišel za kazen takoj na vrsto.

Kazni niso imeli za sramotno. Kaznovani se je moral celo pri izvršilcu kazni za udarce zahvaliti.

Za lovske pregreške so se kaznovala tudi dame — lovke. Ni pa se jim bilo treba uleči prek živali, ampak so položile nanjo le roko. Morale so pa obročno krilo toliko privzdigniti, da je jelenovec padal na pravo mesto.

Krst s pitjem krvi ima prav star izvor. Kri naj bi dala pivcu sile uplenjene živali, obenem je pa od lovca popita kri vidno znamenje, da je dobil nad divjadjo oblast.

Dr. Oskar Reya

VREMENSKA NAPOVED Z BAROMETROM

Znano je, da je barometer najenostavnejša priprava za napovedovanje bodočega vremena. Saj je danes obočen že na mnogih javnih prostorih: v vremenskih hišicah, na kolodvorih, v izložbah trgovin in v predsobah pisaren. Končno ga najdemo že skoraj v vsaki boljši

hiši. Mnogi pa ne vedo, kako zavisi barometer od vremena in kaj prav za prav kaže. Zlasti jih motijo številke na lestvici, ki niso pri vseh barometrih enake.

V vsakdanji rabi je predvsem tako zvani kovinski barometer, ki ima obliko ure z enim

kazalcem. Marsikdaj je barometer pretvorjen v samopisno napravo — barograf, ki neprestano riše krivuljo zračnega pritiska. Navadno kažejo barometri nekaj pod ali nekaj nad 760 mm. Nekateri pa kažejo, na primer v Ljubljani, tudi 735 mm. Od kod in zakaj ta razlika? Večkrat me je kdo o tem že vpraševal in, ker mislim, da mnogim zadeva še ni jasna, jo bom skušal obširno razložiti.

Z barometrom merimo zračni pritisk ali tlak, to je pritisk zraka na zemeljsko površje. Zrak obdaja našo zemljo kakor tenek plašč, ki mu pravimo tudi atmosfera, in pritiska na zemljo kakor vsak predmet, ki leži na njej. V živosrebrnem barometru, ki ga poznamo še iz šolskih dni, pritiska zrak na živo srebro in ga potisne v notranjosti brez-zračne cevi navzgor. Teža živega srebra v cevi in zunanji zračni pritisk si držita ravnotežje. Višina srebra v cevi je merilo zračnega pritiska in znaša v Ljubljani okrog 735 mm, tik nad morsk gladino pa okrog 760 do 762 mm. Če poznamo težo srebra, poznamo tudi težo zraka nad določeno površino. Teža srebra v cevi s prerezom 1 cm^2 znaša $76 \text{ cm} \times 1 \text{ cm}^2 \times 13,6 \text{ g} = 1033 \text{ gramov}$, kjer pomeni 13,6 g specifično težo živega srebra.

Pritisk 760 mm ali 76 cm je tedaj enak teži 1033 g ali 1 kg in 33 g na 1 cm^2 . Zanima nas predvsem pritisk, izražen v milimetrih, kajti pri spremembi zračnega pritiska se menja višina živega srebra. Razumljivo je, da je teža zraka in s tem višina barometra največja ob morju. Čim više se vzpemo nad morsk gladino, tem manjša je teža in z njo višina živega srebra. V Ljubljani, ki leži okrog 300 m nad morjem, znaša višina samo še 735 mm. Razlika $760 - 735 = 25 \text{ mm}$ odpade na tisti zrak, ki leži pod 300 m.

Pritisk zraka se manjša z višino, kakor se manjša pritisk vode v kakem vodnjaku. Tu je največji pritisk na dnu; na polovici globine znaša pritisk vode samo še polovico, na četrtini globine samo še četrtino. Pri vodi pojema pritisk sorazmerno z globino: čim manjša je globina, tem manjši je pritisk.

Pri zraku pa ne vlada to razmerje. Zrak je plin in je zato stisljiv, medtem ko voda ni stisljiva. Na dnu, to je tik nad morsk površino, je zrak najbolj stisnjen od gornjih plasti — in je zato tu najbolj gost. Čim više se vpenjamo, tem redkejši je zrak, ker je podvržen vedno manjšemu pritisku. Pri enakih vzponskih razlikah pustimo spodaj več zraka pod seboj kot v višjih višinah. Zračni pritisk tedaj ne pada sorazmerno z višino kakor pri vodi, temveč spodaj hitreje kot zgoraj.

TEŽO ZRAČNEGA STEBRA na 1 m^2 lahko izračunamo tudi s pomočjo „vodnega“ barometra. Namesto živega srebra vzamemo vodo, o kateri vemo, da 1 cm^3 tehta 1 gram. Ker znaša teža zračnega stebra na 1 cm^2 1033 g, mora biti enako širok vodni stebel visok 10 m in 33 cm. Vodni barometer zahteva nad 10 m visoko cevko. — Znameniti francoski naravoslovec Pascal (1623—1662) je to meritev izvršil v mestu Rouenu. Slika prikazuje njegov znameniti poizkus.

Naslednja razpredelnica nam pove, za koliko se moramo v raznih višinah dvigniti, da pade pritisk za 1 mm.

Višina nad morjem v metrih	0 do 500	500 do 1000	1000 do 2000	2000 do 3000	3000 do 4000	4000 do 5000 m
Pritisk pade za 1 mm na vsakih	11 m.	12 m	13 m	15 m	17 m	20 m

Od morja do Ljubljane, ki leži v višini 300 m, pada zračni pritisk na 11 m vzpona za 1 mm. Do Ljubljane pade torej za $300 : 11 = 27 \text{ mm}$. V novejšem času so ugotovili, da znaša tako zvani normalni pritisk v naših krajih pri morju 762 mm in ne 760 mm. V Ljubljani znaša tedaj normalni zračni pritisk $762 - 27 = 735 \text{ mm}$.

Če kljub temu kažejo nekateri barometri v Ljubljani ob srednjem pritisku 762 mm, po-

meni to, da je skala pri tem barometru zvišana za 27 mm. Pravimo, da je pri teh barometrih zračni pritisk reduciran na morskovo površino. To redukcijo so uvedli zaradi tega, ker leže kraji v različnih nadmorskih višinah. Da bi pa vsi barometri kazali enako, kažejo vsi reducirani pritisk. Ko kupujemo barometer, moramo vedeti, v kateri nadmorski višini leži kraj, v katerem živimo, potem izračunati po gornji razpredelnici razliko v pritisku in doma premakniti kazalec barometra za ustrežajočo razliko. Navadno uredijo to že v trgovini. Vedeti moramo le, da kaže barometer pravi zračni pritisk naše nadmorske višine, da pa je sicer skala barometra zvišana za zgoraj omenjeno razliko.

Zanimivo je vedeti, za koliko se zniža srednji zračni pritisk do vrha našega Triglava (2864 m). Od morja do višine 500 m pade za $500 : 11 = 45$ mm, od 500 do 1000 m za $500 : 12 = 42$ mm, od 1000 do 2000 m za $1000 : 13 = 77$ mm, od 2000 m do 2864 m za $864 : 15 = 58$ mm. V celem se pritisk zniža za $45 + 42 + 77 + 58 = 222$ mm. Od 762 mm pade tedaj na 540 mm ali — izraženo v gramih — od 1035 g na 734 g na vsak cm^2 .

Večina barometrov, zlasti kovinskih, kaže na morsko gladino preračunan zračni pritisk. Kovinski barometer je sestavljen iz pločevinate okrogle škatlice, ki ima valovito površino in iz katere je izčrpan zrak. Zunanji pri-

tisk jo stiska, neka notranja vzmet pa drži zračnemu pritisku ravnotežje. Pokrov škatlice se tedaj vdaja in popušča, kakršen je pač zračni pritisk. Nihanje pokrova se prenese na kazalec, ki se vrti vzdolž določene skale ali lestvice.

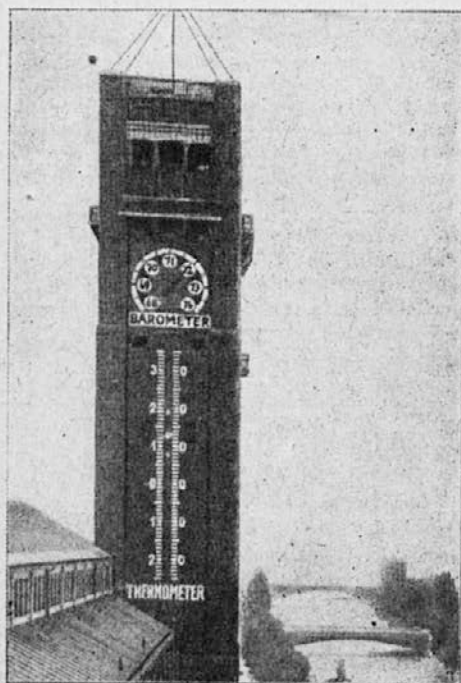
Na robu skale so označena različna vremenska stanja. Ob srednjem pritisku 760—762 mm je naznačeno »nestanovitno« ali »spremenljivo« vreme. Pod srednjo vrednostjo sledi »deževno« in še nižje »viharno« vreme. Nad srednjo vrednostjo pa sledi »lepo« in še višje »stanovitno« vreme. Navadno koleba barometer največ za kakih 20 mm pod in nad srednjo vrednostjo.

S tem bi bila razložena barometer in njegova skala. Zanimivo pa je sedaj vedeti, zakaj nastane pri padcu barometra slabo, pri dvigu pa lepo vreme. Že iz vsakdanjega opazovanja vemo, da nam južni vetrovi prinesejo poslabšanje vremena, medtem ko severni vetrovi vreme zboljšajo. Da nastane dež, je potrebna vlaga v zraku, ki je prvotno nevidna, potem pa se zgosti v oblake, iz katerih končno pade dež ali sneg. Največ vlage vsebuje topli, morski zrak. Nad Sredozemskim morjem vsebuje zrak največ 20 do 25 gramov vode v vsakem kubičnem metru. Zrak s tako količino vlage je že zelo vlažen. Če pride tak zrak v obliki južnih vetrov k nam, imamo poleti občutek soparice, pozimi pa mraz in poledica popusti. Istočasno barometer pade. Zakaj?

Topli zrak je lažji od mrzlega. S segrevanjem se zrak razširi, zato ga je v določeni prostornini manj kot pri nižji temperaturi. 1 m^3 zraka tehta pri 760 mm pritiska in pri 0°C 1293 g, pri enakem pritisku in pri temperaturi 30°C pa samo še 1165 g. To je en vzrok padca zračnega pritiska. Drugi vzrok je vlaga, kajti vlaga ali vodne pare so lažje od zraka in sicer tehta enaka prostornina pri enakem pritisku in enaki temperaturi z zrakom $\frac{5}{8}$ zračne teže. Če zamenjamo v gornjem zraku 20 g njegove teže z 20 g vodnih par, pade teža 1 m^3 zraka od 1165 g na 1153 g.

Topli in vlažni zrak je tedaj lažji od mrzlega in suhega zraka. Zato južni vetrovi vedno povzročijo padec barometra. Severni vetrovi pa, ki so vedno bolj mrzli in ki zato vsebujejo malo vodnih par, prinašajo stalno težji zrak in povzročijo s tem dvig barometra.

Za tvorbo dežja ni potrebna samo vlaga v zraku, temveč se mora zrak tudi ohladiti. Kajti pri določeni temperaturi more zrak vsebovati samo določeno množino vlage. Če je ta dosežena, izloča zrak preveč vlago v obliki oblakov in dežja. Temperaturi, pri kateri je zrak z vsebovano vlago ravno nasičen, pravimo rosišče. Brž ko pade temperatura zraka pod rosišče, prične zgoščevanje vlage.

ORJAŠKI ANEROIDNI BAROMETER IN TERMOMETER
v stolpu monakovskega muzeja

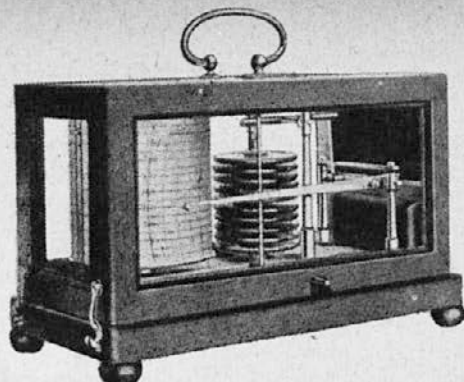
Na mestu, kjer se srečajo južni in severni vetrovi, se južni zrak dvigne nad severnega. Ko se zrak dviga, se širi in s tem se mu niža temperatura. Pravimo, da se zrak adiabatno ohlaja. Pri tem doseže temperatura zraka rosišče, nastane zgoščevanje vlage in s tem nastanejo padavine. Če pa vladajo nad deželo severni vetrovi, smo daleč proč od mesta, kjer se južni in severni zrak srečata. Tu ni sedaj nobenega vzpenjanja vlažnega zraka nad suhim in zato tudi ne pride do padavin.

Navadno imajo kovinski barometri zunaj stekla še nek premakljiv kazalec, ki ga pri vsakem čitanju barometra nastavimo tako, da se z notranjim kazalcem krijeta. Ko drugič zopet čitamo, vidimo, ali se je barometer od zadnjega čitanja dvignil ali padel. Prej moramo na barometer še nekoliko na rahlo potrkat, da premagamo trenje, kajti kazalec ne sledi takoj spremembi pritiska, ampak zaradi trenja na vzvodih nekoliko zaostaja. Najbolje pa je, da si zapomnimo »normalni« zračni pritisk svojega kraja, ki si ga izračunamo po gornji razpredelnici, in pazimo, ali kaže kazalec nad ali pod to vrednostjo. Pri skali, reducirani na morsko gladino, pa itak vemo, da je srednja normalna vrednost 760 (762) mm.

Ako redno vsak dan opazujemo vrednost zračnega pritiska in si ga morda celo beležimo, bomo opazili, da odstopa zračni pritisk od svoje srednje vrednosti bodisi nad ali pod njo najbolj v zimskih mesecih. Na spremembo zračnega pritiska vpliva bolj sprememba zračne temperature kakor vlaga. Saj smo videli pri gornjem računu, da se teža zraka spremeni predvsem s temperaturo.

Pozimi so med južnimi (ekvator) in severnimi (sev. pol) geografskimi širinami večje temperaturne razlike kakor poleti. Zato prineso pozimi južni vetrovi zelo nizek padec barometra, severni pa zelo visok dvig. Pozimi je lažje zasledovati spremembo vremena z barometrom ko poleti in je zato pozimi barometer boljši in zanesljivejši napovedovalec vremena kot poleti.

Najbolj nezanesljiv je barometer poleti ob tako zvanih popoldanskih nevihtah. Navadno kaže takrat spodnji pritisk, ob katerem lahko nastane nevihta ali pa tudi ne. Poletne popoldanske nevihte nastajajo takrat, če pokriva deželo vlažen zrak in se v teku dopoldneva zelo segreje. Pri tem nastanejo živahni vzponski toki, ki nosijo vlago navzgor. V določeni višini se vlaga zaradi ohladitve zgosti in pade kot dež z nevihto na tla. Barometer pri tem ne pade pod normalo, ker se ni izvršila izmenjava med južnim in severnim zrakom. Nad deželo je ostal bolj ali manj isti zrak. Popoldansko nevihto pa zaslutimo tudi v naprej, ker je topel in vlažen zrak zelo soparen in

SAMOPISNI BAROGRAF

neprijetno podnesljiv. Ne da bi težko delali, se v njem zelo potimo.

V nekaterih primerih pa barometer odpove tudi pozimi. Zračni pritisk je celó nekaj nad normalo in kljub temu padajo padavine. Kako si to razlagamo? Najizdatnejše padavine nastanejo vedno pri vzponu južnih vetrov nad severne. Pri tem je razporedba zračnega pritiska nad večjim delom zemeljske površine, kakor je n. pr. Evropa, taka, da je nekje točka z najnižjim pritiskom. Na vremenski karti vidimo, da je to središče ciklona. Navadno je pritisk v tem središču pod normalo 760 mm. Ni pa potrebno, da bi bil tako nizek. Glavno je, da obstaja neka geografska razlika v pritisku, ki povzroča vetrove. Lahko je razlika med središčem ciklona in območjem visokega pritiska (anticiklona) pri višjih ali nižjih pritiskih. Navadno znaša ta razlika kakih 20 mm, najbolj pogostokrat med 770 in 750 mm. Pritisk 760 mm bi bil v tem primeru nekaka meja med območjem visokega in nizkega pritiska. Isto razliko 20 mm pa dobimo tudi med vrednostmi 780 in 760 mm ali celó (pozimi) med 785 in 765 mm. Najnižji pritisk v središču ciklona znaša 765 mm, kar je celó 5 mm nad normalo, a kljub temu padajo padavine. Saj so vendar dani pogoji, da nastane veter in z njim padavine.

Obratno pa se tudi dogaja, da barometer pade, padavin pa ni. To se zgodi takrat, če gornja razlika niha recimo med 765 in 745 mm ali celó med 760 in 740 mm. V tem primeru smo z razmeroma nizkim pritiskom še vedno v območju visokega pritiska. Meja bi potekala pri 750 mm.

K sreči je obojih primerov malo. Navadno pade pritisk v središču ciklona pod normalo. Vendar so taki primeri tiste izjeme, ko nam barometer odpove svojo zanesljivost pri napovedovanju vremena. V glavnih in v večini primerov pa je barometer le dober napovedovalec bodočega vremena.

PROVINCIA DI LUBIANA - LIUBLJANSKA Pokrajina
CARTA ANNONARIA SUPPLEMENTARE
 (valida per lavoratori addetti ai lavori manuali, pagati e pensionati)
DODATNA ŽIVILSKA NAKAZNICA
 (za ročne, težke in najtežje delavce)
 MESE DI GENNAIO 1943-XXI - MESECI JANUAR 1943-XXI 3164.1

1. Valore della carta supplementare deve essere annuo ordinario per l'intero mese di lavoro e di riposo. Entità massima lire 300.
 2. Con ogni tagliando, legato alle lettere S-D I, il possessore acquisterà:
 a) 150 gr di pane ogni 2 tagliandi ordinari, pagati e pensionati.
 b) 130 gr di pane ogni 2 tagliandi ordinari, pagati e pensionati.
 c) 100 gr di pane ogni 2 tagliandi ordinari, pagati e pensionati.
 3. Per il resto valgono le norme 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12 della carta annuaria ordinaria.

MANUALI I												ROČNI DELAVCI											
S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I
23	▲	24	▲	25	▲	26	▲	27	▲	28	▲	29	▲	30	▲	31	▲						
S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I
12	▲	13	▲	14	▲	15	▲	16	▲	17	▲	18	▲	19	▲	20	▲	21	▲	22	▲		
S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I	S-D	I
1	▲	2	▲	3	▲	4	▲	5	▲	6	▲	7	▲	8	▲	9	▲	10	▲	11	▲		

PESANTI II												TEŽKI DELAVCI											
S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II
23	●	24	●	25	●	26	●	27	●	28	●	29	●	30	●	31	●						
S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II
12	●	13	●	14	●	15	●	16	●	17	●	18	●	19	●	20	●	21	●	22	●		
S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II	S-D	II
1	●	2	●	3	●	4	●	5	●	6	●	7	●	8	●	9	●	10	●	11	●		

PESANTISSIMI III												NAJTEŽJI DELAVCI											
S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III
23	⊕	24	⊕	25	⊕	26	⊕	27	⊕	28	⊕	29	⊕	30	⊕	31	⊕						
S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III
12	⊕	13	⊕	14	⊕	15	⊕	16	⊕	17	⊕	18	⊕	19	⊕	20	⊕	21	⊕	22	⊕		
S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III	S-D	III
1	⊕	2	⊕	3	⊕	4	⊕	5	⊕	6	⊕	7	⊕	8	⊕	9	⊕	10	⊕	11	⊕		

DODATNA ŽIVILSKA NAKAZNICA za ročne, težke in najtežje delavce (Januar 1943)

bro vé. In vé tudi, da lepe atenske meščanke niso bile ne uvidne ne potrpežljive. Premnogokrat so se sprle, si skočile v vase in se tako srdito obmetavale z marmornatimi ploščicami, da se je neredkokdaj poredila kri. Hudi spopadi so bili na dnevnem redu.

V primeri s sodobno živilsko nakaznico so bile prvotne zelo enostavne. Danes je postanek te v vojni dobi tako koristne in pravične tiskovine povezan z vrsto obrazcev, pečatov, pravil, navodil, objav in drugih pripomočkov. Živilske nakaznice zahtevajo znatno porabo papirja. Po vseh državah so si strokovnjaki belili in si belijo glave, kako bi poenostavili stroj živilske nakaznice. Doseženi so bili lepi uspehi, vendar pa je idealna živilska nakaznica skoraj neizvedljiva. Zato lahko ugotovimo, da so »krušne karte«, kakor jih na kratko imenujemo, danes v glavnem dosegle skoraj višek svoje popolnosti.

V Italiji so se prve nakaznice pojavile že v antičnem Rimu. Sledile so jim živilske nakaznice beneške republike v Bolonji in drugih krajih. Imele so najrazličnejše oblike. Bile so kovanci okrogle, štirikotne in trikotne oblike. S takimi »nakaznicami« so reveži prejeli

hrano po znižani ceni ali kar brezplačno. Seveda se tudi te nakaznice niso mogle primerjati z današnjimi ne po svojem številu ne po svoji popolnosti, saj je bilo lani v Italiji govora o 45 milijonih uporabnikov za kakih 15 različnih živil, ki jih mora država nuditi družinski mizi. Nakaznice so se pojavile tudi leta 1628. V Franciji pa so prvič izdali prehranjevalne bone za revolucije leta 1793. v Parizu in takoj nato v drugih francoskih mestih. Leta 1795. je konvencija določila delavcem dodatni obrok kruha v odmeri 50% običajnih obrokov.

Poglejmo še v Italijo za prejšnje svetovne vojne! Prve nakaznice so razdelili takrat leta 1917., marca v Firenci, aprila v Milanu, nato v Rimu in ostalih občinah; vendar v omejeni količini. Največ nakaznic je bilo krušnih, ki so bile v veljavi v eni tretjini Italije. Zanimive so nekatere številke. V Milanu je znašal normalni obrok kruha (brez dodatkov) 7,5 kg na mesec (z dodatkom so milanski delavci prejeli največ 12 kg), v Genovi in v Kremoni 6, v Firenci 8,4 in v Mondovi 9 kg na mesec (enoten obrok za vse). V Turinu je prejemal samski delavec z dodatkom (ki mu je zakonito pripadal) 12 kg kruha na mesec, družinski oče pa za isto dobo samo 9 kg. V Milanu so otroci od enega do treh let prejeli 3,6 kg kruha na mesec, v občini Este pa 6,9 kg.

Pravijo, da imajo najlepše živilske nakaznice Francozi. Vendar pa so tako zapleteno sestavljene, da jih ne bi radi zamenjali s svojimi. Leta 1917. in 1939. so bila mnenja deljena, ali naj bi bile živilske nakaznice dru-

Aprile April	F	Provincia di Lubiana Liubljanška pokrajina	370801 *	gr 500 abc (0-18)
Aprile April	G	Carta annonaria supplementare per generati fino ai 18 anni		gr 500 Marmelata Marmelada Aprile - April
Aprile April	H	Dodatna živilska nakaznica za mladino do 18 let		Tipi della tessera: Vna nakaznica: GM a b c
Aprile April	K	APRILE 1943 - XXI - APRIL		Timbro del Comune Zig preskrbovalnega mesta
12	11	10	9	8
Aprile - April b (4-9)	Aprile - April b (4-9)	Aprile - April b (4-9)	Aprile - April b (4-9)	Aprile - April b (4-9)
a (0-3)	a (0-3)	a (0-3)	a (0-3)	a (0-3)
Aprile April	6	Aprile April	5	Aprile April
Aprile April	4	Aprile April	3	Aprile April
Aprile April	2	Aprile April	1	
Generi da minestra (riso o pasta) Živila za juho (riž ali testenine) gr 1000				gr 500
Aprile 1943-XXI April				di Zucchero - sladkorja Marzo 1943-XXI Marec

DODATNA ŽIVILSKA NAKAZNICA za mladino do 18. leta (april 1943)

žinske ali osebne. Po dolgotrajnih in neprijetnih poskusih v Evropi so ugotovili, da je skupna družinska nakaznica neprimerna. Vse živilske nakaznice so sestavljene iz bonov ali odrezkov, na katerih je natiskano vse potrebno: ime racionirane hrane, datum veljavnosti, količina obroka, občina, v kateri lastnik stanuje itd. Če pogledamo nazaj, vidimo, da so bile živilske nakaznice bolj preproste, toda tudi bolj površne.

Prve živilske nakaznice v tej vojni niso imele napisov, temveč samo številke. Tudi razdelitev hrane in količina obrokov je zdaj popolnejša. V Španiji so bili do nedavna v veljavi trije obroki kruha: po 80, 120 in 175 g dnevno in sicer po vrsti za tiste, ki imajo nad 800, od 300 do 800 in manj kakor 300 pezet (300 pezet je okrog 520 lir) mesečnih dohodkov. Iz tega sledi, da mora bogatejši plačati za svojih 80 g (ali srednje premožni za svojih 120 g) isto vsoto kakor revnejši za 175 g. Z drugimi besedami: prvi prejme mnogo manjši obrok in plača nad 100 % višjo enotno ceno.

Naše živilske nakaznice so, kakor rečeno, najbolj enostavne. Na eni tablici imamo vsa

racionirana živila. V Nemčiji je na razpolago samo za maščobo šest nakaznic in sicer do 3. leta, od 3. do 6. leta, od 6. do 14. leta dalje, za težka in za najtežja dela. Francija ima tri vrste živilskih nakaznic: navadne, za težka in najtežja dela. Švica dve: za otroke in odrasle. Za meso je v Nemčiji pet različnih razredov obrokov nakaznic, v Franciji tri, v Angliji dva. Tako razlikovanje je gotovo precej zamotano, toda zelo pravično in smotrno, saj ga narekujejo resni znanstveni izsledki biologov, biokemikov in narodnih gospodarjev posameznih držav. Kako zanimiv muzej se bo dal po vojni narediti iz vseh živilskih nakaznic, kako zgovorno bo pričal o težki dobi, ki jo preživljamo, in o nenehnem prizadevanju odgovornih činiteljev za čim pravičnejšo in primernejšo razdelitev razpoložljivih dobrin.

Živilska nakaznica je potrebna vedno, ko postane svobodna prehrana iz tega ali onega vzroka nezanesljiva. Zagotovi nam zadosten obrok raznih živil in prepreči nepotrebno in neprijetno čakanje v dolgih vrstah pred trgovinami ter nesocialno kopičenje nujnih prehranjevalnih sredstev.

LJUDJE IN VOJNA V OGLEDALU ŠTEVILK

Sedanja vojna, ki je postala vojna vsega planeta, je tako za stratega kakor za civilne opazovalce odprla nova obzorja. Opazovanje z ozkega vidika posamezne dežele ali posamezne celine ne zadostuje več. Mobilizirana so ljudstva vseh zemeljskih delov, da se pomerijo med seboj. Kdo bi mogel presoditi razmerje moči? Sile posameznih celin določajo mnogi činitelji, toda najmerodajnejše je gotovo število prebivalstva, kar se posebno jasno vidi, če vzamemo za vzgled Avstralijo. O tem vprašanju je lani neka heidelberška založba izdala razpravo pod naslovom »Razvoj prebivalstva našega planeta v dobi od 1937 do 1941«. Razprava se opira na najnovejša ljudska štetja in upošteva nekatere izgube med sedanjo vojno. Iz nje povzemamo nekaj prav zanimivih podatkov.

Na zemlji, ki se je v vseh njenih delih že razplamtela bakla vojne, je živelo l. 1941 okoli 2206 milijonov prebivalcev. Prebivalstvo je narasčalo v zadnjih letih letno za okrog 17 do 20 milijonov, medtem ko je znašal letni prirastek pred prvo svetovno vojno samo 15 do 19 milijonov. Od srede leta 1914 do začetka leta 1941 se je število prebivalstva v Evropi pomnožilo od 471 na 538 milijonov. Prirastek Azije je znašal v istem času 212 milijonov (leta 1941 je znašalo število prebivalstva 1213 milijonov, leta 1914 pa samo 1001 milijon). V Afriki, kjer je človeštvo relativno najbolj redko naseljeno,

je bilo leta 1914 okoli 113 milijonov ljudi, leta 1941 pa je štel črna celina 164 milijonov prebivalcev. Zlasti močno je narastlo prebivalstvo v obeh Amerikah. Leta 1914 so našli 199 milijonov ljudi, leta 1941 pa že 280 milijonov. Porast prebivalstva v Avstraliji in Oceaniji od 7 na 11 milijonov za splošno oceno ni pomemben, čeprav je odstotno zelo visok.

Strokovnjakom in tistim, ki se za to zanimajo, je cela vrsta števil in podatkov bolj ali manj znana, za širši krog čitateljev pa bo zanimivo, če sestavo prebivalstva osvetlimo še z nekaterih drugih strani. Dežela z najvišjim padcem rojstev v Evropi je bila nekoč Bolgarija (padec rojstev od leta 1934 do 1939 je znašal 30 odstotkov). Tudi število rojstev v Sovjetski zvezi je v omenjenem času padlo za okoli 20 odstotkov. Kot dežela z najnižjim številom rojstev je leta 1939 nastopila Francija. Od leta 1924 do 1933 je imela ta rekord Švedska, od leta 1934 do 1938 pa Avstrija. V tej zvezi je omembe vredno, da je bil prirastek rojstev na tisoč prebivalcev v tem letu v Avstriji najnižji, ki je bil doslej zabeležen v kaki državi, in sicer je znašal 12'9. Z njim bi lahko tekmovalo samo Oslo, kjer se se leta 1938 na 1000 prebivalcev rodilo samo 9'3 ljudi, kar je najnižje stanje. Leta 1941 je imel največje število rojstev Egipt, med evropskimi deželami pa je bilo povprečno največ rojstev v Romuniji.

Davovim Ravnjem: Trdnjava v puščavi

Kje je danes Tom Gorjan, ne vem. Spoznal sem ga na ladji tisto poletje, preden se je pričela zdajšnja vojna. Vračal se je iz Afrike po dolgih letih. Na kratek oddih, je rekel. Mislim, da ga vojna ni več zatekla v Evropi. Bil je izmed tistih, ki jih je za mladih let zajel vrtinec in jih ne izpusti zlepa, vsaj ne, dokler je duh prožen, oko bistro, noge gibke. Tom Gorjan pa je bil cel mož, čvrst, še vedno mlad, muhelj in kavelj, kakršni so izkušeni ljudje, ki jih pestita svet in življenje. Poslušalci njegovih historij nismo bezali vanj, poslušali smo ga voljno in zadovoljno. Razbral sem, da je gorenjskega rodu, brez staršev in svojcev, da je študiral v Parizu — potem, nu, potem ga je pa prijelo... Vrtinec je zaplesal... V tujski legiji je Tom Gorjan odbil sedem let, zadnje mesce pa je prebil med lovci v Keniji, najlepši deželi na svetu, kakor pravi. Tja se vrne po temle kratkem oddihu. Naj mu bo srečna pot, smo poželeti, ko smo se v Splitu razšli. Zdelo se mi je vredno zapisati, kako je Tom Gorjan pomagal pojasniti skrivnost samotne trdnjave Fort Sef.

I.

— Tujska legija... Sodim, da najde vsakdo več ali manj svoje pravo mesto v življenju in da doseže vsakdo nekoč svojo pravico in pamet. Danes lahko priznam, da sem bil za tujsko legijo kakor rojen. Ne da bi se v njej znašel kot izbravec za najbolj grobi vojaški poklic, tedaj bi bil še danes v Maroku, nemara z medaljami in z dobro plačo. Ne tako! Hočem le reči, kar sem v legiji preizkusil, me je sedem dolgih let krojilo in me bogme dobro ustrojilo. To vem danes bolje, ko kdaj prej. Nemara mi je v krvi, da vselej in povsod, naj se znajdem kjer koli, odluščim od sadežev življenja samó tisto, kar ima zame

kakšno zlahotno ceno — bi rekel, kar je lepega in spomina vrednega —, sproti pa pogreznem v pozabo vse, kar je surovo in priskutno — kaj bi s tako bisago na poti skozi življenje! In zato, spoštovana družba, ne bom, niti če me vprašate, gostolel starih napevov o tem, kaj vse se godi v tujski legiji. Res ni užitek ubogati osornega narednika na dvorišču vojašnice, čemeti kdaj pa kdaj v zaporu, taboriti na peščenih tleh — med vsiljivim mrčesom, riniti topove čez puščavske klance, zasledovati črne puntarske vragove, medleti od žeje ali mrzlice, obležati kje na samem s kroglo v životu, plen jastrebov in razbojnikom — in podobno. Vse to se lahko primeri, se res tudi godi. Toda, kaj si pa, negodè, ki si se vpisal v legijo, hotel drugega izbrati? Kdo te je klical? Sam. Bolje je torej umreti za tisto, kar si sam izbral, kakor propadati kdo ve kje v mračnem labirintu lastnih slabosti, strasti, otopelosti in takih človeških čednosti.

Nikomur ne priporočam slediti mojo pot. Sam pa vedro gledam nazaj v Maroko. Tista dva orjaška silaka vidim, ki sta v sivih starinskih časih prevzela nase najtežje breme, nebesni obok. Njuni glavi sta pobeljeni. Sierra Nevada na španski strani in visoki Atlas globoko v Maroku se blestita v snegu, med njima pa je pokrajina polna sonca in — kljub vsem krvavim dogodkom zadnjih dvanajstih stoletij — z večnim blagim nadihom starinskosti. Dvanajst stoletij maroške monarhije je z mečem, bodežem in trupom napolnilo kupe zgodovine do roba. Neprijazni, kamnitni dvori nekdanjih vazalov po puščavskem gorovju so mi vedeli razodeti prenekatero skrivnost, spletko in zločin. Ni pa besede o krvavih prigodah na stenah mavzolejev, kjer ležé nekdanji knezi iz Marekéža, iz zagonetnega

mesta, po katerem se dežela imenuje, in iz Feza. Leže tam pod rezljanimi kupolami iz cedrovine in v njihovo posmrtno slavo so zapisane same milobne besede, kakor da tu ne trohniijo grozansko okrvavljeni nasilniki, marveč sami romantični principi devete dežele. Imenitno je mavrsko okrasje dvorcev, molilnic in vrat, postavim, v Fezu, kjer je sultan Mula Abdul Aziz še pred pičlimi desetletji izobešal na nazobkih in nazidkih velikih mestnih vrat glave svojih nasprotnikov. Toda še prikupnejša so očesu drobna človeška gnezda, kolibe iz grobega kamenja in rdeče ilovice, ki se svetlikajo z maroških pobočij prav tako kakor tam onkraj morja s pobočja Kastilije. E, oko kajpada vara, z očesom samim ne prodreš v ljudi, še najmanj v Maroku. Francoska gospoda po mestih, vile, palače, pisani kroji častnikov in legionarjev, medeninasti blesk godbe ob škrlatnih večerih, ves veliki tam-tam kolonialne gospode — to je eno. Kdor pa ni pogledal v beznice v Fezu ali v ghetto v Marakéžu, nima pravega pojma o bedi, smradu in propadu v Maroku. In kdor ni prebil vsaj nekaterih mescev v kaki legionarski utrdbi v neskončni samoti maroške puščave ali še celó, če se ni boril s Kabili, ki jim je borba vsakdanja nuja vrele krvi, ta ne ve, kaj je Maroko.

Lastnih doživljajev v tujski legiji — to sem že rekel, kajnéda — vam ne bom pletenčil. Ali pri tej priliki se spomnim zgodbe, ki je svoj čas napeto pritegnila ušesa Francije in, lahko rečem, vsega sveta. To je bila skrivnost trdnjavnice Sefa, historija, ki se je vlekla cela desetletja in jo je šele lani odgonetilo golo naključje.

II.

V sedmem letu legionarske službe sem bil — stari kanón — dodeljen glavnemu poveljstvu v Fezu. Prijetno življenje po mnogih naporih! Zgodaj 'dopoldne malo pobrklaš v pisarni, po izdatnem kosilu počivaš, potem spet malo v pisarno in nakrog po poveljstvu, nato si pa prost ves večer. Vročina je popustila, po kratkih nalih je bilo vreme prijazno, znosno, da si je Evropec lahko oddahnil. Devetega septembra — bil je petek — sem se proti večeru odpravil iz pisarne, ko začujem silno tuljenje na dvorišču. Tako se deró mladi Arabci, kadar jih zaradi kakega pregreška dobe po zadnji plati. Medtem ko se je

tuljenje izgubljal, je prišel v pisarno podporočnik Vildrac. Gospodič, ki mi je bil sicer zelo všeč, je bil ves divji, jezno je vrgel čepico in se vsedel za pisalno mizo meni nasproti. Sama sva bila v pisarni. Gledal sem ga in se smehljaj; mladi francoski častniki so namreč vražje zanimivi, kadar jih popade huda kri. Kar sopihal je in oči so se mu lesketale kakor šakalu.

— Prekleta sodrga! — si je začel puščati jezico. — Smrkavec nesramni! Vse datlje mi je požrl in povrh še laže ko pes. Ampak sem mu jih dal, da me bo pomnil.

— Kdo pa, kdo?

— Kdo! Nikar me ne spominjajte... Ben Zouf, kdo drugi! Vrag naj mu kosti potare, če mu jih nisem jaz. Toda zdaj grem. V kazini me najde, kdor me išče.

Odpravil se je kakor burja, kmalu nato tudi jaz. Krasna je bila tista noč. Dolgo sem se mudil pred arabsko kavarnico, kamor sem rad zahajal, da sem poslušal zagtegle pesmi, domotožje po puščavi.

Drugi dan dopoldne sem doživel preseñenje. Oglasil se je telefon, javil se je poveljnik trdnjave Camp Berteaux. Kadar koli se je oglasila ta skrajno južna predstraža francoske vojske v Maroku, vselej smo se vzradostili, kakor se je tudi sreñnega počutil tisti, ki je bil tam daleč zunaj v puščavi pri telefonu. Še nikoli nisem bil v Berteauxu, toda vedno me je vleklo tja ven. Kajti nekoč mi je pripovedoval kurir, ki je bil prijezdil iz Berteauxa v Fez h glavnemu poveljstvu, kako čudno je življenje v tisti pekoči samoti. Bil je izbrazdan legionar, da bi ga bil vesel vsak filmski režiser. Pripovedoval mi je o svojih tovariših, o samih starih Afričanih — »Afriques« jim pravimó — ki so izkusili že hudiča in pol, so pa kakor otroci veseli, kadar smejo iz puščave v mesto ali kadar zagledajo kak nov obraz v svojem močnem taborišču.

Poveljnik posadke Camp Berteaux je želel nujno govoriti s poveljnikom ali službujočim oficirjem. Izročil sem telefon podporočniku Vildracu, ki je prav tisti čas stopil v pisarno nekoliko boljše volje kakor prejšnji dan.

— Da, tu podporočnik Vildrac. Komandanta želite?... Dobro, mu natančno sporočim... Senzacionalno odkritje?... Res presenetljivo, Da, prav gotovo. Še jutri zarana odrinemo. Natančno sporočim povelj-

niku... Na povelje, gospod major! In na svidenje jutri...

Odložil je slušalko in se zazrl vame:

— Fant, jutri bova zgodaj sedlala. To je nekaj zame, pa zate tudi, mrha, kolikor te poznam.

— Čul sem: senzacija... V puščavi vem da jih ne manjka... A kaj se je zgodilo?

— Kaj vem, še ne morem določneje povedati. Našli so sledove za posadkami, ki so izginjale iz tistega prekletega Sefa.

Fort Sef! Bliskovito mi je to ime prešinilo možgane. Fort Sef — česa vsega nismo vedeli legionarji o tej skrivnostni trdnjavi! Eno je bila resnica, marsikaj pa govorica in bajka. Vsekakor je ime Fort Sef zadostovalo, da je vsakemu legionarju živahno vzburilo domišljijo. Resnica je bila predvsem tale: vrhovno poveljstvo francoske severne Afrike je leta 1902. zgradilo novo trdnjavo v notranjem Maroku. Bilo je to potrebno, da so krotili divje beduinske rodove Beni Saur in Beni Nriaghel. Sam hudič s peklenko trumo jih ne bi mogel ugnati. Pravijo o teh ljudeh, da jim ni življenja brez borbe. Sramotna jim je smrt, če ne padejo v borbi, naj že bo s komur koli. Satanski pretepači! Tam blizu njihovih bivališč pa je k sredi majhna oaza sredi puščave, dvesto kilometrov daleč od trdnjave Camp Berteaux. Menihi, ki so svoj čas iskali pokore v puščavski odljudnosti, so že davno prej zgradili tu majhen samostan, saj je bila voda pri roki. Toda niso imeli miru in, če niso hoteli prezgodaj odriniti v nebeško kraljestvo, so storili pač edino, kar jim je še bilo mogoče. Vrnili so se nazaj v beli svet. Ruševine nekdanjega samostana očetov cistercijanov so dobro poslužile za temelj novi trdnjavi. Prostorni hodniki so se dali lepo obokati in trdnjava je dobila ime po studentu. Fort Sef!

Stari legionarski veterani še vedó povedati, da je bil znamenit praznik, ko so dve četi pešakov in oddelek domačih konjenikov vkorakali z godbo v novo trdnjavo. Godba je igrala marseljezo, ko je na stolpu prvič zaplapolala francoska trikolora. In začelo se je dolgočasno življenje v trdnjavi. Po nekaj mescih pa so uporni beduini prvič napadli. Posadka, spočita in naveličana puščavskega miru, je silovito udarila proti napadalcem. Po boju je trdnjavski poveljnik sporočil v Fez: »S krvavimi buticami so se Kabili umaknili in ne verja-

mem, da bi se jih še kdaj lotilo veselje za napad.«

Spet je minilo pol leta in h glavnemu poveljstvu v Fez ni prijezdila nobena patrolja iz Sefa. Telefona takrat še ni bilo. Vendar se je vrhovno poveljstvo v Fezu po tako dolgem premolku moralo pozanimati, kaj le počno fantje v Sefu. Odposlali so dva kurirja na konjih. Nista se vrnila. Čez čas so ju našli umorjena na puščavskem pesku. »Prekleti Kabili«, je takrat razsajal poveljnik v Fezu, »to bodo drago plačali!«. Odposlal je večji oddelek na konjih, ki bi se lahko spopadel z vsakim beduinskim rod. Oddelek je srečno prispel pred Fort Sef. Na zunaj ni bilo videti nič sumljivega. Razcefrana trikolora je plapolala na stolpu, trdnjavska vrata so bila zapahnjena. Nikjer nobene poškodbe. Poveljnik oddelka je klical straže, nihče se ni oglasil. Trobil je trobentač, nobenega odziva. Odjeknili so signalni strelji, nič. Raztreliti je bilo treba glavna vrata. In kaj so našli v trdnjavi? Samo puščobo pa nobene žive duše. Prazno vse, od vrha do kleti. Tudi ni bilo sledu kake borbe, nasprotno, vse je bilo v najlepšem redu. Ali je vsa posadka pobegnila? Mučna zadeva! Pozanimalo se je zanjo vojno ministrstvo, nato so se o Fortu Sefu in ubegli posadki prepirali celó v parlamentu. Glavno poveljstvo v Fezu je moralo odločno nastopiti, da je zatrlo uporniška plemena. Fort Sef ni potreboval nobene posadke več, prešel je v pozabo in trdnjava je začela razpadati, kakor je pred njo razpadal samostan. Ostal je samo še spomin, pa še ta je zbledel, saj so čez svet planili vse drugačni dogodki — nastopila je svetovna vojna.

III.

Toda po vojni so se plemena vnovič vznemirila. Spet je bilo treba Fort Sef obnoviti in ga obljuditi z močno posadko. In spet so v presledkih prihajala v Fez poročila, da Kabili napadajo in da so vselej odbiti. Potem naenkrat nobenega glasu več. Četa, ki je bila iz Feza odposlana v Fort Sef, je spet našla trdnjavo prazno. Znotraj je bilo vse nepoškodovano, samo posadke nikjer, žive duše nikjer. Detektivi so prihiteli na pomoč. Vse iskanje in vohljanje je bilo jalovo. Zdaj je cel polk zasedel trdnjavo. In da je pošastna igra bila za zaključek še najbolj zagonetna, je tudi cel polk izginil brez sledu...

Vse to smo legionarji dobro vedeli, zato sem kar drgetal od nestrpnosti, ko se je podporočnik Vildrac vrnil iz glavnega poveljstva. Tudi sam je bil razburjen in vesel:

— Jutri zarana ob dveh! Poskrbite, narednik, da bo vse v redu. Zanašam se na vas. Izkušeni ste. Z nama odrine ves moj vod. Zanesljivega vodnika dobimo s seboj. To bo doživljaj, kaj?

— Veselim se, sem prikimal in že polnil torbo s papirjem, da bom pisal zapisnik, saj sem vedel, da je to moja poveljavna naloga. Tisti večer je vsa vojašnica občudovala in blagorovala Vildracov vod, ki se je oholo pripravljalo, da odrine tja, kamor je dano odriniti le izbrancem. V Fort Sef!

Prvi svit je komaj rahlo rožnato ozaril nebo, ko smo že jezdili po puščavskem pesku. Kmalu je nekje daleč šinila izza peščenih poljan na svod velikanska žareča obla, vsa mogočna in krvava. Pozdravljeno, veliko božanstvo puščave! Kolikokrat sem se te ustrašil, ko si mi daleč na pohodih po puščavi prinašalo novega trpljenja z vročino in pekočo žejo! Tokrat pa sem se te razveselil kakor otrok, ki prvič izpred romarske cerkve opazuje sončni vzhod. Jezdili smo zložno, rekel bi preudarno. Podporočnik Vildrac je bil posrečen mladenič, vsaka malenkost ga je zanimala. Jezdil je med vodnikom in menoj, izpraševal zdaj to, zdaj ono, da mu je zagoreli domačin komaj sproti odgovarjal v polomljeni francoščini. Jaz pa sem tiho užival svidenje s puščavo in se veselil, ko sem spoznaval, kako je mladega častnika bolj in bolj prevzemal doživljaj: prvič s tako imenitno nalogo v puščavo! Dokler je bilo še prijetno hladno, so fantje za nami tiho prepevali. Ko pa je začela pritiskati vročina, je popustila Vildracova radovednost, utihnila je pesem, čulo se je samo hrzanje iskrih, zapenjenih konjičev in šumôt kopit po rjavem pesku. V pripeki zasanjana pokrajina se je izgubljala v nedogled, po njej je komaj opazno držala velblodja steza. Naposled — tam! O, tam plapola francoska trikolora, to je Camp Berteaux! Straža na stolpu je glasno oznanila naš prihod, zatrobil je rog, sam major nam je prišel razprtih rok naproti. In stari Afriques, postavljeni na dvorišču v dvored, so nam mežikali in se smehljali zadovoljno kakor dojenčki. Nu, vendar enkrat spet žive prikazni iz belega sveta!...

Preden sem razsedlal, sem jim pomahal z desnico — in glavo stavim, da so si nekateri tršati vojščaki obrisali oči, medtem ko sem si jaz otrnil potno čelo. Saj, vražja legionarska svojat!

Podporočnik Vildrac je po raportu osupnil. Kdo se je prikazal iz kuhinje? Nesramni fantalin Ben Zouf... Kako, za vraga?!... Hm, gospod major si je blagovoljno pogladil brke in z dlanjo zakril nasmeh.

— Da, monsieur Vildrac, je rekel udržano, se čudite, kaj? Pretepli ste ga na mile viže, povedal mi je. A veste, da ste s svojo batino pripomogli k veličastnemu odkritju?

Vildrac je stal kakor živ vprašaj. Arabski pobalin se je približal, ko da je tu ves domač, in se je režal, kakor — ne vem druge primere: kakor cigan belemu kruhu. Otipaval se je z obema rokama. Naj blagovoli gospod podporočnik vzeti na znanje, da je Ben Zouf še danes ves marogast... Pogostili so nas, kakor se spodobi. Ben Zouf je stregel svojemu podporočniku in se heheta, ko je predenj postavil poln krožnik sočnih datljev.

Sledilo je zasliševanje v pisarni. »Najprej zaslišimo Ben Zoufa, potem pride starec na vrsto,« je odločil major.

Starec? Spogledala sva se s podporočnikom. Sapramiš, človek tu ne pride iz zadrg in zank. Zanimiva reč, hudó zanimiva!

Ben Zouf je pripovedoval na dolgo in na široko. S tolmačevo pomočjo se je slikovito pripovedovanje še bolj razvleklo. Jaz bom krajši. Ben Zouf je po tistih batinah sklenil, da se ne vrne k podporočniku Vildracu nikoli več, ampak prav nikoli več, naj ga stekel pes ugrizne! In žrebec naj divjaka s kopiti pobije in vsi satani naj mu trebuh razkoljejo od znotraj navzven. Odtulil je iz mesta v puščavo in mesečna noč ga je vabila dalje, nezadržno dalje. Zašel je na tisto ozko velblodjo pot, ki drži proti jugu, proti trdnjavi Berteauxu. Tam ga za gotovo ne bodo našli. Njegovega trpljenja bo konec. Taval je po puščavi, strah ga ni bilo. Strahu ne poznajo otroci te dežele. Toda predolgo se je vlekla pot. Že je bila pozna noč, šakali so tulili in zavijali. Ben Zouf pa se je grdo spotaknil in se prevrnil čez okostje crklega konja, oglodanega do belih kosti. Zašel je, ni dvoma. Toda kmalu bo jutro. Tedaj že najde pravo pot. Blizu okostja je bil večji kamen, nanj je Ben Zouf položil trudno glavo. Zaspati pa ni

mogel. Nekaj je zaječalo. Tako ne zavijajo šakali. Tako tožijo na smrt bolni ljudje. Ben Zouf je natančneje prislunil. Dolgo človeško ječanje. Saj to mora biti nekje prav blizu. Kdo si, ki si se kakor jaz izgubil v puščavi? Ben Zouf je zataknil dva prsta v usta in zabrlizgal ostro in zateglo. Tišina. Nato spet obupen vzdih. Nekdo kliče na pomoč. Noč je jasna, daleč naokrog razločiš, kako valové puščavske peščine. Ben Zouf teče v smer, od koder se mu je zazdelo, da je čul človeški vzdih. Pet sto korakov daleč, malo sem, malo tja — glej, tam se je nekaj zganilo. Pravcati kup nesreče. Kdo si, neznanec? Na tleh je ležal ves obnemogel starec v hornih capah, Siva, resasta bradica se je zgibala z ustnami, hlepečimi po vodi. Oči so vročično sijale, uprte v zvezdnato nebo. Zdaj se je zganil jezik in starec je začel brbljati nerazumljive besede. Ben Zouf ni slab dečko. Je že res, datlje ukrade, če jih vidi, toda, če kar koli ima, rad deli z drugim. Ali ni bil pameten, da je vzel s seboj meh z vodo? Na, stari, pij, toda pij počasi, da te ne zalepne! Starec srka dolge požirke in njegovi koščeni prsti oklepajo darežljivo roko mladega rešitelja. Starec bi se rad porazgovoril. Toda Ben Zouf ga ne razume. Potiplje mu žilo. Bo! Noč mineva, že se dramu zarja. Starec še blebeče, kakor bi molil. Ben Zouf pa se zagleda v zvezde in sladko zadremlje... Sonce ga je zbudilo, zdaj brž na pot. Še ima

malo sadja s seboj, naj se z njim okreпча starec. Ben Zouf pa krene bolj na desno in najde pot v Camp Berteaux... Major ni okleval, poslal je vojake po starca. Zdaj leži najdenec spodaj, v ambulanti sobi. Dali so mu konjaka, čaja, prvo hrano, dovolj, da bo lahko pojasnil skrivnost, dolgotrajno skrivnost. Mož je edini izmed posadk, ki so kdaj obljudovale Fort Sef.

IV.

Marsikatero zanimivo zadevo sem že zapisoval, lahko bi z njimi napolnil precej zajetno knjigo in bi jo vsečno brali mladeniči, ki jih žeja po pustolovščinah, in bi se zame navduševale ljubljanske gospodične. Toda tisto popoldne, ko sem zapisoval starčevo izpoved, sem vedel, da česa podobnega ne bom več doživel. Lahka pa ni bila ta reč. Starec je bil po dolgem trpljenju izčrpan duševno in telesno, da smo komaj ločili, kje je meja med domišljijo, vročičnostjo in resnico. Kakšne narodnosti je bil, ne bom pravil. Še je tolkel francoščino in mešal vmes beduinske besede. Pisal se je za Jorgo, pripadal pa je posadki, ki je prva zasedla Fort Sef. Neko noč je moral na stražo. Že večkrat so pripovedovali tovariši, da se stražarju rada pokaže neznana mlada ženska. Pleše v mesečini in ga vabi k sebi. Ko ga pokliče, mu ljubeznivo pomaha z roko, nato pa izgine med zidovjem, med ruše-

vinami, ki so na vzhodni strani trdnjave še ostale od samostana. Ljubitelji puščavskih pesmi so hvalili, da bajno beduinsko dekle tudi krasno zapoje. Pa ni bila vsem všeč. Grobijan, ki je stal prejšnji večer na straži, je celó streljal, zadel pa ni. Vsa posadka je že mesec dni govorila o zagonetni prikazni, imenovali so jo kraljico noči. To noč, ko je moral Jorga na stražo, mu je zagomazelo po životu, ko je stopil na svoje mesto. Babjeveren ni bil, strahopeten tudi ne, samo radovednost ga je trapila. Četrť ure potem, ko je bilo v trdnjavi vse tiho, je nastopila kraljica noči. Razločno jo je videl, ko je zaplesala na ozki jasi med skalovjem. Vzel je puško v roke in šel proti njej. Zapeljivo se je umikala pred njim. Bila je hitrejša od njega. Preden se je prav ovedel, se je znašel pod oboki nekakšne kleti, kjer še nikoli ni bil. Naenkrat je silovito padlo po njem, zgrudil se je polnezavesten, še zaječati ni mogel več, neznanе sile so mu zamašile usta, dobil je še nekaj udarcev, potem so ga zvezali in odnesli. Ko se je prebudil iz nezavesti, je spoznal, da so ga ujeli možje plemena Beni Saur. To je torej njihovo taborišče! Ko je še ležal zvezan, je razumel ali vsaj dojel vsebino njihovih pogovorov. Slavili so zmagoslavje, imeli so za seboj krvavo noč. Njega, stražarja, je zamamila kraljica noči, na kar so beduini vdrli po skrivnih hodnikih v spečo trdnjavo, polovili vso posadko, jo odgnali s seboj kakor živino in jo menda poklali do zadnjega moža... Bridko življenje ima Jorga za seboj. Pustili so ga živega, res, toda imeli so ga za sužnja. Trpel je šest in trideset let. Spoznal je mnogo groze, ki je upognila život in voljo. Toda do kraja streti se ni dal. Sivi brezdomec, ki je nekoč bog si ga vedi zakaj pobegnil kakor pregnanec iz domovine med zavržence, v tujsko legijo, je pred smrtjo še enkrat zahrepenel, da se vrne, kakor vzdrhti ptica, najsi so ji obnemogle peruti,

kadar se spomni svojega gnezda. Dvignil se je na večer s poslednjimi močmi in je po nekaj urah obnemogel, tavajoč po puščavi. Preden mu je bila usojena smrt, ga je našel Ben Zouf.

— Dobri Ben Zouf! je hlipal starec, ko je končal svojo počasno in dolgotrajno izpoved. Tisti koščeni prsti so se spet oklenili desnice mladega Arabca, le-temu pa so zasijale oči, ki so se zadovoljno križale z Vildracovim pogledom. Ali smo fantje, kaj, so govorile oči obeh.

Vildrac je takoj nato stopil k telefonu. Klical je glavnega poveljnika v Fezu. In zgodilo se je, kakor je želel mladi podporočnik. Naslednje dopoldne je s širokim in dolgim spremstvom prijezdil v Camp Berteaux košati gospod general. Od tod smo pojezdili v Fort Sef. Prebrskali smo vse kleti. Našli smo kopice trohnečih zabojev. Naposled — ne vem več kdo je bil tisti srečnik — smo odkrili podzemeljski hodnik. Tavalı smo s plamenicami po njem več kakor pol ure, preden smo spet prišli na beli dan. Skrivni hodnik je držal iz nekdanjega samostana v puščavo. Stari Jorga ni lagal ne bledel. Po tem hodniku je prihajala kraljica noči v območje trdnjave, tod je zvaljčala straže s seboj, tod so nato vdiralı beduini plemena Beni Saur v trdnjavo, razoroževali posadke, jih vlačili s seboj in jih krvoločno pomorili, ne da bi rahla sled odkrila pot k velikemu morišču.

Fort Sef nam je razodel svojo skrivnost. Bili smo nagrajeni vsi, tudi Ben Zouf, ki se je vrnil k podporočniku Vildracu. S seboj v Fez smo vzeli tudi starega Jorgo. Od sreče se je razjokal, ko se je znašel na beli postelji v legionarski bolnišnici. Sam general ga je obiskal in mu pripel križec. Stari Jorga sicer ni več videl domovine, toda umrl je srečno, med svojimi. Polkovni prapor ga je pozdravil za slovo in legionarska godba je zaigrala poslovilni marš, njemu za vse one, ki jih je požrl Fort Sef.

ODMEV VODA V SLOVENSKI PESMI

Priroda je s svojimi pojavi, ki so stalni ali se izpreminjajo ter ponavljajo, neizčrpen vir poezije. Divne naše so gorè, ko v nebò kipè; mične so vasi, ki v zelenem dolu se prostirajo, pod gorò čepe, s sonènih se bregov ozirajo; prijazna mesteca, obkrožana od šumljajoèih rek in potokov. Vse te prelesti, oèarljive v zeleni pomladi, vabljive v zlati jeseni, so vzbudile mogoèen odmev v slovenski pesmi. Ta spis naj pokaže, kako so odjeknile vode v naši pesmi.

Doèim je gora v svoji velièini in lepoti ne-
gibljava, nepremakljiva, je voda stalno na potu,
nemirna, izpremenljiva. Ko se rodi v gori, jo
izvir — razen v stojeèih studencih in planin-
skih jezerih — kmalu zapuša in hiti kot poto-
èek nizdol. Prevzet kopnenja, da èimprej do-
seže in vidi nov svet, poskakuje preko peèin
v šumnih slapovih, se meèe v brzicah èez
vodne pragove. Temu toku pritekajo drugi viri.
Ojaèeni potok na hiti naprej, šumeè, kot bi
hotel dolinski svet opozoriti na svoj prihod.
Prišedšemu v ravno pa zastaja tek, kakor da
je razočaran in hoèe nazaj v goro. Prepozno!
Silnejša reka ga privlaèi k sebi.

Vedno večje vodne množine se pretakajo
po reèni strugi, tu tiho, tam s šumom èez skale
in vodopade. Nevzdržno dere reka naprej, po
dolinah in ravninah do daljnega morja, ki se
v njem umirjena potopi. Toda ta mir je kratko-
trajen. Vodni delci se spremenijo v vodne hlape,
se lahko vzdignejo v visoke oblake, ki križa-
rijo v najpestrejših oblikah po nebesnem svodu.
Navelièani tega brezciljnega potovanja, za-
hrepene vodni hlapi zopet po zemlji in gorah.
Od velikega hrepenenja se zasolze¹ in padajo
kot dež na zemljo. Prerojenje je izvršeno in
voda nastopi zopet isti večni krogotok.

Nova izprememba zadene vodo pozimi. Za-
radi velike ohladitve zraka se deževne kapljice
pretvorijo v mične snežinke, ki plešejo zračno
kolo, preden se spuste na tla in pregrnejo breg
in dol z belimi preprogami.

Èlovek spremlja vodo na vsem njenem potu,
zavzet po slikah, ki jih nudi. Te bude v njem
zdaj radost, zdaj občudovanje in strmenje. Vsa
èustva je èlovek zilil v pesmi. Te so deloma na-
rodne, veèinoma pa umetne vodne pesmi, ki so
ali splošnega znaèaja ali pa namenjene doloènim
vodam.² Pesmim (splošnim) sem pridal
nekaj svojih geslic (stihov).

¹ V resnici se seveda vodni hlapi zaradi ohlajenja zraka
zgozde v deževne kapljice.

² Pesmi, ki se pojejo in ni to razvidno že iz besedila
tega èlanka, so oznaèene z zvezdico. Vse pesmi so priobèene
ali v celoti ali pa v odlomkih, ustrežajoèih vsebini spisa.

I.

Pesmi splošnega znaèaja

Izpod skale mi zvedavo
virèek zbori v planjavo.

*Studenèek pod skalo, kakò
si vablji v,**

*in v svoji prostosti kakò ljubezniv,
midva sva si stara prijatelja že,
ker dan sem za dnevom obiskaval te.*

*Kozarèek si mali s pijaèò hladnò
napolnil mi vselej voljnò,
a zdaj veè izviral ne bodeš zamé,
veè tvoje jaz zžíval ne bodem vodé.*

*Po tujem hoditi obsojen jaz sem,
kakò je to bridko, težkò ti povem,
a jasne spomine bom verno naté,
studenèek, zapisal si v svoje srcé.*

Nar. pes.

Samota

F. S. Finžgar

*Ljubkò šumljaš mi, biserna vodica,
in z valèkom val se bratsko spaja,
da skupaj plavata iz kraja
svetà pogledat razna lica.
A jaz iz svéta k tebi rad zahajam,
ker meni znano že je svetsko lice.*

Vsem bratom pozdrav

Anton Hribar

*Le šumi, šumi, hladni vir,
kako ti je lahkoten tir!
Med vrbjem, grivami, èermi,
naprej ti val, naprej hiti.*

Potoèek pa bister
pò dolu gre isker.

Struga

Joža Vovk

*Z nebà, iz zemskih tal, od vseh strani
se zlíva v strugo voda in kipi.*

*In val za valom vre naprej, hiti,
urtincev novih sto in sto besni.*

*V globinah neprodirnih struga poka,
kos se odrobi, se gladi dno potoka.*

Noè

Fr. Cegnar

*Biserni pas šumljaje
dere polok èez samotne gaje,
val za valom na skalovje pljuska;
bistra voda bregu pere,
v sivo reko dere.*

Spomini s planin

Odlomek. III. Potoku

A. M. (Medved)

*Kot lahek spev iz grla
na dan privreš iz skal,
in tisoè na planinah
cvetic vzbudiš iz tal.*

A ko, planinski potok,
pridirja v dol tvoj val,
površje mirno v strugi
objame tiha žal.³

Ciciban - Cicifuj

Odlomek Oton Zupančič

Bister potoček se vije čez plan,*
preko kremenov se lije;
Ciciban v njem se umije,
plička zapoje spet: »Ciciban,
Ciciban, dober dan!«⁴

Veliko poezije
krog mlinske veje domačije.
Tam žage zvené ob bistrem potoki,
se mlini vrté na vodi globoki.
In mlinar, mlad, vesel,
sprejema, daje, kar je zmlél.

Pisec

»Ropóče mlin v dolu
nad bistro vodo:
klíp, klop, klíp, klop« . . .

Oj ta mlinar, oj ta mlinar,*
ta mlinar pod klancem,
on ti melje, on ti melje,
on ti melje gorjancem.

Dekle čaka, dekle čaka,
od zore do mraka,
ona mora, ona mora,
ona mora (pač) mlinarja vzeti.⁵

Nar. pes.

Reka, vodna velesila,
v morju boče utonila.

Reka

Podlanski

Teci, teci, hladna voda,
voda hladna, bistri val!
Bog ti množega naroda
zemljo meriti je dal.

V brezno tvoje, šumna reka!
vabi me neznana moč,
kder objame v sen človeka
mrzla, valovita noč.

Ob tihi vodi

Miran Jarc

Uspavana od nizkih starih vrb,
ki z vetrom, kadar se ujame vanje,
bolesti polno pesem zaječe —
tihotna reka spleta skrivne sanje.

Na mostu

Fr. Cegnar

V tej pesmi odgovarjajo valovi na vprašanje:
»Valovi, valovi, kam vam se mudi?« takole:

»Mi vremo s podnožja gora
v zelene širjave morja,
od severa k jugu in vedno naprej
do črnega morja okervljenih mej.«

³ Da ne more nazaj v goro.

⁴ Poprej je plička Cicibana, ker ni bil še umit, zmerjala s »Cicifuj, Cicifuj!«

⁵ Zadnji dve vrstici imata inačici:
Oj ta mlinar, oj ta mlinar,
on mora gorjanci imeti.

Slapovi

Diven je pogled na bobneče gorske slapove, lep na padajoče jezove. O prvih priobčujem dve, o jezovih eno pesem.

Slap

Zupančič

Sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada.

Sonce nad šumom mavrice spleta,
ptica meglice pršeče preleta,
stresa dragulje s peroti;
prišel po daljni sem poti
preko strmin in čez loge,
z mano nevestica mlada,
pa sva oba kot zakleta,
vklenjena v biserne kroge:
venomer
slap pada, pada, pada.

Tiho večer
nad sanjajočim se jezerom boči,
najine misli prepletene
v božjem počivajo naročji;
kar se skloni z glavó do mene:
»Tam pa sam
sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada . . .«

Večerna

Zupančič

O šum voda zvečer
iz dalje neprestani!
O spev slapov ubrani
v zvezdà strmeči mir!

Pri jezú

Simon Gregorčič

Kako hrumiš in šumiš, oj jez,
kako valovje drvi se ti čez!
Ta voda srdita
vsa v kaplje in pene in prah je razbita;
in sonca nebeškega svit,
po prahu, po penah, po kapljah razlit,
na tisoče sončnih se praškov drobi,
iz njih tisočerno iskri!⁶

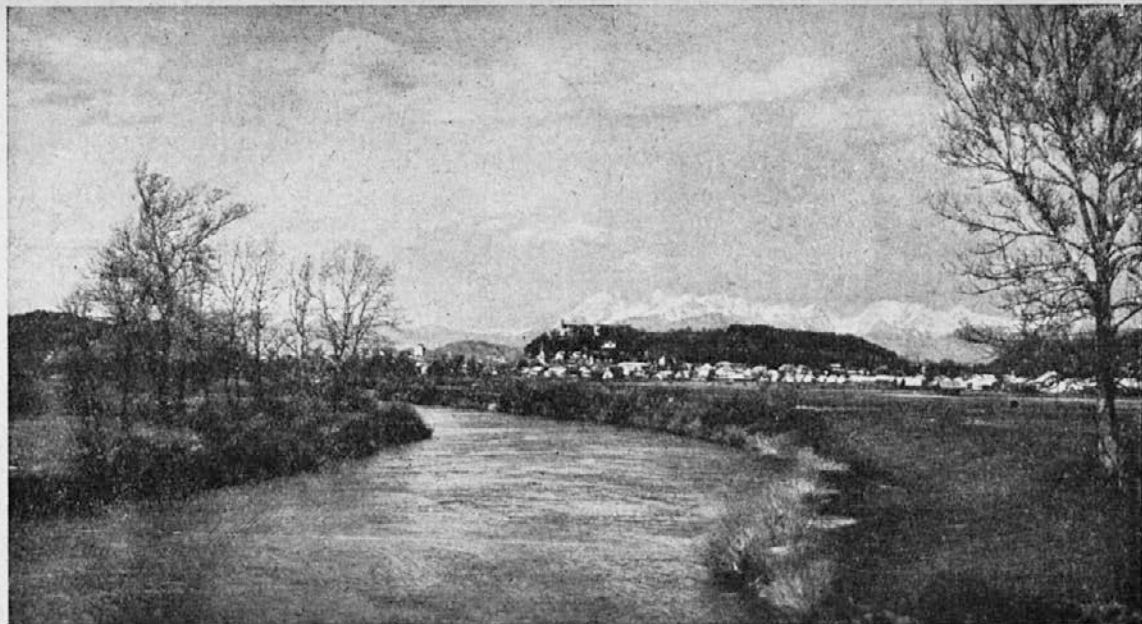
Jezera

Očarljiva so planinska, vabljava dolinska jezera. O gorskih jezerih navajamo pesmi »Ob planinskem jezeru« in »Planinsko jezero«, ki sta jih zapela Griša Koritnik in S. L. Mozirski. Prva se glasi (v odlomku):

Kot od grobe stene biserno zrcalo
jezero odseva od skalovja.
Zlato jabolko je vanje palo —
sonce — luč svetovnega domovja.

Tiho, mirno ko v okvir ujeta
slika se preliva med bregovi;
čar in zdravje — vres, ciklama, meta —
dihajo v okolici njegovih.

⁶ V pesmi se z vodo na jezú primerja človeško srce.

LJUBLJANICA

Druga (odlomek).

*Globoko jezero brezdanje
leži sred planinskih dobrav
in v valih prozorno leskeče
modrina se nebni višav.*

Človek bi neprestano zrl v jezersko čudo, ob bregu s telesom, a daleč, daleč z duhom. Prevzame te slika, zajamejo misli, pete v Župančičevi pesmi

Jezero

*Vse ure dneva, ki čez svod hite,
odsevajo v zrcalu te vode,
vse zarje vanjo omakajo perot,
vse zvezde vanjo pišejo svoj pot.*

*Kar je resnic, to v jezeru je slik:
gora, drevo in otok in zvonik,
oblak in ptič, prebežnika višjn —
vse podvojeno gleda iz globin.*

*In jezero igra se z bleskom tem,
preliva svet in sence, in očem
je večno čudo — in ko zreva vanj,
sva vplela sebe v čar njegovih sanj...⁷*

Ko strmiš v vodo, gre morda mimo tebe mladost ob predstavi narodne pesmi:

Sem mislil snoči v vas iti,
je b'la meglica v jezeri,
megla, megla v jezeri.*

*Prosila ljub'ca je Boga,
da b' šla meglica z jezera,
megla, megla iz jezera...*

⁷ Podobna misel je izražena v pesmi »Ribnik« istega pesnika.

II.

Pesmi, ki so posvečene določenim vodam oz. navezujejo nanje opevano dejanje

Ako pregledujemo pesmi, ki opevajo bleščeča jezera, določene gorske slapove in reke ter posamezne nižinske vode, jih ni malo. So narodne, zlasti pa umetne. Od narodne pesmi omenimo le tale primer:

Kaj pa ti, pobič,
se v nevarnost podajaš,
čez Sav'co v vas hodiš,
pa plavat' ne znaš?*

*Savice sila
bo tebe vtopila,
deklici v hramu
bo poč'lo srce.*

Izmed umetnih pesmi na določene vode bomo navedli pesmi na Kolpo, Krko, Lahinjo, Rinžo in na Cerknjiško jezero.⁸ Tople, mehke Kolpe, ki je doma gori pri Čabru in teče v gorenjem teku po slikovitih, globokih soteskah (kanjonih), se spominja Metličan Engelbert Gangl v nekaj pesmih.

Dom

*Zapojmo, bratje, pesem silovito
v nebo visoko, v sladki vinski breg,
da Kolpa zašumi nam valovito,
da v daljo seže src kipečih jek!*

⁸ Pesmi o Savici, Savi in še o drugih znanih slapovih in vodah bodo navedene v posebnem članku.

Foto: Kramarič

KMEČKI MLIN ob Kolpi

Bela Krajina

Gangl

*Pozdravljeni, logi in gaji dehteči,
pozdravljena, polja in zlata planjava,
pozdravljeni, Kolpe valovi šumeči!*

V Suhi krajini izvira rečica Krka. Vsa živahna priskaklja mimo Žužemberka in Dvora, a zadržuje svoj tek, ko priteče v ravnino, kakor bi hotela ostati čim dlje v dolenski zemlji. V slikovitem zavoju ljubeče obkroža Novo mesto in privija nase Kostanjevico v zelenem Krškem polju. Krki je namenjenih nekaj pesmic. Dragotin Kette se je spominja v obliki slovesa od dekleta (pred odhodom na vojno) oz. v mislih nanj. Severin Šali opeva Krke tek in zasanjano pokrajino ob njej.

Na Krki

Kette

*Tiha in nema
se vije krog mesta
in ga objema
kot ljubica zvesta.
Zadnja luč sije
še tam izmed vej,
Krka se vije
počasi naprej.*

*Kakor meglice,
kakor vodice
sredi te reke
čas hitijo...
Morda na veke,
ljuba, adijo!*

Slovo

Kette

*Kak tiho viješ se, lahno krog mesta,
zeleno Krka, kot mlada nevesta
krog ženina, ljubó ga objemaje,
ko mora proč od nje na tuje kraje.*

*In ko že skorajda narazen gresta,
kako šumiš plakaje, njemu zvesta,
miljon ti solz blesti v očeh, ki v gaje,
domove zrla večno bi najraje.*

*A da poznaš devet visokih korov,
nebeških angelov kraljico ti,
da ona biva sredi teh prostorov,*

*ki fra Angelico ji mojster ni:
vzdrhtela do podzemeljskih izvorov
celo ti, hladna, ostrmela bi!*

Krki

Odlomek

Sali

*Krka, reka sanjajoča,
ti Dolenske sinji pas,
ki preliva se med griči
ko dekliška ki: a las!*

*Stari dremljejo gradovi,
ujeli v mreže čarnih zank,
ti šepečeš in spomine
v pesmi svojih uspavank.*

*Iz sotesk bežiš v ravnine,
ljubljenka polja in host,
zrcališ gorice sončne,
kjer se trta muči v grozd.*

*Krka, še kaj mene pomniš,
ko sem v hladu belih brez
pel ti svoje mlade pesmi,
in si nesla jih čez jez?*

*Če še pomniš, ne pozabi,
ko objemaš Ragov log,
mehko božati stopinje
mojih malih, bosih nog.*

*Kadar pa te v noči blagi
spevi slavčka orose,
zašepči v vas na bregu,
da sem tam pustil srce.*

*Krka, reka sanjajoča,
hrani naših upov klas,
vedra kiti grud Dolensko,
ko dekliška kita las.*

Láhinji,⁹ ki skupno z Doblisko opasuje drago mestece Črnomelj, je Anton Medved zapel v enako imenovani pesmi:

*Láhinja, temna reka!
Sonce in luna sijeta vate;
ali kalno je tvoje vodovje,
slike ne kaže nazaj jima zlate.*

*Láhinja, tiha reka!
V strugi vale se polagoma vali,
kakor bi trudni od daljnega pota
v Kolpe naročju radi zaspali.*

Rinžo, ki objema v polkrogu sanjavo mesto Kočevje in ki je tipična ponikalnica, je Finžgar naslikal takole:

Ob Rinži

*Na tebe gledam, lena reka,
na meglo, ki nad tabo plava.
Počasi ura mi poteka,
otožna, težka mi je glava.
Življenja nimaš, Rinža lena,
ki v gorskih žubori potokih.
Ne krasi tebe bela pena,
ker nisi hčerka gor visokih.*

⁹ V izvirniku 4 kitice) se imenuje rečica nepravilno Vlahinja, ker znači to ime pripadnico unijatske in pravoslavne vere v Žumberku (v Gorjancih) in v Bojancih - Marindolu. Ime sem popravil.

Cerkniško jezero. Tam med hribo-
ma Javornikom in Slivnico (jugovzhodno od
te) leži dolina s čudovitim kraškim svetom.
Dvakrat na leto jo napolni voda iz njegovih
votlin, poleti pa je — po odteku vode po po-
žiralnikih — dolina obdelana kot polje. To
čudo je našlo odmeva tudi v pesmi. Spomi-
njata se ga Miroslav Vilhar v svoji pesmi
»Na Kalcu« in Fr. Svetličič v spevu o žalost-
ni zgodbi dveh zaljubljenca pod naslovom
»Cerkniško jezero«. Enako se imenuje Franja
Cimpermana pesem, ki se glasi:

*Pozdravljam srčno te, jezero,
kakó si lepo sinje spel!
Kje tebi še enako ktero
pokazati zamore svet?*

III.

Pesmi o morju

Ker bomo opustili navajanje pesmi na
oblake (male, bele nebesne potnike, deževne
in na snežne oblake), preidemo končno k
pesmim o morju. Morje, čudovito v svojem
pojavi, nedogledno, je vzbudilo pesniški od-
sev v ljudski duši in v srcu pesnikov. To pri-
čajo številni reki in pesmi, izišli iz naroda,
ter umetne pesnitve. Naj navedemo v prvem
pregledu tole:

»Kdor moliti ne zna, naj se na morje po-
da«. »Oj čolna dva, oj čolna dva, na sred' mor-
ja se srečata«. Deklica vprašuje mater: »Kaj
se beli tam sred' sinjega morja?« Morske de-
klice mamijo (s petjem) mornarje in fante.¹⁰

Pesmi (nekatero)

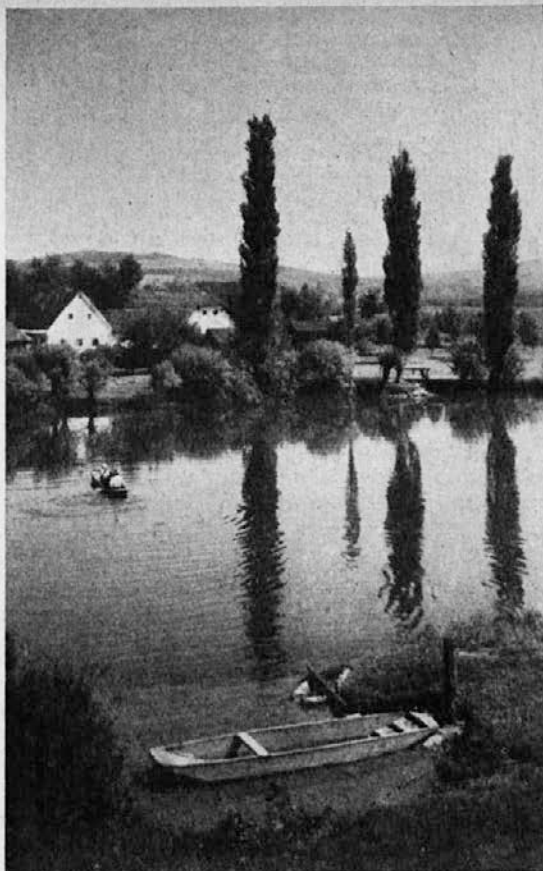
Barčica po morju plava,
drevesa se priklanajo.
O le naprej, o le naprej,
dokler je še vetra kejl!*

*Barčica po morju plava,
jadra se razpenjajo.
O le naprej, o le naprej
do brezkončnih krajev mej!*

Barka zaplavala,
dekle zajokala,
sklenila bele je roké
in točila je solzé.*

Najpomembnejša narodna pesem, katere
motiv je v zvezi z morjem, je narodna balada
o Lepi Vidi. Njen skupni motiv obstaja v za-
pustitvi starega moža in bolnega otroka po
mladi ženi-materi, v odpeljaju (ugrabitvi)
čez morje po zamorcu-neverniku ter v njenem
hrepenju po domu. Ta balada (ima tudi
napev) je ohranjena v treh inačičnih skupi-
nah: v ihanski (Breznikova in Kramarjeva

¹⁰ Ta motiv je porabil Prešeren v »Ribiču«, pojoč: »Pri-
kažejo z njih (valov) se dekleta lepé, do pasa morske de-
kleta nagé.«

MOTIV OB KRKI pod Prečno

Foto: Kramarič

inačica); v dolenski (Rudeževa-Smoletova)
in v gorenjski (Poznikova in Maroltova) ina-
čični skupini.

Po prvi inačični vrsti se Vida, da uide za-
sužnjenju in zaradi kesanja glede pobega vrže
v morje in utone; po drugi postane dojlja špan-
skega kraljica in se (sužnja) ne more vrniti
navzlic hrepenju po možu in otroku; po
tretji inačici pa gospa (gospodinja) novega
gospodarja, od katerega jo hrepenčo pripelje
Sonce domov oz. ladja v domači kraj, da vz-
me s seboj v pastirčka doraslega sinčka.¹¹

Ta narodna pesem je postala predmet ob-
širnega razpravljanja o izvoru in pomenu.
Največje delo je omenjeno v opombi. Po dru-
gi strani so pa v tej narodni pesmi izraženi
motivi služili za podlago umetniškemu pro-
izvajanju: povesti (romanu) Jos. Jurčiča;
dramam Jos. Vošnjaka, Ivana Cankarja in
Ferda Kozaka ter operi Rista Savina. Podam
nekaj besedila dolenske inačice:

¹¹ Glej dr. Ivan Grafenauer, »Lepa Vida«, študija o iz-
voru, razvoju in razkroju narodne balade o Lepi Vidi, 1943,
str. 10.

Prelepa Vida
Pelnice prala
Pri kraju morja
Na sinji skali.

K' nji se je pripeljal
Černi zamorc.
Tako je rekel
Černi zamorc:
(vprašal, zakaj ni več tako lepa).

Po odgovoru, da, »doma ima stariga moža ino holno dete«, zvrabi zamorec Vido na barko.

»U barko je stopila, od kraja odtegnila, začela jokati lepa Vida: Komu sem pustila stariga moža ino holno dete«.

Morje v umetni pesmi

Neizmerna prostranost morske gladine in čarovitost morja sta pobudili tudi umetno pesem. Ob pogledu nanj smo prevzeti občudovanja in vznemirjenja.

Ob Kvarneru

Zupančič

Oglarji so se odkrili,
sklonili glavé in molili:
na vrhu klanca križ je stal
visoko in široko
iz kamenitih kraških tal,
a dolj za njim kot spreminjast opal
je stalo morjé... in tebi, morjé,
sem odkril se jaz.

Ti samo si pišeš zakon svoj...
In tvoj zakon je mir in tvoj zakon je boj,
tvoj zakon je tvoja volja,
pozdravljam te, svobodna moč —
jaz, bilka nemirna sred polja,
trst, v vetru omahujoč...

Ob morju

Gangl

Kaj nisi, morje, bajka čudovita,
nepremagljiv gigant in pesmi vir?
Ko lune se srebro v valovih svila,
zaraja v tebi deklic morskih pir.

Morju

Odlomek

Vinko Vinič

In tukaj si morje! — O morje,
sen dolgih, prečutih noči,
si dni hrepenenje — pred mano
valovje mi tvoje — šumi...

V peneče gledamo valove, v prihajajoče in odhajajoče ladje. Z njimi se vozi zemljan za — srečo, na bregu ostavljal je ženo ihteko.

Ob morju

Alojzij Gradnik

Kakor konji belogrivi
k bregu se vale valovi.
Razpršeni, zopet novi
zadrviijo k skali sivi.
Sanje moje, cele roje
vas življenje pokončuje,
pa vas vedno nove struje
v smrt poštlja srce moje.

Ob Adriji

Igo Gruden

Zarja nad morjem blesteča,
v zarji jadro krvavo
plove kot ptica sanjavo
v daljo, kjer smeh je in sreča.

To so otroci morja:
prsi v vetru razgaljene,
v soncu pekočem razpaljene —
duša za radost ne zna.

Za dom

Pisec

Od zemlje do zemlje
morjé se prostira,
po njem gre pa cesta
brez kamna in tira.

Je splavala ladja
čez širne vodé,
ločila možá
od mlade žené.

Za dom ga je skrb,
za malo družino
odvela rednika
v neznano tujino...

Sprememb polna je mornarjeva življenjska pot. Mesece je ločen od ljubice, žene; kar je dostikrat usodno: pozabi on deklé al' ta za drugega mi vname se. Ob tem motivu je zapel Prešeren glasovito pesem

Mornar*

Nezvesta, bodi zdrava,
čolnič po mene plava,
na barko kliče strel!
Po zemlji varno hodi,
moj up je šel po vodi,
mi drug te je prevzel.

Morjá široka cesta
peljala me je v mesta,
kjer lepe deklice;
obrazov njih lepóta,
sneg bel njih živóla
zmotila nista me.

Spet so se jadra bela
od južnih sap napela,
prinésla me nazaj;
deklela mójga ženo
sem našel poročeno —
prestal, sam Bog ve kaj!

Le jadra spet napnimo,
valovom se 'zročimo,
kak je čisto morjé!
Kaj njému upat' smemo,
mornarji dobro vemo,
dekletom kaj — kdo vé?

Pesmi opisujejo tudi vihar na morju (primerjaj pesmi »Mornar« in »Morje«, ki sta ju podala Savo Zorán in Boleslav, DZ 1880., 305. in DS 1888., 33.).

Čudovite vtise bude v nas trenutki, ko sonce se vtaplja v mórja daljini, ko zadnji odsevi drse po obrežni krajini.

Morje žari, zaplamtele so vode,
ogenj nebeški v njih sije, gori —
brezdna sijajna so se odklenila,
gleđajo divno mi tajnost oči!

Ob sončnem zatonu Vojeslav Molè

Plamen krvi je zaplal čez brezmejno ravan,
zlate oblake zažgal in ves sinji obok —
nemo umira nad vali drhtečimi dan,
žalost je v duši moji, moj Bog!

Čudovito lepo si, morje, čudovito lepo
ostaneš.

Dragotin Kette, I. sonet od 8 ljubzensko preiščujoče vsebine

O Adrija, kako naj te objame,
kako te naj poljubi pogled moj!
Ti si kot deva, ki si venec sname
na dan poročni z dražestnoj rokoj.

Kakor se ženinu oko zavzame,
ko jo zagleda nežno pred seboj:
tako si, Adrija, razlila name
razkošij svojih pisani nebroj.

Ah, več kot svetlih je zvezdic na nebi
in več kot ladij — jadrnic na tebi,
morje, ti v srcu želj rodilo si.

O srce, kaj si mi morje postalo,
da bodeš nove želje pokopalo,
kot nekđaj stare potopilo si?...

Dragotin Gregorc

ZDRAVILIŠČE IN KOPALIŠČE DOLENJSKE TOPLICE

Zdravilni vplivi topliške terme

Najstarejši narodi so že verovali, da ima vsaka terma svojega virnega duha, ki ima moč zdravljenja, zato so se kopali samo v izvirkih ter zidali kopališke naprave nad izvirkami samimi. Na zdravilni učinek terme, ki je napejlana po ceveh, niso verovali. Do tega spoznanja jih ni vodila nikaka znanstvena teorija, temveč mitus (bajka), dočim mi to danes trdimo, opirajoč se na znanstveno podprto razlago.

Zdravilna moč vode je odvisna od mineralnih sestavkov, ki jih ima terma. Ker je bila terma v Dol. Toplicah znana že v najstarejši dobi in se je v srednjem veku začela razvijati kemija, so pripisovali učinek balneoterapije samo mineralnim sestavinam posameznih kopalni. Tako omenja že Valvasor v knjigi »Ehres des Herzogthums Krain« (1683) prvi poskus razlaganja topliške terme od Johanna Bapliste Burharda, doktorja in fizika v Novem mestu, ki je, kakor sam pravi, prvi raziskoval to termo nad 30 let. Burhard pripisuje zdravilni učinek terme trdni materiji, žveplu, galunu, bakru in solitru.

Drugi je analiziral topliško termo l. 1777. prof. dr. Kastelz iz Ljubljane. Tretja analiza je sledila l. 1865. na Jožefovi akademiji na Dunaju. Leta 1902. pa je profesor Ludwig na Dunaju ponovno analiziral topliško termo ter o tem objavil članek v št. 23 »Wiener klinische Wochenschrift«. Pri tej analizi, ki je precej natančna, je našel v termi sledeče sestavine: kalij, natrij, kalcij, litij, stroncij, barij, magnezij, aluminij, klor, žveplo, kremikovo, fosforovo, borovo in ogljikovo kislino.

Poleg navedenih kemičnih sestavin je najvažnejša primes terme radioemanacija, plin, ki je sličen žlahtnim plinom, kakor aargon,

helij itd. Emanacija (izpuhtevnina) je radioaktivna snov iz uranove skupine, ki izhaja naravnost iz izprememb radija in ima možnost izžarevanja žarkov alfa s pozitivno elektriko.

Emanacijo terme dokazuje med drugim tale primer. Pred božičem leta 1914. je padel nekemu bolniku častniku pri kopanju briljant iz prstana ter se izgubil na dnu bazena med kamnitimi ploščami. Več tednov pozneje je v nočnih urah iskal neki podčastnik v bazenu pozabljene stvari ter opazil v vodi neko svetlikanje, ki mu je bil vzrok izgubljeni briljant. Svetlikanje povzroča emanacija v fosforescimirajočih snoveh. Kakovosten dokaz emanacije je tudi to, da je v črni papir zavita fotografska plošča, postavljena v zaboj z izrezanim dnom v stalno zaprti bazen, v treh dneh popolnoma počrnela.

Mnogo zdravilišč, ki so svetovno znana in imajo letno mnogo obiskovalcev, se ne more ponašati s to prednostjo, da bi bili kopalni bazeni zgrajeni direktno nad izvirkami, zato tudi nimajo takega zdravilnega učinka, ker se po sesalki, ki črpa vodo iz izvirk v bazen, izgubi emanacija. Ta povzroča že po nekaj kopelih reakcijo, ki se pojavi z bolečinami in otekljami na bolnih mestih, tako zlasti pri revmatizmu, kar je vedno znak izboljšanja bolezni in tudi popolnega ozdravljenja.

Poskušnje so dokazale, da se reakcija ni pojavila pri bolnikih, ki so se kopali v banjah, v katere je bila voda napeljana po sesalkah iz terme ter segreta do najvišje temperature, medtem ko je pri istih bolnikih nastopila reakcija v nekaj dneh, ko so se kopali v bazenu ob izvirkah.

Iz navedenega sledi, da pride emanacija do veljave le, če so kopalne naprave narejene neposredno nad izvirkami in če prihaja terma z

KOPALŠKI DOM

lastnim pritiskom brez sesalk in brez vodovodnih cevi v kopel. Tem zahtevam ustrezajo kopalne naprave v Dolenjskih Toplicah.

Bazeni neposredno nad izvirkami so tako močni, da dajejo dnevno 30.000 hl termalne vode s temperaturo 37—38 stopinj Celzija. Terma je kristalno čista kakor studenčnica, v bazenu pa se vidi modrikasta. Je rezko grenkega okusa in pitna, ker je bogata na ogljikovi kislini in drugih raztopljenih mineralnih snoveh. Iz vode se dvigajo majhni mehurčki ogljikove kisline in žveplovega plina, ki se opazijo pri kopanju po vsem telesu. Vremenske razmere nimajo na vrelc nikakega vpliva glede toplote in množine vode.

Bolezni, ki se z uspehom zdravijo v topliški termi, in način zdravljenja

Zdravljenje v Dolenjskih Toplicah se lahko vrši vse leto, ker je v zadnjem času uvedena dvojna sezija: poletna in zimska. Letna sezija traja od 1. maja do 30. septembra, od 1. oktobra pa je zimska sezija. Kopalški dom ima centralno kurjavo po vseh sobah in hodnikih, zato je vedno povsod enaka temperatura ter se ob hladnem in mrzlem vremenu ni bati prehlajenja po topli kopeli.

Terma zdravi z uspehom sledeče bolezni: revmatizem sklepov in mišic vseh vrst, protin in prekomerno odebelelost, bolezni živčevja, zlasti pri vnetju živcev (nevalgijo in nevrítico), n. pr. išias kakor tudi splošno oslabelost živcev (nevrastenijo). Ženske bolezni, zlasti razna vnetja in njih posledice, kakor tudi razne težave v prehodnem času in pri preslabi menstruaciji, kronične eksudate telesnih duplin, posledice raznih poškodb ter naknadno zdravljenje zlomljenih kosti in zmečkanin, sklerotične težave ter prezgodnjo ostarelost, kronične, nenalezljive kožne bolezni, organične in nervozne motnje srca in krvnega obtoka, kataralično stanje raznih sluznic: želodca, črevesja, žolčnih potov, mehurja, vratu, grla, rekonvalescenca po težkih boleznih in operacijah.

Topliška terma se uporablja za zdravljenje, kopanje ali pitje brez umetnega ogrevanja ali ohlajanja in brez katerih koli umetnih dodatkov.

Zdravilna kura traja običajno 21 dni rednega kopanja. Priporočljivo pa je, da težje bolni bolniki dovrše zdravljenje z večkratnimi presledki. To je zlasti priporočljivo za bolnike, ki razpolagajo s časom in jih ne ovirajo gmotna vprašanja. Nikakor pa ni ugodna dnevno dvojna kopel, ki slabi telesni organizem. V več primerih je potrebno večje število kopeli. Tudi čas kopanja, ki ga predpisuje po zdravniškem pregledu kopalški zdravnik z ozirom na stanje bolezni in osebo, je različen.

Bolnikov, ki so božjastni, slaboumni, okuženi, od kapi zadeti, jetični, akutno bolni, in tistih, ki imajo težko srčno hibo, uprava ne sprejema.

Lega in okolica zdravilišča

Zdravilišče Dolenjske Toplice je v lepi stranski dolini »Krške doline«, ki nosi ime po reki Krki, sloveči do leta 1883. po krških rakih, 179 m nad morjem. Skozi zdravilišče teče potok Sušica, na čigar desnem bregu izvirajo močni, topli in čisti vrelci, ki se morejo meriti z vsakim toplim vrelcem.

Zdravilišče je oddaljeno od železniške postaje Straža-Toplice 4 km ter ima avtobusno zvezo z vsemi vlaki. Njega okolica je zelo lepa. Na jugu so Gorjanci z najvišjim vrhom »Trdinovim vrhom«, 1181 m, ki so kaj vabljiva dolenska turistična točka, na jugozapadu je kočevsko hribovje z znamenitim Rogom (1100 m), kjer je še domovina že precej iztrebljenih medvedov. Kočevsko hribovje hrani tod še toliko naravne lepote, toliko znamenitosti in posebnosti, ki so širšemu svetu še zelo nepoznana. Tod so še pravi pragozdi, koder še ni sekala sekira, povsod vlada blagodejstvo mir in se šopiri neizčrpno gozdno bogastvo pravih drevesnih orjakov. Nad Črmošnjicami so Gače, kjer zapade na Dolenjskem prvi sneg in zadnji izgine. Gače so v zimskem času lepo naravno smučišče, poleti pa vabljivo letovišče. Na drugi strani pa vabi Sv. Peter s krasnim razgledom na gorenjske snežnike, štajersko in krško ravan. Pod njim teče s svojim počasnim tekom temnozeleno Krka, ki je nekoč s svojim vijugastim tekom zelo slikovita. Po teh hribih je zdravilišče zavarovano proti ostrim vetrovom, podnebje je milo in dnevna temperatura enakomerna, kar bolnim gostom zelo prija in morejo ostati ves dan na prostem.

Milo podnebje pospešuje razvoj rastlinstva, ki v mnogih krajih spominja na južno podnebje. Tu raste razno drevje, grmovje in tudi cvetlice, katerih domovina so topli južni kraji.

V studencih, ki so kraškega izvora, živi človeška ribica (proteus giunusi). Prijatelj narave najde tu povsod dovolj razvedrila in za-

bave. Zdravo podnebje dobrodejno vpliva tudi v zdravstvenem pogledu, da nalezljivih bolezni tu sploh ni.

V zdravilišču sta »Veliki bazen« in »Jamska kopel« ter štiri ločene kopeli. V kopališkem domu je mnogo moderno urejenih sob z mrzlo in toplo vodo za umivanje ter električno razsvetljavo. Tudi po drugih restavracijah in gostilnah kakor tudi po privatnih hišah je več dobro opremljenih stanovanjskih sob. Za zdraviliščem je lep restavracijski vrt ter mali senčnati park tja do starega parka, kjer se vijejo lepo s peskom posute senčne poti. Ob teh so na pripravnih mestih postavljene klopi, po katerih gostje radi posedajo.

Okolica zdravilišča ni samo lepa in poetična, temveč tudi romantična. Razne votline, ravne in navpične, kažejo značaj kraških tal. V sosesčini je mnogo lepih senčnih izprehodov in tudi daljših izletnih točk. Takoj za kopališčem se polagoma vzdiguje hrib »Tabor«. Od ceste peljejo lepe gozdne poti in stezice med gostimi smrekami proti vrhu k nekdanji keltški naselbini. Na vrhu je 20 m globoka navpična jama »Cvingar«. Jama zaradi nevarnega vhoda še ni preiskana, vendar pa se domneva, da so z navpično jamo v zvezi še druge vodravne votline. V jami so lepi kapniki.

V bližnji jami so še delno vidne razvaline nekdanjega samostana, po katerem je dobila v dolini ležeča vas svoje ime Meniška vas. Samostan je bil last stiških menihov, ki so tu imeli stalne ribiče. Ob času ribjih lovov so se tu mudili tudi menihi, stanujoč v samostanu. Stalno pa tod baje niso bili nikoli naseljeni.

Nekoliko niže od tu je nad Meniško vasjo na prijaznem gričku cerkva sv. Antona, pri kateri je krasen razgled na temnozeleno Krko, na Sotesko z dobro ohranjenim mogočnim gradom, ki je lastnina Auerspergov, na cerkvico, dvorazredno šolo in veliko lesno žago. Ne daleč od tu teče bistri in postrvi bogati potoček Radešča, ki se kmalu izliva v Krko. Lep in očarujoč je tu pogled ob sončnem zahodu.

Jugozapadno od Toplic je ob vnožju kočevskih hribov vas Podturn. Kmalu nad vasjo so še zelo dobro vidne razvaline nekdanjega gradu Rožka, kjer so stanovali v srednjem veku zelo ugledni gospodje pl. Rožki. Grad Rožek je imel zelo lepo lego s krasnim razgledom. Pod gradom so se pred 200 leti razprostirali lepi vinogradi, ki so rodili dobro in zdravo dolensko vino, in lepi sadovnjaki. V gradu so bile lepo urejene in udobne sobe, lična kapelica ter vinska klet, vdolana z najtršimi skalami. Za gradom je globoka jama »Globočica«, strma dolina, v kateri se celo v vročem poletju še dobi led. Nad gradom se razprostirajo obsežni gozdovi. Zdaj rastejo tudi okoli razvalin mogočne smreke in ni nikakega sledu več o nekdanjih vinogradih in sadovnjakih.

VELIKI BAZEN (bivša knežja kopel)

O gradu Rožku in njega stanovalcih kroži med starejšim preprostim ljudstvom nebroj zanimivih pripovedk, ki pa so mlajšim ljudem že popolnoma neznane. Grad je prišel po Rožeških gospodih v last gospodov Jankovičev in potem gospodov pl. Gallenbergov, od teh pa je prišel v last knezov Auerspergov.

Nekako na sredi poti, nedaleč od pokrajinske ceste med vasmi Podturnom in Obrhom, je velika podzemna jama »Rožek«. Še pred desetletji je bil ta kraj kopališkim gostom prijetno kavijabišče, kjer so pri mrzlem pivu in dobri kavi prebili mnogo veselih in zabavnih ur. Vhod v jamo zapirajo v skalo vdolana vrata. Nekdanja soteška pivovarna je uporabljala jamo za skladišče piva.

Za vhom, ki je precej vlažen, se razširja jama v veliko in malo dvorano. Velika jama se zavija v ozek prehod, v katerem se blišči nebroj kapnikov. Po približno 60 m dolžine se konča jama v gladko, dimniku podobno votlino, v katero pa ni mogoče priti brez lestve. Po tej votlini dospes po ozkem predoru v veliko podzemsko dvorano, v kateri je tudi vse polno kapnikov. Predor v stranski steni vodi v končno manjšo dvorano.

Sverno od Toplic, približno uro hoda, leži na levem bregu reke Krke vas Soteska s starim mogočnim gradom. Na desnem bregu Krke pa so med grmovjem ter med mogočnim gozdnim drevjem razvaline starega gradu Soteske, ki je bil krasna in mogočna srednjeveška stavba. V spodnjem delu so bile v skalo vsekane ječe, kamor so zapirali ujete Turke, ki so se teh ječ zelo bali in so grad imenovali »Zeleni grad«. Stari grad je leta 1458. celjski grof Herman osvojil in razdril.

Novi, še sedaj dobro ohranjeni grad, lastnina kneza Auersperga, je dal sezidati v 15. stoletju pl. Schrey, potem ko je bil Stari grad razdejan. Že prvotna zgradba je veljala v tedanjem času za enega najlepših in najudobnejših gradov na Kranjskem. Grof Jurij Sigmund Auersperg pa ga je popolnoma prezidal in mu dal še sedaj ohranjeno obliko.

Nad Sotesko se dviga Sv. Peter, 889 m. Od tu je najlepša razgledna točka dolenskega gričevja. Pod Sv. Petrom je vas Topla reber. Od vasi vodi pot k Rdečkamnu, ki je dobil ime od apnenca, ki s svojimi kremenčevimi žilami lepo sveti. Po lepi gozdni poti se pride v dobre pol ure hoda k ledeni jami v bližini vasi Kunčen, ki je posebna znamenitost Kočevskega hribovja. Ob robu pašnika se opazijo velika, naravno obokana vrata, skozi katera se vidijo skale in kosi ledu. Steza v jamo je zelo strma in gladka. Čim globlje dospeš, tem hladneje je. Jama je 101 m dolga, 80 m široka in 57 m globoka. Tu se najdejo stara, z mahom porastla debela, med katerimi se bliščijo kosi ledu in se vidijo kapniki. Na levi strani pa je lesketajoče se zamrznjeno jezero, v katerem leži mnogo debel. Zadaž na steno so naslonjene različne podobe in kapniki, za temi pa se sveti ledeni zastor. Za zastorom vodi majhna ledena steza pod ledeno jezero. Tudi tukaj je med ledom mnogo z zamrznjenim mahom porastlih debel. V poletnem času je v vohodu v jamo 19 stopinj C, ob jezeru pa le 2 stopinji C.

Na severni strani vasi Kunčen se vidijo razvaline gradu Kunčen, ki je bil last grofa Kunt. V vasi Kunčen se je pred tastovimi zasledovalci skrivala dlje časa nesrečna Veronika Deseniška, druga žena celjskega grofa Friderika.

Od Kunčna vodi lepa gozdna pot po samotnem gozdu med tisoč in tisoč smrekami in bukvami. Tla krijejo gost in zelen mah, sočna trava in razne cvetlice. Nbroj dreves razne velikosti in oblike, bele z mahom porastle skale, majhne senožeti s pisanimi cveticami krajšajo potniku samotno pot do vasi Podstenice, kjer je velika parna žaga in urad razlaščenih veleposestnikov. Od tu ni več daleč do Roga, kraljestva medvedov. Na vsej poti se vidi neizčrpno bogastvo v lesu.

Južno od Toplice, malo nad izvirom potoka Sušice, leži vas Gorenje Sušice. Cesta se vije od Toplice med rodovitnim poljem do Dolenjih Sušic. Od tu se polagoma dviga in vodi deloma ob potoku. Struga je vse poletje suha, le tu in tam je kaka votlina napolnjena z vodo, v kateri je polno rib. Kmalu smo na Gor. Sušicah. Četrta ure za vasjo je izvir Sušice. Jame so podobne kraškimi votlinam, iz katerih pribobni ob deževju toliko vode, da v kratkem času prestopi breg in poplavi okolico. Pravljičica pravi, da v teh jamah stanuje povodni mož.

Od Gor. Sušic vodi hribovita cesta skozi vas Dobindol na Uršna sela, železniško postajo na belokranjski železniški progi. Zelo pa si pri krajši pot pešec, če stopi pri vaškem znamenju na kolovozno pot, ki vodi med vinogradi in vinskimi hrami prijazne vinske gorice Ljubanc. Nad vasjo Uršnimi seli se dviga gorica Ljuban s cerkvico Sv. Vida, od koder je lep

razgled na vse strani. Pod njo pa se razprostira Ljuban z mnogobrojnimi vinogradi. Tudi Rigelj in Stražke gorice nudijo »zlahatno«
dolenjsko kapljico.

Kulturne razmere

Topličani so poljedelci, ki z veseljem in pridnostjo skrbno obdelujejo svoja polja, lepo oskrbujejo dobičkanosne gozdove, v največje veselje pa jim je delo v vinogradih, kamor zlasti v jeseni po dobri trgatvi radi vabijo znance in prijatelje, da pokusijo domač pridelek in se pozabavajo med petjem in šaljivkami. Topličani so dobri pevci, pristni šaljivci in veseli ljudje, kakor pravi narodna pesem:

*Preljuba topliška dolina,
ki polna je »štrihana«
vina —
tak dolgo č'mo piti, dokler ga je kaj,
v »glazku«
ostati ne sme.*

*Ko prijatelj prijatlja zagleda
al kakšnega svojga soseda,
poda mu z veseljem prijazno roko —
ljubezen potrdi tud' z njo.*

*Zdaj primimo »glazke«
prav nizko,
povzdignimo gori na kviško:
tak dolgo č'mo piti, dokler ga je kaj,
v glazku ostati ne sme.*

Poleg kmečkih gospodarjev je več obrtnikov in trgovcev. V prejšnjih časih so radi odhajali v Ameriko in je ni skoraj hiše, kjer bi ne imeli enega ali tudi več družinskih članov v Ameriki.

Za duševni razvoj in kulturni napredek skrbi šola ter več kulturnih in gospodarsko-strokovnih društev. Šola v Toplicah je bila ustanovljena že leta 1843. kot enorazrednica v zasebni hiši, ki je stala na kraju, kjer je sedaj zdraviliški dom. Leta 1887. so Topličani zgradili novo sedanjo šolsko poslopje, ki pa le še zasilno zadošča sedanjim učnim in higienskim potrebam. Z dograditvijo nove šole je bila šola razširjena v dvo- in takoj nato v trirazrednico. Šola je ostala trirazredna do leta 1919., ko se je razširila v štiri in po dveh letih v šestrazrednico. V šolskem posloju se vrši tudi pouk obrtne nadaljevalne šole.

Verjetno pa je, da so se vsaj nekateri otroci tudi pred letom 1843. poučevali v šoli, čeravno o tem šolska kronika nikjer ne govori. Zgodovinski viri namreč pravijo, da je leta 1834. izbruhnil iz stanovanja učitelja, ki je bil tudi pek, hud požar, ki je popolnoma uničil 48 hiš. Če je bil v kraju učitelj, je gotovo tudi poučeval mladino, čeprav ni bilo rednega pouka.

Dolenjske Toplice dobivajo s svojo zdravilno termno vedno večji sloves in od leta do leta jih bolj obiskujejo zdraviliški gosti od vseh strani. Postale pa bodo sčasoma s svojo lego in lepo ter zdravno okolico tudi priljubljeno letovišče.

EDUARD BASS:

Sloviti cirkus in zverinjak Humberto je vsako leto prezimoval v Hamburgu, spomladi pa je krenil na turnejo po vsej Evropi. V osmi maringolki (komedijantarskem vozu) se je prevažala in prenočevala skupina čeških cirkuških delavcev, tesarjev, postavljačev in hlevarjev... Poglejmo mednje nekaj dni pred odhodom iz Hamburgal

Odpravljali so se na pot skoraj vsi, kakor pred letom, tudi fakir Achmed Roméo se je bil znova pogodil z lastnikom za nadaljnjih deset mesecev. Toda le malo je manjkalo, pa bi bila »osmica« prišla ob eno svojih pomenljivih osebnosti: narednik Ferenc Vosátka se je znašel v veliki skušnjavi, da bi odpadel in zapustil svojo klapo in cirkus.

Sedeli so nekoč pri pivu v Moeseckovi pivnici, čakali in se hehetali in kar naenkrat jim je Vosátka skrepenel. Sredi besede je umolknil, okamenel, samo z očmi je zabolščal proti vratom. Pogledali so tja in videli, da je stopil v krčmo čuden možak, črn, trebušast, z bunkastim nosom in tako širokimi usti, da bi enkrat zinil, pa bi zložno lahko spravil vase celega piščanca. Bila so to mehka, razsmejana usta, in tudi desno oko se je smejalo, levo pa je bilo skoraj zakrito z upadlimi, zabuhlimi vekami. Po licih in po bradi je bil poraščen z gostim strniščem in v obrazu je imel temne lise, kakor bi bil umazan. In ta zajetni možakar s sila zabreklih trebuhom se je zagledal v njihovo mizo, lica so se mu raztegnila in že jo je mahnil proti njim, medtem ko je Vosátka počasi vstajal, kakor da ga je ta tolsta prikazen hipnotizirala. Dedec je prišel do njih, udaril s petami, salutiral z navzven obrnjenimi dlanmi in se zadril z brundajočim basom:

»General Vosátka, narednik Lebeda se pokorno javlja!«

Vosátka je že stal, napet ko struna, s tremi in pol prsti desnice je bliskovito švignil k svojemu štulavemu uhlju in ostro odgovoril:

»General Lebeda, narednik Vosátka pokorno čaka vaših povelj!«

Nato sta si segla v roke, se prisrčno objela, se poljubovala in klicala drug čez drugega:

»Amigazo! Qué alegia! Cielos, vaya una sorpresa!«¹

»Muy señores míos, napravite brž nič koliko prostora, tale blaga duša mora pristesti k nam. Dovolite, da ga predstavim: excelentísimo señor don José Lebeda iz Hlubočepa, moj najzvestejši amigo iz cele srednje Amerike. Saj sva se tam drug drugega zajela! Ali se še spominjaš, Pepik, bitke pod goro Pico del Espuela?«

»Kako bi se je ne spominjal, Ferenc! Take dogodivščine!«

Seveda so vsi takoj hoteli izvedeti to dogodivščino. In ko so se tedaj posedli, jim je pričel Vosátka pripovedovati o bitki pod goro Pico del Espuela.

»Spoštovani upravni svét, jaz sicer zelo nerad govorim o svojih lavorikah. Toda včasih morate pač tudi vi, konjski gonjači, videti, kakšna osebnost se vozi z vami po tem gnilem starem svetu. Glavno, da je tu moja kronska priča. Torej to je bilo takrat v Hondurasu... oziroma v Guatemali?«

»Ne, v Nicaragui, Ferenc,« je pomogel njegovemu spominu gospod Lebeda. »Saj smo imeli na čepicah neke perjanice.«

»Hombre, da, Nicaragua. Ganljiva republika, gospodje. Sestavljena iz moskitov

¹ »Priateljček! Kakšno veselje! Sveta nebesa, to je presenečenje!«

in mesticev, iz komarjev in mešancev. In prav tistikrat je nastal med njimi nekakšen politični spor, da sta tam naenkrat bila dva prezidenta. Prezident Colador in prezident Almiraz. Za kaj je šlo, ne vem, bil sem še gringo, tujec, prišel sem bil ravno iz Costarice, kjer sva s temle Pepičkom delala revolucijo. V Nicaragui sem se navdušil za prezidenta Coladorja, ker je bil proglasil, da je oskrnitev zemlje mogoče oprati samo s krvjo. To je bila beseda po mojem okusu in zato sem vstopil kot narednik v njegovo armado. Vrhovni poveljnik je bil general Chingolo, preizkušen rodoljub. Armada se je zbirala dosti hitro, nápak pa je bilo, da so se nekatere formacije zmirom spet počasi razšle. Toda ker se je posrečilo njih pripadnike pregovoriti, da so se vrnili, so naraščali ti prirastki do vrtoglavih števil. Sprva smo mislili, da bodo že te cifre same ustrahovale sovražnika, toda prezident Almiraz se je pripravljal na boj in imenoval za vrhovnega poveljnika generala Platudo. Sprevideli smo tedaj, da ne preostaja drugega kakor vojskovati se. Ko so še prišle iz Kolumbije nekakšne puške in trije topovi, smo odrinili na bojno polje. V mestu Matagalpa smo prejeli vest, da se general Platudo pomika v smeri proti Rio Grande. General Chingolo je tedaj sklenil, da postavi v Matagalpi svoj glavni stan in druge take reči in da odpošlje od tod del svoje vojske, ki bo ustavil sovražnikovo prodiranje. Poveljnik te ekspedicije, gospodje, sem bil jaz, narednik Vosátka. Dobil sem kakih dvajset vojščakov in zapoved. Zjutraj smo stali na trgu pred cerkvijo, prijezdil je general Chingolo na beli kobili, potegnil sabljo in spregovoril: „Narednik Vosátka,“ je proglasil energično, „pojditе in zatrite kačo odpora. Borite se junaško kot hidalgo, kot plemič. Krčite pot zakonu.“ Takole je ležala Matagalpa, nad njo grič, za gričem celo gorovje, sredi njega gora Pico del Espuela. Malo dalje baje teče Rio Grande. Ko sem se s svojimi dvajsetimi mešanci privlekel pod to goro, smo naleteli na neko quebrado, nekakšno korito, ki so ga bile izkopale pomladne vode. V tem trenutku se na drugem bregu korita razlegne krik in nekaj capinov s perjem na čepicah se razbegne in brž poskrije za štori in kaktejami. Gospodje — trčili smo na sovražnika!«

»Za boga svetega,« je ušlo staremu Malini, »to je bil pa lep zos! Ravno tako se mi zdi, kakor takrat, ko sem nesel medvedom kruha in je pred medvedjo kletko stal tiger.«

»To pa spet ne, gospod hlevski maršal, to pa ne!« je Vosátka zavračal njegov strah. »Mi smo bili vendar armada.«

»In kaj si storil?« je prašal Kerholec. »Ukazal sem, naj se zavzame bojni položaj.«

»To je sijajno,« je rekel Malina. »Jaz bi kaj takšnega ne pogruntal.«

»Vidiš. Toda ukaz je bil popolnoma odveč, ker se je vseh mojih dvajset vojščakov že poskrilo, da jih skoraj videl nisem. In tako se je začela bitka pod goro Pico del Espuelo.«

»Ali je bilo mnogo ubitih?« je prašal Karas.

»Mnogo. Zlasti zajcev. Ti so lezli s hriba in mi smo streljali po njih z obeh strani in jih potem pekli. Poleg tega smo ustrelili eno mulo. Sovražnik pa se nam je bahal, da je sestrelil tudi jastreba. Streljalo se je kratko in malo neprestano, ljudem je bilo na srečo prizaneseno. In tako smo se bojevali pod goro Pico del Espuelo skoraj teden dni. Sovražnikovo prodiranje je bilo nesporno zadržano, Nicaragui je zasijala zarja lepših dni. Zato pa smo mi videli prihajati slabše čase. Zajci so se bili namreč razbežali in preostal nam je za hrano samo koruzni močnik. Zdaj sem se odločil za poslednji korak: poslal sem k sovražniku parlamentarca s pozivom, naj se vda. Parlamentarec se je vrnil z odgovorom, da oni mislijo, da bi se lahko vdali mi in da bi bilo najbolje, če bi se oba poveljnika jutri ob treh popoldne sestala spodaj v koritu in se dogovorila. Na to častno ponudbo sem ob treh zlezal v udrtino in hipoma me je zgrabil strašen smeh: proti meni se je prigunčal tale sladostrastnik, Pepiček Lebeda!«

»Oni so bili na nasprotni strani,« je ostrmel Malina.

»Ja, bil. In sem tudi debelo gledal, ko se je pred menoj pojavil Ferenc! Saj že pol leta nisva vedela drug za drugega!«

»In zdaj si predstavljajte, možje, kako sva se v tej grapi objela. Vlačila sva se sem in tja in se drug drugega nisva mogla naveličati. In oba sva kričala: ‚To je čudo-

vito, to je hecno, ti si zdaj moj ujetnik! No, in potem sva se pogajala skoraj tri dni. Ni se bilo lahko odločiti. Jaz sem krčil pot zakonu, on je krčil pot zakonu — in na sredi te poti sva se srečala. Preden pa sva se sporazumela, nama je vojska utekla...«

»Niso imeli več kaj žreti,« se je hehetal Lebeda, »zato so se izmuznili ko zajci.«

»Midva pa sva ostala,« je spet Vosátka povzemal pripovedovanje. »Čisto sama v božji nicaragujski prirodi. In tako sva sklenila, da se je bitka pod goro Pico del Espuelo končala s popolnim porazom prezidenta Almireza in da bo tale Pepik moj ujetnik. Za ta izid sva se odločila iz strateških razlogov, ker je bilo mesto Cuicuina daleč, mesto Matagalpa pa blizu in midva sva bila lačna...«

»In salamensko žejna,« se je zarežal gospod Lebeda.

»Zato sva takoj skupaj krenila proti Matagalpi, domenivši se, da bo pri krčmi pred mestom Pepik zlezal s konja in šel skozi mesto peš poleg mene kot ujetnik. V tej krčmi sva si naročila ‚queso de chanco‘, nekakšno tlačenko, in jaz sem prašal, kaj to pomeni, da ne vidim nobene vojske, ko je tu vendar glavni stan. Pa mi je krčmarica povedala, da je ta zadeva že štiri dni urejena: narod je namreč odstavil prezidenta Coladora in general Chingolo je v ječi. Hudiča, sem dejal Pepiku, kolo sreče se je obrnilo, ti pojdeš na konja, jaz pa bom igral ujetnika, živio Nicaragua! Tale Pepik pa je rekel — spoštovani upravni svet, dovoljujem si opozoriti vas, da je bil to mojstrski kos državniške umetnosti — tale Pepik pa je rekel: ‚Molči, Ferenc, zdaj bom najprej vse tole požrl.‘ Potem pa se je ozrl na krčmarico in takole zviška spustil nanjo: ‚Mati, pošljite nekoga h gospodu fajmoštru in k županu, naj pripravita sprejem, ker sta tu dva oficirja zmagovite armade iz bitke pod goro Pico del Espuela, ki hosta zasedla mesto!«

»Potepuha ti taka!« je udaril po mizi Kerholec, »pa vaju niso poznali?«

»Kaj še!« je golčal gospod Lebeda, »galonov ali našitkov itak nisva imela nobenih, saj je bilo tam vse odvisno samo od zadržanja. Pa korajžo je treba imeti.«

»In kako se je to tedaj izteklo?«

»Kako se je izteklo?« je odgovarjal Vosátka. »Šla sva v mesto ponosno ko dva hidalga, župan v občinskem svetom in fajmošter s kaplanom so naju sprejeli, vse je bilo samo Excellenza sem, Excellenza tja, zvečer so nama na čast priredili slavnostno pojedino in po pojedini ples...«

»Krasne ženske?« je prašal Kerholec.

»O,« je Vosátka dvignil oči k nebu, »Lebeda, kaj? To je bila noč, he?«

»Cielos, vos sabés — qué chiche!«¹

»In kako se je to vse izteklo?«

»Tako se je izteklo, da sva zjutraj ukazala, naj generala Chingola takoj izpuste iz ječe, potem sva si izbrala dva najlepša konja in jezdila na sprehod, po svečanem obedu v farovžu pa sva jo lepo popihala čez mejo v Honduras.«

»Ja, ja,« je zavzdihnil gospod Lebeda, »to so bili krasni časi. Nova Granada, Costarica, Nicaragua, Honduras, Guatemala, Yucatan, Mexico, Texas, Arizona — to je

¹ »Sveta nebesa, ko bi vi vedeli — kakšne punčke!«

bilo revolucij, prevratov, uporov, bitk, to je bilo življenje, to je bila radost.«

»Kaj pa Santa Anna — ali še živi?«

»Ne vem, tovariš.«

»Kakšna svetnica je pa to?« je prašal Bureš.

»Lepa svetnica,« se je namrdnil Vosátka, »najbolj divji diktator Mexika, Antonio Lopez de Santa Anna, general. Pol tucata prezidentov je vrgel, potem se je sam postal vsega in se spustil v vojno z Unijo. Gambierove¹ mačke pri nas niso tako krvooločne. Vojščakovalo pa se je pod njim dobro, kajne, Pepik?«

»Imenitno. Ali še pomniš dvojni pokolj pri Contrerasu in Churubusku? Za boga, kako smo bežali pred Američani! Ti si tam pustil uho, kajne?«

»Ne, šele v Chapultepeku.«

»Si bil tudi v tej oblegani trdnjavi? In si se vdal?«

»Jaz in — vdal? Ušel sem jim. Toda stalo me je to polovico uhlja in še košček moje neodoljive lepote. Saj sva se potem spet srečala v Pueblu.«

»Prav imaš. Jaz sem že malo pozabil na vrstni red. Ti si takrat hotel na jug?«

»Da. Zgoraj je že preveč smrdelo po veslesilah. Šel sem dol, v Uruguay, za Garibaldijem. Tam je bila še prava pristaška vojna. Toda Garibaldi se je že odpravil v Evropo, pa sem se potegnil z njim.«

»Jaz sem jo pa, Ferenc, mahnil ravno narobe. Na sever. V Kalifornijo. Tam je bilo tedaj življenje. Našli so tam prvo zlato. Mnogo zlata. Strašno mnogo zlata. Toda šlo je pri tem vedno za glavo. Ne bil bi se izmazal, če bi ne imel tovariša, nekega Hawkinsa. Ga nisi poznal? Ogromen compadrito, prvotno je deloval v Ecuadoru, ko se je odtrgal od Kolumbije. Bil je starejši od naju.«

»Hawkins? Neki Hawkins je delal v mojih časih v Panami.«

»Mogoče je bil on. To vse je bil njegov rejón. Doma pa je bil s severa, tak tih kalifornijski značaj. Nič ni govoril in takoj streljal. Če bi njega ne bilo, ne bi bil prišel iz Friska z zdravimi udi. Tam so se zbrali taki rokomavhi in čaruge, da je bil Njegova Excellenca Santa Anna proti njim kakor jagnje.«

¹ Gambier je bil krotilec levov in tigrov v cirkusu Humberto.

»Koliko si pa nagrabil zlata, ti mame-luk? Brž nam vrzi kakšno kepico za posla-dek!«

»Ja, ja, Ferenc. Bilo ga je, bilo. Pa ti je ta šmentana kovina tako preklicano mehka, saj veš, da takoj izpuhti, če pride v bližino alkohola. To je velika napaka, Ferenc, velika napaka.«

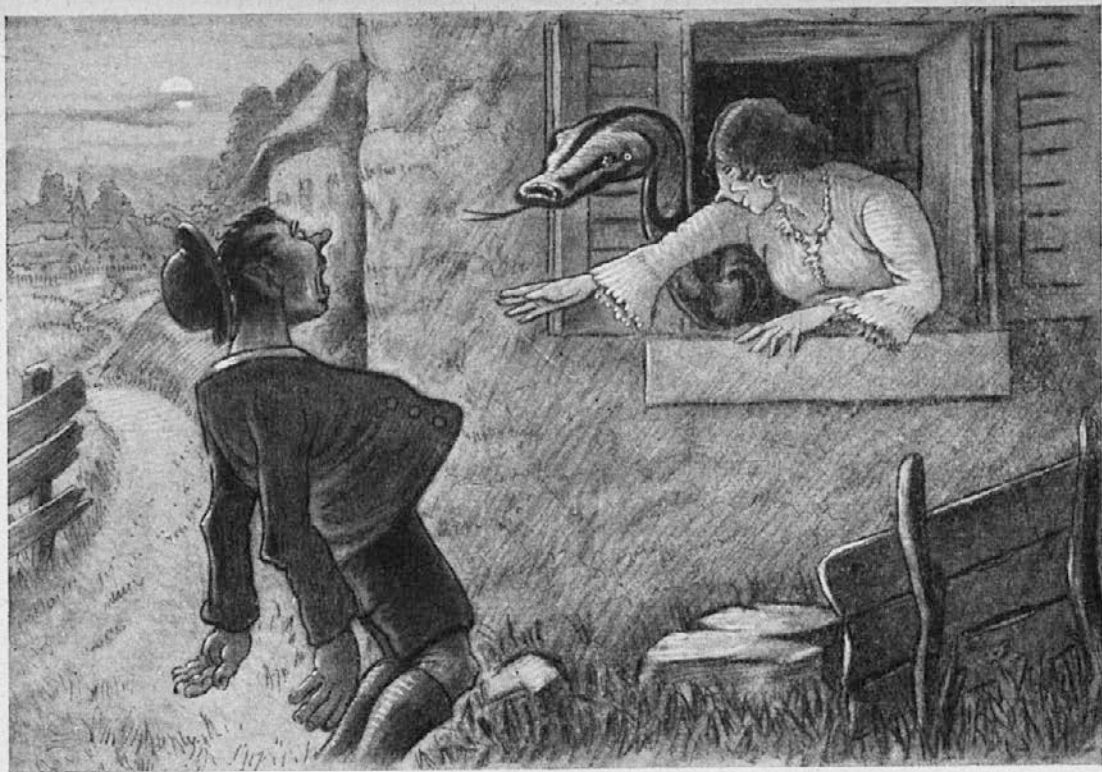
»Torej si zdaj spet samo hidalgo, neobtežen s posvetnim imetjem?«

»Jasno. Vos sabés. Samo hidalgo. V žepu imam komaj par božjakov. Toda je v zraku neka velika stvar in zato te prav za prav iščem. Čez pol Evrope sem vohljajal za teboj. Brž ko sem izvedel, da se v Ameriki nekaj giblje, sem se spomnil nate. Prijatelj Ferenc Vosátka mora čez lužo! Le pomisli: Sever proti Jugu. Pravijo, da gre za sužnje, pa gre obema taboroma le za kapital. Stvar je zelo resna in važna. Tudi v Mexiku nekaj vre. Juarezu se tresejo tla pod nogami. Povsod že iščejo stare Mexikajnarje. Tri sto takih, kakor sva ti in jaz, mora čimprej odjadrati tja. Ogromna reč je to! Vožnjo do pristanišča Vera Cruz imam že zagotovljeno. Potem se je treba samo spustiti kvišku na Soledad, na Orijabo, Pueblo in Mexiko pa počakati tam, da se bo razpenilo.«

Vosátka se je zagledal v pustolovca. Položaj je bil tako napet, da si nihče ni upal črhniti besede. Čutili so, da je vzplamtelo tu pred njihovim tovarišem najsilnejše slepilo, kar jih je mogel srečati: svet njegove najzanosnejše mladosti.

»Orizaba... Pueblo... Mexiko...« je ponavljajal Vosátka kakor omamljen.

In naenkrat — kakor da ga občuti z vsemi znojnicami — ga je ošvignil žgoči zrak peščenih pustinj, v prozorni višavi je gledal bele krone gor, vdihaval smrad peonskih beznic, čutil pod seboj drnec šarca pinga, najljubšega svojega konja. Pred očmi so mu vstali čudni ploščati hrami in palače na neskončno razsežnih prostranstvih, slišal je mukanje čred na zeleni ploščadi pomladne prerije, srkal težki vzduh tropske pokrajine z vonjavami pragozda in prislunnil kričanju papig ali suhemu prasketanju ladijskih jadrnikov in tleskotu napetih plahit. Dišave, zvoki, barve in podobe nekolikih pasov zemlje so ga objemali in se zivali v eno samo strašno slepilo, v občutek popolnega osvobojenja in sproščenja, v občutek divje kipeče mla-

dosti. In kakor da bi se to vse hotelo zno-
va utelesiti, so mu zakročila pred očmi
izzivajoča telesa belih in zagorelih žen s
tajnim klicanjem črnih, globokih oči, z
imeni, ki so sama bila ko temno poltena
godba: Dolores, Rosario, Soledad, Encar-
nación, Guadalupe, Concepción, Eduvigis,
Esperanza, Asunción, Gracia, Fé. Brazgo-
lina v licu mu je pordela in žile na sencéh
in na vratu so mu izstopile.

Kerholec, Karas, Malina in Bureš še ni-
koli niso videli svojega zgovornega nared-
nika tako zamaknjeneega. Kakor dušeci
pokrov je ležala na njih žalostna resnica,
da je zdaj iz njegove zagonetne preteklosti
vzplavalo nekaj, kar je vse več ko njihove
medsebojne vezi. Kerholec je nehote po-
mislil na tisti nenadni zračni piš, ki je
nekoč kar na lepem navalil nanje na Ma-
džarskem, jim potrgal vrvi in odnesel cir-
kuški vrh do samega neba. Karas je malo
pridržal sapo: zdaj je morda napočil tren-
utek, ko bo nekdo drugi pretrgal spono,
ki vežejo tudi njega. Staremu Malini je
bilo, kakor da so se mu ustavile misli, in
vse ga je priganjalo, da bi stopil k Vosátki
in mu položil roko na glavo. Posredno pa

je to izvršil Bureš. Čutil je, da se mora
nekaj zgoditi, da se bo narednik spet po-
vrnil resničnosti. In že se mu je posvetilo
v glavi pravo vprašanje.

»Kdo bo pa plačal vožnjo do pristanišča
Vera Cruz, gospod Lebeda?«

Vosátka se je zdrznil in uprl oči v Bu-
reša.

»Kaj si rekel?«

»Prašal sem gospoda Lebedo, kdo bo
plačal prevoz do pristanišča Vera Cruz, ker
pravi, da je vožnja do tja že zagotovljena.«

»Saj res, Pepo,« in Vosátka je pobobnal
s prsti po mizi, »kdo jo bo plačal?«

»Pristanišče Vera Cruz je padlo,« je od-
govoril zagoreli Lebeda.

»Kaaaj?«

»Pristanišče Vera Cruz je osvojeno in
zasedeno.«

»Od koga pa? Menda ja ne od Ameri-
kancev?«

»Ne. Imajo ga Francozi, Španci in An-
gleži. Juarez se umika in pogaja. Toda
Francozi pojdejo dalje. Za druge ne vem,
a Napoleon pojde. To vem za gotovo in zato
sem tukaj. Išče se pošteno montonezo, ko-

lono osvojevalcev, Ferenc, v kateri prav gotovo lahko postaneš general.«

»Fiii,« je zažvižgal Vosátka, »na stroške Francije?«

Lebeda je prikimal.

»In Napoleon se hoče polastiti Mexika?«

Lebeda je pogledal na vse strani, podrsal svoj stol bliže mednje, se sklonil k njim in govoril skoraj šepetaje:

»To je še skrivnost. Kolonija to ne bo, temveč nekaj velikega, da bi bil tam konec vsem zmešnjavam. Morda kraljevina ali cesarstvo ali kaj podobnega. Tega jaz ne vem. Toda na vsak način se bo dalo v kalnem ribariti. Nihče ne pozna Mexika.«

»In komu hočejo to dati? Kakšnemu Bonapartu?« Vosátka je naenkrat govoril prav tako tiho, toda ostro in stvarno. Bureš je presenečen čutil, da je moral ta njihov porogljivi blebetač imeti v preteklosti mnogo večjo politično skušenost, kakor so oni slutili.

»Ne,« je odgovoril Lebeda. »Izbrali so Habsburžana. Brata Franca Jožefa. Ferdinanda Maksimilijana. Oba cesarja sta se že sporazumela.«

»Tako je torej to,« je vzdihnil Vosátka. Trenutek so vsi molčali, potem pa jih je naenkrat vzburla srdita ogorčenost. »Vesilam so se spet začele cediti sline po plenu. Svobodne države za morjem jih mikajo in mamijo. Spet pojdejo krast in morit v imenu civilizacije in reda, da bi imel kapital udobnejšo pot k zaslužnjanju. Oni v Mexiku in na ožini imajo petdeset krvavih let za seboj. Toda bojevali so se drug z drugim v imenu svoje svobode in vsakih deset let se za korak približajo svojemu idealu. Zdaj pa jim hočejo za prelitu kri vreči komat za vrat, da ne bodo več krvi prelivali, temveč precejali. Cesarске hijene tedaj že začenjajo zavijati. Na tako pesem je narednik Vosátka odgovarjal s puško. Ne, Pepiček, pogrešil si, ko si se odpravil pome. Santa Anna je bil grozna pošast, toda služil sem mu, ker je branil svobodno Mexiko. Ne dam se pretihotapiti na mexiški breg, da bi pomagal pokopavati njegovo svobodo. Sam si sestavi svojo montonezo. Ne bom ti tega zameril. Contra gustos no hay disputa.¹ Narednik Vosátka pa vendar rajši ostane pri smradu popotnih konjušnic.«

¹ Vsak ima svoj okus.

»Izborno, prijatelj,« je poluglasno vzkliknil Bureš. »In tole si zapomni: če je res, kar je tu rojak Lebeda rekel o Habsburžanih, potem se bo to sploh slabo izteklo. To je rod, ki se ga drži prekletstvo.«

Vsi okrog so marljivo pritrjevali. Gospod Lebeda je v zadregi raztegnil usta na smeh in se z umazano roko praskal po laseh.

»No, no,« je pomirljivo odgovarjal Vosátka, »le nikar me zdaj ne požri, ker sem prišel za tabo. Mislil sem, da me boš z veseljem sprejel.«

»Ne,« je odločno odvrnil Vosátka, »s to stvarjo pa ne maram imeti nobenega opravka.«

Lebeda ni bil človek, ki bi se dal zlahka odpraviti, toda očitno je poznal svojega narednika in je vedel, da je tu vsako govorjenje bob ob steno.

»Spet mi je ena ljubezen v življenju šla po vodi,« se je namrdnil in dvignil vrček. »Na tvoje zdravje, Ferenc — bom pač moral v Mexiko brez tovariša.«

Trčil je z vsemi; radi so poplaknili te trenutke razburjenja. Najbolj iz sebe je bil, kakor se je zdelo, stari Malina.

»Kar nekaj se mi vrti v glavi,« je potožil, ko je postavil čašo na mizo. »Sicer vsega tega nič prav ne razumem, toda tako se mi zdi kakor takrat s tistim tigrastim udavom. Pa ne vem zakaj.«

Vsi so bušnili v smeh.

»Kaj pa imaš spet s tigrastim udavom?« so se hehetali, ker jih je veselilo, da so načeli drug sodček.

»No, imeli smo nekoč tudi tigrastega udava,« je odgovarjal starina. »Saj vendar veste, kaj je to tigrasti udav. Naš je bil ogromen nestvor. Stari Humberto ga je vedno oglaševal, da meri po dolžini štiri sto pet in osemdeset florentinskih col. Resničnosti te trditve pa ni bilo mogoče preiskati, ker florentinskih col sploh ni.«

»Udavi so velikanske tropske goži,« je brž jel poučevati Bureš.

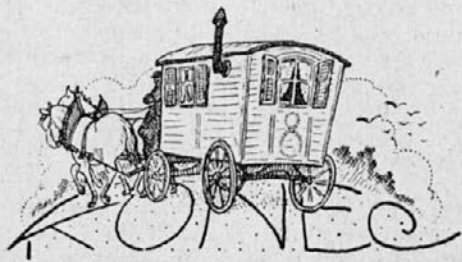
»Reci še, da je to malo večja deževnica,« se je jezil Malina. »Če je tigrasti udav gož, potem je tale naš narednik Ferenc golobček.«

»Ne razburjaj se, očka, in pripoveduj,« mu je prigovarjal Kerholec.

»Ejej, to je težka reč, če hočejo drugi vse bolj vedeti. Tega udava je tedaj pred-

vajala direktorica. Ko pa je prišla v drugi stan, ni mogla več prenašati te Burešove goži, ker je bila pretežka zanjo. Zato je Humberto najel neko deklino, zelo fletno deklino, črno Italijanko. Po vseh vaseh je bila fantom divje vseč. V vozu ni bilo prostora zanjo, spala je v krčmi ali po bajtah, in to se ve, kakor je to vsepovsod navada, fantje takoj k oknu in trk, trk, da bi jih pustila noter. Morala pa je čez noč jemati s seboj v sobo skrinjo s kačo, da bi se tigrasti udav ne prehladil. In kakor hitro se je ponoči oglasilo trkanje ali sploh kakšen šum, se je tigrasti udav pšššš-pšššš že pognal iz skrinje in se jel plaziti po sobi okrog in iskati, od kod ta šum. In kadar je deklina odprla okno in se začela štimati z vasovalcem, je v trenutku prilezla med oba ogromna kačja glava, da je fant zakričal in se spustil v beg. Deklina je bila zaradi tega vsa nesrečna; podnevi so pazili nanjo Humbertovi, ponoči kača, ona pa bi vendarle rada kaj užila. Tako je nekoč prišla za menoj, malo da se ni cemerila: ženina da ima, toda kadar pride k njej, se požene kača iz skrinje in pšššš-pšššš že švigne proti mladeniču. Pa sem ji rekel, primejdunaj, da stari tega ne sme izvedeti, ker se strašansko boji, da bi se mu tigrasti udav ne ogulil, saj nima za novega. A Marija se je začela kisati, da ji je to že vseeno, ali se tigrasti udav oguli ali ne oguli, samo da ne bi delal pšššš-pšššš in ji ne preganjal ženinov. Razumel sem, da mora to biti grozno: prideš po deklino, a nankrat pšššš-pšššš, tigrasti udav je že tu. Pa sem ji rekel, ti deklina neumna, sem ji rekel, povej temu tvojemu fantu, naj zvečer prinese s seboj živega kunca; vržeš ga lepo udavu, ta se nažre in ves teden ne bo nobenega pšššš-pšššš. Marija se mi je zahvalila za nasvet in odšla... Čez teden dni jo prašam: No, kako, ali še pšššš-pšššš? In ona: I, dajte mi mir s temi preklicanimi pobi, ali mislite, da kateri od njih žrtvuje kunca? Vse bi radi zastonj, telebani, in tigrasti udav venomer pšššš-pšššš. Mislim, da je že ves oguljen.«

»To je krasna zgodba,« so se hehetali možakarji, »toda le kje ima kaj skupnega z našim narednikom?«

»No,« se je šobil Malina, »saj sem vam rekel, da ne vem in da ne razumem, za kaj gre. Kar tako sem se bil domislil tigrastega udava. Sicer pa — pojdite spat!«

Sprejeli so njegov predlog in se dvignili. Debeli Mexikanec nikakor ni bil zlovoljen zaradi neuspeha, ki ga je bil doživel. Spil je z Vosátko za slovo pri pultu še tri šilca ruma, potem sta se objela in poljubila in Don José Lebeda iz Hlubočepa je izginil neznano kam, kakor se je bil pojavil od neznano kod.

Cirkuška klapa je šla kos poti skupaj. Na Reeperbahnu se je poslovil Malina. Spal je tudi pozimi v osmici, ni se mogel ločiti od cirkusa. Že so se bili razšli, ko jim je zaklical: »Hej, pojdite sem!«

Vrnili so se nekaj korakov in stari Malina jim je z dvignjenim prstom začel razkladati:

»Zdaj pa že vem, kaj je bilo tu skupnega. Če sem se ozrl na tega Lebedo, na ta njegov gobec, sem si, kadar ga je odprl, rekel: primejdunaj, ta bi lahko požrl živega kunca. In tako mi je prišel na misel naš tigrasti udav in pšššš-pšššš. Kar se pa Marije tiče, moram še dodati važno stvar, da se ne bo kaj pozabilo. To, kar sem bil povedal, je bilo na Bavarskem, kajneda. Ko pa smo potem prišli k reki Reni, je bilo spet drugače. Drugi kraji, drugi običaji! Tam so ji fantje vsako noč nanosili toliko kuncev, da je bil tigrasti udav nabasan ko pustna krvavica in sploh ni mogel več delati pšššš-pšššš. In ravno ko je bila direktorica že toliko pri sebi, da je spet mogla prevzeti udava, ga Marija ni več mogla vzdigovati, ker je že bila na tem. Nekje v Trieru smo jo morali odpustiti. Vendar sem ji za slovo še povedal: Vidiš, deklina nespametna, vedno si hotela, da bi ti tigrasti udav ne delal pšššš-pšššš, zdaj boš pa sama delala pšššš-pšššš ob zibelki. No, zdaj je to vse v redu. Pa lahko noč.«

O VEČNI ŽIVLJENJSKI PLODNOSTI

Jajce, po katerem nastaja in se nadaljuje življenje, je postalo prislovično. Saj so stari Rimljani, če so hoteli izvedeti kakšno stvar natančno od vsega početka, rekli, da so jim potrebni podatki »ab ovo«, to se pravi »od jajca«. Toda ta rečenica je nepopolna. Zakaj ni še vse opravljeno z dejstvom oziroma z ugotovitvijo, da predstavlja jajce začetek življenja. Važno, prevažno je namreč tudi vprašanje: kako. In s tem vprašanjem, ki je v neki meri lahko naravnost usodno, je tesno povezan stavek, glaseč se: Koliko jajc lahko proizvodi ta ali ona živalja vrsta?

To vprašanje je po svoji naravi precej podobno ločilni vodi starih alkimistov. Saj se tudi pred njim razkrojé in odberó posamezne prvine. Postopnja gradnja življenjskih oblik razpade in se spet znova dvigne. Vse sposobnosti živali, njih storitve, njih lepota, njih nagoni in nadarjenosti, njih tisočere prilagoditve tisočerm življenjskim prostorom izginejo in pojavi se nekaj drugega, kar nad vsem plameni kot brezčasna bakla: ohranitev vrste, večni val rodovitnosti, sila in zmožnost nadaljnega življenja.

Polenovka — kraljica rodovitnosti

Življenje živi od življenja. To je železni stavek, ki mu kar ne moreš do živnega. Vsak dan zapade smrti ogromno, skoraj nepojmljivo število stvorov, ostarelih in komaj rojenih. Vsak dan pa se življenje navzlic temu nadaljuje na zemlji, kakor da na njej nikdar ni bilo grobov...

Prav na vrhu seznama neskončne rodovitnosti stoji *polenovka*. Statistika trdi, da v normalnih okoliščinah polové letno najmanj 200—250 milijonov teh živali. Znano je, da gre celo brodovje vsako leto nadnje, da njih posušeno meso uživa ves svet in da dežele ob severnih obalah tako rekoč žive od polenovke, ki najrajši prebiva na meji med mrzlim tokom Ledenege morja in vodami mlačnega zalivskega toka. Že pred petdesetimi leti so samo na Lofotih v eni sezoni nabrali 160.000.000 kilogramov polenovkinih iker, ki dajo prav zadovoljiv kaviar. Človek osupne ob teh številkah — in kako je v resnici? Lov polenovki prav nič ne škodi, ji tudi škoditi ne more, saj ena sama, približno 15 kilogramov teška samica vlačí s seboj 11 milijonov jajčec! Štiri take samice — tako so izračunali — zadostujejo za kritje vse svetovne potrebe po polenovki.

Astronomske številke pri jesetru

Kajne, človeku, ki je ves zavzet za ednino in svojo osebnost, se ob takih številkah kar malo meglí pred očmi. Ker smo pa ravnokar

omenili kaviar, ki predstavlja ploditveni presežek jesetra ali kečige, brž ugotovimo, da jesetrova samica v samem pogledu plodnosti opravi še veličastnejše delo. V svoji polni zrelosti so te ogromne živali do devet metrov dolge, tehtajo pa do 1400 kilogramov. Po naših pojmih bi tej dolžini in teži ustrezalo 50 do 100 kilogramov iker. Toda kako se motimo! Več od tretjine celokupne telesne teže, to se pravi do 400 kilogramov, lahko znaša pri tej živali njen materinski tovor. Z drugimi besedami: astronomsko število kakor konopno zrno drobnih jajčec.

Take orjaške živali pač lahko izvrše kaj tako izrednega. Ne upravičijo pa še zdaleč stare, splošno veljavne trditve, da se samo bitja, ki se težko branijo, morajo ploditi v velikih množinah, da ne izumrjejo. Družina jesetrov ali kečig, h kateri prištevamo celo vrsto deloma azijskih, deloma severnovzhodnoevropskih sorodnikov, sestoji iz samih sicer zelo okusnih, ampak neusmiljenih vodnih klavitezov, ki se lahko jako uspešno branijo, ker grizejo ko sam vrag. In navzlic temu njih nedoumni razplod? Kdo bo odgovoril na to vprašanje?

Dva milijona živih ostriginih mladičev

Ostriga res nima za svojo obrambo drugega orožja, kakor da nezaželenemu obiskovalcu pred nosom zaloputne svoja prirasla vrata, kar je sicer nikakor ne reši. Toda samica ostriga za svojega precej dolgega življenja rodi približno 2.000.000 živih mladičev. Ti rojé od časa do časa kot živahno veslajoča mikroskopska vejičasta bitja v takih množinah nad pečinami, na katerih životarijo samice, da so od njih valovi kakor svetlosivi oblaki. Pred tem gomazenjem, pred takšno plodovitostjo izgineje vse predstave in vsi pojmi o številkah. Ampak — ličinke ostrig spadajo k najvažnejši hrani skoraj vseh nedoraslih ribic, dokler se še prosto ne gibljejo. Če bi jih bilo manj, bi ne izumrle samo ostrige, temveč tudi stotine drugih morskih živali. Dobro oddeljeno ravnotežje med snežeži in snedenci, ki urejajo življenjski obstoj vseh bitij od največjih do najmanjših, bi bilo s tem občutno porušeno. Tako pa ni nobene nevarnosti. Dokler ne bo ostriga samica prenehala s svojo milijonsko plodnostjo, se ni bati nobenih motenj niti zanjo niti za druge.

30 km dolgi in 5 km široki vlaki slanikov

V primeri z zgoraj navedenimi plodilci je slanik skoraj smešno varčen razmnoževalec. 20.000 do 70.000 jajčec odpade na svatbo in osebo, kar se nam že z ozirom na lastno porabo ne zdi posebno mnogo. Pri vsem tem pa

človek s svojimi dobro opremljenimi ribiškimi ladjami polovi povprečno le 10 odstotkov zalege, ker mu pliskavke, kiti, ribe roparice in roparski ptiči vseh vrst večino gladko odžro izpred nosa. Morski psi, ki se ob potikajo v bližini Hebridov pred najsevernejšo škotsko obalo, si vsako leto — kakor so jim še nedavno očitali — privoščijo najmanj 100.000.000 kilogramov te svetovne divjačine. Slanikov pa tudi ni težko loviti, saj se ob drstitvi pomikajo v do 30 km dolgih in do 5 km širokih vlakih.

Plodnost v največjih izmerah pa nikakor ni omejena le na prebivalce morskih globin. Nasprotni primer so kobilice, ki v južnih zemljah letno do deset rodov spravijo na svet. To pomeni — ne ustrašite se, prosim! — da dvojica prvega rodu v 365 dneh naraste do 260 bilijonov zadnjega rodu, ker se otroci že zelo zgodaj udeležijo množitve. In kako jih preganjajo! Živali jih žro, z ognjem, vodo, prekopavanjem zemlje in s strupenimi plini jih uničujejo. A vendar še nismo čuli, da bi zato njih zalega pojemala. Niti sledu o tem!

Osem let — vsakih nekaj sekund jajček

Ali pa termiti! Kraljica, ki doslovno sama zarodi ves svoj milijonski narod, znese sedem ali osem let zaporedoma vsakih nekaj sekund jajček. In to noč in dan, brez prestanka, brez odmora. Človek bi se skoraj ustrašil tega besnega materinstva, tega popolnega žrtvovanja samega sebe, te neskončne predanosti. Matico termitov morajo krmiti, čistiti, negovati — in nič več ne ve o vnanjem svetu.

Tudi čebelja kraljica lahko zleže na tisoče jajčk. Vidi pa — pri poročnem poletu in ko vzleti z rojem — večkrat svetel dan in odloča celo o usodi in novi naselitvi svojega naroda. To je premišljanja vredna stvar. Lahko si torej mati svojega rodu in se ti navzlic temu ni treba odreči vsemu posvetnemu. Tudi druge žuželke se ne odrečejo. Z malimi izjemami pa so vse te tisočero plodne in se množe — kakor na primer komarji — včasih ne v jatah, temveč naravnost v oblakih. Toda samica tako velikega škodljivca, kakor je kapusov belin, zleže samo 300 do 400 jajčk in od teh jih najmanj polovico uničijo razni najezdiki. Zasedovanje jajc je v svetu insektov vobče nekaj splošno običajnega in jajce večje žuželke je zelo priljubljen življenjski prostor za lastno zalego manjše žuželke. Zato lahko brez pretiravanja trdimo, da skoraj vsaka žuželka s svojo plodovitostjo skrbi za druge žuželke, zlasti tudi za ptice.

Z žuželkami pa sicer izgine iz živalskega sveta vse množestveno, vse, česar ne moremo več izračunati. Vsi sesalci so namreč v pogledu razmnožitve zelo skromni. Celó divji zajec, o katerem pripovedujejo šaljivci, da gre spomladi sam samcat v gozd, jeseni pa se

podesetorjen vrne, si prizadeva od marca do avgusta, da odgoji kvečjemu štirikrat po šest mladičev. Domači zajec ali kunec z največjim naporom — kakor miš — ne vzredi letno več od 60 potomcev. Vendar je že tolikšna plodnost kar zadostovala, da na celih delih Avstralije ljudje niso mogli obstati, kar je bila pač deloma posledica strašnega opustošenja, ki ga pri svoji zajčji rodovitnosti prizadenejo vsi glodalci.

Velike živali so slabotne

Čim višje vrste in večja je žival, tem znatneje pada število njenih potomcev. Volkovi, medvedi, velike mačke, žirafe in sploh vse večje živalinje se plodé zelo skopo.

Brez človeka in njegove gospodarnosti bi bila brez dvoma ogrožena pes in celó domača mačka, ki se je sicer vse boji zaradi njenega razmnoževanja. Toda kako siromašen je v resnici njen ploditveni prebitek! Pri nas spomladi in jeseni po dve do šest mačic, na jugovzhodu pri štirikratnem ženitovanju dvojni zarod. Samo sožitje s človekom ji dovoljuje tako skromen prostorček na božjem soncu in nas zmotno prepričuje, da bi se morali prav posebno braniti pred njeno rodovitnostjo.

Kjer se namesto valjenja jajc vrši nosečnost, tam se vse spremeni na škodo številnega potomstva. Kit, čigar novorojenček je približno 8 metrov dolg, že ob rojstvu zanesljivo plavač in sploh že precej kos boju za svoj obstanek, se plodi samo vsakih dve do tri leta enkrat. In pri vsem tem spada k najbolje hranjenim živalim, nikdar ne trpi lakote, čeprav za enkrat obed pogoltne 1200 litrov morskih polžkov in rakovic.

Gorile imajo vse svoje življenje samo dva do tri mladiče, katere morajo leta in leta skrbno negovati in vzgajati. Slon se od vseh še živečih živali najzanimnejše množi. Navzlic svoji dolgi življenjski dobi spravi na svet samo enega ali dva potomca, čeprav postane samec že s šestnajstimi leti godan za množitev in dasi ima povprečno šest do osem samic na razpolago.

Česa nas uče vsa naša dosedanja izvajanja? Samo uvidevnosti, da razmnoževanje, ki je le mašilo za odmiranje, ne more zadostovati. Saj pomeni v naravi že preteč upadek življenjske sile. Vsi oni stvori, ki se utegnejo v bodočnosti razširiti na velik življenjski prostor, kažejo silovit presežek svojega naraščaja. Plodovitost doslovno odloča o vsem, celó o načinu boja za obstanek, ki se brez dvoma zdi manj strašen, če ga neprestano ne ogroža ohranitev vrste. Tvoje jajce — tvoja usoda, bi lahko vzkliknili vsakemu živemu bitju, in sicer tvoja usoda v mnogo globljem smislu in mnogo širšem učinku, kakor ga posamezniki moremo pregledati in presoditi.

OB ZIBELKI KINEMATOGRAFIJE

Kinematografija se za svoj obstoj nima zahvaliti enemu samemu iznajditelju, temveč je posledek mnogoštevilnih izumov. Že v starem veku so jo slutili. Odkar je nastopila moderna znanost svojo zmagoslavno pot, temelji kinematografija na treh bistvenih izumih: na magični laterni, na »življenjskem kolesu« in na fotografiji. Združitvi teh treh samostojnih izumov se ima današnji obiskovalec kina zahvaliti za vsakotedensko dveurno zabavo.

Ta rodovnik pa obsega seveda le najvažnejše mejnike. Vsak izmed teh ima svojo pot in dobo ter sestaja iz neštivila tehniških, optičnih in kemičnih členov, ki so jih v teku stoletij sestavljali v verigo, predstavljajočo danes sodobno kinematografijo.

Predhodniki kinematografije

Magična laterna (laterna magica). Združitev zrcalopisa in camere obscurae (temnice). Dočim je prvega poznal že Pythagoras, je princip camere obscurae prvič opisal Arabec Ibn al Haitam okrog l. 1000. Ta opis pa je bil pozneje pozabljen odtodno bržkone sploh ni prodril v zapadne dežele. Treba je bilo spet celih 500 let, preden je camero obscura znova odkril in opisal univerzalni genij Leonardo da Vinci (1452—1519). V tistem času temu izumu oziroma bolj odkritju niso pripisovali posebne pomena. Posluževali so se njenega principa razni čarodeji in šarlatani, ki so uganjali razne čarovnije in vlekli občinstvo za nos.

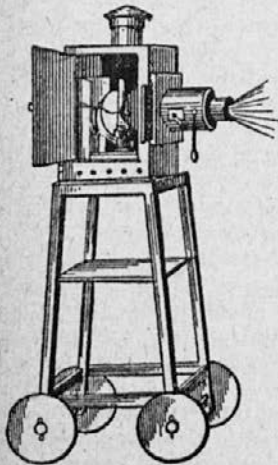
Magično laterno kot tako pa je prvi opisal Atanzij Kircher leta 1646. Precej istodobno sta odkrila princip projekcije francoski jezuit P. Millet de Chasles in Danec Tomaž Walgenstein, ki je potoval s svojo laterno magico po Evropi in vzbujal zanimanje za to novo čudo. Kircher je n. pr. projiciral pisavo na razdaljo 500 čevljev tako jasno, da so jo okoli stoječi ljudje prav lahko čitali. To je bil seveda za tisti čas občudovanja vreden uspeh. Drugič je zopet prilepil muho z medom in jo projiciral na steno, seveda zelo povečano. Ljudstvo je strmelo in imelo ga je za čarovnika. Kakor marsikak izumitelj se tudi Kircher ni zavedal pravega pomena svojega od-

kritja, temveč je le sanjaril o tem, kako bi »pisal« na daljavo. Z večjo pripravo je upal »metati« črke in druga znamenja na razdaljo 12.000 čevljev. Posebno veselje je imel tudi s tem, da je ponoči s svojo magično laterno projiciral iz svojega okna čez ulico na nasprotno ležeče okno razne slike, med drugim tudi hudiča, in je kanil s tem spreobrniti prebivalce tiste hiše. Kircher je bil namreč duhovnik in je živel dlje časa tudi v Rimu. Tam so imeli takrat okna iz papirja, tako da je projekcija dobro uspeła.

Konec 18. stoletja je postala magična laterna zelo popularna. Posebno v Franciji, kjer so se izcimili nekakšni potujoči krošnjarji, ki so nosili na hrbtu svojo veliko in okorno »laterno« in kazali radovednim ljudem za mal denar »novodobno čudo«. Te potujoče »magičarje« bi lahko primerjali s kasnejšim potujočim kinematografom. Kakor poslednji, tako so se tudi prvi končno ustalili.

Največji mojster svoje dobe pa je bil Belgijec Etienne Gaspard Robert, kratko imenovan Robertson. Projiciral je v kapeli kapucinskega samostana v Parizu razne čarovnije, klical duhove in jih tudi »priklical« s svojo laterno magico. Ljudem so se ježili lasje in radi so plačevali vstopnino, kajti mojster Robertson je izvršil svojo nalogo tako brezhibno, da je ves tedanji Pariz kar strmел. Vozil je svojo »laterno« na kolesih za platnom in sicer tako, da se je počasi oddaljeval. S tem je dosegel efekt večanja slike. Tudi na ostrino ni pri tem pozabil. Napravil si je samodelno pripravo, ki je regulirala objektiv. Ta njegov postopek bi lahko smatrali za predhodnika t. zv. »vozečega« posnetka v današnji kinematografiji. Robertson je svojo laterno magico na kolesih imenoval »fantoskop«.

»Življenjsko kolo«. Ako sedimo v kinematografu, se nam zdi povsem naravno, da se slike na platnu gibljejo. Danes seveda to ni nič posebnega. Že Ptolemej je okrog leta 150. po Kr. opazoval in opisal v svojem delu »Optika« naslednji pojav. Ako gledamo kako nepremično sliko ali kakršnen koli predmet in potem naglo zamijimo ali pogledamo na drugo telo, nam ostane vtisk prvotnega telesa ali slike za prav kratek trenutek na mrežnici očesa še ohranjen. Ako izkoristimo ta »spomin očesa« v tej smeri, da si sledi v prav kratkih razdobjih več slik, ki se prav malo razlikujejo druga od druge, se zlijejo v gibanje. Čudno je, da je to odkritje spalo potem celih 1500 let, ne da bi ga kdor koli izkoristil v kakršni koli smeri. Šele leta 1654. je opazoval fizik d'Arcy, da se strne košček žarečega oglja, pri-

ROBERTSONOV „FANTOSKOP“

trjenega na žici in vrtečega se v krogu, v zaključen krog. Profesor Tindall je pozneje s poskusi ugotovil, da traja vtisk na očesni mrežnici povprečnega človeka eno šestnajstinko sekunde. (Zato je potem tudi nema kinematografija prevzela to dobo za svojo osnovo: na sekundo šestnajst posnetkov.) Na tem dejstvu temelji bistvo kinematografije! Zdaj ni bilo treba drugega, kakor na kakršen koli način hitro zaporedoma »predvajati« očesu predmete ali slike, ki se vsaka le malo razlikuje od druge, pa dobimo učinek gibanja. Kakor se to enostavno sliši, je bilo vendar treba nešteti poskusov in priprav. Cela vrsta izumiteljev se je trudila okrog tega problema.

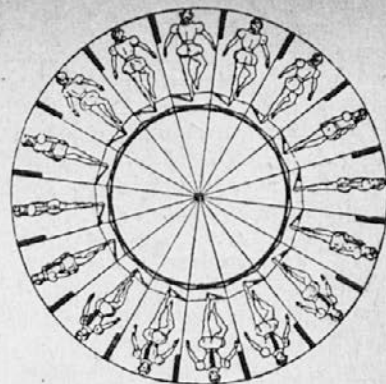
Leta 1825. sta zgradila neodvisno drug od drugega dr. Pâris in dr. Fitton »taumatrop« (čarobno ploščo). Mislite si malo okroglo ploščico iz lepenke. Na eni strani je naslikan ptič, na drugi pa kletka. Ako zdaj to ploščo naglo sučemo (n. pr. s pomočjo vrvice, ki je radialno pritrjena) in sicer tako, da vidimo izmenoma enkrat ptiča in enkrat kletko, dobimo vtis, da sedi ptič v kletki. Take in podobne igrače še danes prodajajo.

Odlučilo na nadaljnji razvoj pa je bilo odkritje »življenjskega kolesa«, ki sta ga pogruntala leta 1833. dva učena moža hkrati, toda ne da bi vedela drug za drugega. Bila sta to Simon Stampfer, profesor praktične fizike na politehničnem zavodu na Dunaju, in Jožef Plateau, profesor univerze v Gentu.

Čitatelj naj si predstavlja okroglo ploščo, radialno razdeljeno na 16 delov. V vsakem odseku pa narisano figuro, n. pr. plesalca. Vsaka slika se razlikuje od sosednje le za eno šestnajstinko plesalčevega obrata. Ako namestimo zrcalo tako, da nam odseva ravno en odsek, to je eno sliko, in sučemo ploščo okrog njenega središča tako hitro, da se zasučje v eni sekundi enkrat naokrog, opazimo v zrcalu gibajočo se figuro, v našem primeru plesalca, ki napravi na sekundo po en obrat.

Stampferjeve plošče za življenjsko kolo so deloma še ohranjene po muzejih. Tu vidimo n. pr. plesočo dvojico, Kitajca, ki meče žogo, jezdeca, skakajočega dečka, žaganje debela i. dr. Še istega leta je dal Stampfer svoje plošče razmnožiti in v februarju 1833 so prišle v promet. Povpraševanje je bilo tolikšno, da je moral založnik po štirih tednih objaviti, da so vse plošče pošle in da bo izšla v kratkem druga izdaja. Toda — kakor je bilo zanimanje prvi čas veliko, je bilo »življenjsko kolo« že prihodnje leto pozabljena igrača. Najbolj popularen je postal »čudežni boben«, ki ga pozna še danes skoraj vsak otrok. Plateau je izdelal pozneje svoj »fenakistiskop«, nekakšno izboljšano obliko »življenjskega kolesa«. V tistem času je bilo napravljenih 40 do 50 podobnih izumov. Koliko duševnega napora in

PLOŠČA za
»življenjsko
kolo«

izumiteljske fantazije, koliko bojev za prvenstvo in koliko razočaranj leži v tem pionirstvu kinematografije! Je to podoba človeškega duha, ki po tisočerihih poteh neumorno skuša iztrgati naravi kos za kosom njene skrivnosti.

Leta 1845. je avstrijski topniški oficir in poznejši feldmaršallajtnant Franc pl. Uchatius izumil posebno projekcijsko pripravo. Pozneje je izboljšal svojo iznajdbo in leta 1853. predvajal prvič večjemu krogu občinstva svoje »žive slike«. Uchatius pa se ni prvenstveno ukvarjal s problemi kinematografije, temveč je napravil ta izum le mimogrede. Sam tudi ni nadalje izkoriščal svoje priprave, marveč jo je o priliki prodal za 100 goldinarjev dunajskemu glumcu Doblerju, ki je potem z njo potoval po vsej Evropi in si pridobil lepo premoženje. Lahko ga smatramo za predhodnika kinematografskih podjetnikov, saj je bil prvi, ki si je »poklicno« služil kruh s predvajanjem »živih slik«.

Razni pozabljeni izumitelji so že takrat poskušali uvesti fotografijo v službo »žive slike«, toda manjkal je še trenutni posnetek. Spočetka so si pomagali tako, da so razčlenili kako prav kratko dejanje v mnogo stojnih posnetkov. Če so hoteli prikazati damo, ki pije kavo, se je morala ta reva devetkrat namestiti pred fotografski aparat, vsakokrat s skodelico bliže ust, da je končno po devetem posnetku lahko omočila ustne v kavico, ki je bila medtem že devetkrat hladna...

Teoretično bi si lahko predstavljali kinematografijo brez fotografije — in sicer z risanimi filmi na kakršni koli prozorni podlagi, kajti celuloidnega nosilca slike takrat tudi še niso bili odkrili. Toda to bi bila le klavrna senca tega, kar razumemo danes pod kinematografijo.

Fotografija. Z vključitvijo fotografije v Uchatiusovo projekcijsko pripravo je nastopila ona tretja razvojna doba, važna za kinematografijo: izpopolnitev fotografije, predvsem momentnih posnetkov.

Le s pomočjo fotografije ni postal film samo reprodukcija gibanja, marveč posnetek

resničnosti. Brez fotografije bi ne imeli kulturnega filma, dokumentarnega filma, ne bi mogli opazovati na platnu zgodovinskih dogodkov in ne bi mogli za znanstveni film posneti čudes najmanjšega življenja...

Dočim sta bila magična laterna in »življenjsko kolo« docela prisposobljena kinematografskemu projektorju, si je fotografija ohranila svoje lastno življenje. Hodi lastno pot, oplaja mnoga področja znanosti in tehnike ter je kinematografiji neobhodna hrbtnica. Naj navedem le nekatere zgodovinske podatke iz razvoja fotografije, v kolikor so bili odločilne važnosti za razvoj kinematografije.

Že leta 1727. se je zdravnik J. H. Schultze v Halle na Saali posluževal svetločutnosti srebrovih soli za reprodukcijo rokopisov s pomočjo sončne svetlobe. Toda na ta poskus so pozneje pozabili. Šele sto let kasneje je Nicéphore Niépce (Chalons s. S.), čeprav še zelo nepopolno, vendar prvič fiksiral svetlobne vtise v cameri obscuri s pomočjo srebrove soli. V juniju 1822 je na ta način napravil posnetek svoje hiše in vrta: to je bila prva fotografija. Seveda se je v tisti dobi bavilo istočasno — a ne da bi vedeli drug za drugega — mnogo bolj ali manj znanih izumiteljev-samoukov s problemom fotografije. Ker pa takrat še niso poznali brzotvoja in radia in so tudi časopisne vesti le počasi pronicale iz kraja v kraj, je vprašanje prioritete (prednosti po času) zelo kočljivo. Brez dvoma bi lahko našli skoraj pri vsakem civiliziranem narodu tega ali onega nadarjenega in zagrizenoztrajnega samouka, ki je na ta ali oni način poskušal ohraniti svetlobne vtise na kakršni koli podlagi že. Tako imamo tudi mi svojega moža na tem področju: Puharja.

Tudi pariški slikar Daguerre je delal poskuse v tej smeri. Leta 1837. se mu je posrečilo izdelati postopek z srebrovimi ploščami in živosrebrom razvijanjem, ki je dobil po njem svoje ime: »daguerrotipija«. Leta 1839. je odkril Fox Talbot kopiranje na papir in 1840 je dunajski fizik Petzval preračunal prvi portretni objektiv, katerega je nato Voigtlander izdelal.

Med letoma 1822. in 1847. je torej zorela fotografija: v cameri obscuri s pomočjo fotokemičnega postopka, »ukrasti« naravi njen obraz in ga tudi ohraniti. To je lahko povedano, a težko izvršeno. Na stotine imen bi bilo. treba imenovati, imen izumiteljev, ki so doprinesli svoj delež ali pa so se zaman trudili in prepozno prišli. Usoda izumiteljev je splošno znana in v pretežni večini tragična. Niépce n. pr. je potrošil vse svoje imetje za poskuse, tako da je bil na večer svojega življenja — revež.

Skoraj vzporedno z razvojem fotografije je na drugi strani, seveda popolnoma ločeno in

po svoji poti začela zoreti kinematografija: preko Stampfer-Plateaujevega »življenjskega kolesa« do Uchatiusove projekcijske priprave.

Kaj je še manjkalo? V Uchatiusovem aparatu so se uporabljale fotografije, ki so bile napravljene po »časovnem posnetku«. Šlo je torej za trenutni posnetek odnosno za vrsto takih posnetkov, ki bi si sledili v prav kratkih razdobjih. Idealni cilj je bil 16 posnetkov v sekundi, toda ta cilj je bil takrat še nedosegljiv. Manjkal je še predvsem nosilec za te posnetke, ki naj bi zelo hitro sledili drug drugega: celuloidni film.

Pomagali so si s ploščami. Leta 1860. je napravil Tomaž Sutton prvi uporabni načrt za fotografski aparat na več posnetkov. Leto kasneje je zgradil H. Dumont v Parizu kamero na 12 plošč. Posnetki so si sledili precej naglo, toda še vedno vse prepočasno. Tri leta kasneje je napravil Ducos du Hauron pripravo za veliko ploščo z nebroj objektiv. Plošča je bila potem razdeljena na nešteto malih posnetkov. Francoski astronom Jules Janssen je leta 1874. skonstruiral fotografski revolver, ki je dopuščal 48 posnetkov, in sicer na vsako sekundo en posnetek.

Tudi to je bilo še premalo. Šestnajstkrat toliko, pa bi bil problem rešen.

O priliki neke stave, dali galopirajoči konj v kakšnem trenutku z vsemi štirimi nogami hkrati »plava« po zraku, je napravil ameriški fotograf Eadweard Muybridge v Kaliforniji naslednji poizkus. Postavil je v vrsto 24 običajnih fotografskih aparatov. Jezdec, ki je galopiral pred to vrsto aparatov, je samodelno pretrgal nitke, ki so sprožile zapored zaklopke teh aparatov. Gotove fotografije je potem nalepil na okroglo ploščo in projiciral na steno. Združil je »življenjsko kolo« s projekcijo. Šele leta 1882. je prišla kinematografija v svojem začetnem razvoju korak naprej. Francoski fiziolog E. J. Marey je zgradil za opazovanje ptičjega leta »fotografsko puško«, ki je dovoljevala že 12 posnetkov v sekundi, toda slike so bile še premajhne. Vsi ti bolj ali manj uspešni izumitelji so se posluževali fotografskih plošč, ker do takrat še ni uspelo izdelati drugačnega nosilca emulzijske plasti.

Leta 1887. se je posrečilo ameriškega duhovniku Hannibalu Goodwinu izdelati iz celuloida 0,1 mm debelo, prozorno in prožno podlago za svetločutno plast. Enajst let je moral čakati na patentiranje svojega izuma. Medtem je začel Eastman v Rochestru tvorniško izdelovati celuloidne trakove. Zato se tudi Eastman pomotoma večkrat omenja kot izumitelj filmskega traku, dočim v tem primeru prvenstvo nesporno pripada Goodwinu. W. Friese-Greene je potem okrog 1889 kot prvi delal posnetke na celuloidnih trakovih. Tedaj je končno razvoj fotografije in nosilca slike do-

spel do one točke, ko je morala njiju združitev s projekcijo in »živim kolesom« roditi kinematografijo.

Rojstvo kinematografije

Na splošno se navaja letnica 1895 kot rojstno leto kinematografije. To pa ni točno. Že l. 1888. je uporabljal Francoz Emil Reynaud v svojem projekcijskem praxinoskopu folije iz želatine, na katerih so bile slike naslikane z roko; trak sestavljen iz teh folij je bil tudi že enakomerno perforiran. Reynaud je »produciral« že takrat tri veseloigre. Najdaljša je bila dolga 50 metrov in je obsegala 750 risanih slik.

H kinematografiji spadata dva povsem neodvisna aparata: snemalna kamera in projektor. Reynaud je kot prvi uvedel projektor in pa »filmski« trak, ki je bil spočetka iz želatine. Lahko ga smatramo tudi kot prvega filmskega dramaturga. Leta 1888: je uvedel Marey že filmski trak v snemalno kamero. Torej je bil tudi ta problem že pred Edisonom rešen in od bratov Lumière praktično preizkušen. Že leta 1894. je Marey snemal padačo mačko z brzino 60 slik v sekundi. Torej že takrat prvi poskus »časovne leče«. Toda to so bili le osamljeni in nepopolni poskusi.

24. avgusta 1891 je prijavil Tomaž Alva Edison patent za snemalno kamero in perforiran filmski trak kot nosilec slike. Ta kamera sicer še ni bila prenosljiva, toda dimenzije filmskega traku so bile vzorne za ves svet in so še danes norma v poklicni kinematografiji. Leta 1893. je pokazal Edison prvič svoj »kinetoskop«.

13. februarja 1895 sta prijavila brata Lumière patentnemu uradu svoj aparat za snemanje, kopiranje in predvajanje »gibljivih slik«, katerega sta nazvala »kinematograf«. Louis Lumière je temeljito preštudiral vse dotdanje aparate in priprave, med drugim tudi Reynaudovo »optično gledališče«, Edisonov »kinetoskop«, Mareyjevo »fotografično puško« in Uchatiusovo projekcijsko pripravo. Iz pomankljivosti in prednosti vseh teh konstrukcij mu je zrasla lastna ideja, ki jo je uresničil v šestmesečnem delu. Pomen Lumièrovega izuma in njegov naravnost svetovnozgodovinski učinek leži v genialni enostavnosti konstrukcije. Dimenzije filmskega traku je prevzel od Edisonovega »kinetoskopa« in s tem položil temeljni kamen mednarodni filmski industriji. Seveda so kasneje mnogi drugi izumitelji še izboljšali Lumièrov aparat, toda v svojem bistvu je ostal do danes podlaga kinematografije.

1. novembra 1895 pa sta pokazala brata Maks in Emil Skladanowsky v varieteu »Wintergarten« v Berlinu svoje »žive fotografije«.

MÁREYEVA „FOTOGRAFSKA PUŠKA“

Ob 40letnici tega dogodka sem imel priliko razgovarjati se z Maksom Skladanowskim. V varieteu »Wintergarten« so ponovili isto točko, kakor so jo predvajali pred 40 leti. Nastopil je Maks Skladanowsky s svojim »bioskopom«. Prav tako kakor leta 1895. je napel primitivno platno in ga pred predvajanjem z razpršilnikom poškropil z vodo. Aparat je postavil za platno, katerega je namočil zato, da je postalo prosojno. Predvajal je kratke scene iz življenja, n. pr. prihajajoči vlak, jezdece, promenado i. dr. Njegov bioskop je dopuščal brzino osmih slik v sekundi in sicer izmenoma po štiri in štiri, kajti njegov aparat je bil dvojček, to se pravi, da je delovala ena polovica aparata z brzino 4 slik na sekundo. Seveda so slike še precej migotale. Format slike je bil mnogo večji od običajnega.

Vidimo torej, da so se v l. 1895. osredotočili prvi poskusi kinematografskega predvajanja v javnosti in zato tudi ta letnica na splošno velja za rojstno leto kinematografije. V tistem času je 123 raznih izumiteljev različnih narodnosti zgradilo prav toliko kinematografskih aparatov. Vsako tako pripravo so po svoje krstili. Naj navedem za poskušnjo nekaj takih imen: aerialgraphoscop, anarithmoscop, chronomatographe, chronographoscope, corminograph, daramiscope, heliocinegraph, kinegraphoscope, pantomimograph, photographoscope, photoscop, tropograph, theatrograph, variscope, vitascope, x-ograph, zoetrope, zoopraxoscope itd. Zanimanje za problem kinematografije je bilo torej že tedaj vsaj med izumitelji prav veliko. Koliko izumiteljskega duha in upanja leži pokopanega v teh neštetih konstrukcijah, ki jih je vse izpodrinil en sam, po enostavnosti in smotrnosti vse daleč nadkriljujoči Lumièrov »kinematograf«!

Ko je potem kmalu nato Oskar Messter izumil »malteški križ«, ki je ostal do danes v uporabi pri projektorjih, je nastopila kinematografija svojo zmagoslavno pot, za katere nenavadno nagel vzpon se ima zahvaliti že

tedaj visoko razviti tehniki. V prvem desetletju našega stoletja so v Berlinu, Rimu in Parizu kakor seveda tudi v Ameriki nastali prvi filmski ateljeji. Spočetka seveda zelo enostavni: nekaj kulis, postavljenih na sončnem prostoru, in »atelj« je bil pripravljen za snemanje. Toda zelo kmalu so spoznali, da ne kaže biti odvisen od muhavosti vremena. Zato

se je Messter že leta 1912. preselil v zaprte prostore, ki jih je osvetlil z umetno lučjo.

Z ozirom na razmeroma počasni in dolgotrajni razvoj bistvenih komponent kinematografije se je ta ob kumovanju tetke tehnike v prvih letih 20. stoletja kaj naglo izkobacala iz pobojev in je dala osnovo novi, danes že mogočni velesili: filmski industriji.

Josip A. Podbregar

OSNUTEK NOVEGA MEDNARODNEGA KOLEDARJA

Pred nekaj leti je bil Društvu narodov predložen osnutek novega koledarja, ki naj bi ga prevzele vse države. Vojna je nato načrt spravila z dnevnega reda, pričakovati pa je, da bo v doglednem času splošno sprejet in uveden, ker je jako praktičen. Zato ga hočem na tem mestu opisati, da ga spoznajo tudi bralci Vodnikove pratike.

Osnutek ima za podlago gregorijanski koledar, ker je ta astronomično najbolj pravilen. Naj na kratko pojasnim ustroj tega koledarja.

Enota časa je leto in sicer tako zvano »siderično« leto, to je čas, ki ga rabi zemlja za en obtok okoli sonca, ki znaša 365 dni, 5 ur, 48 minut in 47,8 sekund. Leta so tako razdeljena, da štejejo tri »navadna« leta po 365 dni, četrto »prestopno« leto pa 366 dni. Na ta način bi bil pa koledar prepočasen in bi zaostajal, kakor v resnici zaostaja julijanski (ki ga rabi pravoslavna cerkev), zato se izpustijo v 400 letih tri prestopna leta in sicer leta z dvema ničloma. Prestopna so torej leta 1600., 2000., 2400., 2800. itd., leta 1700., 1800., 1900., 2100., 2200., 2300., 2500. itd. pa so navadna.

Ta razdelitev ostane tudi v novem koledarju. Spremeni se pa notranji ustroj leta.

Leto bo razdeljeno na trinajst mesecev po 28 dni. Trinajsti mesec se bo imenoval »sol« (sonce) in bo vrinjen med junij in julij kot VII. mesec, Julij bo VIII. mesec, avgust IX., september X., oktober XI., november XII., december pa XIII. Vsak mesec se bo začel s ponedeljkom in končal z nedeljo.

Ker pa dá $13 \times 4 = 52$ tednov 364 dni, manjka še 1 dan navadnega leta s 365 dnevi. Zato bo po 28. juniju dodan 1 dan kot 29. junij, brez tedenskega imena, tako da bo 28. VI. nedelja, 29. VI. brez imena in 1. VII. (sol) ponedeljek. Ta dan (29. VI.) se bo imenoval »Dodatni dan«.

V prestopnih letih pa bo na isti način »prestopni dan« 29. decembra (torej zadnji v letu) tudi brez tedenskega imena.

Tako se bo začelo vsako leto brez izjeme s ponedeljkom in končalo z nedeljo (v prestopnih letih s prestopnim dnevom).

Razen tega naj bi se premični prazniki: pepelnica, cvetna nedelja, velika noč, vnebohod, binkošti, sv. Trojica in sv. Rešnje Telo določili za vsa leta na isti datum in sicer naj bi bila velika noč 7. aprila (sedanji 1. april).

Po časopisnih vesteh bi bila sv. stolica (Vatikan) pripravljena na to, da pristane na ustaljenje premičnih praznikov. S tem bi bil problem mednarodnega koledarja dokončno rešen.

Koledar bi postal s tem tako enostaven, da bi ne bilo treba nič več vsako leto tiskati novega koledarja, ker bi bilo, kakor že omenjeno, eno leto popolnoma slično drugemu. Vsi prazniki bi padli na isti datum in vsi datumi na isti tedenski dan. Tako bi bil n. pr. Veliki Šmaren vedno na torek 2. IX. (avgusta).

Edino, kar bi se vsako leto spreminjalo, bi bile lunine mene, ker so te odvisne od sinodičnega leta, ki je za 11 dni krajši kakor siderično leto. »Epakte« let bi se torej spreminjale vsako leto kakor do sedaj.

Ker se »epakte« ponavljajo vsakih 19 let, bi bilo potrebno samo 19 luninih koledarjev in bi bilo pri tem merodajno, kateri teh 19 luninih koledarjev pride v nekem letu v poštev, tako zvano »zlato število«. To število nam pove, katero mesto zavzema določeno leto v številu ciklusa 19 let.

Ako imamo torej koledar, ki vsebuje kalendarne podatke (tedenske dni in praznike) vseh 13 mesecev, potem koledar 19 let luninih sprememb in končno še seznam »zlatih števil« za določeno stoletje, ne potrebujemo za tisto stoletje nikakega koledarja več, ker nam ta naš koledar pokaže vse, kar potrebujemo.

In v tem leži praktičnost tega koledarja.

V prilogi prinašam novi mednarodni koledar in posebno razpredelnico luninih sprememb za tekoče stoletje (1900—1999).

Novi mednarodni koledar

I. JANUAR	II. FEBRUAR	III. MAREC	IV. APRIL	V. MAJ	VI. JUNIJ	
1 P Novo leto 2 T Makarij 3 S Genoveža 4 C Tit 5 P Telesfor 6 S Sv. Trije kralji 7 N Valentin 8 P Severin 9 T Juljan 10 S Pavel, pušč. 11 C Higin 12 P Ernest 13 S Veronika 14 N Skolastika 15 P Maver 16 T Marcell 17 S Anton, pušč. 18 C Sv. Petra stol. 19 P Kanat 20 S Fabijan in Seb. 21 N Neža, devica 22 P Vincencij 23 T Zaroška M. D. 24 S Timotej 25 C Izpr. Sv. Pavla 26 P Polikarp 27 S Janez Zlatoust 28 N Marijeta, devica	1 P Frančišek Sal. 2 T Martina 3 S Peter Nolarski 4 C Ignacij 5 P Srečaka 6 S Blaž 7 N Andrej Korz. 8 P Agata 9 T Doroteja, d. m. 10 S Romuald 11 C Janez Mat. 12 P Apolonija 13 S Skolastika 14 N Lurška M. B. 15 P Evlajna 16 T Pustni torek 17 S Valentin, pepel. 18 C Faustina in Jovita 19 P Julijana 20 S Krištofan 21 N Simeon, Florijan 22 P Konrad, spoz. 23 T Eleverij 24 S Eleonora 25 C S. Petra st. v A. 26 P Peter Damijanov 27 S Matija 28 N Valburga	1 P Marijeta K. 2 T Leander 3 S Roman 4 C Simplicij 5 P Kunigunda 6 S Kazimir spoz. 7 N Janez Jožef o. K. 8 P Frančišek Pavl. 9 T Rihard 10 S Tomaž Akvinski 11 C Janez od Boga 12 P Frančiška 13 S 40 mučenikov 14 N Heraklij 15 P Gregor Veliki 16 T Rozina 17 S Matilda 18 C Longina 19 P Heribert 20 S Jusef 21 N Edvard 22 P Sv. Jožef 23 T Joahim, oče M. 24 S Benedikt 25 C Katarina 26 P Viktorijan 27 S Gabrijel 28 N Cv. ned. Mar. oz.	1 P Emanuel 2 T Janez Dam, sp. 3 S Janez Kapistran 4 C Ciril 5 P Kvirin 6 S Modest 7 N Vel. noc, Hugon 8 P Frančišek Pavl. 9 T Rihard 10 S Atanazij 11 C Vincencij 12 P Silist I. 13 S Herman 14 N Albert 15 P Marija Kleofa 16 T Ezekiel 17 S Leon I. 18 C Viktor 19 P Hermengild 20 S Justin 21 N Felena, Anast. 22 P Turibij 23 T Rudolf 24 S Apolonij 25 C Ema, Krescencij 26 P Neža, Marcell 27 S Anzelm, Brunon 28 N Soler in Kajet.	1 P Adalbert Vojteh 2 T Jurij Fidalis 3 S Marko 4 C Mati b. dob. sv. 5 P Peregrin 6 S Pavel od Kr. 7 N Peter, Robert 8 P Katarina S. 9 T Filip in Jakob 10 S Atanazij 11 C Najdenje sv. Kr. 12 P Florijan, Monika 13 S Pij V. 14 N Janez Ev. pr. l. v. 15 P Stanislav 16 T Prikazi, Mihaela 17 S Gregorij Nac. 18 C Vnebohod 19 P Manner 20 S Pankracij 21 N Servacij 22 P Bonifacij 23 T Izidor 24 S Janez Nepomuk 25 C Paskal 26 P Feliks (Srečko) 27 S Celestin v. 28 N Benon, Jošt 29 — Dodati dan Feliks i. Fortunat	1 P Feliks K. 2 T Helena, Julija 3 S Deziderij 4 C Marcia d. p. kr. 5 P Urban 6 S Filip Nerj 7 N Sv. Trojica 8 P Viljem, Avguštin 9 T Maksim 10 S Ferdinand 11 C Sv. Rešnje Telo 12 P Juvencij, Fort. 13 S Erazem, Marcell. 14 N Klotilda 15 P Kvirin 16 T Bonifacij 17 S Norbert 18 C Robert 19 P Medard 20 S Primož in Felic. 21 N Marijeta 22 P Barnaba 23 T Adolf 24 S Anton Padov. 25 C Bazilij 26 P Vid 27 S Benon, Jošt 28 N Adolf, Lavra 29 — Dodati dan Feliks i. Fortunat	
VII. SOL	VIII. JULIJ	IX. AVGUST	X. SEPTEMBER	XI. OKTOBER	XII. NOVEMBER	XIII. DECEMBER
1 P Julijana 2 T Silverij 3 S Alojzij 4 C Pavlin, Ahacij 5 P Eberhard 6 S Janez Krst. (r.) 7 N Prosper, Viljem 8 P Janez in Pavel 9 T Ladislav, Hema 10 S Iremej in Hema 11 C Peter in Pavel 12 P Spomin sv. Pavla 13 S Teobald 14 N Obisk M. Dev. 15 P Helidor 16 T Urh, Bertia 17 S S. Ciril in Metod 18 C Izaja 19 P Vilibald, Odon 20 S Elizabeta 21 N Anatolija 22 P Amalija 23 T Pij I. 24 S Mohor in Fort. 25 C Marijeta 26 P Bonaventura 27 S Henrik I. 28 N Marija Karmel.	1 P Ales 2 T Friderik 3 S Vincencij Pavl. 4 C Elija 5 P Danijel 6 S Marija Magd. 7 N Apolinar 8 P Kristina 9 T Jakob star. Mar. 10 S Ana, mati Mar. 11 C Pantaleon 12 P Innocencij 13 S Marta, Olf 14 N Abdon in Senen 15 P Ignacij Lojol. 16 T Vez sv. Petra 17 S Porcijunkula 18 C Naid, sv. Stefana 19 P Dominik 20 S Marija Snež. 21 N Izpreml. na gori 22 P Kajejan 23 T Cirijak 24 S Domitijan 25 C Lavrencij 26 P Suzana 27 S Klara 28 N Hipolit in Kasijan	1 P Evzebij 2 T Veliki Smaren 3 S Rok 4 C Liberat 5 P Helena 6 S Ludovik 7 N Bernard 8 P Jovana 9 T Timotej 10 S Filip B. 11 C Jernej 12 P Judovik 13 S Cefirin I. 14 N Jožef Kalas 15 P Avguštin 16 T Obgl. Jan. Krst. 17 S Roza Limańska 18 C Raimund 19 P Egidij 20 S Hieronim 21 N Evfemija, Tekla 22 P Rozalija, Ida 23 T Lavrencij Just. 24 S Caharija 25 C Regina 26 P Mali smaren 27 S Gorgonij 28 N Nikolaj Tol.	1 P Emilijan 2 T Ime Marijino 3 S Noburga 4 C Poviš. sv. Križa 5 P Nikomed 6 S Ljudmila 7 N Rane sv. Fran. 8 P Jožef Kupertin 9 T Januarij 10 S Eustahij 11 C Matej, Jona 12 P Mavricij 13 S Tekla 14 N Mar. d. r. ujet. 15 P Kleofa 16 T Ciptijan 17 S Kozma in Dam. 18 C Venceslav 19 P Mihalj 20 S Hieronim 21 N Remigij 22 P Angel varuhi 23 T Kandiđ 24 S Frančišek Seral. 25 C Placid 26 P Brunon 27 S Marko 28 N Brigita	1 P Djonizij 2 T Frančišek Borg. 3 S Nikazij 4 C Maksimilijan 5 P Edvard 6 S Kalist 7 N Teresija 8 P Gal 9 T Hedviga 10 S Lidka 11 C Peter Alkant. 12 P Janez K. 13 S Ursula 14 N Kordula, Vera 15 P Severin 16 T Rafael 17 S Križan 18 C Evarist 19 P Frumencij 20 S Simon in Juda 21 N Narcis, Hijačint 22 P Klavdij, Marcell 23 T Volfgang 24 S Vsi sveti. k. 25 C Spomin ver. duš 26 P Hubert 27 S Karel Boromej 28 N Emerik	1 P Leonard 2 T Engelbert 3 S Bogomir 4 C Božidar 5 P Andrej Avelin 6 S Martin, škof 7 N Martin, papež 8 P Stanislav K. 9 T Jožatav K. 10 S Leopold 11 C Edmund, Oimar 12 P Gregorij 13 S Odon 14 N Elizabeta 15 P Feliks Valoški 16 T Darovanje M. D. 17 S Cecilija 18 C Klemen 19 P Janez od Križa 20 S Katarina 21 N Konrad 22 P Virgilij 23 T Jakob iz Marke 24 S Saturnin 25 C Nedoljni otročiči 26 P Andrej, Natalija 27 S Bibijana 28 N I. adv. Fran. Ks.	1 P Barbara 2 T Saba, Krispin 3 S Nikolaj 4 C Ambrozij 5 P Brez. sv. M. D. 6 S Leokadija 7 N Lav, Mati B. 8 P Damaz 9 T Maksencij 10 S Lucija 11 C Spiridon 12 P Iremej 13 S Adelhajda 14 N Lazar 15 P Tadej 16 T Nemezij 17 S Liberat 18 C Tomaž 19 P Demetrij 20 S Viktorija 21 N Adam in Eva 22 P Božiz 23 T Sv. Stefan 24 S Janez Evang. 25 C Nedoljni otročiči 26 P Tomaz 27 S Davida, Liberej 28 N Silvester 29 — Prestopni dan

Začetek pomladi: 24. III.
Začetek poletja: 3. VII.
Začetek jeseni: 13. X.
Začetek zime: 19. XII.

Razpredelnica luninih men

Zlato število Epakta	1 29		2 10		3 21		4 2		5 13		6 24		7 5		8 16		9 27	
Leta	00, 19, 38, 57, 76, 95		01, 20, 39, 58, 77, 96		02, 21, 40, 59, 78, 97		03, 22, 41, 60, 79, 98		04, 23, 42, 61, 80, 99		05, 24, 43, 62, 81		06, 25, 44, 63, 82		07, 26, 45, 64, 83		08, 27, 46, 65, 84	
I. Januar	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. pk 13. š 20. m 28. zk	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —
II. Februar	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š
III. Marec	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š
IV. April	6.7. m 14. pk 21. š —	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11. m 18. pk 26. š
V. Maj	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. pk 12. š 19. zk 26.27. m	1. š 8. zk 15.16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š	1. pk 9. š 16. zk 23. m	5. zk 12.13. m 20. pk 27. š
VI. Junij	2. zk 9.10. m 17. pk 24. š	6. pk 13. š 21. zk 28. m	2. š 10. zk 17. m 24. pk	6.7. m 14. pk 21. š 29. zk	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk 29. š	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk 29. š	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk 29. š	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk 29. š	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk 29. š	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk 29. š	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14. m 21. pk 29. š
VII. Sol	3. zk 10. m 17. pk 25. š	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17.18. m 25. pk	7. m 14. pk —	3. pk 11. š 18. zk 25.26. m	7. zk 14. m 21. pk —	3. pk 11. š 18. zk 25.26. m	7. zk 14. m 21. pk —	3. pk 11. š 18. zk 25.26. m	7. zk 14. m 21. pk —	3. pk 11. š 18. zk 25.26. m	7. zk 14. m 21. pk —	3. pk 11. š 18. zk 25.26. m	7. zk 14. m 21. pk —	3. pk 11. š 18. zk 25.26. m	7. zk 14. m 21. pk —	3. pk 11. š 18. zk 25.26. m	7. zk 14. m 21. pk —
VIII. Julij	4. zk 11.12. m 19. pk 26. š	1. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8.9. m 16. pk 23. š	5. pk 12. š 20. zk 27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. pk 12. š 20. zk 27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. pk 12. š 20. zk 27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. pk 12. š 20. zk 27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. pk 12. š 20. zk 27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. pk 12. š 20. zk 27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. pk 12. š 20. zk 27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk
IX. Avgust	6. zk 13. m 20. pk 28. š	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20.21. m 28. pk	3. zk 10. m 17. pk 25. š	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17. m 25. pk	6. pk 14. š 21. zk 28. m	3. š 10. zk 17. m 25. pk
X. September	7. zk 14.15. m 22. pk —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	4. zk 11.12. m 19. pk 26. š	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk	8. pk 15. š 23. zk —	4. š 12. zk 19. m 26. pk
XI. Oktober	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. pk 9. š 16. zk 23.24. m	6. zk 13. m 20. pk 28. š	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk	2. m 9. pk 17. š 24. zk	6. š 13. zk 20. m 28. pk
XII. November	3. š 10. zk 17.18. m 25. pk	6.7. m 14. pk 21. š —	3. pk 10. š 18. zk 25. m	7. zk 14.15. m 22. pk —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —	3.4. m 11. pk 18. š 26. zk	7. š 15. zk 22. m —
XIII. December	4. š 12. zk 19. m 26. pk	1. zk 8. m 15. pk 23. š	4. pk 12. š 19. zk 26.27. m	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. š 9. zk 16. m 23. pk	5. m 12. pk 20. š 27. zk	1. š 9. zk 16. m 23. pk

m = mlaj, pk = prvi krajec,

za leta 1900—1999

10 8		11 19		12 0		13 11		14 22		15 3		16 14		17 25		18 6		19 17	
09, 28, 47, 66, 85,		10, 29, 48, 67, 86,		11, 30, 49, 68, 87,		12, 31, 50, 69, 88,		13, 32, 51, 70, 89,		14, 33, 52, 71, 90,		15, 34, 53, 72, 91,		16, 35, 54, 73, 92,		17, 86, 55, 74, 93,		18, 37, 56, 75, 94,	
7. 16. 22.	š zk m —	4. 11. 18. 26.	zk m pk š	1. 8. 15. 23.	m pk š zk	4. 12. 19. 26.	š zk m pk	1. 8. 15. 23.	zk m pk š	4. 12. 19. 26. 26. 27.	pk š zk m	1. 9. 16. 3.	š zk m pk	5. 12. 20. 27.	m pk š zk	1. 9. 16. 23. 24.	pk š zk m	6. 13. 20. 28.	zk m pk š
1. 9. 15. 23. 24.	pk š zk m	5. 12. 13. 20. 27.	zk m pk š	2. 9. 17. 24.	m pk š zk	6. 13. 20. 21. 28.	š zk m pk	10. 17. 24.	zk m pk š	6. 13. 21. 28.	pk š zk m	3. 10. 17. 18. 25.	š zk m pk	6. 7 14. 21. —	m pk š —	3. 10. 18. 25.	pk š zk m	7. 14. 15. 22. —	zk m pk —
3. 10. 18. 25.	pk š zk m	7. 14. 21. —	zk m pk —	3. 4. 11. 18. 26.	m pk š zk	7. 15. 22. —	š zk m —	4. 11. 18. 26.	zk m pk š	7. 15. 22. —	pk š zk —	4. 12. 19. 26.	š zk m pk	1. 8. 15. 23.	zk m pk š	4. 12. 19. 26. 27.	pk š zk m	1. 9. 16. 23.	š zk m pk
4. 12. 19. 26. 27.	pk š zk m	1. 8. 15. 16. 23.	š zk m pk	5. 12 20. 27.	m pk š zk	1. 9. 16. 23. 24.	pk š zk m	5. 12. 13. 20. 27.	zk m pk š	1. 2 9. 16. 24.	m pk š zk	6. 13. 20. 21. 28.	š zk m pk	2. 9. 17. 24.	zk m pk š	6. 13. 21. 28.	pk š zk m	3. 10. 17. 18. 25.	š zk m pk
6. 13. 21. 28.	pk š zk m	2. 10 17. 24.	š zk m pk	6. 7. 14. 21. —	m pk š —	3. 10. 18. 25.	pk š zk m	7. 14. 21. —	zk m pk —	3. 10. 18. 25.	m pk š zk	7. 15. 22. —	š zk m —	4. 11. 18. 26.	zk m pk š	7. 15 22. —	pk š zk —	4. 12. 19. 26.	š zk m pk
7. 15. 22. 29.	pk š zk m m 1.	4. 11. 18. 19. 26.	š zk m pk	1. 8. 15. 23.	zk m pk š	4. 12. 19. 26. 27.	pk š zk m	1. 8. 15. 16. 23.	š zk m pk	4. 5. 12 19. 27.	m pk š zk	1. 9. 16. 23. 24.	pk š zk m	5. 12. 13. 20. 27.	zk m pk š	1. 2. 9. 16. 24.	m pk š zk	6. 13 20. 21. 28.	š zk m pk
8. 15. 23. —	pk š zk —	4. 12. 19. 26.	š zk m pk	1. 8 9. 16. 23.	zk m pk š	5. 12. 20. 27.	pk š zk m	1. 9. 16. 23.	š zk m pk	4. 5. 12. 20. 27.	m pk š zk	2. 9 17. 24.	pk š zk m	6. 13. 20. 28.	zk m pk š	2. 9 17. 24.	m pk š zk	6. 14. 21. 28.	š zk m pk
2. 9. 17. 24.	m pk š zk	6. 13. 20. 21. 28.	š zk m pk	3. 10. 17. 25.	zk m pk š	6. 14. 21. 28. 1.)	pk š zk m	3. 10. 17. 18. 24.	š zk m pk	6 7. 14. 21. —	m pk š —	3. 11. 18. 25. 26.	pk š zk m	7. 14. 15. 22. —	zk m pk —	3 4. 11. 18. 26.	m pk š zk	8. 15. 22. 23. —	š zk m —
3. 4. 11. 18. 26.	m pk š zk	7. 15. 22. —	š zk m —	4. 11. 12. 19. 26.	zk m pk š	8. 15. 23. —	pk š zk —	4. 12. 29. 26.	š zk m pk	1. 8. 15. 23.	zk m pk š	5. 12. 20. 27.	pk š zk m	1. 9 16. 23.	š zk m pk	5. 12 20. 27.	m pk š zk	2. 9. 17. 24.	pk š zk m
5. 12. 20. 27.	m pk š zk	1. 9. 16. 23. 24.	pk š zk m	6. 13. 20. 28.	zk m pk š	2. 9. 17. 24.	m pk š zk	6. 13. 20. 21. 28.	š zk m pk	2. 9. 10. 17. 24.	zk m pk š	6. 14. 21. 28. 1.)	pk š zk m	3. 10 17. 18. 25.	š zk m pk	6. 7. 14. 21. —	m pk š —	3. 11. 18 25. 26.	pk š zk m
6. 7. 14. 21. —	m pk š —	3. 10. 18. 25.	pk š zk m	7. 14. 15. 22. —	zk m pk —	3. 4. 11. 18. 26.	m pk š zk	7. 15. 22. —	š zk m —	4. 11. 18. 26.	zk m pk š	5. 12. 20. 27.	pk š zk —	4. 11. 18. 26.	š zk m pk	1. 8. 15. 23.	zk m pk š	5. 12. 20. 27.	pk š zk m
1. 8. 15. 23.	zk m pk š	4. 12. 19. 26. 27.	pk š zk m	1. 9. 16. 23.	š zk m pk	5. 12. 20. 27.	m pk š zk	1. 9. 16. 23. 24.	pk š zk m	2. 9. 13. 20. 27.	zk m pk š	2. 9. 17. 24.	m pk š zk	3. 10. 21. 28. pk	š zk m pk	2. 9. 10 17 24.	zk m pk š	6. 14. 21. 28. 1.)	pk š zk m
2. 9. 17. 24.	zk m pk š	6. 13. 21. 28.	pk š zk m	3. 10. 18. 25.	š zk m pk	6. 7. 14. 21. —	m pk š —	3. 10. 18. 25.	pk š zk m	7. 14. 21. —	zk m pk —	3. 4. 11. 18. 26.	m pk š zk	7. 15. 22. —	š zk m —	4. 11. 18. 26.	zk m pk š	8. 15. 23. —	pk š zk —

š = ščip (polna luna), zk = zadnji krajec

Mož, ki je plačeval dolgove

Po A. Fraccaroliju — Darti

Priznati je treba, da je bil izjemen tip, eden tistih mož, o katerih z občudovanjem in zavistjo pravimo: ta je pa res nekaj izrednega.

Vse se mu je vedno posrečilo, česar se je bil lotil. Tudi z dolgovi je imel srečo.

Toda delal jih je na svoj poseben način, ne tako preprosto in usmiljenja vredno kakor tisti, ki se komaj zadolže, pa že neprestano samo premišlujejo, kako bi se čimprej znebili dolga, kako bi ga brž povrnili z lastnim denarjem.

Ker je bil pravi fant od fare, je ljubil samo jasne in določne položaje. Njegovo geslo je bilo: »Dolgove delaš ali pa jih ne delaš, toda če jih delaš, jih moraš znati ohraniti.«

Čudež pa je obstajal v tem, da je tudi on plačeval dolgove, in sicer vedno in točno. Toda znal jih je plačevati tako, da ni nikdar ne prebite pare potrosil zanje iz lastnega žepa. Na kakšen način pa?

He, ravno ta način je tvoril skrivnost njegovega izrednega uspeha.

Rihard Levosrčni (njegovo pravo ime je bilo Rihard Štrukelj, toda ljudje so mu rekali Levosrčni in to zaradi njegove neukrotljive korajže, s katero je znal kljubovati tudi najtežavnijim in najkočljivejšim položajem) je že kot deček pričel delati dolgove. Toda po posebnem razporedu, načrtno in vztrajno, ne pa tako kakor razni krvavi diletanti, kruti začetniki in klavni zaletli, ki jim upniki že po prvem ali drugem »navrtanju« pred nosom zaloputnejo vrata.

Naš dični Rihard Levosrčni si je bil začrtal življenjski program: živeti od dolgov. In sicer dobro živeti. Saj je končno vse v življenju odvisno samo od programa, ki si ga človek zna začrtati.

Ker je imel Rihard umetniškega duhá, bi se bil prisrčno rad posvetil umetnosti.

Privlačevala ga je glasba, toda njegove glasbene sposobnosti so bile žal precej omejene: možakar ni znal razločevati valč-

kovega ritma od trušča avtomobilskega izpuha.

Rad bi se bil posvetil upodabljaški umetnosti, toda niti pojma ni imel o risanju in popolnoma mu je nedostajal čut za barve. V tisti dobi žal še niso iznašli najnovejše umetnosti, zato je moral kar opustiti misel na slikarsko delovanje.

Ker mu tudi pesnikovanje in pisateljevanje nista šla od rok, se je končno odločil za drugo vrsto umetnosti: za umetnost delanja dolgov.

Je to ena najčistejših umetnosti, ker je osebna, ker nima stalnih, trdnih pravil in je najtežja. Toda Rihard je znal uspeti, ker je imel, kar je neobhodno potrebno za katero koli vrsto človeške dejavnosti: imel je poklic.

In to je bila edina stvar, ki jo je imel.

So ljudje (tudi ženske, pa saj vedno mislimo tudi nanje, kadar govorimo o ljudeh), ki žive izključno le od dolgov. Žive pa dobro in se kar najbolje počutijo.

Narod jih opazuje, narod ve, da nič ne delajo, da nimajo nobenega posla, da ničesar ne proizvajajo, vidi pa, da si privoščijo mnogo udobnosti in celo razno razkošje. In narod se vprašuje:

— Od česa žive?

Od česa? Od dolgov.

Tedaj narod ugiba:

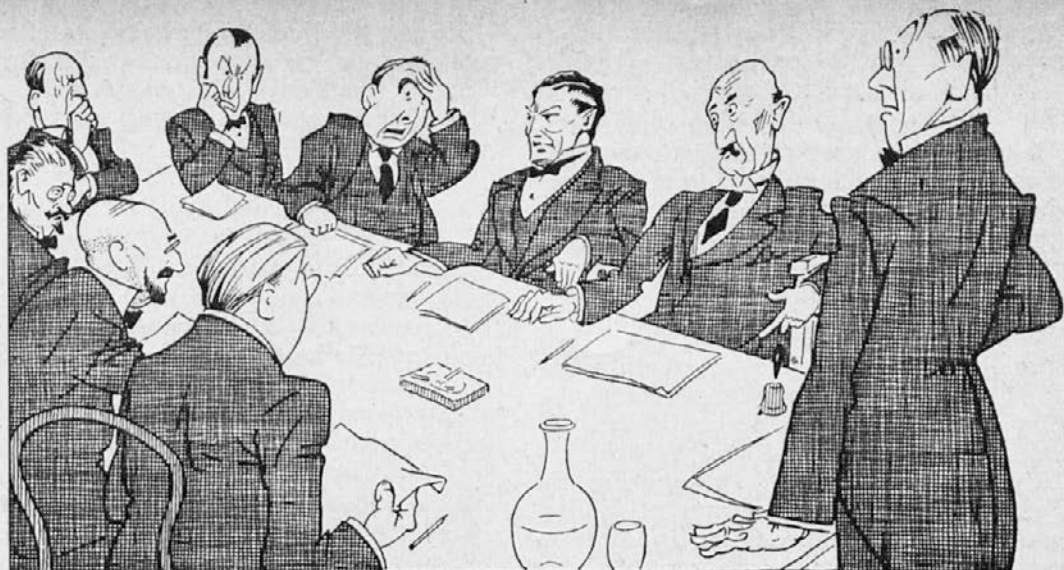
— Danes ali jutri ne bodo več našli molznih kravic, pa bo po njih.

Kaj še! Molzne kravice najdeš vedno in povsod — in dolžniki, pravi, plemenski, strokovnjaški dolžniki, ki delajo dolgove, kakor se drugi ukvarjajo s športom, s strastjo in samozatajevanjem, ti dolžniki vselej ostanejo na površju.

Gospod Rihard Štrukelj se je z vsem ponosom lahko prišteval mednje.

Njegov prvi dolg, ki ga je napravil še kot deček, je bil skromen in začetniški. Naprosil je prijatelja za 50 lir. A prijatelj se je obotavljal.

— Povrnem ti jih čez tri dni.

— Na besedo?

— Moja beseda je ko podpis na menici, je odgovoril Rihard, ki je vedno znal najti znamenite izraze.

Prijatelj mu je bil posodil 50 lir — in točno čez tri dni mu jih je Rihard vrnil, tako da se je prijatelj resnično kesal, da je le trenutek dvomil nad takim poštenjakom.

Seveda Rihard nikoli ni imel lastnih 50 lir, da bi poplačal ta dolg. Toda znal jih je najti. Končno res ni važno dejstvo, da imaš lastni denar, važno je le, da si lahko priskrbiš plačilno sredstvo, čeprav ni tvoje, in da ga lahko uporabljaš. Nasprotno: tuji denar je vedno boljši.

V teh treh dneh si je Rihard Levosrčni temeljito belil glavo, kako bi poplačal svoj dolg. Bil je pač šele začetnik in ni še imel tiste neprisiljene sigurnosti, ki si jo je bil pridobil pozneje.

Toda neka določena zamisel mu je brž razsvetlila možgane: če hočeš plačati ta dolg, ti ostane samo ena pot: narediti drug dolg, seveda malo večji, da se izogneš enoličnosti, ki je zelo dolgočasna življenjska prikazen.

Tako je nekega drugega prijatelja naprosil za 100 lir. Prijatelj se je obotavljal.

— Povrnem ti jih čez tri dni.

— Na besedo?

— Moja beseda je točna ko ura z nihalom, je odvrnil Rihard, ki ni rad po-

navljal svojih znamenitih izrazov. — Na hip točno ura z nihalom udari uro, na hip točno moja beseda plača.

Prepričani prijatelj mu je posodil 100 lir in Rihard je brž tekel plačat 50 lir prvemu upniku. Potem je poiskal tretjega prijatelja in ga navrtal za dvesto lir, da jih je sto vrnil drugemu.

Zdaj je bila metoda pogruntana, Rihardu jo je bilo treba samo še preudarno in obzirno razviti.

Ko je četrtega prijatelja za nekaj dni naprosil za 500 lir, da bi z njimi tretjemu prijatelju vrnil izposojena dva stotaka, se je četrti prijatelj obrnil za nasvet na drugega prijatelja:

— Rihard me je naprosil za 500 lir. Ali mu jih lahko dam? Plača?

— Lahko se zaneseš nanj ko na samega sebe. Plača točno. Odličen poštenjak je.

Tako je dobil Rihard 500 lir, plačal dva stotaka, vtaknil v žep 300 lir, ki so mu ostale, se obrnil na petega prijatelja in ga nabrusil za 1000 lir, da je lahko povrnil pet stotakov...

Njegova metoda se je imenitno obnašala. Nemara res ni bila popolnoma nova (pri visoki financi je to načelo znano pod imenom »zedinjenje dolgov«), toda Rihard si jo je dobro prilagodil. Svoje donosno početje je strokovnjaško krstil za »verižni obrat«.

Zgodilo se je celó tole: upniki, ki so vedno tako točno dobivali svoja povračila, so razširili glas o izredni poštenosti in točnosti Riharda Levosrčnega.

Tako je ta dospel do nekam paradoksnega rezultata: čim pogosteje si je izposojal, tem bujnejše je rasel njegov kredit.

Z leti je krepko razvil svojo dejavnost: nič več malih posojil, vedno samo velike vsote. In vsako pot je z absolutno točnostjo plačeval poprejšnji dolg.

Poslej se ni več obračal samo na prijatelje in privatnike, ampak tudi na banke in na kreditne zavode. Preden so mu nakazali denar, so se banke in denarni zavodi informirali o njem. Prihajale so sijajne informacije: Rihard Štrukelj vedno plačuje vse svoje obveznosti in sicer z zgledno točnostjo. Pa so mu banke in denarni zavodi brez odlašanja izplačevali posojila.

Zgodilo se je še več. Ljudje so Rihardu, ki je bil na tako odličnem glasu kot zanesljiv plačnik, sami od sebe ponujali denar na pósodo po primerni obrestni meri. Njegova poštenost je privlačevala petičnike, ki so želeli varno naložiti svoj kapital.

Nekoč mu je prišlo na misel, da bi ustanovil kakšno industrijsko podjetje, ker je razpolagal s potrebno glavnico. A se je brž premislil: industrije so vedno tvegane. Industrija, ki jo je on iznašel, pa je nasprotno zelo zanesljiva: industrija dolgov.

Ker je bil zelo bogat in je imel težkih novcev na pretek, je živel ko baron. Plaval je v dolgovih spretneje in varneje od plavalskega prvaka. Primoran je bil celó najeti si tajnika, ker bi sam utegnil pozabiti, kdaj mu zapadajo menice. In izposojal si je vedno večje vsote, da je potem s tankovestno natančnostjo poravnaval poprejšnji dolg.

Včasih je vzkliknil sam pri sebi:

— Pa se še nekateri pritožujejo, da je življenje težko. Prazne čenče!

Oženil se je — in je bila žena ena redkih stvari, ki je ni vzel na pósodo. Tudi otroke sta dobila.

Njegovo življenje je potekalo srečno in spodobno: bil je spoštovan, cenjen in čaščen. Na cesti so ljudje občudujoče s prstom kazali za njim kakor za kakšnim čudežem.

— To je mož, ki v vsem svojem življenju nikdar ni pojedel svoje besede ali pustil na cedilu svojega podpisa.

Znan založnik mu je ponudil veliko vsoto, če bi mogel obelodaniti njegove spomine. Nek impresarij (iz Amerike) mu je predlagal turnejo po Združenih državah, da bi ga razkazoval v varietetjih. Neko veliko kinematografsko podjetje iz Hollywooda mu je ponudilo milijon dolarjev, da bi igral glavnega junaka v nekem filmu.

Toda Rihard je bil že star, potreboval je miru. A svoje metode ni zanemarjal. In nekega dne je sedeminosemdesetleten umrl. Imel je spoštovanje zbudajoč pogreb; za mrtvaškim vozom je šlo na tisoče njegovih točno poplačanih upnikov.

Samo ena banka, ki je nekaj dni po pogrebu opazila, da je zapadla na več milijonov glaseča se menica Riharda Štruklja, imenovanega »Levosrčni«, je bila prese-nečena, ko ji je pokojnikova globoko užaloščena rodbina odgovorila, da vsote ne more plačati, ker ji manjkajo vsa za to potrebna sredstva.

Toda ta nezatni posmrtni nesporazum nikakor ni mogel omadeževati dobrega glasu in slovesa pokojnega Riharda. Na občnem zboru akcionarjev, ki nam jih je narisal Francè Podrekar, je gospod generalni direktor banke takole pojasnil zadevo:

— Ako gospod Rihard Štrukelj ni plačal nove menice, to nikakor ni njegova krivda. Če bi še živel, bi bil svoj dolg točno poravnal, kakor je to vedno storil.

Akcionarji so bridko vzdihnil, morali pa so priznati, da je gospod generalni direktor govoril resnico.

In na grobu odličnega pokojnika so postavili kamen, ki je z ganljivo preprostostjo pričal:

»Tu počiva gospod Rihard Štrukelj — imenovan Rihard Levosrčni. Dokler je bil živ, ni nikdar in nikoli pozabil storiti — svoje dolžnosti.«

UVOD V ZAVAROVALSTVO¹

Življenjsko zavarovanje

Pozavarovanje

VSEBINA

Življenjsko zavarovanje: 1. Zavarovanje oseb. 2. Osebnost (življenjsko) zavarovanje v ožjem pomenu besede. 3. Razlika med življenjskim in elementarnim zavarovanjem. 4. Smoter življenjskega zavarovanja. 5. Posebnosti življenjskega zavarovanja. 6. Vrste življenjskega zavarovanja: a) kapitalno, rentno; b) zavarovanje za primer smrti; zavarovanje rizika za primer smrti (časno zavarovanje), mešano zavarovanje za primer smrti in doživetja; c) normalno ali veliko zavarovanje, ljudsko zavarovanje.

Vsebina pogodb

1. Ponudba. 2. Zdravniški pregled. 3. Zavarovanje na tuje življenje. 4. Nepravilna navedba starosti. 5. Povečanje nevarnosti. 6. Neizpodbojnost zavarovanja. 7. Zavarovanje v korist tretjim osebam. 8. Zavarovalec pogodbo po preteku prvega leta lahko vsak čas odpove. 9. Sprememba v premije prosijo zavarovanje. 10. Povratni odkup. 11. Posojilo na polico. 12. Obnovitev zavarovanja. 13. Samomor in dvo boj. 14. Rubež življenjske zavarovalne police. 15. Uveljavljanje pravic iz zavarovalne pogodbe.

1. Zavarovanje oseb

Dogodek, ki povzroči nastop zavarovalne- ga primera, se lahko uresniči na stvari ali na človeku; razlikujemo zaradi tega stvarno in osebnostno zavarovanje. Na človeku se izvrši dogodek bodisi telesno ali drugače v osebnopravnem oziru. Sem spadajo dogodki, kakor: smrt, nezgoda, bolezen, invalidnost, visoka starost ali tudi doživetje določenega roka, poroka, rojstvo otroka, vstop v šolo zaradi priučitve določenega poklica in podobno.

V okviru zavarovanja oseb razlikujemo v glavnem štiri glavne panoge:

1. življenjsko,
2. nezgodno,
3. invalidno ter
4. zavarovanje za primer bolezni.

Bistvo zavarovanja oseb je v tem, da zavarovanec v veliki meri sam določi zavarovalno vsoto po prostem dogovoru z zavarovalnico (zavarovanje vsot). Medtem ko se pri sklenitvi življenjskozavarovalne pogodbe pogodbeni stranki prav nič ne ozirata na resnično zavarovalno vrednost, mora zavarovalna vsota v elementarnem zavarovanju kolikor toliko ustrezati staremu načelu, da zavarovanje ne sme služiti v obogatitev.

Tipična vrsta zavarovanja vsot je prav življenjsko zavarovanje v ožjem pomenu besede: škoda, zavarovalna vrednost, podzavarovanje ali nadzavarovanje — vsi ti pojmi, ki so tako važni za elementarno zavarovanje, tu ne pridejo v poštev. Za

¹ Spis je nadaljevanje razprave, ki je izšla v Vodnikovi priliki 1943 na str. 65—72.

določitev zavarovalne vsote je odločilna zgolj volja zavarovanca² samega, ki se seveda v neki meri mora ozirati na svoje družinske, premoženjske in socialne kakor tudi gospodarske razmere. Četudi je izbira višine zavarovalne vsote prosta, si bo zavarovanec izbral ono zavarovalno vsoto, ki ustreza njegovim ravno- kar naštetim prilikam. Upošteval bo pri iz- bери zavarovalne vsote potrebo družine, svoje premoženjske razmere, da ugotovi, katero pre- mijo zmore.

Nezgodno zavarovanje ima v neki me- ri sicer obeležje zavarovanja vsot, katera vsota se svobodno izbere, ima pa tudi elemente škodnega zavarovanja, ko zavarovalnica po- vrne v neki meri le dejansko škodo. Zava- rovanje za primer bolezni se že bolj približuje škodnemu zavarovanju; zava- rovanec mora dokazati škodo; na drugi strani se oslanja invalidno zavarovanje bolj na življenjsko zavarovanje v ožjem pomenu be- sede.

Vsem tem zavarovalnim vrstam je le skup- no dejstvo, da je predmet zavarova- nja človek.

Naša razprava se nanaša le na zavarovanje oseb v ožjem pomenu besede, to je na živ- ljenjsko zavarovanje, ki vsebuje poleg zavarovanja rizika tudi moment var- čevanja.

Primer:

Če sem zavarovan za primer smrti ali do- živetja za 100.000— lir, zavarovalnica pri tej vrsti zavarovanja omenjeni znesek vedno izplača! Premija je imela poleg značaja rizika premije v glavnem značaj varčevanja.

Če se zavarujem nezgodno za dobo 10 let, plačujem samo riziko premijo, nič pa na račun varčevanja. Ko poteče 10letna zavarovalna doba brez nezgode, od zavarovalnice nimam ničesar prejeti.

2. Osebnost (življenjsko) zavarovanje v ožjem pomenu besede

Osebnost (življenjsko) zavarovanje v širšem pomenu besede obsega vse one zavarovalne panoge, ki imajo namen, da nadoknadijo z

² Glede terminologije naj velja: zavarova- telj je zavarovalna družba, v poljudnih spisih je bolje, da se uporablja izraz zavarovalnica. Zavarovalec je oseba, ki sklene z zavarovateljem (zavarovalnico) zava- rovalno pogodbo in se zaveže plačevati premije. Običajno je zavarovalec identičen z zavarovancem, čigar interes je zava- rovan in ki uživa zavarovalno zaščito; če mislimo na zava- rovalno zaščito, uporabljamo izraz zavarovanec. Ko- ristnik (le v življenjskem zavarovanju) je oseba, ki je bilo zavarovanje sklenjeno na njeno korist.

nesigurno dolgotost³ človeškega življenja, zdravja, pridobitne sposobnosti povzročeno potrebo po imovini za preživljanje.

Nenadoma umre družinski oče, ki zapusti vdovo in nepreskrbljene otroke. Z njegovo smrtjo nastane potreba po denarnih sredstvih za redno preživljanje družine. Družinski oče se ponesreči, njegova pridobitna sposobnost je popolnoma uničena ali vsaj znatno zmanjšana. Za take nepredvidene dogodke služi v prvi vrsti življenjsko zavarovanje.⁴

Pri življenjskem zavarovanju obstoji po zavarovalnici prevzeta nevarnost (riziko) v tem, da je trajanje človeškega življenja neznan. Smrt nastopi bodisi prezgodaj ali (gospodarsko mišljeno) prepozno. V prvem primeru potrebna glavica za preživljanje še ni prihranjena, v drugem primeru se obstoječa glavica, ki jo je posameznik prištedil za svoje nujno preživljanje, prezgodaj potroši in ostane človek brez potrebnih sredstev za nujno preživljanje. V obeh primerih potreba po glavici ni zadostno krita.

To potrebno kritje naj nudi ustanova zavarovanja.

Pa tudi smrt kot taka je dogodek, ki povzroči — ne glede na čas nastopa — določene stroške (pogrebne), ki dajo skrbnemu gospodarju misliti in ki jih skrbni gospodar krije vnaprej z zavarovanjem.

3. Razlika med življenjskim (v ožjem smislu) in elementarnim zavarovanjem

Življenjsko zavarovanje v ožjem pomenu besede služi ne samo v kritje rizika za primer prezgodnje smrti, n. pr. družinskega očeta, marveč služi tudi v varčevanje; vprav v tem se razlikuje življenjsko zavarovanje od ostalih zavarovalnih panog, kakor so: požar, transport, nezgoda, toča itd. Če se zavarujem za primer požara, plačujem letno premijo, ki služi zgolj v kritje rizika, ne pa v varčevanje.

Le v enem primeru služi življenjsko zavarovanje zgolj v kritje rizika, če namreč nastopi dajatvena dolžnost zavarovalnice le v primeru, da zavarovanec v določeni zavarovalni dobi umre, ne pa v primeru, da zavarovanec preživi to zavarovalno dobo. Drugače nastopi pri življenjskem zavarovanju zavarovalni primer vedno bodisi s potekom zavarovalne dobe ali s predčasno smrtjo zavarovanca.

³ Prešeren: Memento mori!

Dolgot življenja našega je kratka.
Kaj znaavec je zasula že lopata!
Odperta noč in dan so groba vrata,
al' dneva ne pove nobena prat'ka.

⁴ V našo razpravo ne spada razpravljanje o socialnem zavarovanju, ki ima v bistu isti namen kakor zasebno življenjsko zavarovanje. Nositelji socialnega zavarovanja so javne ustanove: OUZD, SUZOR, Pokojninski zavod, bratovske skladišnice, bolniške blagajne itd. Zavarovanje pri teh ustanovah je obvezno; kdor vrši določeno službo: delavec, privatni nameščenec, rudar itd., mora biti zavarovan. Predmet pričujoče razprave je življenjsko zavarovanje v ožjem pomenu besede, ki se sklepa prostovoljno pri zasebnih zavarovalnicah.

Življenjsko zavarovanje združuje v glavnem dva namena: 1. kritje rizika za primer, da zavarovanec predčasno umre in 2. načelo varčevanja. Uspeh varčevanja so pokaže v dejstvu, da se zavarovalna vsota po preteku zavarovalne dobe vedno v celoti izplača.

Pri nezgodnem zavarovanju, ki se tudi nanaša na življenje, se ne varčuje; zavarovanec dobi dajatev od zavarovalnice le, če nastopi nezgoda; podobno je pri zavarovanju za primer bolezni.

4. Smoter življenjskega zavarovanja

Ideja življenjskega zavarovanja je stara. Verjetno tako stara kakor človeški rod, ker je človek po bistvu družabno bitje. Iz zavarovalnopravne zgođovine so nam znana rimska *collegia*. Taka združba je bila n. pr. *Civitas Lavigna* pri Rimu, ustanovljena l. 133 po Kr., ki je imela lepo izdelana pravila in je znana iz napisov v kamnih, ki jasno kažejo na zavarovalno misel: predvidevala se je posmrtnina, ki se v primeru samomora ni izplačala.

Kdor ni plačal šest mesecev zaporedoma prispevkov, njegovi svojci po smrti niso imeli pravice do posmrtnine. Zanimivo je, da po posmrtnini upnik ni mogel seči. Člani so se zbirali pri skupnih večerjah, da je bila povezanost in ljubezen tem večja. Bistvo teh združb je bilo varčevanje na skupen račun.

Nepobitno dejstvo je, da je ideja življenjskega zavarovanja pri našem narodu kaj globoko vkoreninjena. To pričajo številne cerkvene bratovščine⁵, obrtni cehi, posmrtni blagajne in podobno, polzavarovalne ustanove, ki so v neki meri vse služile zavarovalni misli, pa četudi so bile prve namenjene predvsem cerkvenim, druge obrtnim namenom.⁶

Moderno življenjsko zavarovanje služi v glavnem trem namenom: 1. namenu preskrbe družine, 2. kreditnim namenom in končno 3. v varčevanje.

5. Posebnosti življenjskega zavarovanja

a) Pri življenjskem zavarovanju se uporabljajo tako zvane tablice umrljivosti, ki so sestavljene na temelju obsežnega statističnega gradiva in skušajo s precejšnjo točnostjo določiti srednjo starost človeka in sicer različno za posamezne razrede (kmet, delavec, uradnik, trgovec, zdravnik, odvetnik, notar); omenjene tablice tvorijo solidni temelj za verjetnostni račun preračuna premije.

Poudariti moramo, da imajo smrtnostne tablice le veliki narodi: Nemci, Angleži, Italijani, in te se uporabljajo v zavarovalstvu tudi pri malih narodih. Velike svetovne zavarovalne družbe imajo svoje tablice umrljivosti. Znae so tablice umrljivosti, ki jih je sestavljalo 17 angleških družb: vprav te tablice se pri nas v zavarovalni panogi mnogo uporabljajo.⁷

⁵ Gl. mojo študijo: Slovenska bratovščina sv. Hieronima v Vidmu iz l. 1452, Ljubljana 1940.

⁶ Dokaj hvalečno nalogo bi izvršil pravni zgođovinar, ki bi hotel iz številnih statutov bratovščin, cehov in blagajn izluščiti zavarovalno misel. Pokazala bi se presenetljiva slika, kako je bila pri našem narodu vedno globoko vkoreninjena ideja življenjskega zavarovanja, ki ima tako globok etičen pomen.

⁷ Prvi poskus pri nas, da sestavi te tablice za naš narod, je napravil Ivo Lah: O rojstvih, življenju in umiranju Slovencev (Slovenščev koledar 1942).

b) Zavarovana oseba je dolgo vrsto let vena na družbo, ki si jo je izbrala, včasih vse življenje. Zaradi tega mora biti izbira dobro premišljena.

c) Zavarovanec zaupa zavarovalnici svoje življenjske prihranke, ki naj mu služijo za potrebno preživljanje v starosti, za primer onemoglosti, obolelosti, zlasti pa tudi za preživljanje družine za primer njegove prerane smrti.

Zavarovanec ima življenjski interes, da ostane notranja vrednost denarja na isti višini in se tako doseže v polni meri socialni namen zavarovanja. Vsaka inflacija škoduje zavarovalni misli in sicer zlasti v življenjskem zavarovanju.

č) V življenjskem zavarovanju je potrebna premijska rezerva (matematična), ki naj zasigura zavarovalnici vsakokratno izplačilo dospelih zavarovalnih vsot (glavnice in rent). V obstoju premijske rezerve obstaja temeljna razlika med elementarnim in življenjskim zavarovanjem: pri elementarnem (požar, transport, toča in podobno) služijo premije zgolj v kritje med poslovnim letom nastalih škod in v kritje režiije; presežek ali primanjkljaj predstavlja dobiček ali izgubo družbe; iz večje previdnosti se ustanovljajo razne tehnične rezerve za leta, ko so škode proti pričakanju visoke in niso krite v verjetnostnem računu.

Drugače je v življenjskem zavarovanju, ko služi samo en del premije za kritje rizika, če zavarovanec prej umre, nego to predvidevajo tablice umrljivosti; drugi (večji del) premije služi, da je ob dospelosti police zagotovljeno izplačilo zavarovalne vsote; življenjsko zavarovanje služi obenem v varčevanje, kakor je že povedano. Ta del (glavni) premije se zbira v premijski (matematični) rezervi, ki je pravno sicer last zavarovalnice, ali gospodarsko zavarovalnica to imovino le upravlja kot skrben gospodar in jo mora imeti naloženo v nepremičninah, vrednostnih papirjih itd. Premijska rezerva usposablja zavarovalnico, ki se bavi z življenjskim zavarovanjem, da dolgo dobo dela z izgubo v škodo zavarovancev. Prav zaradi tega mnoge moderne zakonodaje ne dopuščajo, da bi se bavile zavarovalnice istočasno z elementarnim in življenjskim zavarovanjem; velja načelo ločitve poslova, ki so po svojem bistvu tako različni, čeprav imajo skupno ime.

d) Kontrola v poslovanju je pri zavarovalnicah izredno težka, za javnost skoraj izključena. In prav zaradi tega je državna kontrola v varstvo zavarovancev v zavarovalnem poslu nujno potrebna (Feniks!)⁸

⁸ Pri nas je v veljavi dokaj skromna Uredba o nadzorstvu nad zavarovalnimi podjetji z dne 25. februarja 1937.

6. Vrste življenjskega zavarovanja

Zakon in zavarovalna praksa razlikujeta različne zavarovalne vrste v področju življenjskega zavarovanja; tu se omejimo samo na najbolj važne vrste.

a) Po dajatvi zavarovalnice razlikujemo

α) Kapitalno (glavnično) zavarovanje; zavarovalnica plača zavarovalcu samemu (ob doživetju) ali njegovim svojcem (ženi in otrokom) ali dedičem po njegovi smrti določeno dogovorjeno zavarovalno vsoto (kapital); naravno ne glede na okolnost, če je nastala kaka škoda ali ne (zavarovanje vsot). Zamisliti si moramo tudi primer, da s smrtjo zavarovanega družinskega poglavarja ni nastala nobena škoda, da je nasprotno smrt poglavarja — gospodarsko govorjeno — celo olajševalno vplivala na družino, ker je odpadel član, ki je začel upravljati premoženje in je morda celo že načel družinsko glavnico, tako da bi kmalu prišel v položaj, da bi dospelih premij ne mogel več plačevati, zaradi česar bi bila lahko zavarovalna pogodba razveljavljena.

Nadzavarovanje in podzavarovanje je pri življenjskem zavarovanju pojmovno izključeno; ravno tako dvojno zavarovanje. Življenjsko se lahko zavarujem pri različnih zavarovalnicah.

β) Rentno zavarovanje. Zavarovalnica se zaveže plačevati zavarovancu, ki doseže določeno starost, mesečno ali letno rento do njegove smrti ali pa plačuje rento vdovi in otrokom; poslednjim vse dotlej, da postanejo sami sposobni za pridobivanje.

Razlikovanje med kapitalnim in rentnim zavarovanjem ima v mislih zavarovalni zakon iz l. 1917., ki govori v § 130, da je zavarovalnica dolžna plačati določeni znesek kapitala ali rento.

Zanimivo je, da pri nas rentno zavarovanje ni bilo razširjeno, deloma zaradi finančne državne politike, ki je rentna zavarovanja prekomerno obdavčila in tako odvrčala narod od te vrste zavarovanja.

b) Po tem, na kateri dogodek se veže po dogovoru nastop zavarovalnega primera, da mora zavarovalnica plačati, razlikujemo:

α) Zavarovanje za primer smrti določene zavarovane osebe; denarna dajatev zavarovalnice dospe ob smrti zavarovane osebe. To vrsto zavarovanja imenujemo navadno zavarovanje za primer smrti. Premija se načelno plačuje do smrti zavarovane osebe. Obstoji tudi kombinacija, da plačevanje premije preneha ob obolelosti ali invalidnosti te osebe.

β) Kapitalno (glavnično) zavarovanje; mer smrti (začasno zavarovanje); denarna dajatev zavarovalnice dospe le, če nastopi smrt zavarovanca v določeni dobi;

tekoče premije se plačujejo do smrti zavarovanca, najdalje do preteka zavarovalne dobe, ki je po navadi kratka. Police iz te vrste zavarovanja služijo navadno kreditnim namenom.

Naš zakon predvideva to vrsto zavarovanja v § 143., ko določa:

»Zavarovanja, ki so sklenjena le za primer smrti z zavarovalno dobo, ki ne presega 10 let, se niti ne spreminjajo niti ne odkupijo«.

To zavarovanje služi kratki potrebi po kritju. Nastop zavarovalnega primera ni siguran; če zavarovanec preživi dogovorjeno zavarovalno dobo, zavarovalnica ničesar ne izplača; zavarovan je bil le riziko, da zavarovanec med zavarovalno dobo umre. Plačuje se le »riziko« premija, ki je nizka in nima značaja varčevanja. Trgovci potrebuje za kratko dobo kredit; za potrebno zavarovanje kredita služi zavarovalcu življenjska polica iz te vrste zavarovanja. Trgovci za to kratko dobo noče sklepati življenjskega zavarovanja, da bi s tem hotel varčevati in bi zaradi tega moral plačevati visoke zavarovalne premije, v katerih je vsebovana tudi premija varčevanja. Za zavarovanje kredita mu zadostuje navadna polica, po kateri jamči zavarovalnica le za določeno dobo za primer, da zavarovanec v tej dobi umre.

Poudariti pa je, da se v praktičnem življenju ta vrsta police le redko uporablja, četudi je ta polica dokaj praktična za namene, katerim naj služi, to je za kritje kredita.

Iz zavarovalne prakse vemo, da se v praktičnem življenju skoraj izključno izbira

γ) mešano zavarovanje za primer smrti in doživetja; zavarovalnica izplača glavnico ali začne plačevati rente, ko je zavarovana oseba umrla, oziroma, ko je doživela določeno starost, odnosno, ko poteče dogovorjena zavarovalna doba.

c) Po višini zavarovalne vsote

Upoštevajoč ta kriterij, ki je bolj zunanje narave, razlikujemo a) normalno ali veliko zavarovanje in b) ljudsko zavarovanje.

Ljudsko zavarovanje zavzema poseben položaj v življenjskem zavarovanju. To zavarovanje ima namen, da se k življenjskemu zavarovanju pritegnejo zaradi prepotrebne varčevanja nižji sloji. Meje med »velikim življenjskim zavarovanjem« in »ljudskim zavarovanjem« niso vedno točno določljive.

Zaradi zaščite malega zavarovalca predvideva naš zakon v § 152 olajšave, ki so potrebne za ljudsko zavarovanje, saj predstavlja to zavarovanje v neki meri vrsto socialnega zavarovanja. Značilnosti ljudskega zavarovanja so: določena je najvišja zavarovalna vsota, v naši zavarovalni praksi je dosegla 20.000—din, odnosno sedaj 7.600—lir, zavarovanje

se sklepa navadno brez zdravniškega pregleda, premije se plačajo v kratkih rokih, tedensko, na 14 dni in mesečno. Pri ljudskem zavarovanju odpade ponudnikova vezanost na ponudbo, ker premije za ljudsko zavarovanje že prvo leto niso iztožljive. Povratni odkup, o katerem bomo spodaj govorili, je izključen. Vsota povratnega odkupa bi bila premalenkostna; zato pa je rok za obnovo razveljavnjenega zavarovanja podaljšan na 6 mesecev.

Vsebina pogodbe

1. Ponudba

Pri življenjskem zavarovanju je ponudnik vezan na svojo ponudbo mesec dni; pred odločitvijo o ponudbi je praviloma potrebna zdravniška preiskava in se prav zaradi tega rok podaljša na mesec dni; pri požarnem zavarovanju traja vezava samo štirinajst dni. Pri ljudskem (malem življenjskem zavarovanju) ponudnik na svojo ponudbo sploh ni vezan, ker premije niti za prvo leto niso iztožljive.

2. Zdravniški pregled

Zavarovalnica si mora, preden se odloči za sprejem predlaganega življenja v zavarovalno kritje, priskrbeti točne podatke o zdravstvenem stanju osebe, katere življenje naj bo zavarovano.

V ta namen služi zdravniški pregled, ki ga opravi zaupni zdravnik zavarovalnice. Zavarovalec podpiše najprej ponudbo, da hoče skleniti življenjsko zavarovanje.

Ponudnik pravno sicer ni vezan, da se da preiskati po zdravniku zavarovalnice (načelo osebne svobode garantirano po ustavi!). Prisiliti ga v to zavarovalnica ne more.

Če se ponudnik ne da prostovoljno preiskati, naravno obzesuspeši sprejem ponudbe. Zavarovalnica brez zdravniške preiskave take osebe ne more sprejeti v zavarovanje, ker je zavarovalnica vezana po pozavarovalni ponudbi na pozavarovalnico, ki zahteva tako preiskavo.

Poštenje in dobre šege v poslovnem življenju pa zahtevajo, da ponudnik v tem ne povzroča težav, če niso dani kaki tehtni razlogi.

Ponudnik mora v prvi vrsti sam izpolniti formular, ki ga prejme od zastopnika zavarovalnice; formular vsebuje podrobna vprašanja glede njegovega zdravstvenega stanja (§ 3 zozp.).

Če zavarovanec ob sklenitvi pogodbe neresnično ali nepopolno odgovori na vprašanja o znatnih nevarnostnih okoliščinah, ki mu jih je določeno in nedvoumno stavila zavarovalnica v vprašalni poli, more zavarovalnica odstopiti od pogodbe, kakor da bi ne bila sklenjena (o d s t o p).

Če zavarovanec ni bil vprašan na opisani način, more zavarovalnica odstopiti le, če je zavarovalec zamolčal znatno nevarnostno okolnost z zvižajo ali če je iz velike malomarnosti nepravilno navedel. V dvomljivih primerih velja za znatno vsaka nevarnostna okolnost, na katero meri pisмено vprašanje, ki ga vsebuje vprašalna pola.

Tako navaja zakon v § 3 (zozp).

Ni dvoma, da imajo navedbe nevarnostne okolnosti v življenjskem zavarovanju nepriemno važnejšo vlogo nego v požarnem zavarovanju, ko prikrievanje ni tako lahko mogoče kakor vprav v življenjskem zavarovanju.

Kaj lahko je prikriti kako nevarno in skrito bolezen, kar igra potem, ko nastopi zavarovalni primer, v morebitni pravdi veliko vlogo, večinoma v škodo zavarovanca.

V tej zvezi je poudariti, da imajo zavarovalnice v varstvo zdravega zavarovalstva tako zvane črne liste, v katere se vpiše vsaka oseba, ki je bila zaradi zdravstvenega stanja odklonjena za sprejem v zavarovanje. Nepredvidena smrt zavarovane osebe daje zavarovalnici vedno pobudo, da po nastopu zavarovalnega primera napravi obširne poizvedbe glede zdravstvenega stanja zavarovane osebe, za kar je tudi upravičena.

Zavarovalnica lahko odstopi od zavarovalne pogodbe celó po smrti zavarovane osebe, samo da en mesec potem, ko je zvedela za pomanjkljivost navedb, pisмено javi odstop upravičencem.

Odstop zavarovalnice od zavarovalne ponudbe je izključen, če je zavarovalnica ob sprejemu zavarovalne ponudbe vedela ali morala vedeti, da je odgovor nepopoln in nesničen, ali če krivda za nepravilni in nepopolni odgovor ne zadene zavarovalca.

Prav zaradi tega je pametno in skrajno priporočljivo, da dá ponudnik točne podatke. Če izpolni formular zastopnik zavarovalnice, dela to na nevarnost ponudnika; zavarovalec se ne more sklicevati proti zavarovalnici, da je vprašanja sestavil njen zastopnik.

Zdravnik ob preiskavi zdravstvenega stanja ponudnika stavi nanj ponovna vprašanja, na katera je treba zopet točno odgovoriti.

3. Zavarovanje na tuje življenje

Vsakdanje življenje nešteto krat pokaže dejansko potrebo po zavarovanju tujih življenj. Žena ima interes, da zavaruje življenjsko svojega moža, ki sam ne kaže nobenega zanimanja za tako zavarovanje, ker je proti družini brezbrizen.

Zakon zavarovanja na tuje življenje načeloma dopušča (§131). Spričo nevarnosti, v katerih bi po drugi osebi zavarovana oseba živel — pomislimo na streženje po življenju — predvideva zakon določene kavtele. Za ve-

ljavnost take pogodbe je potrebna pismena privolitve zavarovane osebe. Zakon takega privoljenja ne zahteva, če sklene oče ali mati zavarovanje za primer smrti svojega nedoletnega otroka med 14. in 21. letom. Interes staršev na otrokovem življenju praviloma nudi zadostno jamstvo, da se zavarovanje ne bo izrabljalo s tem, da bi se streglo po otrokovem življenju.

Otroke do 14. leta pa je zakon hotel še posebej zavarovati s tem, da zavarovalno pogodbo smatra za nično, kolikor bi morala zavarovalnica več plačati nego običajne pogrebne stroške. V varstvo nedoraslecev mora biti vsak up na gospodarski dobiček pri takem zavarovanju na tuje življenje izključen. Mislimo samo na nesrečno nezakonsko mater, ki bi smela novorojeno dete zavarovati za milijon!

4. Nepravilna navedba starosti

Starost osebe, na katere življenje se zavarovanje sklene, je morda najvažnejša okolnost, ki služi zavarovalnici za končno odločitev, ali sprejme življenje v zavarovanje ali ne (vstopna starost). Točno navedbo starosti potrebuje zavarovalnica tudi za preračun premije.

V varstvo zavarovanca velja načelo, da zavarovalnica od pogodbe ne more odstopiti, čeprav je bila ob sklepu zavarovalne pogodbe vstopna starost prenizko navedena.

Pač pa ima zavarovalnica za vso dobo zavarovanja pravico do polne premije z obrestmi, ki bi se morala plačati, če bi bila starost pravilno navedena, ako zavarovanec zahteva in je pripravljen, da primanjkuje del premije doplača; če zavarovalec te pripravljenosti ne izjavi, se zavarovalna vsota zniža v razmerju, kolikor je bila glede na resnično starost — višja premija in narobe: nižja starost — nižja premija. Če se zavarujem za dobo 20 let v življenjskih letih 20 do 40, plačam nižjo premijo, nego za primer, da se zavarujem za isto časovno dobo v starostnih letih 60 do 80; v tem zadnjem primeru je smrt verjetnejša nego v starostni dobi 20 do 40 let.

Zavarovalnica ima zaradi nepravilne navedbe starosti pravico do odstopa od pogodbe le, če je resnična starost ob vstopu izven mej, v katerih sklepa zavarovalnica po svojem poslovnem načrtu življenjska zavarovanja. Zavarovalnica, na primer, po svojem poslovnem načrtu, ki je po nadzornem oblastvu odobren, ne sklepa življenjskih zavarovanj z osebami, ki so stare preko 60 let; če je zavarovalec o priliki sklepa zavarovalne pogodbe navedel nepravilno, da je šele v 60. letu, dejansko pa je to leto že prekoračil, v tem primeru zavarovalnica od pogodbe lahko odstopi (§ 134).

Zavarovancu pripada premijska rezerva, kakor bomo še spodaj videli.

5. Povečanje nevarnosti

Načeloma velja v življenjskem zavarovanju za povečanje nevarnosti a) okolnost, ki je v polici (splošnih zavarovalnih pogojih) izrecno označena kot povečanje nevarnosti in glede katere je b) dogovorjeno, da je treba to okolnost zavarovalnici naznati.

Zdravstveno stanje človeka je vedno izpostavljeno spremembam, tako da se pri življenjskem zavarovanju nevarnostne okolnosti in s tem riziko vedno spreminjajo. Zakon hoče preprečiti, da bi imele take spremembe nevarnostnih okolnosti pravni učinek na zavarovalno razmerje.

Kot povečanje nevarnosti bo le veljalo, če se je zavarovanec po sklepu zavarovalne pogodbe lotil življenjsko nevarnega dela ali športa, če potuje izven Evrope, se udeležuje kake nevarne ekspedicije in podobno.

Le v teh mejah ima povečanje nevarnosti v življenjskem zavarovanju pravni učinek, da sme zavarovalnica odstopiti od pogodbe, zahtevati višjo premijo ali zavrniti dajatev, če nastopi smrt zavarovanca po okolnosti, ki je pomenila dejansko povečanje nevarnosti.

6. Neizpodbojnost zavarovanja

V življenjskem zavarovanju, ki je tako važno za preskrbo družine in zavarovalca samega, bi se vnesel nevaren moment negotovosti, če bi se mogla pogodba tudi po daljši dobi trajanja izpodbijati zaradi napačnih navedb. To hoče zakon v varstvo zavarovanca prav zaradi velike socialne važnosti življenjskega zavarovanja preprečiti. Pri tem je važno tudi dejstvo, da postane po določeni dobi marsikatera nevarnostna okolnost manj vredna.

Zaradi tega določa zakon, da zavarovalne pogodbe po preteku petih let zaradi pomanjkljivih navedb ob sklenitvi pogodbe ne more zavarovalnica več izpodbijati. Klasičen primer bi bil, da je zavarovalec prikril kako notranjo bolezen, n. pr. srčno hibo, ki je tudi zdravnik zavarovalnice ni mogel ugotoviti. Po preteku petih let trajanja zavarovalne pogodbe zavarovalnica take pogodbe ne more več izpodbijati.

V tej zvezi je poudariti, da zavarovalnice zaradi konkurenčnih ozirav v zakonu predvideno petletno dobo znižujejo na dve leti, včasih tudi na eno leto.

Zavarovalnici pa ostane vseeno pridržana pravica izpodbijanja pogodbe: 1. če je bila starost napačno navedena ali 2. če je zavarovalec zvijačno kršil dolžnost naznati povečanje nevarnosti. Zvijačno pomeni z oškodovalnim namenom.

7. Zavarovanje v korist tretjim osebam

Zavarovanje za primer smrti se pogosto sklepa v korist tretji osebi (ženi, otrokom, upnikom itd.), upoštevajoč namen preživljanja in preskrbe kredita. Police se često glasijo, da se zavarovalna vsota po smrti zavarovanca plača ženi ali otrokom (koristnikom).

Poudariti je, da pridobi koristnik pravico do zavarovateljeve dajatve (zavarovalne vsote) šele z nastopom zavarovalnega primera: z drugimi besedami šele s smrtjo zavarovalca. Vse do svoje smrti zavarovalec klavzulo o koristniku lahko spremeni in določi drugega koristnika. V tem pogledu zakon premalo varuje rodbino, zlasti ženo, ki je tako po nepotrebnem izpostavljena nevarnosti, da ne pride do uživanja zavarovanja.

Načeloma spada zahtevek iz zavarovalne pogodbe v imovino zavarovalca, če koristnik ni bil nepreklicno kot upravičenec nominiran že v polici sami (važno za rodbino!); zavarovalec sme polico meni nič tebi nič prenesti na drugo osebo, zastaviti, četudi se je polica prvotno glasila na ime žene in otrok. Upnik sme življenjsko polico tudi zarubiti.

V tej zvezi naj bo poudarjeno, da spada zavarovalna vsota iz police na imetnika in prinositelja v zapuščino zavarovalca, »če zavarovalec ni razpolagal z zahtevo med živimi ali za primer smrti«; če je zavarovalec polico pred smrtjo izročil ženi ali otrokom, v tem primeru polica ne spada v zapuščino. To velja tudi za polico, ki se glasi na ženo in rodbino in je prav zaradi tega priporočati, da se polica še med živimi izroči osebam, ki jim je bila namenjena.

8. Zavarovalec pogodbo po preteku prvega leta vsak čas lahko odpove

Zavarovalec naj bo pri izberi zavarovalne vsote previden, dobro naj premisli, če mu njegove pridobitne in premoženjske razmere dovoljujejo, da izbere visoko zavarovalno vsoto. Če zavarovalec drugo leto previsoke premije ne zmore, trpi izgubo, ker je tako rekoč brez haska moral plačati prvoletno premijo, drugo leto pa je zavarovanje ugasnilo, ker ni sledilo plačilo premije.

Življenjsko zavarovanje postane za zavarovalca lahko težko breme, ker predstavlja to zavarovanje v veliki meri prisilno varčevanje. Zato bi ne bilo umestno, da se zavarovalec prisili na dolgo vrsto let plačevati premije, ki jih zaradi poslabšanja svojega gospodarskega položaja ne zmore. Prav zaradi tega določa zakon, da more zavarovalec po preteku prvega pogodbenega leta vsak čas odpovedati pogodbo brez odpovednega roka; to pomeni z drugimi besedami, da premija za drugo zavarovalno leto ni več iztožljiva. Drugače je seveda to pri ele-

mentarnem zavarovanju (požar, vlom, steklo, transport itd.).

Če se premija v drugem pogodbenem letu ne plača v naknadnem roku, velja, kakor da je zavarovalec pogodbo odpovedal. V interesu zavarovalnice je, da dá zavarovalcu takoj po dospelosti naknadni rok, da se tako reši nadaljnega jamstva. Dajanje naknadnega roka v življenjskem zavarovanju pomeni zaščito zavarovalnice in ne narobe, kakor »skušajo« nekatere zavarovalnice dokazati v svoji korendenci.

9. Sprememba v premije prosto zavarovanje

Kakor je bilo že ponovno poudarjeno, služi življenjsko zavarovanje v veliki meri v varčevanje; prihranjene zneske spravlja zavarovalnica kot skrben gospodar v premijsko rezervo. Na drugi strani se življenjsko zavarovanje sklepa za dolgo vrsto let (po navadi do 20 let in še več); pridobitne in gospodarske razmere zavarovalca se v tej razmeroma dolgi dobi lahko poslabšajo, tako da zavarovalec ne zmore več plačevanja premij. Bilo bi krivično, da bi se smel zavarovalec nadalje prisiliti na plačevanje premij, toda še huje bi bilo, če bi zavarovalnica smela brez odškodnine odstopiti od zavarovalne pogodbe.

Zakon predvideva, da se tako življenjsko zavarovanje lahko spremeni s pogojem, da je premija za dobo treh let plačana, v premije prosto zavarovanje z zmanjšano zavarovalno vsoto (redukcija).

Primer:

Dne 1. julija 1933 sem se zavaroval za 100.000 — lir za dobo 20 let, tako da bi prejel dne 1. julija 1953 izplačano polno zavarovalno vsoto. Dne 1. julija 1943 zaradi spremenjenih pridobitnih razmer spoznam, da ne zmorem več plačevanja premij. V tem primeru bom zavarovalno vsoto reduciral — morda za polovico, na 50.000 — lir; nadaljnje plačevanje premij tako odpade in dobim izplačano 1. julija 1953 odnoso ob smrti moji svojci takoj reducirano zavarovalno vsoto.

Redukcija je šele dopustna, če sem plačeval premijo vsaj tri leta!

Prvo leto moram premijo plačati, ker se morajo kriti stroški zavarovalnice za zastopnika, zdravniško preiskavo in splošni upravni stroški. Prvoletna premija je iztožljiva. Premijske rezerve ne dobim povrne. Vsa premija ostane zavarovalnici, ki nosi za to leto riziko.

Drugo leto me zavarovalnica ne more prisiliti, da plačam premijo; če jo plačam, traja zavarovanje dalje, zavarovalnica jamči.

Če tretje leto premije ne plačam, mi zavarovalnica premije, plačane za drugo leto, ne povrne in mi tudi ne vrne onega dela premije, ki ima značaj varčevanja.

Če je plačana premija za tretje leto, imam v četrtem letu pravico, da spremenim zavarovanje v premije prosto zavarovanje, premije ni treba več plačati, znižano zavarovalno vsoto dobim izplačano ob poteku prvotno v polici določene zavarovalne dobe. Pogodba je glede zavarovalne vsote modificirana.

10. Povratni odkup

pomeni razveljavitev pogodbe; zavarovalnica izplača zavarovalcu takoj pogoditveno vsoto (odpravnino), to je oni del premije, ki je služil v varčevanje in se je prenašal v premijsko rezervo.

Bruto premija obstaja iz treh delov: 1. riziko premija; ta del premije se steka v posebni fond, ki služi v izplačilo zavarovalnih vsot, če zavarovalec predčasno, to je pred pretekom zavarovalne dobe, umre. 2. premija varčevanja; ta del premije se steka v premijsko rezervo in ostane gospodarsko govorjeno last zavarovalca. Ta del premije dobi zavarovalec povrnjen. Znaša po preteku treh let zavarovanja morda 50 do 60% celotne premije in se s potekom zavarovalne dobe od leta do leta povišuje, dokler ne doseže ob izteku zavarovalne dobe 100%, to je vso zavarovalno vsoto. 3. tretji del premije je določen za splošne upravne stroške zavarovalnice.

Z gospodarskega stališča ni priporočljivo, da se napravi že v prvih letih povratni odkup; sploh naj se napravi ta le v najhujši sili. Dokaj zmotno je mnenje med zavarovanci, da bi morala zavarovalnica plačati vse vplačane premije!

V tej zvezi naj bo poudarjeno, da pri zavarovanjih, ki so sklenjena le za primer smrti, sprememba in povratni odkup nista dopustna. To pa zaradi tega ne, ker služi pri tej vrsti zavarovanja premija le v kritje rizika in nima značaja varčevanja. Taka polica služi le v kreditne namene, kakor je bilo to že zgoraj obrazloženo.

Zavarovalnice so dolžne, da določijo v splošnih zavarovalnih pogojih osnove, po katerih se ob povratnem odkupu preračuna odkupna vsota in ob spremembi v premije prosto zavarovanje določi zmanjšana zavarovalna vsota. Ti preračuni so razvidni iz police.

Velja pa naj načelo, da je odkup najmanj ugoden zaključek zavarovanja. Ne sezi po odkupu, razen v sili! Izberi si takoj ob sklenitvi zavarovalne pogodbe svojim pridobitnim okoliščinam ustrezajočo zavarovalno vsoto.

11. Posojilo na polico

Kakor je bilo že poudarjeno, služi velik del premij, ki se plačujejo za življenjsko zavarovanje, za nalaganje v premijsko rezervo, to se pravi v varčevanje. Premijska rezerva se od leta do leta veča in ima tako zavarovanec od leta do leta večjo terjatev proti zavarovalnici. Naravno je, da je zavarovanec upravičen, da se poslužuje te terjatve v kreditne namene, to je da najame na teme-

lju police pri zavarovalnici posojilo. Zavarovalnica daje posojilo na običajne obresti do višine odkupne vrednosti; posojilo se zaznamuje na zavarovalni listini, zavarovanec mora podpisati potrebno zadolžnico.

Ali je gospodarsko pametno vzeti posojilo na polico, je seveda vprašanje posameznega primera. Če so obresti posojila visoke, bo včasih kazalo, da se napravi vsaj delni povratni odkup.

12. Obnovitev zavarovanja

Popolno razveljavljenje pogodbe ima za zavarovanca včasih zle posledice; v prvi vrsti izgubi veliki del vplačanih premij. Na drugi strani so pa z novo pogodbo združeni novi stroški: premija za novo zavarovanje je višja zaradi višje starosti, treba je ponovnega zdravniškega pregleda itd.

Zato je upravičeno, da zakon pod določenimi pogoji dopušča obnovitev zavarovalne pogodbe, ki se je spremenila v premije prosto zavarovanje. Pri povratnem odkupu obnovitev ni več dopustna.

Pogoji za obnovitev po zakonu so: a) zahtevana obnovitev mora biti stavljena v treh mescih po preteku dneva, do katerega je bila plačana premija, b) doplačati je treba za vmesni čas zapadle premije z največ 5% obrestmi.

Splošni zavarovalni pogoji so zaradi konkurenčnih razlogov zavarovalcu pogosto še ugodnejši, dopuščajo obnovo po preteku šestih ali več mesecev.

13. Samomor in dvojoj

Če se je oseba, na katere življenje je sklenjeno zavarovanje, sama usmrtila, je zavarovatelj odvezan dajatvene dolžnosti, razen če se je dejanje storilo v duševni zmedenosti, ki izključuje svobodno uporabo volje.

Vseeno pa jamči zavarovalnica, če je bila pogodba v času samomora že pet let nepretrgoma v veljavi.

Splošni zavarovalni pogoji znižajo navadno to dobo iz konkurenčnih razlogov na dve ali celo na eno leto.

Če napravi zavarovana oseba samomor po tako dolgi dobi, ni domnevati, da bi bila imela samomorilni namen že ob sklenitvi zavarovalne pogodbe. S tem pa odpadejo razlogi, ki bi upravičevali oprostitev zavarovalnice od dajatve. Zavarovalnica pa vseeno mora vrniti dedičem nesrečnega samomorilca premijsko rezervo, če je zavarovanje trajalo vsaj tri leta.

V tej zvezi je treba omeniti primer smrtnih kazni; splošni zavarovalni pogoji določajo, da obveznosti zavarovalnice, ki izvirajo iz zavarovalne pogodbe, prenehajo, če je bil zavarovanec obsojen na smrt zaradi zločina, ki ni političnega značaja; drugače so ob-

veznosti zavarovalnice v polnem obsegu v veljavi.

Zavarovalnica je tudi odvezana dajatvene dolžnosti, če je zavarovalec, ki je sklenil z zavarovalnico pogodbo, namerno in naklepno s protipravnim dejanjem povzročil smrt zavarovanca. Ni treba imeti v mislih samo umora. Zadostuje tudi povzročitev nevarnosti za življenje, ki je končno povzročila smrt. Zadostuje vsaka oblika soudeležbe pri umoru zavarovane osebe, da je jamčenje zavarovalnice izključeno. V tem primeru zavarovalnica niti premijske rezerve ne povrne.

Koristnik pri zavarovanju za primer smrti izgubi pravice, ki bi mu šle po nastopu zavarovalnega primera, če je s protipravnim dejanjem premišljeno povzročil smrt osebe, na katere življenje je zavarovanje sklenjeno.

V splošnih zavarovalnih pogojih je velikokrat določeno, da zavarovalnica jamči, če zavarovanec umre v dvoboju, če zavarovanje ob času dvoboja ni obstajalo vsaj deset let. Zakon o dvoboju ne govori. V tem primeru pa družbe različno postopajo. Treba je pregledati splošne zavarovalne pogoje.

Načeloma zavarovalnica ne jamči za vojni riziko.

14. Rubež življenjskozavarovalne police

Življenjska polica je, četudi se glasi na koristnika, navadno na ženo in otroke, v posesti zavarovalca vsak čas zarubljiva in se tako socialna naloga zavarovanja, preskrba družine, ki naj bi jo imelo življenjsko zavarovanje, ne doseže. Koristnik iz življenjske police, pa četudi je vpisan v polici, ne pridobi neposredne pravice do zavarovalne dajatve zavarovalnice. Idealni namen življenjskega zavarovanja je tako obrežuspešen. Ta visoki etični namen bi življenjska polica dosegla le tedaj, če bi ob sklepu zavarovalne pogodbe vpisani koristnik pridobil na polici neposredno originalno pravico do zavarovalne dajatve. Kakor je bilo obrazloženo, zavarovalec lahko vsak čas imenuje drugega koristnika, treba je to le sporočiti zavarovalnici. Življenjska polica služi čisto za oskrbo kredita in kaj rado se dogodi, da postane taka polica, ki je bila namenjena družini, predmet ponosrečenih finančnih transakcij moža in je tako družina ob dobrote življenjskega zavarovanja, pa četudi je bila žena z otroki v polici navedena kot koristnica police.

Prav zaradi tega je priporočljivo, da le žena sama zavaruje moža in tako s polico prosto razpolaga; moževi upniki tako po polici ne morejo seči. Drugače je namen preskrbe življenjske police obrežuspešen.

Francoski zakonodavci so ponosni na to, da so vnesli v zakon o zavarovalni pogodbi z dne 13. julija 1930 določbo, po kateri pri-

dobe žena in otroci, ki so v polici navedeni kot koristniki, neposredno pravico do zavarovalne dajatve (čl. 64).

Po našem zakonu (§ 150) ima koristnik, zakonski drug in otroci, le tako zvano vstopno pravico. Če se sega z izvršbo na zavarovalno zahtevo ali če se uvede konkurz o imovini moža, more imenom označeni koristnik z zavarovalčevo pritrditvijo namesto njega vstopiti v zavarovalno pogodbo, če povrne zahtevajočemu upniku ali konkurzni masi odkupno vsoto, to je del premij, ki služi za nalaganje v premijsko rezervo. Isto pravico imajo žena in otroci.

Koristnikove pravice so po našem zakonu dokaj omejene in se tako velikokrat ne doseže pravi etični namen zavarovanja.

15. Uveljavljanje pravice iz zavarovalne pogodbe

Upravičenec mora smrt zavarovanca zavarovalnici takoj naznaniti in navesti njen vzrok. Predložiti mora mrtvaški list in na zahtevo družbe poročilo zdravnika, ki je zavarovanca zdravil, navadno na obrazcu, ki ga prejme od zavarovalnice. Če zavarovanec ni imel zdravnika, mora upravičenec predložiti kako drugo spričevalo o razvoju bolezni, o vzroku in okoliščinah smrti. Upravičenec je nadalje obvezan, da dokaže svojo pravico do zavarovalne vsote ter mora dati na zahtevo zavarovalnice vsa nadaljnja potrebna pojasnila in dovoliti tudi potrebne poizvedbe.

Obveznosti zavarovalnice dospejo v enem mescu po naznanilu zavarovalnega primera. Če se potrebne poizvedbe ne morejo končati po enem mescu brez krivde zavarovalnice, tedaj zapade izplačilo šele 14 dni po končanih poizvedbah. Prav zaradi tega je priporočljivo, da dá upravičenec zavarovalnici vse potrebne informacije, da ga v tem pogledu ne zadene nobena krivda.

Pozavarovanje

Zdravega, trdnega in modernega zavarovalstva si brez pozavarovanja ne moremo misliti. Zavarovanje sloni na strogi razdelitvi rizika. Le tako se doseže, skoraj bi rekel, matematična gotovost, da bo vsaka škoda ob nastopu zavarovalnega primera res krita in plačana. Zavarovalstvo je danes tako organizirano, da zavarovalni posel nikakor ni več špekulativni posel, ker je vsak še tako majhen riziko razdeljen in je tako podana gotovost.

Razdelitev rizika je lahko primarna. Prevzeti riziko si zavarovalnica deli z drugo zavarovalnico, nastane sozavarovanje ali konzorcionalna udeležba. Riziko (zavarovalna vsota) znaša n. pr. 100.000— lir. Prva zavarovalnica — v tem primeru v o d e č a —

odstopi štiri enake deleže po 20.000— lir drugim zavarovalnicam, katere ji zopet od svojih poslov odstopijo tako zvano udeležbo zaradi kompenzacije; sebi pridržijo prva zavarovalnica ravno tako 20.000— lir. V polici je kot zavarovatelj navedenih vseh pet zavarovalnic. Klavzula vodstva predvideva, da se plačuje premija le vodeči zavarovalnici, ki prevzame z ostalimi zavarovalnicami jamstvo, razdeljeno po višini udeležbe. Če so zavarovalnice vpisane kot pogodbenice v polici, je stopil zavarovanec z vsemi zavarovalnicami v pravni odnos. Morebitno tožbo mora zavarovanec vložiti proti vsem petim zavarovalnicam, proti vsaki za $\frac{1}{5}$. Solidarno jamstvo zavarovalnic za celo zavarovalno vsoto ni podano.

Drugačna razdelitev rizika se izvrši s p o z a v a r o v a n j e m.

Zavarovanje za zavarovalnico ni več tvegan posel in tudi ne sme biti, brž ko prevzame zavarovalnica veliko število medsebojno neodvisnih, enakih malih rizikov. Zavarovanje vseh hiš cele vasi po eni zavarovalnici bi bilo tvegano.

Primer: Sto v enem kraju stoječih hiš v vasi pomeni za zavarovalnico, ki sprejme vse te hiše sama v zavarovanje, nevaren riziko, ki je po zakonih zavarovalne tehnike nedopusten in pripelje zavarovalnico lahko do propada, če nastane škoda.

Sto hiš, zavarovanih na sto različnih mestih, pomeni zdrav riziko. Ni pričakovati, da bo istočasno na sto mestih gorelo. Riziko mora biti tedaj krajevno ločen, pa tudi to ne zadostuje.

Zavarovalnica mora dati prevzeti riziko še v pozavarovanje. Zavarovano hišo s 100.000— lir da zavarovalnica za 50 % v pozavarovanje in nosi riziko za drugo polovico pozavarovalnica, kateri se odstopi sorazmerni del premije.

Pozavarovalnica dá svoj del rizika zopet v pozavarovanje, tako da se riziko porazdeli najprej med zavarovalnicami v obliki sozavarovanja in nato še po zavarovalnicah. Le pri taki razdelitvi rizikov je mogoče govoriti o matematični gotovosti, da ne nastane katastrofalna škoda, ki je zavarovalnica pri relativno skromnih sredstvih v razmerju z visokimi zavarovalnimi vsotami ne more kriti. Govorimo o tako zvani atomizaciji rizika.

Pri zavarovanju prekooceanskega parnika je morda 100 zavarovalnic in pozavarovalnic na vsem svetu udeleženih; le tako je mogoče kriti velike rizike.

Višine škode se drže leto za letom v določenem okviru, ki se da vnaprej kolikor toliko zanesljivo preračunati; na možnosti take ocenitve bodočih škod sloni preračun premij, ki

imajo kriti škodo in stroške. Končno mora za podjetje ostati dobiček.

Velja načelo: čim slabši riziko, tem večji del se dá v pozavarovanje, čim boljši riziko, tem manjši del se dá v pozavarovanje.

Pozavarovalni posel je tipično mednarodni posel. Pozavarovalne družbe imajo samo veliki narodi (Nemčija, Italija, Anglija, Amerika) ali narodi, ki so pokazali vedno veliko smisla in veliko podjetnost v zavarovalnem poslu, kakor je to mala Švica, ki ima svetovno vodeči pozavarovalni zavod (*Schweizerische Rückversicherungsgesellschaft, Zürich*).

Domovina samostojnih pozavarovalnih družb je Nemčija. Neposreden povod za ustanovitev pozavarovalnic je dal veliki požar v Hamburgu v l. 1842, ki pomeni temeljni datum v zgodovini pozavarovalstva. Katastrofalni požar je pomenil resen opomin za nemško zavarovalstvo, kako previdno je treba postopati pri razdelitvi rizikov in pridrževanju dopustne kvote na lastnem računu.

Pokazala se je nujna potreba za ustanovitev posebnih pozavarovalnih družb. Kot prva taka ustanova na široki bazi velja Kölnische Rückversicherungs Gesellschaft iz l. 1846.

Nemški vodeči in sploh največji svetovni pozavarovalni zavod je *Münchener Rückversicherungsgesellschaft*. Zanimivo je, da je Nem-

čija obvladala izvzemši morsko zavarovanje pred prvo svetovno vojno tako rekoč glavni del pozavarovalnega svetovnega trga. Leta 1930. je bilo na vsem svetu 156 pozavarovalnic, od teh jih je imela Nemčija 34, Anglija, Francija in Združene države ameriške po 16, mala Švica sedem, Bolgarija ima dve pozavarovalnici: družbi *Balkan* in *Bolgarija*, ki pa zaradi malega trga⁹ ne moreta prav uspevati.

Novejša statistika (Wagenführ, Wirtschaftskunde des Versicherungswesens, 1938) našteva samo 37 pozavarovalnih družb, ker našteva res samo družbe svetovnega obsega: v Nemčiji 11, v mali Švici 4, v Združenih ameriških državah 9, v Franciji 4, na Danskem 5, v Angliji 3 in na Norveškem 1.

Nemške pozavarovalnice so porabile v letu 1934 40 % vseh pozavarovalnih premij, mala Švica 25 %!

V Pragi poznamo *Prvo češko pozavarovalno banko*, ki jo vodi naš rojak F. L. Tuma, znani mednarodni strokovnjak za pozavarovalstvo. Njegova temeljita razprava »*Wirtschaftliche Theorie der Rückversicherung*«, 1932., je bila prevedena v razne jezike in velja v zavarovalnem svetu za odlično delo.

⁹ Gl. v tej zvezi: Martelanc: Za jugoslovansko pozavarovalnico (»Slovenec«, 20. in 21. julija 1937) in Spomenico bivših jugoslovanskih zavarovalnic, ki je bila izročena ministru trgovine, ko je padla misel, da bi se ustanovila državna pozavarovalnica.

J a n k o C o l n a r

POGLED V SODOBNO ŠPORTNO LETALSTVO

O letalstvu v zadnjem času zelo mnogo slišimo in čitamo, vendar predvsem o vojnem letalstvu, o katerem v tem članku ne bomo razpravljali. Zanimalo nas bo samo sodobno športno letalo, njegova zgradba in vrline, dalje pomen te vrste letalstva in velik krog činiteljev, ki so pripomogli, da je športno letalstvo doseglo tako velik razmah.

O zgodovinskem postanku in razvoju civilnega motornega letala tu ne bomo govorili, omenimo samo to, da se ima ta veja letalstva za svoj bujni procvit zahvaliti le velikim državam, kjer je letalski šport zajel številne premožnejše kroge in je letalo tako rekoč nadomestilo, odnosno zamenjalo avtomobile. Vprašali se bomo, kako je vendar to mogoče, ko je gradnja letala tako draga in zamudna reč. No, pa se prepričajmo, da stvar le ni tako huda, kakor bi si mislili.

V začetku letalskega razvoja, ko je bilo letalo še v povojih, je bil seveda napredek zelo počasen. Letalski graditelji, ki so bili neumorno na delu noč in dan, so ustvarjali nove, izpopolnjene tipe letal, toda zaradi majhnega zanimanja s svojim uspešnim delom

niso mogli prodreti. Že takoj po končani zadnji svetovni vojni so sodili pristojni krogi, da bo letalo, ki se je iz dneva v dan izpopolnjevalo, doseglo zaželeni razmah, vendar je bilo povsem drugače. Doraščajoča letala so v teh najtrših letih razvoja krenila vojnim ciljem naproti, na športno polje je le tu in tam zašla kaka malenkost.

Letalska tehnika pa se ni ustavila na prvih lavorikah, temveč so konstrukterji delali dalje. Ko je bil napredek že viden in so se ustvarile velike letalske tovarne, se je položaj začel polagoma čistiti.

S povečanjem obrata letalskih podjetij in njihovih serijskih izdelovanj je svet spoznal, da letalo končno niti ni tako drago in tudi njegova granja ne tako zamudna. Kmalu po tem kasnem spoznanju pa je v letalski tehniki nastala doba nekake revolucije. Nekaj konstrukterjev se je z vso ljubeznijo vrglo na delo in v nekaj letih plodnih poskusov se je že pokazal sad. Ponekod, kjer so letalstvo bolj negovali državne oblasti, ki so kmalu uvidele važnost športnega letalstva, so se takoj osnovali posebni zavodi za proučevanje problemov

malih športnih letal, vzporedno pa tudi letalske tovarne same.

Delo je šlo hitrih korakov dalje. Prav kmalu se je povsod razširila epidemija športnega letalstva. Letalske šole, letalske organizacije in mnogi bogati zasebniki so naročili jate malih letal in s tem utrdili temelje. Takoj je gradnja športnim namenom posvečenih letal dosegla večji razmah, postala je hitrejša in mnogo cenejša ko v začetku. Vse večji je jel postajati krog interesentov in tudi državne oblasti so vsepovsod začele s propagando. Športno civilno letalstvo je dobilo obliko popolnega, ločenega dela letalstva z vsemi privilegiji, z vsemi dolžnostmi in pravicami. Napredek je šel svojo pot, tako da danes v kraljestvu športnega letalstva vladajo tisoči in desetisoči najraznovrstnejših letal, plod vztrajnega dela. Zdaj že lahko rečemo, da je letalo v visokih odstotkih nadomestilo avto.

Letalstvo delimo v jadralno, športno, trgovsko-prometno in vojno letalstvo. Največ lahko govorimo o vojnem in jadralnem letalstvu, čigar razvoj in napredek vsekakor še nista pri koncu, pač pa se bosta tudi po končani sedanji vojni s hitrimi koraki dvigala k sicer oddaljenim, vendar tako vzvišenim ciljem.

Označimo si v kratkih obrisih, kakšna je zgradba sodobnega športnega letala in kakšne vrline je zahtevati od njega.

Letala iz prvih let civilnega letalskega razvoja so bila zgrajena večinoma iz lesa. Vsi sestavni deli aviona so bili napravljeni zgolj iz raznovrstnega trdnega in lahkega lesa, razen okovja, nosilcev kolesja in delov v zvezi z motorjem. Ko je v letalski tehniki za vojne namene jelo prevladovati jeklo, so tudi pri športnih letalih začeli s poskusi. Vendar se jeklo do danes ni toliko razširilo v tej panogi letalstva. V glavnem se je le še obdržala lesena konstrukcija, ki je deloma tudi lažja in cenejša ter v primeru nesreče laže popravljiva kot pa jeklena.

ŠPORTNO LETALO „SVEP-MINIMA“ ing. dr. Antona Kuhlja

NAŠE DOMAČE ŠPORTNO LETALO „LOJZE“ tipa Bloudek XV

Kakšne lastnosti mora imeti dandanašnje športno letalo? Predvsem mora biti poceni, porabljati sme minimalne količine goriva, pri tem pa imeti majhno hitrost navpičnega propadanja pri dušenem motorju in razmeroma precej veliko potovalno hitrost. Dalje mora biti zelo okretno, vendar pa ne tako, da bi nujno zahtevalo izredno izvežbanost pilotove roke. Poleg navedenih pa je še nešteto lastnosti, ki so popolnoma tehničnega značaja in ki jih zastran tega na tem mestu ne bi mogli obravnavati.

Oblike športnega letala so danes na višku svoje aerodinamične popolnosti. So razmeroma zelo majhna in zaradi tega tudi zelo gibčna, včasih celo preposlušna kretnjam krmilja. Zadovolje se po večini z enim samim ali z dvema sediščema. Prostor v letalovih delih je ekonomično izrabljen, ker ga je zaradi skromnih razmerij prav malo na razpolago. Z modernimi instrumenti opremljena so pripravna za letenje v vseh mogočih vremenskih razdobjih in izkazujejo popolno varnost potovanja.

Motorji po večini niso močnejši od 70 do 100 konjskih sil, kar je končno čisto dovolj za športne namene. S to jakostjo in z izredno aerodinamično izpopolnitvijo skladnih letalovih delov lahko dosežejo potovalno hitrost do približno 300—350 km na uro. Hitrost odgovarja potrebam! Vsi motorji so zgrajeni tako, da je njih poraba goriva najmanjša in tako ne dosti večja od porabe avtomobilskega motorja. Novejše konstrukcije imajo vgrajene priprave za skrivanje nosilcev kolesja. S tem se med poletom temeljito zmanjša letalov zračni upor in zato tudi poveča njegova potovalna in maksimalna hitrost. S športnimi letali je mogoče izvajati tudi akrobacijske polete, saj so za to dovolj trdno grajena in imajo zadostno hitrost. Motorji so zaradi večje aerodinamičnosti po večini viseči, to se pravi, da niso zvezdasti, pač pa njihovi najvažnejši deli — cilindri — leže v ravni črti drug za drugim.

Žal pa sodobna hitra letala potrebujejo preveliko vzletišče in so zato obsojena predvsem na večja letališča. Ne morejo se namreč spuščati in dvigati z navadnih travnikov manjših izmer, kakor jim je to bilo mogoče pred leti, ali pa je danes letalom brez motorja.

Zaradi gibčnosti v zraku in na zemlji mora biti letalo majhno. Tu je konstrukterjevo delo zelo težavno. Z zmanjšanjem letalovih nosilnih ploskev — kril in trupa, je jasno, da bomo dosegli večjo gibčnost, toda istočasno dosežemo še to, da se letalu zveča hitrost navpičnega propadanja, kadar motor deluje z najmanjšo silo, to je pri pristanku. Najti je torej treba pravo razmerje med površino letala, njegovo potovalno hitrostjo in hitrostjo navpičnega propadanja, da zadostimo letalovim dobrim lastnostim.

Sodobna športna letala so opremljena z najmodernejšo pridobitvijo letalske tehnike — s tako zvanimi zračnimi zavorami in še s pripravo, ki jo uporabljajo tudi vojni strmoglavci pri svojem smrt sejočem delu. Pomen zračnih zavor nam je že nekoliko znan. Letalova hitrost pri pristanku, to je pri dušenem motorju, bi se sicer nekoliko zmanjšala, vendar pa bi bila še vedno prevelika, da bi se letalo lahko popolnoma varno spustilo na zemljo. S pomočjo zračnih zavor, to je z delom krila, ki se pri pristanku nujno ustavi smeri in hitrosti letala, poveča njegov upor in tako zmanjša pristajalno hitrost. Drugo so pa tudi zračne zavore, ki pa nam ne služijo pri pristanku, pač pa v višini, da onemogočajo letalu padec v vijakasti položaj, ali pa da pri strmoglavem

poletu (torej pri akrobacijah) hitrost letala preveč ne naraste, da bi bila tako letalova trdnost v nevarnosti kakega zloma. Obe te pripravi sta sicer zelo potrebni in uspeli, sta pa tudi popolnoma preprosti v svoji sestavi in bi jih na hitrico pri pogledu na letalo prav lahko prezrli.

Športno letalstvo je v zadnjem času pred vojno zacvetelo tudi pri nas, vendar v zelo skromni obliki. Pač ni bilo denarnih sredstev na razpolago, dasi je bilo zanimanje dosti veliko. Toda kljub vsem neštevilnim zaprekam, ki so se nam stavljele na pot, se je delo vendar dokaj izpopolnjevalo. S propagando v časopisih in z mnogimi letalskimi prireditvami so se tudi širši sloji začeli zanimati za športno letalstvo, žal je v veliki meri ostalo le pri zanimanju.

Izredno vnmemo in sposobnost za to stvar je pokazal naš mladi letalski konstrukter, univerzitetni docent ing. dr. Anton Kuhelj, ki je že zgradil nekaj zelo uspešnih športnih letal in je z vso ljubeznijo sledil klicu letalstva. Jasno je, da je bila pri nas športna aviacija tako rekoč še v zibelki, upajmo pa, da se bo po končani vojni razvila v polni meri. Glavno, kar je doslej oviralo razvoj našega civilnega letalstva, je bilo vsekakor finančno stanje, ki je bilo za vse vrste našega letalstva vedno zelo skromno.

V kratkih obrisih smo si torej ogledali sodobno športno aviacijo ter pogoje njenega napredka in razvoja do izrednega razmaha zadnjih dni. Do razmaha, ki je kot svetel sen Ikarov še ves pred nami!

A n d r e j S k u l j

KAKO IN KDAJ CEPIMO

Iz žitnih, zelenjadnih, cvetličnih, pa tudi raznih drevesnih semen zrastejo skoraj vedno žita, cvetice, zelenjad in drevje z vsemi lastnostmi semenskih rastlin. Če pa posejemo peške žlahtnih jabolk in hrušk, bo iz njih zrastle drevje rodilo slabe in zagatne lesnike in hruške drobnice. Le v redkih primerih bo morda zrastle drevo, ki bo rodilo mater-nemu drevesu podoben ali celo boljši sad. Isto velja skoraj o vseh sadnih sortah. Iz semen je najbolj zanesljiva vzgoja orehov in kostanjev, povsem zanesljiva pa nikoli. Sadno drevje, vzgojeno z odbiranjem in križanjem različnih sort, se povrne zopet v prvotno prirodno sorto.

Zanesljivo moremo prenesti vse dobre pa tudi slabe lastnosti raznih sadnih plemen in sort le s cepljenjem. Kakršno je namreč drevo, od katerega smo vzeli cepiče, tako bo

novo drevo. Zato je važno, da režemo cepiče le z zdravih in rodovitnih dreves.

Včasih so smatrali cepljenje za posebno umetnost, ki jo znajo uspešno vršiti le posamezni izbrani. Tudi čas je imel некоč važno vlogo. Cepili so navadno le v mladem mesecu. Danes vemo, da lahko uspešno cepimo zgodaj spomladi, poleti, pa še jeseni. Glavno je, da delo izvršimo pravilno in upoštevamo nastopne važne zahteve.

Cepiče z dobro razvitimi enoletnimi očesi narežemo z zdravih in rodovitnih dreves pozimi, ko drevje še počiva, in jih zagrebemo do uporabe na kako senčno gredo. Cepimo le na zdrav in krepko rasel divjak ali podlago, odnosno precepljamo le zdravo in raščeno drevje.

Cepič združimo s podlago tako, da se kolikor mogoče v več točkah dotikata k a m b i j

cepiča in divjaka ali podlage. Kambij je tista snov pod kožo, iz katere se tvori vsako leto na notranjo stran prirastek lesa, na zunanjo pa ličje. Če se kambij cepiča in podlage stikata, začne rasti novo staničje, ki kmalu zalije rano z novim lesom.

Da se cepič ne premakne in ne odpade, ga trdno povežemo, najbolje z rafijo, ličjem ali nadomestkom. Če enega ali drugega ni, je dobro lipovo ličje, platneni trakovi, pa tudi debelejša bombažna ali lanena preja.

Da se cepiči ne izsuše in da voda ne more do ran, zamažemo cepitve s cepilno smolo, ki si jo lahko sami napravimo. Očiščeno smrekovo smolo raztopimo na žerjavici ali štedilniku. Ko se nekoliko ohladi, a je še dobro tekoča, dolijemo na kg smole štiri do pet žlic raztopljenega voska ali loja. Že precej ohlajeni, a vendar še tekoči zmesi prilijemo do četrta litra čistega špirta, vse dobro zmešamo pa postavimo na hladen prostor. Če je smola lahko mazljiva, je dobra, pretrdi dodamo še nekoliko špirta, premehki pa še potrebno količino smole.

Včasih se mazali rane z ilovico in jo obdali z mahom, da se ni izsušila in odpadla.

Za uspešno cepljenje je treba ostrega noža. Čim glajša je rez, tem uspešnejša bo cepitev. Nož moramo med cepljenjem večkrat pribrusiti in osnažiti, da z njim in z umazanimi prsti ne onesnažimo rezi na cepiču ali divjaku. Če pripeka sonce ali če je vetrovno, pazimo, da se ne zasuje rezi. Poleg dobrega cepilnega noža rabi cepljač tudi drevesne škarje, pri precepljanju drevja pa tudi drevesno žago.

Danes cepimo na različne načine skoraj v vsakem letnem času. Imamo preko 100 raznih načinov cepljenja, ki pa se v bistvu kaj malo razlikujejo.

Ob sončnem vremenu, posebno če ne zmrzuje, začnemo lahko že v februarju s cepljenjem česenj, katerim sledi ostalo koščičasto sadno drevje. V marcu pridejo že lahko na vrsto hruške, tem pa slede jabolane.

Najlažji način požlahtnjevanja je cepljenje z dolago ali kopulacija, ki jo moremo izvršiti le tedaj, če sta podlaga in cepiči prilično enako debela. Oba prirežemo poševno, da so rezi kolikor mogoče enako dolge, najbolje po dva do tri cm. Če so rezi prekratke, cepljenje težko povežemo, pri predol-

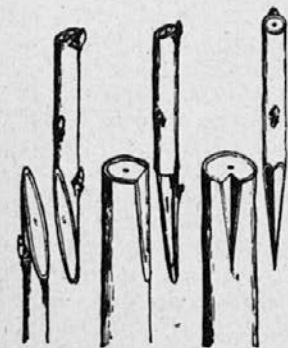
gih rezeh pa se rane težje zalijejo. Čim bolj se stikata rezi, tem uspešnejše bo cepljenje. Posebno pospešimo dobro in hitro rast, če odrežemo cepič tako, da ima na nasprotni strani rezi oko, okrog katerega so nabrane rezervne snovi, ki pospešijo celjenje rane.

Pri angleški kopulaciji napravimo na podlagi in na cepiču nasprotni zarezi, da dobimo jezička, ki se pri stiku zagozdita in tako cepič in podlago še bolj zvezeta. Angleški način cepljenja z dolago tudi laže povežemo kakor navadno. Treba pa je za dobro izvedbo tega cepljenja več vaje. Sploh je za uspešno cepljenje vseh načinov glavno vaja.

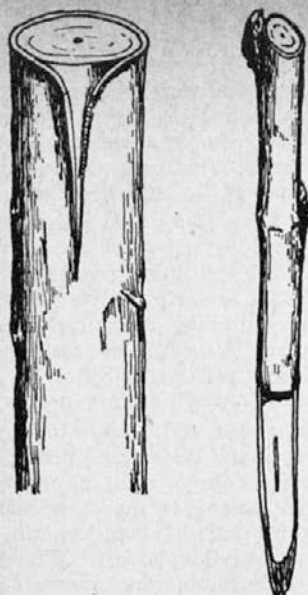
Če je podlaga debelejša, tedaj lahko cepimo na pol za lub. Cepič odrežemo poševno, kakor za cepljenje na dolago, nato pa posnamemo na nasprotni strani lub pod očesom. Na podlagi pa napravimo ob strani zarezo, v katero vtaknemo pripravljene cepič. Vse dobro zavežemo in zamažemo, da ne moreta zrak in vlaga do rane. Cepilno smolo mažemo tanko in pazimo, da ni nikjer kake odprtine in so vse rane dobro zamazane.

Če je podlaga tako debela kakor srednje debel prst, požlahtnjujemo navadno s sedlanjem. Cepič prirežemo tako kakor za dolago, boljše pa je, da mu napravimo en cm pod očesom zaržbo, sedlo, da se lepše doloži k podlagi, na kateri odrežemo na primernem kraju toliko luba in lesa, da nastane prav tako velika rana, kakor je na cepiču. Cepljeno mesto povijemo z rafijo in zamažemo s cepilno smolo.

Najstarejši in najbolj poznan način požlahtnjevanja je cepljenje na sklad, v precep ali razkol, ki ga mnogi sadjarji še danes izvršujejo, čeprav ni najboljši, ker pri tem načinu cepljenja močno ranimo divjak ali podlago. Sadjarji uporabljajo ta način cepljenja posebno pri precepljanju sadnega drevja. Podlago, ali za precepljanje določene veje odrežemo na primernem mestu z žago, rez pa z ostrim nožem obrežemo, da je gladka. Z močnim nožem, navadno s krivcem ali še z močnejšim rezilom previdno prekoljemo divjak, odnosno za precepljanje določeno vejo. Pri prav močnih podlagah uporabimo kladivo. V razpoko porinemo dleto ali zagozdo, da se razklene približno za pol cm. Nato prirežemo cepič v obliki zagozde s sedelci na obeh straneh in ga porinemo v razpoko, da se stika kambij s kambijem. Če je podlaga debela, vstavimo dva cepiča. Ko sta cepiča pravilno vstavljena, odstranimo zagozdico, da se razklana podlaga stisne in tako krepko objame vstavljena cepiča, da ni treba nobene vezi. Rano moramo dobro zamazati, posebno zgoraj, da ne more deževnica v razpoko. Zelo dobro je, če cepitev ponovno pregledamo in zamažemo rano, če je kje smola popustila.

CEPLJENJE Z DOLAGO ali kopulacija, sedlanje v zarezo ali žlebičkanje

CEPLJENJE
ZA LUB

DRUGI NAČIN
CEPLJENJA za
lub

Namesto v razkol ali precep, cepimo debelejše podloge v zarezo. Cepič prerežemo od dveh strani na trioglato konico z enim očesom na nasprotni strani. Drugo oko naj bo nad rezjo in tretje nekoliko višje. Na podlagi izrežemo ravno tako velik trioglat izrezek, v katerega vložimo cepič. Pri dobro izvršenem cepljenju v zarezo stoji cepič čvrsto in se kambija dobro stikata. Tudi se nam ni bati, da bi se pri vezanju cepič premaknil, kar se tako rado zgodi pri sedlanju in cepljenju z dolago. Ta način cepljenja je sicer nekoliko težji, zato je treba več vaje za dobro izvršitev. Kdor je količkaj neroden, se lahko tudi ureže. Cepljenje v zarezo je najbolj zanesljivo.

Vse navedene načine cepljenja izvršujemo po zimi in v zgodnji pomladi, dokler sok miruje. Ko pa se začno pretakati sokovi in postanejo podlage muževne, cepimo za lub. Ta način cepljenja je najlažji in prav uspešen, posebno če so podlage dovolj sočne, da se lub rad in brez sile loči od lesa. Ta način požlahtnjevanja je posebno priporočljiv za koščičasto sadno drevje.

Pri cepljenju za lub rabimo cepiče, ki smo jih narezali že januarja ali še prej in smo jih hranili zakopane na kaki senčni gredi na vrtu ali v pesku v kleti. Cepiči morajo biti sveži, ne smejo pa odganjati. Cepič prirežemo tako kakor za dolago ali sedlanje. Lahko posnamemo na cepiču ob obeh rezeh nekoliko rujavega luba, neobhodno potrebno pa to ni. Divjak ali podlago odrežemo tako kakor za cepljenje na sedlo, žleb ali razkol, prerežemo lub na strani v dolžino rezi na cepiču in ga zgoraj nekoliko odločimo. V nastalo režo potisnemo cepič do sedelca ali tako globoko, kakor dolga je rez na cepiču. Lub

obda cepič od obeh strani. Cepitev trdno povežemo in zamažemo s cepilno smolo. Cepljenje za lub uporabljamo posebno pri cepljanju starejšega sadnega drevja. Slaba stran tega cepljenja je edino ta, da krepke poganjke kaj lahko odlomi vihar, zato jih moramo pravočasno privezati k palicam ali na loenje.

Če ima podlaga debel lub, kar je običajno pri cepljevanju starejšega sadnega drevja, tedaj lahko cepimo za lub še malo drugače. Cepič odrežemo kakor za sedlanje, a ga ob obeh straneh rezi nekoliko prirežemo in posnamemo še od očesa navzdol lub. Na podlagi napravimo v lub dve vzporedni zarezi natanko v razdalji širine pripravljenega cepiča. Odločimo lub med zarezama in potisnemo v nastalo odprtino cepič. Pri tem cepljenju se zlasti spoji kambij s kambijem in je dobra zrast popolnoma gotova.

Pri cepljenju za lub pazimo še prav posebno na snažno in hitro delo in cepimo v lepem, a ne prevročem vremenu.

Poletno cepljenje, okulacija ali očeslanje je najlažje in pri ugodnih pogojih najuspešnejše cepljenje. Dober cepljač vstavi na dan po več sto očes, posebno izurjeni pa jih vstavijo lahko po 1000 in še več. Uspeh odvisi v prvi vrsti od ročnosti. Ta način cepljenja so poznali in izvajali že stari Grki. Z okuliranjem ali očeslanjem cepimo sadno drevje, vrtnice in lepotično drevje. Pri tem požlahtnjevanju ne rabimo cepičev s tremi ali več očesi, marveč vcepimo na divjak le eno oko, ki naj se z njim zraste in požene mladiko.

Očesljamo lahko samo tedaj, če je divjak tako muževen in sočen, da se lub brez truda odloči od lesa. Čim sočnejša je podlaga, tem

uspešnejše je cepljenje. Očesa, ki jih vstavimo v prvem soku spomladi, odženo že v poletju, očesa, vstavljena v drugem soku, to je v avgustu, odženo prihodnjo spomlad. Prvo je cepljenje na živo, drugo na speče oko. Važnejše kot prvo je drugo. Pri spomladnem cepljenju na živo oko poženejo navadno bolj šibki poganjki, ki zaradi prekrate rastne dobe, posebno ob zgodnjih in hladnih jesenih, slabo dozore ter ob ostrih zimah navadno pozebejo. Na živo oko cepimo navadno samo vrtnice. Sadno drevje požlahtnjujemo na speče oko v avgustu. Za uspešno požlahtnjevanje je posebno važno vreme. Najlepše uspehe dosežemo, če cepimo kmalu po dežju, ko so divjaki sočni in ne v prehudi vročini, najbolje zjutraj in popoldne.

Očesa režemo s poganjkov istega leta. Z dobrih matičnih dreves narežemo tik pred cepljenjem enoletne mladike in jim takoj porežemo liste, da ostanejo na njih le po en cm dolgi peclji. Cepiče zavijemo, posebno če je vreme suho in vroče, v čiste vlažne krpe, da se ne izsuše. Za peclje prijemljemo ščitke pri vstavljenju v zarezo na divjaku, nam pa tudi kažejo, če so se vstavljena očesa prijela. Če ostane pecelj zelen in pri rahlem dotiku ali celó sam odpade, kar se zgodi v 10—14 dneh, je cepljenje uspelo. Pri neuspelem cepljenju se pecelj posuši in se navadno drži vstavljenega ščitka.

Cepljači režejo ščitke z očesi kaj različno s cepičev. Ni važno, na kakšen način jih odrežemo, glavno je, da je za zacepljenje določeno oko zdravo in močno, pa da odrežemo čim manj lesa. Ščitek je običajno dva do tri cm dolg, kar je seveda odvisno od debelosti mladike. Zlahtno oko naj bo v sredi ali v zgornji polovici ščitka.

Čim hitreje vstavimo ščitek z očesom v napravljeno zarezo na divjaku, tem boljše je. Praktični cepljarji priporočajo, da napravimo na podlagi najprej zarezo v podobi črke T in nekoliko odločimo lub na obeh zgornjih robovih, potem šele odrežemo ščitek, ga pri-

NAREZANIM CEPIČEM POREŽEMO LISTE

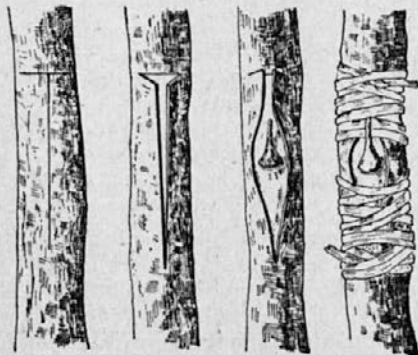
TAKO ODREŽEMO ŠČITEK S POPKOM

memo za pecelj in porinemo v napravljeno odprtino. Če je podlaga dovolj sočna, kar je za uspešno cepljenje nujno potrebno, potisnemo ščitek z lahkoto za lub. Na divjaku ali podlagi naj bo zareza tako dolga, kakor je ščitek z zlahtnim očesom.

Pri cepljenju sadnega drevja, kjer vzgajamo debela, vstavljamo očesa tik nad zemljo, ker se tu najrajši prime. Samo pri precep-ljanju in cepljenju v krono, posebno pri vrtnicah, vstavljamo očesa v primerni višini na deblo oziroma veje. Da zrastejo kolikor mogoče ravna debela in da se ne odčesnejo sočni poganjki, vstavljamo očesa — če le mogoče — na vetrovno stran, ker se mladike s te strani laže upirajo vetru. Vstavljeni ščitek z očesom povežemo z rafijo ali kakim drugim vezilom. Vez naj bo krepka, vendar ne pretalna, da ne zareže in pritisne luba in ščitka ter ne ovira kroženja sokov. Pri okuliranju navadno ne mažemo s cepilno smolo.

Če hočemo cepiti sadno drevje na živo oko, režemo ščitke s cepičev, ki smo jih narezali pozimi. Ker nimajo listnih pecljev, odrežemo na zgornjem koncu nekoliko daljše ščitke, da jih lahko primemo in porinemo za lub. Predolgi del odrežemo pod vodoravno zarezo na divjaku, da se ščitek lepo utopi v napravljeno zarezo. Za cepljenje vrtnic na živo oko pa dobimo dovolj razvita očesa že na poletnih mladikah.

Jesensko cepljenje sadnega drevja se pri nas malo izvaja, je pa velike važnosti posebno za hladnejše kraje in manj ugodne lege. Jeseni cepimo zlasti koščičasto sadno drevje, ki ga je treba v obče zgodaj spomladi cepiti. Neuspehe pri cepljenju koščičastega sadnega drevja moramo iskati skoraj vedno v prekasnem cepljenju. Med rezi cepičev in podlage se namreč začne nabirati smola, ki ovira pretakanje hranilnih snovi in zrast cepiča z divjakom.

POLETNO CEPLJENJE ali okulacija. Na divjaku napravimo zarezo T, odločimo lub, vstavimo ščitek z očesom in povežemo

Važno pa je jesensko cepljenje tudi za peškato sadno drevje, ker se cepiči do zime dobro zrastejo s podlago in zgodaj spomladi krepko odženo.

Z jesenskim cepljenjem lahko nadoknadi- mo neuspelo okulacijo. Neuspelo jesensko cep- ljenje pa popravimo s pomladnim cepljenjem in si s tem prihranimo celo rastno dobo.

Najuspešnejši čas za jesensko cepljenje je od srede septembra do srede oktobra. Pri prezgodnjem cepljenju nam lahko cepiči od- ženo, pri prekasnem pa se cepiči in podlage ne zrastejo in pozimi pozebejo.

Pri jesenskem cepljenju imamo pred očmi isti cilj kakor pri okulaciji. Pri okulaciji naj se ustavljen oko do zime priraste na podla- go, pri jesenskem cepljenju pa cepič, oba pa naj odženeta prihodnjo pomlad.

Cepiče za jesensko cepljenje režemo z zdravih in rodovitnih dreves, najbolje z vrha, tik preden jih rabimo. Narezanim cepičem ta-

koj porežemo listne ploskve, da se ne presu- še, pustimo pa na njih peclje. Ti peclji nam pokažejo kakor pri okulaciji, če se je cepič prejel ali ne. Če je cepljenje uspelo, peclji odpadejo, pri neuspešnem se posuše in osta- nejo na cepičih.

Jesensko cepljenje izvršujemo prav na isti način kakor spomladi. Cepimo lahko z do- lago, z angleško dolago, s sedla- njem na sklad ali v precep (razkol) in v zarezo. Pri cepljenju pazimo pred- vsem na to, da se nam ne presuše rezi zlasti pa cepiči. Cepljenje povežemo in posebno dobro zamažemo s cepilno smolo, da ga va- ruje jeseni, zlasti pa pozimi pred vlago.

Če jeseni precepljamo, moramo zavarovati cepiče z lesenimi locnji, da jih ne polomijo ptice, pa tudi sneg. Spomladi privezujemo sočne mladice na te locnje, da jih ne od- česnejo vetrovi.

I. Ž.

ČLOVEK IN SVET V ŠTEVILKAH

Površje človeškega telesa meri povprečno 15 m², zračni pritisk nanj cenijo na 300 stotov. Višina odraslega človeka znaša 120 do 190 cm, so pa ljudje, ki presegajo 2 m. Glava meri na- vadno 27 cm. Ako vzamemo to izmero 7¹/₂krat, dobimo telesno višino. Ped meri 16 do 18 cm, roka od zapestja do konca sredinca 21 cm. Pravilen nos je točno tretjina dolžine obraza, normalna usta četrtnina. Odrasli ima 32, otrok 24 zob.

Največjo težo doseže moški pri 40, ženska pri 50 letih. Do starosti teža pojema, nekako 6 do 7 kg. 60 odstotkov naše teže sestavlja voda.

Od rojstva do 4. mesca je človek kratko- viden, v starosti navadno daljnoviden.

V eni minuti dihne človek 16krat, 900krat na uro, 23.000krat v enem dnevu in 84 mili- jonkrat v letu. Pri vsakem dihu srce štirikrat udari. Povprečna človeška starost je 34 let.

Dasi se nam zdi človek zelo močan, je ven- dar njegova moč, n. pr. v primeri z mravljjo, prav majhna. Sorazmerno njeni velikosti bi namreč človek moral dvigniti na svoje rame tri težke lokomotive.

In koliko je človek vreden? Prav malo! Angleški biolog Lawrens se je potrudil in vzel primer 70 kg težkega človeka. Izračunal je, da nosi človek te teže vsak dan s seboj 45 l vode. Tej ničevi vrednosti sledi analiza masti, ki bi dala 7 porabnih kosov mila. Z naslednjo ko- rištno snovjo, grafitom, bi izgotovili 9000 svin- čnikov, iz fosforja pa 2000 vžigalčnih kapič. Z apnencem bi spojili kvečjemu kvadratni me-

ter opeke, preostanek železa bi komaj zadoščal za srednjeveliko iglo. Ostal bi še prav majhen košček žvepla, zadosten komaj, da bi ugnali ž njim psa.

Surovine človeka, najsi bo norca ali genija, so resda vredne le malo več ko počen groš.

Pa človeški možgani? Sila s^o učeni in iz- najdljivi včasi, pa že pride opravek s pojmi, ki nas spravijo v zadrego. Mnogo smo slišali o svetlobnem letu in vemo, da napravi blisk 300.000 km na sekundo. Leto ima 31.556.926 sekund, svetlobno leto tedaj 95 bilijonov km! Brzovlak bi potreboval za to, za naše pojme nedosegljivo razdaljo 12 milijonov let. Na zvez- do v Rimski cesti, oddaljeno 4000 svetlobnih let ali 4000krat 95 bilijonov km od nas, bi potovali z brzovlakom 4000krat 12 milijonov let.

Brezkončni vesemir so zajeli zvezdogledi do- slej le s 100 do 8000 milijoni znanih zvezd. Zemlja se zdi 2200 milijonom njenih prebival- cev neizmerna, pa bi vendar našlo še 1¹/₂ mi- lijona enakih svetov dovolj prostora v našem soncu. Vse prebivalstvo našega planeta bi lah- ko zbrali na prostoru 500 km², vsi bi se lahko stisnili na zamrzli gladini Bodenskega jezera.

Učenjaki so seveda tudi stehali našo pre- mičnico in dognali bajno število: 160.000 tri- lijonov metrskih stotov ali 6 kvadrilijonov kg. Po računih kemične analize vsebujejo vsi oce- ani sveta v 13 trilijonih kg vode okrog 7³/₄ milijonov kg zlata. Fantastično število drago- cene spojine, izločene v kovino, bi obogatilo slehernega zemljana s 4000 kg zlata.

VIŠKI TISKARSKE TEHNIKE

Točno katerega leta je bilo tiskarstvo izumljeno, o tem si zgodovinarji niso povsem na jasnem ali pa so vsaj razlike v njihovih naziranjih. Zelo resna nemška znanstvenika dr. Heinrich Meisner in dr. Johannes Luther trdita, da se je to zgodilo leta 1450.; medtem pa so Nemci določili za obletnico leto 1940 in se je pred tremi leti tudi v resnici vršilo obče proslavljanje petstoletnice Gutenbergove iznajdbe. Toda najsi se je začelo tiskarstvo nekaj let prej ali nekaj let pozneje, brez dvoma je, da je ta izum važen mejnik v zgodovini človeštva in njegove civilizacije. Ako bi rekli, da je tudi mejnik v njegovi kulturi, bi dejali preveč, toda zavoljo tega pomena tega izuma ni prav nič zmanjšan. Gotovo je tudi, da je s tiskarstvom nastala neka nova tehnika — brez ozira na njegovo umetnost — in da je ta izpodrinila dotodanjo znamenito umetnost pisanja knjig.

Kakor je tiskarstvo vplivalo na vse človeško življenje tako, da ni pustilo ob strani nobene panoge ljudske dejavnosti in je ta vpliv proniknil v najgloblje globine, tako je vplivalo tudi na občo tehniko, ki je osnova današnje civilizacije. Pri tem je zanimivo, kako se je v dobi pol tisočletja razvila tehnika tiskarstva samega. Ne rečem, kako se je razvijala, ker bi bilo za tak opis treba celih knjig in to tudi za slehernika ne more biti mikavno; pač pa je zanimiva primerjava današnjega stanja s prvotnim.

Za razumevanje nadaljnega je treba predvsem, da razlikujemo tri načine današnjega tiskanja, ki so: tipografija, litografija in bakrotisk. Tipografija (višinski tisk) je tisti, pri katerem tiskamo z vzbočenih črkovnih likov (tako, kakor so napravljene na primer običajne štipiljke). Litografija (ploski tisk) je kemičen postopek: podoba je narisana na kamen z mastnim tušem; kamen je med tiskanjem moker; ako z obarvanim valjem prevajamo kamen, ki ima to risbo na sebi, se barva prime samo na mastnem tušu, ostala, mokra površina kamna je ne sprejme in zato ostane čista; ako na tako obarvano podobo pritisnemo papir, se nanese barva odtisne nanj. Bakrotisk (globinski tisk) je od tipografije obraten postopek in sicer isti kakor pri tiskanju bakrorezov, radirank in jeklorezov. Podoba je vrezana ali vjedkana v bakreno ploskev; ploskev namažemo z barvo tako, da zalijemo z njo vse vreze (gravuro); potem zbrišemo s površine ploskve barvo tako, da ostane samo v vrezih; na to pritisnemo papir in barva iz vrezov se ga prime, da na ta način dobimo odtis podobe.

K temu moram pripomniti še, da, kadar govorim o tiskarstvu, nimam v mislih tiste posameznikom pridržane umetnosti (grafike), ki so jo ti gojili in jo še goje s prvotnimi lesorezi, bakrorezi, radirankami itd., temveč menim tiskarske postopke v današnjem smislu splošnega razmnoževanja (poligrafije), ki ima za bistveno osnovo razmnoževalno tehniko in ne umetnostne izdelave tiskála.¹

Bistveno svojstvo najstarejšega tiskarskega postopka, to je Gutenbergove tipografije, so premakljive črke (tipe), s katerimi se napravi stavek besedila. To je prvobitno tiskarstvo, v katero je sočasno odnoso pozneje prišlo tudi tiskanje podob, risb. Risbe poznejše dobe, ki sta jih prinesla litografija in bakrotisk, so mnogokrat tudi besedilo, toda njihova oblika je v večini primerov ohranjala svojstvenost, ki je v nasprotju s po tiskarskih tipah nastalimi liki; zavoljo tega je treba, da tudi ta dva pojma razlikujemo.

Besedilo

Osnova za tiskanje besedila je ulivanje črk (tip). To je tudi bistvo Gutenbergovega izuma. Prvi tiskarji so si ulivali črke sami; posnemali so ročne pisave tedanjega časa, izrezovali po njih žige, s katerimi so delali matice, kalupe; po kalupih so si ulivali črke. Pot današnjega črkolivstva do matice je ista, samo da so nekateri današnji pripomočki za doseg matice udobnejši: namesto risanja nastopa fotografija, namesto vtiskovanja patrice za doseg matice se uporablja tudi galvanostegija (nanašanje tanke bakrene plasti v galvanski kopeli z električnim tokom, lahko tudi na vosek, ki se najlaže obdeluje; ako se ta plast od zadaj zalije s kovino, služi za patrico). Ulivanje posameznih tip pa je danes čisto drugačno. Delo prvih tiskarjev je bilo ročno; danes pa se črke ulivajo avtomatično, strojno, kar je po količini proizvodnje najmanj desetstičkratno v primeri z ročnim delom.

Črke se ulivajo danes še vedno iz iste zlitine, ki jo je našel Gutenberg. Prav v zadnjem času poskušajo Nemci nadomestiti to zlitino s sintetičnimi (umetno narejenimi) snovmi, da bi na ta način prihranili za druge stvari potrebna antimon in kositer. Leta 1938. je prineslo nemško strokovno časopisje vest, da se je to docela posrečilo in sicer, da so našli snov, ki se z vročino zmeha, in da je za ulivanje črk v črkolivnicah ter na stavnic

¹ Za boljše razumevanje nadaljnega glej v Vodnikovi priliki 1941 in 1942 članka istega pisca »Kako nastane Vodnikova pratika« 1941, str. 61, in »Od lesoreza do bakrotiska«, 1942, str. 78, ker tam razložene stvari tu niso ponovljene.

strojih ne samo primerna, temveč ima še mnogo prednosti pred kovinsko zlitino, ker je mnogo lažja, bolj prožna in v higienskem pogledu neoporečna, kar kovinska zlitina nikakor ni. Po tej najdbi je bilo pričakovati popolnega preobrata v vsej tipografski tiskovni tehniki, ker je ta kazala na najdaljnosežnejše spremene: težka gradba tiskalnih strojev bi zavoljo lažjega stavnega gradiva (novo bi tehtalo samo eno osmino prejšnjega) postala nepotrebna; zastran večje prožnosti snovi bi pripravljanje za tisk, ki danes pomeni velik del proizvodnih stroškov, skoraj čisto odpadlo; hkrati je prožnejša snov v našem primeru mnogo trpežnejša itd. Toda vesti o tej novosti so naenkrat utihnile, po čemer lahko sklepamo, da se je morala pri novi snovi pokazati kaka pomanjkljivost, ki je zbrisala vse vrline, in to bo bržkone premajhna mogočnost ponovnega pretapljanja, na čemer hirajo praviloma vse sintetične snovi.

Prvi tiskarji so delali ročni stavek tako, kakor ga delamo mi. Po občni miselnosti srednjega veka in veliki skrbnosti, ki je videti v starih tiskih, lahko sklepamo, da so stari stavili mnogo bolj počasi, kakor mi, ki nam časa vedno primanjkuje, kakor ga njim ni. Danes računamo, da postavi stavec 1500 črk gladkega stavka na uro. Toda dandanes se stavi razmerno prav malo stavka na roko. Vse knjige z redkimi izjemami, vsi časopisi in še koliko drugega stavka, vse to je sedaj postavljeno na stroje. Pri nas običajni stroji linotype (izgovori lajnotajp), intertype (intertajp) in tipograf postavijo povprečno 6000 črk na uro, monotype (monotajp) ulije do 12.000 črk na uro.

Pred kakimi petimi leti je zgradil dr. h. c. Maks Ullman v Švici nove vrste stavni stroj, ki se imenuje »Orotyp«. Ta stavi in razmetava po načelu linotypa; vrste so sprte s spiralnimi koščki na vzmeti (med posameznimi besedami). Namesto da bi stroj postavljene vrste ulival kakor linotyp, jih namaže z barvo in odtiskuje na prozoren film, ki se vselej po odtisnjenju premakne za prostor ene vrste naprej. Tako potiskane pasove filma stavec, ki prireja strani, po potrebi razreže in razporedi tako, da dobi gotovo stran. Ta se potem kopira za litografski (ofsetni) tisk.

Že pri tem izumu vidimo precejšnje odbočenje od prvotnega načela, ki je bil do sedaj veljaven za navadni tiskarski postopek. Mnogo dalje pa je šel leta 1939. Karel Luneberg v Hamburgu, katerega izum lahko prinese ogromen prevrat tudi v načinu tiskarskega razmnoževanja, ker gre pri njegovem postopku za čisto fotografsko »stavljenje« in »tiskanje«.

Po zelo nerazločnih poročilih o tem izumu posnemamo: stavni stroj je zopet podoben linotypu in ima za matice like črk, ki so napravljene tako, da jih projicira na fotografski

film. Za špacije (presledke) med besedami služijo prožni koščki, ki se razširijo in stisnejo tako, da je mogoče točno enakomerno spiranje (kakor pri zgoraj omenjenem orotypu). Projekcija se izvršuje za nekaj postavljenih vrst skupaj. Stavec ima v stroju štiri različne vrste pisav iste velikosti; s projekcijo pa jih poljubno poveča ali pomanjša tako, da za ves še tako raznoliki stavek ne potrebuje drugih matic. Vseh bistvenih podrobnosti, kako se to projiciranje vrši, kako se stavek nadzira, ko pri presvetljevanju še ni nobene vidne podobe, itd. v poročilih manjka. Ko je stavek na ta način projiciran in so strani gotove, film razvijejo in negativ potrebno popravijo.

Izgotovljeni negativ je goden za prenos na ofsetni tisk. Toda to ni pravilo. Praviloma pride ta negativ v tisk na stroju za »svetlobno tiskanje«. V resnici je to kopirna naprava. Po shematičnih črtežih, ki so dodani poročilom, je videti, da se pri tako imenovanem tiskanju negativ kopira na papir, ki teče z zvitka v zaprto kopirno napravo. Tam pride med valje, ki ga napojijo z za svetlobo občutljivo tekočino. Tu uporabljajo sakaratski postopek, ki s svojimi sladkornimi snovmi in železovimi solmi papirja ne razkrajaja, temveč ga še bolj utrjuje. Za svetlobo občutljiva emulzija se posuši, preden pride papir na velik valj, ki je na njem napet film z negativom stavka. Sredi tega valja je trdno stoječa luč, ki negativ osvetljuje in skozi njega vpliva na okoli valja tekoči za svetlobo občutljivi papir; s tem se vrši fotografsko kopiranje. Nato pride papir med valje, ki ga razvijejo, in nadalje med valje, ki ga fiksirajo. Dosežek je: popolnoma bel, čist papir brez vsake prevleke; kopija pa presenetljivo globoko črna. Postopek je baje zavoljo kratkega in enostavnega pripravljanja tiskala in zbog poceni snovi za tiskanje najcenejši od vseh dosedanjih načinov tiskarskega razmnoževanja.

Da vidimo, kako daleč segajo in s kakšnim uspehom napredujejo prizadevanja v izpopolnjevanju tiskarskih tehničnih sredstev zlasti v novinski službi, je zanimiva tale novost iz Amerike.

Stremljenje velikih ameriških časopisnih podjetij gre za tem, da bi čim hitreje prenašali časopisno gradivo iz kraja v kraj. V Ameriki se tiskajo listi istih podjetij v več med seboj znatno oddaljenih krajih hkrati, ker je poročevalska služba mnogo naglejša od razpošiljanja časopisov. Svoj smoter vidijo v brezličnem prenašanju besedila in sicer ne novinarju, ki bi ga napisal in potem dal stavcu, da ga postavi, temveč v prenašanju besedila neposredno v stavni stroj, ki bi po tem prenosu brez človeškega sodelovanja napravil stavek za tisk. V tem stremljenju so do sedaj že zelo uspeli.

Ameriški stavec Buford L. Green je izumil avtomatsko pripravo za stavljenje z imenom »Semograph«, ki jo uporabljajo takole: v uredništvu napišejo izvirno besedilo s posebnim pisalnim strojem, ki piše poleg običajnih črk tudi posebne, iz točk sestavljene like. Popisana pola, ki je prozorna, pride potem v prenosno napravo, kakršne so v Ameriki že dolgo v rabi. Ta naprava vzbuja po napisanih likih s svetlobnimi žarki električne impulze, ki po običajni telefonski zvezi prehajajo v oddaljeno sprejemno postajo. Tam električni sunki napišejo točno kopijo izvirnika. Sedaj denejo kopijo v semograf na stavnem stroju. Po istem načelu, kakor se je bil izvršil prenos iz enega kraja v drug kraj, semograf prenaša električne impulze na tastaturo običajnega stavnega stroja, povzročajoč stavljenje, ki ga izvršuje mehanizem stroja sam brez človeške pomoči.

Druga zanimivost iz te stroke je tale. Leta 1931. je poskušala moskovska »Pravda«, da bi svoj list, ki naj bi docela enak izhajal na več ko desetih mestih hkrati, prenašala s telegrafijo podob na vse te kraje, kjer bi potem prenesli podobe stavka na ofsetne stroje in tiskali enake liste kakor v središčnem zavodu. Nemški strokovni listi so takrat o tem poročali, češ da je to utopija.

Kako daleč so Moskovčani s svojimi poskusi uspeli, ni znano. Da pa to ni bila utopija, nam dokazuje tole. Let 1939. se je izvedelo, da se je podobnega postopka poslužil s popolnim uspehom japonski dnevnik »Mainiki«, ki izhaja v nakladi 3 in pol milijona iztisov na štirih krajih hkrati. Japonci so v svojem središčnem podjetju v Osaki postavili stavek, ga odtisnili in ga telegrafično kot podobe — najbrž ne brezžično, ker je tam več motenj — prenesli v vse odnosne štiri kraje. Tam so po telegrafično prenesenih podobah napravili ploskanice na cink v pravilni velikosti, ki so jih potem stereotipirali in z višinskim tiskom tiskali v rotacijah.

Podobe

Pod podobami (risbami) razumemo v tem primeru vse, kar ni postavljeno s premakljivimi tipami in gre v tem poglavju predvsem za izdelavo tiskál.

Ako vzamemo tiskanje v našem smislu, gre začetek podobe vzporedno s tipografijo in sicer je bilo najstarejše tiskálo lesorez. (Umestno je pripomniti, da imajo prvotiski mnogo začetnic in drugih okrasitev z roko dodanih.) Razvoj v izdelovanju tiskál pa je pri podobah v primeru s tipografičnim stavkom mnogo bolj raznolik.

Že lesorez sam je doživel v prejšnjem stoletju velik napredek in v svojem podajanju poltonov ni prav nič zaostajal za avtotipijo, ki ga je izpodrinila in nadomestila. Avtotipija

in fototipija pa sta bili v razvoju časa in njegovih potreb vendar neogibno potrebni, kar sta mnogo cenejši, mnogo hitreje izvedljivi in določenih stvari lesorez tudi ne more dati tako natančno, kakor to zahteva današnja doba. Prav v tem pogledu je med prvotnim lesorezom in današnjo višinsko avtotipijo velika razlika.

Za lesorezom je prišel kamnotisk (litografija), katerega izum (Senefelder, 1799) nam je dal čisto nov tiskarski postopek. Kakor smo že spredaj povedali, gre tu za kemičen delovni način, ki ima za osnovo dejstvo, da se mastna barva na mokro podlago ne prime. Tako ni treba, da bi bila mesta ploskve, s katerimi tiskamo, izbočena, kakor je to pri višinski tipografiji, temveč zadostuje mastna risba s tušem na kamen, ki je izven risbe moker. Litografski (solnhofenski) kamen je pozneje deloma nadomestila kovinska plošča (cink, aluminij). Z nastankom kamnotiska se je obči tisk ne malo popestril. Šele tedaj se je prav razvila pisana (večbarvna) podoba, ki so jo delali tako, da so tiskali barvo poleg barve in tudi barvo na barvo.

Najnovejši postopek, ki je namenjen pretežno tiskanju podob, je bakrotisk, o katerem so pred dobrimi štiridesetimi leti šele začeli pisati, da se pojavlja, pa se je do danes dvignil na tako višino, da po svoji kakovosti izdelka — če je res dobro izveden — daleč nadkriljuje podobe tipografske in litografske avtotipije. —

V zadnjem času je prišlo v tiskarstvo precej drugih snovi, ki se uporabljajo podobno kakor les za lesoreze, za izdelovanje tiskál zlasti kot pomožna sredstva; snovi, v katere režemo ali vanje vjedkamo za višinski tisk kakršne koli podobe, ki jih v stavnem gradivu nimamo na razpolago, ali pa tudi kot izvirne umetnine. To so linolej, umetno napravljene plošče različnih vrst, karton, elektron itd. Med temi snovmi je najnovejša neka cementna mešanica, ki je ni treba neposredno rezati, temveč jo v mehkem stanju vlijemo na kalup iz voska, v katerega smo podobo vrezali, ker se vosek laže obdeluje. Ta snov, ki se imenuje »Petro«, se potem strdi in je prav ugodno tiskálo.

Za višinske ploskanice (klišeje fototipije in avtotipije) so v Nemčiji začeli uporabljati namesto cinka elektron (zlitina iz 79 delov magnezije, 2 delov aluminija in 1 dela cinka — nevarno vnetljiva). Vrh tega si pa v zadnjih petih letih kar drug za drugim sledijo uspešni izumi, ki stremijo predvsem za tem, da bi se izognili cinkovi ali kakim podobni plošči, ki služi za nosilec tiskála, temveč bi hoteli neposredno koloidno (fotografično) plast, ki nam služi za svetlobnoobčutljivo emulzijo, napraviti za dokončno tiskálo, s čimer bi mnogo prihranili na času in na snoveh.

Tisk z želatine (ploski način tiskanja in kemični postopek kakor litografija), ki je v Evropi tako rekoč čisto propadel, ker je želatina vzdržala komaj 1000 iztisov, so v Ameriki pred kratkim temeljito izboljšali in ga uporabljajo tudi za zelo visoke naklade. Kako so to izboljšanje napravili, tega ne povedo. Da so napravili želatino odpornejšo, to se samo ob sebi razume, toda kako, tu leži pes pokopan in to skrivajo.

Vloga fotografije v tiskarstvu

Tiskarska tehnika se je s tem, da je prevzela fotografijo za svoje pomožno sredstvo, sama na sebi bistveno izpremenila. Fotografija ji je dala daljnosežen razmah, lahko pa rečemo, da hkrati tudi drugo lice.

Predvsem si kemigrafije (izdelovanja fototipij in avtotipij), ki je čisto fotomehaničen postopek, brez fotografije ne moremo misliti. Enako nemogoč bi bil tisk z želatine, kjer se tiska neposredno s fotografske emulzije.

Litografija je s fotografijo prešla v bistveno drugačen postopek. Razlika med kamnotiskom (navadno litografijo) in fotolitografijo je ta, da se pri drugi ročna risba nadomesti s fotografskim posnetkom. Za nosilec tiskala tu ni potreben kamen, temveč se uporabljajo kovinski nosilci. Te prevlečejo z emulzijo in se vrši fotografiranje kakor v cinkografiji in tudi z mrežo (rastrom). Z mrežo napravljena litografska tiskala se tudi imenujejo avtotipije.

Bakrotisk je skoz in skoz fotomehaničen postopek in si tudi tega brez fotografije ne moremo misliti.

Enako bi bile brez fotografije nemogoče tako imenovane trobarvne ponareditve (reprodukcije) slik, s katerimi je danes svet tako rekoč preplavljen. Te nastajajo takole. Osnova vsega postopka je dejstvo, da iz treh osnovnih pisanih barv (rumene, rdeče, modre) z medsebojnim mešanjem nastajajo vse druge pisane barve in njihovi odtenki. S fotografijo nam je pa mogoče ob uporabljanju barvastih izločevalk (filtrov: pobarvano steklo ali celuloid ali pobarvana tekočina v stekleni posodi), skozi katere napravimo posnetek, izločiti določene barve tako, da po trikratnem zaporednem fotografiranju vselej skozi drugo izločevalko dobimo tri pozitivne, izmed katerih nosi prvi vso rumeno barvo, drugi rdečo, tretji modro. Ako sedaj napravimo po teh pozitivih tri tiskala in jih tiskamo drugega na drugega, dobimo sliko izvirnika v tisku. Ta postopek se vrši z višinskimi in litografskimi avtotipijami in z bakrotiskom.

Prav v pogledu posnemanja (fotomehaničnega izolčevanja barv) je v zadnjih petnajstih

letih tehnika nenavadno napredovala in sicer predvsem v fotografski stroki sami, potem pa v tiskarstvu. V tem primeru ni bilo tiskarstvo gonilna sila, temveč je to samo pridobivalo: kajti razvoj trobarvne fotografije ponaravi je pospešila težnja po dosegi barvaste kinematografije. Zavoljo te so nastali neprecenljivi izumi, s katerimi se je čisto logično brez nasilja sijajno okoristilo tiskarstvo.

Ni še dolgo tega, ko je bilo mogoče napraviti tri barvne izvlečke samo v fotografskem ateljeju (mišljen je reprodukcijski), kjer sta si za vse tri posnetke stala nasproti docela trdno in nepremično: izvirnik (slika) in fotografska kamera. Kajti pri izvlečkih mora priti na vse tri slike dobesedno ista podoba v istih okoliščinah, seveda na vsakem druga barva. Potemtakem so bili izključeni posnetki v naravi, kjer ni nikoli vse čisto mirno, ali še celo fotografiranje hitro se gibajočih predmetov. Tudi barvasta fotografija na eno samo ploščo je odpovedala, če je bilo gibanje količkaj hitrejše. (Po takem barvastem diapozitivu se namreč tudi dajo napraviti trije barvni izvlečki.) Šlo je torej za hipen posnetek vseh treh barv hkrati na tri plošče. To pa ni tako enostavno, ker fotografiranje skozi vsako izmed treh izločevalk (filtrov) zahteva drugačen čas osvetlitve.

Kakor je ta stvar zamotana, tako so jo razmotali.

V razmeroma kratkem obdobju so nastale različne kamere za trojno hkratno sliko. To so tiste, s katerimi dobimo z eno osvetlitvijo tri barvne izvlečke. Imamo jih več vrst, med katerimi so glavne: Bermpholova, Reckmeierjeva, Jos-Pe, Mikutova (nemški izdelki), Chroma (Pariz), Buttlerjeva (London), Royal One Three Color (USA). Te kamere so po velikosti različne in imajo različne objektivne, pa tudi način zgradbe je različen. Bistveno enake so si v tem, da imajo vse v sebi po tri plošče s tremi izločevalkami. Plošče so izpostavljene samo enemu objektivu, kamere pa so opremljene z različno napravljenimi in razpostavljenimi zrcali ali prizmami (Mikutova), ki z različnimi načini optičnega dajanja in prenašanja mečejo odmerjene svetlobne žarke na določene plošče. Na ta način je mogoče z eno, kratko (do $\frac{1}{200}$ sekunde), za vse tri plošče enako dolgo trajajočo osvetlitvijo dobiti tri med seboj si ustrezajoče negativne izvlečke osnovnih barv. Za tiskarja, ki pridejo zanj v poštev že izgotovljeni negativni, pomenijo te kamere precejšen višek; fotografija sama pa je s tem šele nastopila pravo pot h končnemu uspehu.

K temu je Mikut v začetku leta 1937, dal na trg novo kamero 9×12 cm, ki ima vrhu prejšnje vsebine še zrcalno refleksno napravo za posnemačca. Ta naprava pa se da izločiti,

I

II

BARVNI IZVLEČKI
ZA TROBARVNO
PONAREDITEV
(reprodukcijo)

III

I daje rumeno barvo, II rdečo, III modro. Ako vse tri tiskamo drugo na drugo, dobimo podobo v naravnih barvah z vsemi odtenki, ki jih stvarjajo količine posameznih za odtenke potrebnih barv in ki so razločljive tudi v tehle črnih odtiskih. V naravnih barvah ima pričujoče nasmejano dekle v finski narodni noši rdečo pokrivalo. Odtenke pokrivala sestavljajo v največji meri rdeča (II), potem pride rumena (I); modra (III) dela rdečilo bolj temno in poudarja gube v zaglavju. Lasje so rjavkasti in jim dajejo vse tri barve zelo enakomerno različne odtenke. Obraz je rožnat, zavoljo tega se uveljavljata rumena in rdeča barva; modra daje samo kako senco. Dekletova obleka je temnomodra, na ramenih pa ima zelo pisan našiv s tremi progami, enako ob

razi na prsih: notranji rob je zelen, kar vidimo poudarjeno v rumenem (I) in modrem (III) izvlečku, ker mešanica rumene in modre barve daje zeleno, dočim rdeča (II) pri tem skoraj popolnoma izostane; kolikor pa je je, toliko pripomore k temnosti sicer docela živo zelenega odtenka. Rdeča sredina našiva je barvno sestavljena enako kakor barva pokrivala; zunanja prog je rumena, toda ima samo malenkost rdeče in modre barve, da vleče rumena barva nekoliko na rjavkasto. Ostala obleka je temnomodra, ki je sestavljena pretežno iz svetlomodre; tej po količini daleč zaostajajo sledita rdeča in rumena. Dekle sloni na brezovih deblih, ki so bela, rjavkasta (mešanica rumene, rdeče, modre) in zelenkasta (zopet drugačna mešanica rumene, modre in rdeče).

s čimer kamera postane avtomatično zmožna, da napravi štiri posnetke hkrati, torej še četrti barvni izvleček, ki za tisk predstavlja kak odtenek sive (črnikaste ali modrikaste) barve.

Sedaj je bilo mogoče dobiti izvlečke tudi po naravi in po nagleje se premikajočih predmetih. Vendar smo pri teh kamerah zadeli na težkočo, ki izhaja iz tega, ker vsaka izmed treh izločevalk potrebuje glede trajanja drugačno osvetlitev in sicer zavoljo tega, ker pravilne izločevalke niso nikoli enako goste. Izdelovalci kamer so to v optični sestavi upoštevali, kolikor se je dalo. Z delnim absorpiranjem nekaterih žarkov so poskušali usomerjati trajanje osvetlitve posameznih plošč. Deloma so to tudi dosegli. Trajanje obče osvetlitve pa se je s tem podaljšalo. Izdelki kamer za trojno sliko so bili torej pomanjkljivi zlasti pri prav kratki osvetlitvi. Retuša plošč je za take hibe prešibka moč. To težavno vprašanje je leta 1938 rešil naslednji izum.

Tvrdba O. Kramp & Beutel je dala na trg kamero za trojno sliko, ki je zgrajena takole:

kamera z močnim objektivom ima v sebi tri fotografske plošče, njim nasproti pa kolo, na katerega robu so pritrjena okrogla zrcala. Ta so nagnjena proti ploščam tako, da samo odsev posameznih določenih zrcalc zadeva določene plošče. Namesto izločevalk so zrcalca prevlečena s tanko prozorno barvasto plastjo, ki ustreza barvam izločevalk in jih docela nadomešča. Osvetlitev se izvrši tako, da žarki prihajajo skozi objektiv in zadevajo zrcalca, ki se s kolesom naglo vrtijo (okrog 6000 obratov na minuto). Zrcala mečejo žarke na plošče, vsaka barva na svojo. Na ta način dobijo posamezne pankromatične plošče samo tiste žarke, ki so jim namenjeni. Bistveno pri osvetlitvi pa je trajanje za posamezne barve. To vprašanje je izumitelj rešil tako, da je dal vsaki barvi ustrezajoče število zrcalc, s čimer se osvetlitev za posamezne lahko podaljša odnosno skrajša. V tem primeru si lahko zrcalca sledijo na primer takole: prvo zrcalce (zeleno) za rdečo ploščo; drugo in tretje (oranžno) za modro; četrto, peto in šesto (violetno)

za rumeno. Tako si nekatera zrcalca na kolesu sledijo med vso osvetlitvijo po večkrat in je s tem dosežena čisto neprisliljeno različna dolgot osvetlitve posameznih plošč. Opisano kolo v kameri žene pero, ki se navija. V ostalem je kamera taka kot druge; ima pa zelo močno optiko, da je mogoča najkrajša osvetlitev tudi pri neugodni svetlobi. (Nemci jo imenujejo »Rotationskamera«. Kakor je zamisel izuma duhovita, tako je njeno ime čudno.)

Za reprodukcijsko tehniko prihajajo v poštev tudi neposredno po naravi posnete barvaste fotografije, ki nam dajejo diapozitive v naravnih barvah. Plošč za to fotografijo je več vrst; najdovršenejši je film z imenom »novi film Agfacolor« berlinske tovarne »Agfa«. Film je na trgu za majhne kamere (Leica, Contax, Retina, Rolleiflex) in je treba sliko potem povečati, kar se ob njegovi dovršeni emulziji dogaja pri pravem postopku brez posebnih težkoč. Film je napravljen tako, da sestoji njegova emulzija iz treh po $\frac{4}{1000}$ milimetra debelih plasti, ki so ločene s filtri. Zgornja plast je občutljiva za modro, pod njo je rumena izločevalka, ki propuša rdeče in zelene žarke. Pod rumeno izločevalko leži za zeleno občutljiva plast, spodaj pa za rdeče. Po prvem razvitju nastane črnobeli negativ, ki ga je treba še enkrat izpostaviti svetlobi, na kar se razvije drugič in sicer v razvijalecu, ki povzroča kemično presnavljanje, dajajoče nastanke (produkte) oksidacije, in skupno z barvnimi sestavinami posameznih plasti proizvaja barvila. Do konca razviti film da barvasti diapozitiv, ki ga vidimo v prosevu. Film pa se razvije lahko tudi tako, da zgoraj omenjeno prvo razvijanje opustimo in razvijemo drugi postopek. Na ta način dobimo barvasti negativ in sicer v komplementarnih barvah. To je važno, ker ta barvasti negativ lahko kopiramo na nov film in dobimo na ta način nove diapozitive v naravnih barvah. Posnetki z novim filmom Agfacolor so za enkrat mogoči samo pri dnevni luči.

Barvne izvlečke iz barvaste plošče ali filma dobimo tako, da jih skozi posamezne izločevalke projiciramo v reprodukcijski kameri na fotografsko ploščo ali film.

Tiskanje

V tiskarstvu sta izdelovanje tiskála in tiskanje dve različni poglavji, zavaljo tega se tudi razvijata različno, vsako po svojih lastnih potih.

Gutenberg je tiskal takole: stavek je položil na ravno ploskev in ga zaprl. Potem so s posebnimi za to napravljenimi obli iz ovčje ali pasje kože, nagačenimi z žimo, skrbno nanesli barvo na tiskálo. Na to so položili papir, na katerega so hoteli napraviti odtisk, na papir pa kako prožnejšo stvar: polst ali kaj po-

dobnega. To so pokrili z ravno desko, ki so jo v za tiskanje napravljeni stiskalnici z vijakom na kolo primerno močno pritisnili na stavek. Nato so dvignili desko in njeno podlogo, potem pa še odtisk, ki so ga obesili, da se barva ni razmazala in da se je posušila. Po naši presoji je bilo mogoče tako napraviti deset do petnajst odtisov na uro. Stiskalnica je bila v primeri z današnjimi tiskovnimi ploskvami majhna: obsegala je dve strani biblije.

Kaj pa danes?

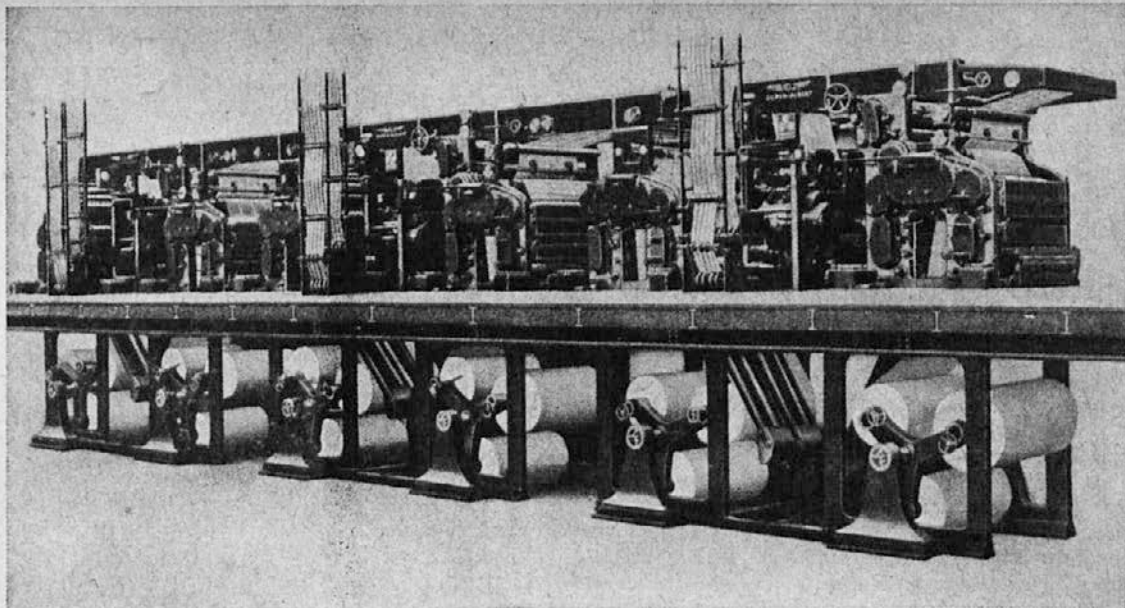
Strojna tehnika je dosegla uspehe, ki so v primeri z uspehi v stavčni tehniki morda še večji. Stavek je neogibno obdržal ročno delo, ki ga je v določenem obsegu nemogoče nadomestiti. Stiskalnice prvih mojstrov pa ne pridejo nikjer več v poštev. Razmnoževanju je dana mnogo širša tehnična mogočnost kakor stvarjanju tiskála. To je razumljivo, ker je razmnoževanje v ožjem smislu gola tehnika, dočim je na primer stavek zavisen od človeškega hotenja.

Pri vsakem razmnoževanju s tiskom gre za brzino, da dosegamo v čim krajšem času čim več odtisov. V tem pogledu se da brzina zvišati na več načinov. En način je ta, da za eno in isto tiskovino postavimo ali napravimo več enakih tiskál, ki jih na toliko večji ploskvi odtiskujemo hkrati. Torej: čim večja je tiskovna ploskev, tem večja je zmogljivost. Današnja največja tiskovna ploskev gre do 95×126 cm.

Dandanes tiskamo samo s stroji in sicer na tri različne načine. Prvi način ustreza Gutenbergovemu. Ravna ploskev se pritisne ob ravno ploskev. To so tako imenovani mali stroji. Pri drugem načinu povalja okrogla ploskev (cilinder) polo papirja preko ravne ploskve tiskála in se ta uporablja za večje stavke odnosno druga tiskála. Najhitrejše pa tiska tako imenovani rotacijski način: vrteči se cilinder pritiska na enako vrteči se cilinder, ki ima na sebi zaokroženo tiskálo. Litografija na tanki kovinski plošči se brez vsega zavije okrog cilindra; bakrotisk se že vjedka na cilinder; stavek pa je ravna ploskev, ki jo je treba šele posredno zaokrožiti, kar napravimo s stereotipijo.

V to svrhu vtisnemo stavek z močnim pritiskom v posebno pripravljeno papirnatu snov (podobno navadni lepenki), ki ima to lastnost, da vtisk obdrži, hkrati pa vzdrži zelo visoko vročino. Tako dobljeno stereotipno matico v posebni napravi zaokrožemo in vlijemo nanjo nekako 24 mm debelo ploščo iz enake zlitine, kakor je stavno gradivo. Tako zaokrožene plošče potem pritrdimo na cilindre v tiskálnem stroju. Z eno matico se da uliti do deset in več stereotipov.

Gradnja tiskalnih strojev se poslužuje najnovejših pridobitev strojne tehnike, s kate-

LETA 1939. ZGRAJENI ROTACIJSKI STROJ ZA TISKANJE ČASOPISOV

Stroj je sestavljen iz šestih enakih enot, ki so na podobi vidne po treh zvitkih papirja pod vsako enoto. Vsaka enota tiska po 16 strani največjega formata in so lahko v pogonu posamezne enote ali po več ali vse enote hkrati. V zadnjem primeru tiska stroj 96 strani hkrati. Trije navpični podaljški navzdol so zgibalne priprave, ki zgibajo vsaka po 32 strani in vodijo liste v višje nadstropje, kjer se časopis odpremlja.

rimi se stroji neprestano izpopolnjujejo, dobivajo večjo hitrost, hkrati pa se čimbolj avtomatizirajo na ta način, da jim dodajajo priprave za vlaganje papirja, pri čemer se prihrani delavka, ki vlaga pole v stroj. Manjši stroji dosegajo danes že do 3600 iztisov na uro, večji pa do 2400.

Za primer zmogljivosti višinskih rotacijskih strojev naj služi tole. Leta 1938. je zgradila tovarna Frankenthal v Nemčiji rotacijski stroj, ki proizvaža na uro 360.000 časopisov velikega formata na osmih straneh. Stroj je zgrajen po najnovejših gradbenih načelih in imajo v njem tiskalni cilindri po 30.000 obratov na uro. Teče neprimerno mirneje od dotedanjih rotacij in ustreza vsem zahtevam sigurnosti v svojem delovanju. V ta namen ima med drugim popolnoma zanesljive zavore in priprave, s katerimi se stroj ustavi sam v petih sekundah, če se na stroju med tiskanjem pretrga papir. Stroj ima 96 stereotipnih plošč: vsaka izmed osmih strani lista je torej ulita dvanajstkrat, to se pravi da se v enem in istem stroju tiska po dvanajst enakih listov hkrati odtisno da se pri 30.000 obratih na uro natisne 100 časopisov v eni sekundi ali 360.000 časopisov v eni uri. Stroj ima tudi tri dvojne naprave za zgibanje listov. To pomeni torej, da stroj natisne 360.000 časopisov na uro, vrhu tega med tiskanjem zreže pole, jih zgiba, da pridejo časopisi čisto dokončani

iz njega, potem jih pa še šteje in zлага v svežnje po 50 kosov. Tovrstni stroji neke druge tovarne pa še zlepljajo posamezne liste tako, da se mora zleпка pretrgati, če hočeš časopis čitati. To služi za kontrolo raznašalcev, da ne vračajo že prebranih listov. Tako potiska ta stroj v eni uri okroglo 12.000 kg običajnega časopisnega papirja. Za to porabi 180 kg barve, ki mu jo dovajajo avtomatične črpalke. Za pogon so potrebni trije motorji s skupno 180 konjskimi silami. Za gradnjo stroja, ki je 19 metrov dolg in 4 metre širok, je bilo treba 180.000 kg železa in jekla.

Pripomniti je treba, da to ni morda kak omejen višek zmogljivosti. Glede brzine proizvodnje je stvar v tem primeru neomejena: ako bi hoteli napraviti v eni uri desetkrat toliko, torej 3.600.000 iztisov, bi postavili deset takih strojev drugega poleg drugega in jih primerno zvezali v eno celoto; pa bi dosegli desetkratni uspeh; in tako dalje.

V litografiji so danes najpopolnejši tako imenovani ofsetni stroji, ki tiskajo z zaokrožene kovinske plošče kot tiskala na cilindru in delajo po 4000 iztisov na uro. Posebnost tega postopka je v tem, da se podoba s tiskala odtisne najprej na gumi, z gumija šele na papir. Na ta način posredovani odtis je lepši od neposrednega.

Najnovejši bakrotisk se tiska z okroglega tiskala na papir na cilindru. Stroji, v katere

se vlaga papir v polah, tiskajo 2000 iztisov na uro. Rotacije, ki sprejemajo papir z zvitkov, pa zmorejo precej več.

Tako so leta 1938. postavili v Hamburgu (»Hamburger Fremdenblatt«) rotacijski stroj za bakrotisk, ki tiska papir z zvitka in je prirejen za zaporedni tisk do petih barv. V vsem stroju pa se seveda lahko tiska tudi samo ena barva. Stroj je dolg 23 metrov, širok šest metrov in visok tri in pol metra; tehta 113 ton. Tiska lahko najrazličnejše formate. Vsak izmed petih sestavnih delov stroja ima po 12.000 obratov na uro in so lahko v pogonu po ena enota in po več do vseh petih hkrati. Na stroju so priprave za rezanje papirja, dve dvojni pripravi za zgibanje poljubnih velikosti in priprava za izlaganje ploskih (nezgibanih) pol, vrhu tega pa še priprava za šivanje sešitkov, tako da so izdelki, ki zapuščajo stroj, popolnoma dovršeni in godni za razpošiljanje. Stroj je v stanu napraviti na uro 12.000 tiskanih brošur z 32 stranmi v obliki lista »Hamburger Illustrierte« ali pa tudi 400.000 enostransko potiskanih prospektov. Dalje ima stroj napravo, s katero polovi in ohrani 90 % izhlapelega ksilola (razredčilo za barvo, ki silno izhlapeva), in sušilne naprave z mrzlim in toplim zrakom ali pa za sušenje na ta način, da papir drsi preko s paro segretih bobnov. Med tiskom prihaja barva v stroj z avtomatičnimi črpalkami; avtomati jo tudi mešajo in ji dodajajo ksilol. Še celo korigira za barvo se perejo avtomatično.

Barva

Posebno poglavje tiskarske tehnike je izdelovanje za tiskanje potrebnih barv. Od njih se namreč silno mnogo zahteva. Prilegati se morajo snovi, iz katere je narejeno tiskalo, enako tudi snovi, na katero tiskamo. Pa še mnogo drugih zahtev je. Zavoljo tega se je v tiskarski barvni industriji razvila posebna vrsta kemije, ki neprestano napreduje, da more ustrezati zelo raznolikim zahtevam, ki se od časa do časa še množijo.

Prvotna snov za črno tiskarsko barvo, saje, je ostala do danes. Za to so najboljše plinske saje, ki jih ob ogromnih zalogah zemeljskih plinov proizvajajo v Ameriki in jih tudi Evropa od tam dobiva. Pisane barve sestojijo iz neorganskih (rudninskih) in iz organskih snovi (smolnate barve). Posamezne stroke tiska pa zahtevajo drugačne sestave. Večina barv ima tiskarski firnež, katerega osnova je laneno olje; barve za anilinski tisk (se tiska z gumijastih ploskanic z anilinskimi barvami) imajo za vezivo špiritove raztopine. Sestavine barv ne smejo najedati cinka, bakra, niklja in aluminija ter morajo biti torej brez žvepla in živega srebra; v drugih primerih zopet ne smejo najedati gumija; litografija

zahteva barvo, ki odbija vodo, tisk na pločevino pa tako, da prenese vročino do 160°C; pa še polno drugih zahtev je: da niso strupene, da so odporne proti svetlobi, mokroti, proti učinkom sestavnih snovi masla, sira, kvasu, mila, začimb, tobaka itd.; zelo tekoče barve za bakrotisk se morajo silno naglo sušiti, zato morajo biti razredčene s ksilolom, ki hitro izhlapeva. Kopirne barve sestojijo v glavnem iz anilinskega barvila, glicerina, sladkornih snovi, dekstrina, arabske cedike ipd. Poleg običajnih barv uporabljamo tudi bronse v suhem in tekočem stanju.

Posebno sestavo mora imeti barva za tako imenovani karbonski tisk, ki ga uporabljamo za nadomestilo tako imenovanega oglenega ali karbonskega papirja za kopiranje. Da bi se vlaganju oglenega papirja izognili, so začeli tiskati na nasprotni strani obrazcev na tistih mestih, kjer prihaja kopiranje v poštev, potrebne ploskve s posebno barvo, ki ima iste lastnosti kakor barva, ki je z njo prevlečen karbonski papir, to je, da se ob pritisku prime spodaj ležečega papirja. Ta barva običajno vsebuje mnogo voska in je trda; za tiskanje jo je treba segreti, da postane tekoča. —

Leta 1937. se je posrečilo nekemu berlinskemu inženirju najti dobro vezivo tudi za tako barvo, ki ima svetlobnost v temi. Novo nastala svetlobna barva je napravljena iz nekega preparata cinkovega sulfida in svetlobo oddaja v temi tudi do 30 ur; potem pa je treba tiskovino zopet izpostaviti svetlobi, da se je navzame iznova. —

Nekaj tiskajo danes tudi z nevidnimi barvami, ki so različne in jim je treba dati vidnost ali s toploto ali z vlago ali s posebnimi kemikalijami ipd.

Na kaj tiskamo

Prvotno so tiskali samo na papir in pergament. Tem dvem snovem, ki sta se ohranili do danes, so se pridružile še druge snovi in predmeti, na katere je sedaj mogoče praviloma tiskati.

Tisk na pločevino je danes že nekaj čisto navadnega. Vse pisane pločevinaste škatle, ki jih imamo za nešteto predmetov v trgovini, so tiskarski izdelki in sicer litografija. Pločevina se potiska prej v ploskem stanju, preden se iz pločevine s stiskanjem ali kakor koli oblikujejo škatle.

Nadalje tiskamo z višinskim tiskom, litografijo in bakrotiskom na platno; z bakrotiskom tudi na usnje. Enako kakor na papir se tiska na celofan, precej teže pa na celuloid.

Za ovitke knjig in sešitkov, za tiskovine v poslovnem pridobivanju in za izdelke kartonaž so prinesli na trg tanke kovinske folije, ki so po zunanosti podobne barvastemu papirju ali kartonu. Vendar so čiste kovine. Fo-

lije so tanke, se ne zvijajo in se dajo lepo zgibati. Dobivajo in uporabljajo se samostojno ali kaširane (prilepljene) na papir ali karton. Barve imajo kovinske. Poleg teh imamo podoben izdelek »Pelloro« (Agfa, Berlin), ki je tudi kovinska stvar, toda ni strnjena kovina, temveč enakomerna plast, sestojeca iz kakor prah drobnih kovinskih drobec in primerne veziva. Ta snov je kemično nanosena na papir ali karton tako, da je s podlago docela spojena in se ne odloči; važno je tudi, da ne oksidira.

Vsak dan lahko vidimo etikete s tvrdko, napise, podobe itd. na lesu, kovinah, porcelanu, steklu itd., ki niso nalepke, temveč so ti natiski spojeni z zadevnimi snovmi neposredno. Malokdo ve, kako se te delajo. To so tako imenovane prelepne slike, izdelane na poseben način s kamnotiskom. Navadno so večbarvne, barva poleg barve. Prvotno so natisnjene na papir, ki je prevlečen z arabsko cediko ali dekstrinom tako, da se plast barve ne vsesa v papir, temveč ostane strnjena (precej na debelo) na površini. Preko tako nanosene zelo odporne barve pride zopet tanka plast arabske cedike ali dekstrina. Ako sliko zmočimo in pritismo z barvasto platjo na kakršen koli predmet, potem pa odmočimo papir, ki je v tem primeru zgoraj, ter ga previdno odstranimo, ostane barvasta podoba na tistem predmetu, se tam prisuši in ostane stalna. Take prelepne slike so nam znane kot otroške igrače, svoj bistveni in predvsem koristni smoter pa imajo v tiskanju na zgoraj naštetih predmetih, na katere ne moremo tiskati neposredno. Kakor je delo z nekaterimi prav preprosto, tako je težje prenašanje na porcelan, lončevino, steklo in emajle, ker je barva v te snovi potem vžgana. Zato morajo biti te prelepne slike tiskane z barvami, ki prenašajo zelo visoko vročino.

Tiskarstvo in umetnost

Govorili smo o tiskarski tehniki in njenih današnjih višjih. Saj je danes tiskarstvo v prvi vrsti tehnika: razmnoževalna tehnika na debelo. Tiskanje samo na sebi je v vseh panogah gola tehnika; isto so tudi kemigrafija, fotolitografija in bakrotisk, čeprav je treba zanje znanja in spretnosti. Tipografija v ožjem smislu, to je oblikovanje stavka, in prvotni kamnotisk pa imata še neko obeležje: prvi tiskarji so bili umetniki, prvotiski umetnine; na kamen narisana podoba je lahko prvotna umetnina.

Vobče ima tiskarstvo od inkanubul (prvih, do leta 1500, natisnjenih knjig) preko najrazličnejših časopisov in s kakršnim koli načinom napravljenih reprodukcij do najneznatnejše tiskovine za vsakdanjo rabo svojo značilnost v tem, da zahtevamo od vsakega iz-

delka čim dovršenejšo obliko. Zavoljo tega tudi danes zlasti z litografijo in pri opremljanju tiskovin, kolikor to ni tipografski stavek, čedalje bolj sodelujejo umetniki grafiki. Tudi pri oblikovanju stavka se poskuša umetnik uveljavljati; toda za to na splošno še ni našel pravega načina.

Tako lahko rečemo, da gresta v tiskarstvu tehnika in umetnost sporedno ali da bi vsaj morali hoditi sporedno. Toda tehnika in umetnost se ne prenašata znosno, ker imata čisto različna značaja. In čim jačja je tehnika, tem bolj se umika umetnost. To vidimo zelo dobro tudi na ponareditvah (reprodukcijah) umetnin. Ako so še tako dovršene, ostanejo vendar tehnične ponareditve v polnem pomenu besede; raster v kemigrafski in litografski avtotipiji vzame izvirniku prvotnost; tudi sicer popolnejša reprodukcija z bakrotiskom ne more skrivati svoje tehnike. Spominjam se, kako porazen vtis je napravila name tehniški sicer dobra reprodukcija Mone Lise tik potem, ko sem bil stal v pariškem Louvru pred izvirnikom te znamenite slike Leonarda da Vinci. K temu pa moram dostaviti: najugodnejši dojem so mi pustile izvirne litografske ilustracije neke razkošne izdaje Danteja na razstavi knjig v Firence.

Tipografijo (stavke) moramo z umetnostnega motrišča gledati kot panogo tiskarstva zase, obenem jo je razdeliti na dve obsežji: prvo je črkolivstvo, ki nam daje delovno snov za stavek in pri njem samem že pride do polnega izraza umetnostno ali neumetnostno; drugo je oblikovanje stavka, ki je poverjeno stavcu in tvori poprišče docela zase.

Da bi z današnjimi črkolivskimi izdelki prekašali stare mojstre, je težko trditi. Res je, da so nekatere tipe v svoji rezi bolj — bi rekel — dognane. To so zavoljo tega, ker danes razpolagamo za njih izdelavo z mnogo boljšimi delovnimi pripomočki. Tudi so nekateri rezi plemenitejši v ustrezanju današnjemu umetnostnemu hotenju. Toda po svojem bistvu so ostali tudi stari rezi klasični vzor in jih zavoljo tega še danes posnemamo. Hkrati je marsikaj današnjega res vse prej kot umetnostno; toda ob množini dobrega in slabega to ni toliko odločilno, da bi mogli današnjim črkolivskim izdelkom na splošno odrekati umetnostno višino.

Oblikovanje stavka pa je od početka do danes v svojem razvoju ob napredujoči tehniki v splošnem nazadovalo. Vendar s tem še ni izgubilo mogočnosti umetnostnega razmaha — tudi na splošno. In če je umetnost izraz človeške kulture, bi je prav že zavoljo tega ne smelo zanemarjati tiskarstvo, ki naj služi tudi kulturnemu napredku. Kajti kulturi se da služiti samo s kulturo, nikakor pa ne z golo tehniko. Res je sicer, da tiskarstvo nosi in razširja

kulturno besedo; res pa je tudi, da ima vsaka podobica dve plati. Kultura je čustvo; umetnost je čustvo; tako imenovana kulturna beseda je pa premnogokrat laž. In prav v tem pogledu nosi tiskarstvo sporedno s kulturnimi dobrinami na sebi tudi veliko zlo. Oblika pa je vedno nepotvorjen izraz kulture.

Kako pa naj se kljub prevladujoči tehniki tiskar povrne v zlato dobo umetnostnega stvarjanja? In ali je v današnjih življenjskih okoliščinah, ki niso prav nič podobne srednjemu veku, to vobče še mogoče?

Gotovo je mogoče in sicer na ta in samo na ta način, da tozadevni tiskarski delavec postane sam umetnik odnosno se razvije v umetnika. Umetnost ni pridržana nikomur in zakonitih talentov je brez števila. Res je, da jih današnja šolska izobrazba ne bo izkopalala, ker je zasnovana in usmerjena docela tehnično: praktična izobrazba (brez izrazite vzgoje) v svrhu čimprej dosegljivega in čim večjega zaslužka: družabna nujnost današnje civilizacije. Potem ni čudno, da prihajajo mnogi ljudje celó na univerzo in odhajajo z nje kot umetnostni analfabeti. Kje pa naj dobi priliko za umetnostni razvoj štirinajstletni deček, ki mora na primer zaradi revščine staršev zapustiti šolanje in se gre učiti za tiskarja? Naše obrtne nadaljevalne šole mu po svojem današnjem ustroju ne morejo pomagati. Marsikateri si res kolikor

toliko sam pomaga in prav to je resen opomin na družabno vest. Kajti, če je med njimi precej takih, ki so v stanu, pomagati si sami, čeprav s tem ne dospo do sebi ustrezajočega viška, je znamenje, da so talenti. Kulturna dolžnost je pa tudi ta, da se talentom pomaga do viška.

Ako se vprašamo, kdo bi jim mogel v današnjih občinah razmerah k temu pomagati, dobimo odgovor: to je možnost in dolžnost v prvi vrsti poklicanega umetnika. Pravi način pa ni tak, da bi se umetnik vzel delavca za sredstvo, slepo orodje, temveč je uspeh mogoč le tedaj, ko bo delavca vodil v umetnostno spoznavanje in samostojno stvarjanje z resnim stremljenjem, njega samega napraviti za umetnika. Pa tudi razmere v posameznih za vzgojo naraščaja poklicanih tiskarskih zavodih bi se morale marsikaj izpremeniti; tudi občina stanovska miselnost delavstva bi se morala v marsičem predrugačiti.

V nekaterih državah, zlasti na Angleškem in v Nemčiji, so v tem pogledu že močne sile na delu. Mi, ki smo sicer manjši, toda po svoji naravni obdarjenosti ne zaostajamo, bi morali tudi storiti svojo dolžnost. Ko bi se to zgodilo in kolikor toliko izvedlo, potem bi dobili ugodnejšo priliko, da bi govorili tudi o višjih tiskarske umetnosti, ne samo tehnike, kar bi bilo zelo zanimivo, vrhu tega pa lahko nam samim v večje zadoščenje.

U G A N K E

Znamenje

1. rokodelc,
2. češko mesto,
3. ples,
4. kraj na Štajerskem,
5. kraj na Notranjskem,
6. zlodej,
7. mesto v Marylandu—U. S. A.,
8. šolska potreščina,
9. pristanišče v Angliji,
10. ptič,
11. romunska časopisna agencija,
12. gora na Notranjskem,
13. napev,
14. gosposki sluga (tujka).

Stopnice

- soglasnik
enota za merjenje električnega toka
perzijski kralj 558—529 pred Kristom
reka v Franciji
zdravilišče na Hrvaškem
vrsta pesmi
mesto na Štajerskem

Prednja navpična vrsta da ime slovenskega slikarja.

Pregovor

kdor — poroka — dragulj — Uganda —
Emerik — urnik — Janez — motor — kosec —
planina — jezik — Samobor — vanilija —
jod — paprika — demon.

Vzemi od vsake besede po dve črki, od 6. samo eno, od 8., 12. in 13. pa po tri črke! Dobiš znan slovenski pregovor.

Srednja vrsta od zgoraj navzdol nam pove ime in priimek slovenskega pesnika.

Križanka

Vodoravno: 2. kovanje; 4. plemiški naslov; 6. prebivalec vzhodne Azije; 8. velik kos lesa; 9. sever (tujka); 11. klic; 12. moško ime; 13. afriški ptič; 16. trušč, hrup (tujka); 18. ptič; 22. gruzijska kraljica; 25. latinski veznik; 26. kazalni zaimek; 27. italijanski polarni letalec; 30. gospodinjstva potrebnost; 31. začetnici slovenskega pisatelja (1876—1918); 32. časovni veznik; 34. vrsta psa; 35. mesto na Estonskem; 37. stoječa voda; 38. dva soglasnika; 39. igličasto drevo; 41. kemični znak za mazurij; 42. sedež vladarjev; 44. planet; 45. madžarska vinska mera in mera za žito; 47. ruska reka; 48. celina (del sveta); 50. vrh v Kamniških planinah; 51. žensko ime.

Navpično: 1. moško ime; 2. kraj na Dolenjskem pri Sentjanžu; 3. trg pri Celju; 4. nosijo ženske okoli vratu; 5. nov (grški); 6. obrtnik; 7. planina južnozapadno od Bosiljgrada v Srbiji; 8. pod; 10. kraj za popraviljanje ladij ob morju; 11. predplačilo; 14. skrajšano moško ime; 15. obmorsko mesto v Mali Aziji; 16. streha; 17. arabski konj; 19. del v morje se-gajoče zemlje; 20. reka v Franciji; 21. oseba iz Rossinijeve opere »Seviljski brivci«; 32. igralna karta; 24. otroški klic za

očeta; 28. stran telesa; 29. skala v solmizaciji, 31. pritok reke Lonje v bivši Savski banovini; 33. del pohištva; 35. pristanišče na Finskem; 40. del človeškega telesa; 41. nebeška hrana; 43. geometrični lik; 44. muslimansko sveto mesto; 46. zaupanje, religija; 47. del zvonika; 49. telesna poškodba.

* * *

Posetnici

JOVAN GUZDIČ

Kakšen poklic ima ta gospod?

*

Zložilnica

Sestavi iz črkovnih dvojic:

al — as — en — er — eš — ga — gu — han —
 ik — in — ken — le — lit — mu — nec —
 net — ni — op — pr — rn — ruj — so —
 sp — sf — te — to — tra — v — ve — vo

besede, ki pomenijo: 1. slovenskega pesnika (1800—1849); 2. višek Prešernovega pesniškega dela; 3. vrsto krzna; 4. ogromen kamenit lik v Egiptu; 5. avstralsko žival; 6. mesto blizu Skoplja; 7. zver; 8. pristanišče ob Jadranu; 9. drag kamen; 10. slovenskega humorističnega pisatelja (1870—1932).

JAKA LUBAN

Iz katerega kraja je ta oseba?

NAGRADE

Med mnogimi Vodnikovci, ki so nam poslali pravilno rešitev vseh ugank lanske Pratičke, je žreb izbral naslednje nagrajence:

1. Ana Videmšek, Ljubljana	7. Stane Fugina, Ljubljana
2. Vlado Kovacik, St. Jernej	8. Lenka Žagar, Ig
3. Peter Razpotnik, Moste	9. Ciril Gantar, St. Jernej
4. Ivan Jarc, Novo mesto	10. Alojzij Jazbar, D. Logatec
5. Vera Robič, Ljubljana	11. Vekoslav Lilija, N. mesto
6. Rudolf Avsec, Rakek	12. Mirko Grablovec, Ljublj.

Vsi nagrajenci prejmejo za nagrado lepo knjigo.

Prilagodnje leto bomo spet razdelili 12 knjižnih nagrad.

Rešitev gornjih ugank pošljite na naslov: Dr. Pavel Karlin, Ljubljana, Krakovski nasip 22, do 1. maja 1944.

K A Z A L O

PRATIKARSKI DEL

<i>Astronomski podatki, prazniki in vremenski ključ</i>	
<i>Geografski in klimatični podatki Ljubljane</i>	
<i>Domnevno vreme leta 1944. po stoletnem koledarju</i>	
<i>Koledar (risbe Maksima Gasparija, verzi k mesečnim vinjetam Pavla Karlina)</i>	
<i>Naš kulturni koledarček</i>	
<i>Vreme in letina v ljudskih prerokbah</i>	
<i>Mere in uteži</i>	

POUČNI IN ZABAVNI DEL

<i>Koledniki pojo (Belokranjska narodna)</i>	Stran 33
<i>»Oj Ive, k nam na kres!« (Boris Orel)</i>	34
<i>Lovski krst (Dr. Janko Lokar)</i>	38
<i>Vremenska napoved z barometrom (Dr. Oskar Reya)</i>	42
<i>Zgodovina življskih nakaznic (N. R.)</i>	46
<i>Ljudje in vojna v ogledalu števil</i>	48
<i>Trdnjava v puščavi (Davorin Ravljen, ilustriral Mirko Šubic)</i>	49

<i>Odmev voda v slovenski pesmi (Dr. Francè Ogrin)</i>	Stran 55
<i>Zdravilišče in kopališče Dolenjske Toplice (Dragotin Gregorc)</i>	61
<i>Cirkus Humberto. Poglavlje iz romana (Eduard Bass — Pavel Karlin, ilustriral Francè Podrekar)</i>	65
<i>O večni življenjski plodnosti (Prof. M. Z.)</i>	72
<i>Ob zibelki kinematografije (Dr. M. Foerster)</i>	74
<i>Osnutek novega mednarodnega koledarja (Josip A. Podbregar)</i>	78
<i>Mož, ki je plačeval dolgove (Po A. Fraccaroliju — Darti)</i>	82
<i>Uvod v zavarovalstvo. Življenjsko zavarovanje. Pozavarovanje (Dr. Anton Urbanc)</i>	85
<i>Pogled v sodobno športno letalstvo (Jan-ko Colnar)</i>	94
<i>Kako in kdaj cepimo (Andrej Skulj)</i>	96
<i>Človek in svet v številkah (I. Ž.)</i>	100
<i>Viški tiskarske tehnike (Miroslav Ambrožič)</i>	101
<i>Uganke. Nagrade</i>	110
<i>Kazalo</i>	112

